

**MIREIA
CAMPABADAL
I BERTRAN**

**LA REIAL ACADÈMIA DE BONES
LLETRES DE BARCELONA
EN EL SEGLE XVIII
L'interès per la
història, la llengua i la
literatura catalanes**

TEXTOS I ESTUDIS DE CULTURA CATALANA

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, nascuda com a reunió de persones preeminents de la noblesa i de la literatura, esdevingué durant el segle XVIII el marc d'actuació de bona part dels erudits més importants i acollí una certa quantitat de projectes, que, d'haver reeixit tots, haurien donat un gran impuls a la cultura catalana. Aquesta destacada institució, una de les realitats més complexes de la Barcelona del Setcents, lloada per uns i criticada pels altres, encara no ha gaudit d'un estudi monogràfic, pròpiament dedicat als diversos projectes acadèmics, de l'envergadura d'aquest llibre.

Mireia Campabadal i Bertran (Barcelona, 1978), autora de diversos estudis i edicions entorn del Setcents català, presenta una síntesi de l'activitat acadèmica de la de Bones Lletres de Barcelona en el seu primer segle d'existència. I ho fa a través del clima d'interès per la cultura catalana, en tots els seus aspectes: la rellevant tasca historiogràfica duta a terme per la institució (especialment, quant a l'elaboració d'una nova història de Catalunya), les iniciatives envers l'estudi del català i el seu ús per part dels acadèmics i la seva contribució a la literatura, en sentit estricte. A més de traçar-ne una breu història institucional, també s'ocupa dels mecanismes de funcionament intern de la vida corporativa i ofereix un balanç de la significació i transcendència cultural, social, històrica, literària i lingüística que tingué a la Barcelona i a la Catalunya de l'època.

**Textos
i Estudis
de Cultura
Catalana**

119

La Reial Acadèmia de Bones Lletres
de Barcelona en el segle XVIII

Mireia Campabadal i Bertran

LA REIAL ACADÈMIA
DE BONES LLETRES
DE BARCELONA
EN EL SEGLE XVIII

L'INTERÈS PER LA HISTÒRIA,
LA LLENGUA I LA LITERATURA
CATALANES

Premi Manuel Milà i Fontanals
d'Història Literària 2006

Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2006

Aquesta obra ha estat publicada amb l'ajut de la
Fundació Abadia de Montserrat, 2025

FUNDACIÓ ABADIA DE MONTSERRAT, 2025

Primera edició, desembre de 2006

© Mireia Campabadal i Bertran, 2006

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat
i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

ISBN: 84-8415-877-2

Dipòsit legal: B. 51.672-2006

Impress a Novagràfik, S. L. – Pol. Ind. Foinvasa –
Vivaldi, 5 – 08110 Montcada i Reixac

Als meus pares i avis

Al Dr. Eduard Ripoll Perelló, *in memoriam*

La renovació devia venir principalment dels escriptors que, per a fer literatura, renegaven de llur pròpia llengua... Se començà estimant la història, la poesia i la llengua.

ANTONI RUBIÓ I LLUCH

PRELIMINARS

Una cultura és un poble

Amb aquest axioma presentava Ignasi Casanovas el seu discurs per a la segona festa d'unió interacadèmica sobre *La cultura catalana del segle XVIII* (1932). I continuava: «La nostra cultura setcentista és Catalunya en una de les fases de la seva vida més desconeguda» (CASANOVAS 1932: 4). El seu objectiu era declarar el valor de la cultura del segle XVIII a través de tres eixos: el seu esperit (a partir de les qualitats de sentit jurídic, filosòfic, crític, estètic i científic), les seves institucions i els seus homes.

El present treball¹ s'ocupa d'un d'aquests eixos, l'institucional, i pretén aportar, amb l'estudi de l'illot geogràfic barceloní que representa la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona —una de les més destacades infraestructures de la vida cultural al Principat durant el Setcents—, un petit granet de sorra per a un coneixement global de totes les Acadèmies.²

1. Aquest treball és una versió —corregida i ampliada en certs aspectes— de l'estudi de la meua tesi doctoral (inscrite, amb el mateix títol, dins del programa de doctorat «Literatura catalana medieval i moderna: estudi i edició de textos» (1999-2001), del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona), dirigida per la Dra. Eulàlia Duran Grau (i amb la Dra. Marina Gustà Martorell, com a tutora), que fou llegida a la sala d'actes de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 27 de gener de 2005. El tribunal que la va jutjar estava format pels doctors Albert Rossich Estragó (UdG), Josep Moran i Ocerinjauregui (UB), August Bover i Font (UB), Agustí Alcoberro i Pericay (UB) i Mila Segarra Neira (UAB), i va obtenir la qualificació d'excel·lent *cum laude* per unanimitat. Vegeu-ne una breu descripció i un resum de les principals conclusions a CAMPABADAL 2006b [en premsa].

2. Les Acadèmies de la resta d'Espanya (i, no cal dir, les d'Europa) com la Real Academia Española (veg. FRIES 1989 i ZAMORA 1999), la de la Història (veg. ALBEROLA 1995, CASTAÑEDA 1930,

La importància d'aquesta corporació és indiscutible: no es tracta d'una Acadèmia d'ocasió, caracteritzada per l'efimeritat, sinó que els seus ambiciosos projectes (encara que no es poguessin dur a terme en la seva totalitat) i l'alt nivell intel·lectual d'algun dels seus membres, li han garantit la pervivència durant tres segles.

L'objectiu d'aquestes pàgines és, doncs, mostrar un fragment de la història literària (en el sentit ampli setcentista de 'cultura escrita') de Catalunya i, més en concret, de Barcelona. Una història literària en la qual és absolutament determinant el paper del català, malgrat tractar-se d'un moment en què el castellà és pres com a vehicle de comunicació literària. A aquestes alçades, no es pot pas obviar el caràcter diglòssic de la cultura catalana durant el període que abraça l'estudi, que és força ampli: va des de 1700, any d'inici de les sessions de l'Acadèmia dels Desconfiats, primera precursora de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, fins al juliol de 1807, moment en què se celebraren les darreres juntes abans de l'entrada de les tropes napoleòniques.³ Aquesta darrera data, que segurament pot semblar més arbitrària que la d'inici, ha estat escollida per diverses raons: en primer lloc, perquè la Guerra del Francès marcà un trencament real de les sessions atès que motivà vuit anys d'inactivitat acadèmica; en segon lloc, perquè és en aquest any que es clou el període presidencial de Manuel Godoy, príncep de la Pau; i finalment, per qüestions d'ordre pràctic, com el fet que els índexs dels redactors del *Semanario de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, que permeten reconstruir, entre altres coses, l'activitat poètica de tot el segle, acaben en 1806.

Amb tot, s'hi presenta només un segment de tota la història institucional que es podria traçar; per completar-la, caldria ocupar-se de tots els discursos (heterogenis inclosos) sense excloure'n cap per motius temàtics. El subtítol ja indica quina és la restricció: *L'interès per la història, la llengua*

NAVA 1987, SANTOS 1992 i VELASCO 2000), la de Nobles Artes de San Fernando (veg. BÉDAT, 1974 i 1982) o la Real Academia Sevillana de Buenas Letras (veg. AGUILAR 1966), per esmentar-ne alguns dels exemples més destacats, gaudeixen d'un bon coixí de monografies. Entre les dels Països Catalans, molta més fortuna que la RABLB ha tingut en la historiografia literària l'Acadèmia dels Nocturns de València, formada a finals del segle xvi, de la qual també se n'ha conservat força documentació (800 composicions en vers i 85 en prosa; veg. RODRÍGUEZ ed. 1993: esp. 50-63, 94-191 i 355-428).

3. En algun moment, aquest marc cronològic ha estat volgudament ampliat fins a 1823, però només quan es fa referència a la culminació d'alguns dels projectes iniciats dins l'arc temporal marcat. De fet, el període coincideix amb la divisió per etapes que proposà Martí de Riquer (1955), tot just abans de la fase de «Reorganización y revolución en la Real Academia (1815-1823)», com a precedent de la iniciada el 1833, més pròpiament «de la Renaixença».

i la literatura catalanes, en definitiva, una part important del que es considera la «cultura catalana». És per aquest motiu que he pres aquesta sentència de Casanovas, i no una altra, per encapçalar els preliminars, perquè el mot *cultura*, acompanyat de l'adjectiu *catalana*, emergirà sovint en les ratlles següents.

Pep Valsalobre (2002b: 13) constata, en el preàmbul de la seva edició crítica de l'obra poètica d'Agustí Eura, acadèmic, la necessitat de dur a terme una anàlisi rigorosa de l'activitat de la corporació:

Vegeu sinó un exemple ben concret de l'erm historiogràfic: encara és per fer l'estudi rigorós de les activitats de l'Acadèmia de Barcelona (entre 1729 i 1752, quan va rebre de Ferran VI l'aprovació com a RABLB) i la tasca concreta que van dur a terme a favor de la cultura i la llengua del país. Si és que en van dur cap, perquè fins ara hi ha hagut "interpretacions" voluntaristes més que no pas anàlisis exhaustives on fonamentar-ne d'altres més objectives.

Com ja ha estat dit, és en aquesta tasca institucional concreta «a favor de la cultura i la llengua del país» que se centra la present obra, amb la voluntat de donar un primer pas, oferint una anàlisi al més exhaustiva possible en la qual es puguin fonamentar noves interpretacions, d'una banda, entorn de la significació global de la corporació barcelonina i, de l'altra, sobre l'actitud i obra dels seus integrants.

Certament, no es pot negar que algunes de les monografies que, a la primera meitat del segle XX, foren dedicades a la corporació per part dels seus socis (em refereixo, en essència, a diversos dels articles recollits al volum *Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII* (1955), publicat en commemoració del seu bicentenari com a institució reial)⁴ són més «voluntaristes» que no pas altra cosa; malgrat aquest fet, cal reconèixer que, encara avui en dia, molts investigadors són deutors dels extractes de les actes fets per Joaquim Miret i Sans (1921) —els quals contenen alguns errors que s'han perpetuat i que són fàcilment corregibles recurrent als originals de les actes que custodia l'arxiu de la corporació— o de les biobibliografies elaborades per Josep Rafael Carreras i Bulbena (1922).⁵

4. Amb l'excepció de la breu història institucional traçada per Martí de Riquer (1955). Aquesta, conjuntament amb la d'Antoni Comas (2000, reed.) i amb la d'Alexandre Galí (1986), que tingué accés a la documentació corporativa, han estat les primeres històries de la RABLB, fetes d'una manera més o menys global (paral·lelament a la que havia fet Ramon Muns i Serinyà ja cap a mitjan segle XIX, el 1842).

5. Em consta que Carreras tenia intenció de realitzar una història de la RABLB, projecte que al final no reeixí, per a la qual cosa anà recollint documentació diversa al respecte, conservada actualment en el seu fons (ANC).

En síntesi, la historiografia literària moderna s'ha mogut entre els dos pols d'un maniqueïsmes exacerbat. Un d'aquests pols exalta la institució i la fa objecte d'una valoració sempre (però potser no sempre de manera justificada i mesurada) altament positiva (especialment, quant a la qüestió catalana). Aquesta línia, encetada —modernament— per l'esmentat Ignasi Casanovas (1932) i per Ernest Moliné i Brasés (1921 i 1933) i continuada per Jordi Rubió i Balaguer,⁶ té Antoni Comas com el seu representant més conspicu (i, no podia ser d'altra manera, Martí de Riquer, president de la institució durant més de trenta anys). Per a Comas, la RABLB mantingué sempre «una actitud obertament reivindicativa de la cultura catalana» (COMAS 1968: 41).⁷ Certament, l'aproximació del catedràtic de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Barcelona és meritòria tenint en compte que, en el moment en què la realitzà, el Segle de Llums català era cobert per les tenebres de la ignorància, però amb el pas del temps i els nous estudis ha acusat unes lògiques mancances, algunes de les quals aniré remarcant en pàgines posteriors. El fet de no poder tenir accés a l'arxiu de la corporació —fet que constatarava el 1968: «A l'actualitat, els arxius de l'Acadèmia són inaccessibles» (COMAS 1968: 36, n. 1)— li limità el camp d'acció; és per això que, sovint, la història de la institució li serveix de pretext per presentar l'obra d'alguns dels seus integrants i vincular-la a diversos elements de la cultura setcentista general.

El segon dels corrents en què es pot encabir, a trets generals, la bibliografia que es refereix a la RABLB és el que critica durament la tasca de la corporació. Una de les més contundents acusacions, adreçada en aquest cas a la Acadèmia dels Desconfiats, fou pronunciada per Antoni Elias i de Mo-

6. Al 1958, Jordi Rubió i Balaguer ja tenia en compte les sessions de la corporació barcelonina a l'hora de dibuixar el panorama de la cultura catalana escrita durant el Setcents. Afirmava, entre altres coses, que: «L'Acadèmia va trigar a trobar el seu veritable estil. A mesura que l'anà depurant i precisant en l'enfocament de les seves tasques, lluny de distanciar-se del llenguatge matern, gràcies a la força d'atracció del tema central que elegí per a la seva tasca col·lectiva (la història de Catalunya), s'interessà cada vegada més seriosament per ell i no el renegà» (RUBIÓ [1958] 1986: 33-34).

7. Afirmacions com: «Els acadèmics se sentien hereus de responsabilitat de l'antiga esplendor de la llengua catalana» (ibídem), poden resultar, vistes amb els ulls dels investigadors actuals, com a mínim exagerades, especialment si s'apliquen de manera tan general. Tanmateix, amb els matisos corresponents, les afirmacions de Comas poden arribar a trobar el lloc que realment els pertoca. Encara més exagerat resulta el comentari de Lluís Faraudo i de Saint-Germain que la qualificava de «la que fue siempre la más auténtica Academia de Cataluña, dedicada por igual al cultivo de su lengua y de su historia, siguiendo las normas del humanismo clásico implantadas en la naciente Universidad de Cervera» (FARAUDO I DE SAINT-GERMAIN 1955: 391).

lins, precisament en el seu discurs d'ingrés, intitulat *Los estudios históricos y arqueológicos de Barcelona en el siglo XVIII* (1903):

Prueba el estado decadente de los estudios literarios en Cataluña a principios del siglo XVIII el reglamento y las actas de la Academia de los Desconfiados, fundada por don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros. Cuanto en ellas se consigna merece el más completo olvido; los académicos debían escribir para leer en sus sesiones sólo un pliego de papel y, para que fuera más corto el trabajo, «margenarse por su medio». Los títulos de los trabajos en prosa y en verso mueven a risa y su contenido guarda relación con los títulos. El secretario de la Academia, don Antonio Serra, decía en 30 de agosto de 1700: «Los académicos son muy finos en su pureza, porque jamás han sabido qué cosa eran “vergüenzas”». Publicaron el cuaderno *Nenias reales*, que carece de importancia (ELIAS I DE MOLINS 1903: 5, n. 1).

Paradoxalment, però, aquesta primera fase de la institució —la que Riquer titllà d'«anècdota en la història cultural de Barcelona»— és la que ha gaudit de més atenció per part dels diversos estudiosos.

Les crítiques a la RABLB es fan, sovint, d'una banda, pel fet de restar totes les iniciatives dins del clos de la corporació (i, en conseqüència, per no tenir cap mena d'incidència en la societat) i perquè la major part d'aquestes empreses no reeixiren, malgrat tots els esforços dels acadèmics. En aquest sentit, Alexandre Galí afirmava que:

L'Acadèmia del segle XVIII era un clos tancat, d'importància social i cultural molt exigua, que no assolí la realització assaonada de cap dels projectes generosos que li donaren naixença, i en el qual algunes famílies nobles —relativament molt poques, els Llió, els Ponsich, els Boixadors—, de pares a fills, esmerçaven una part dels seus ocis repetint els jocs literaris que havien après al Col·legi [*de Cordelles*] (GALÍ 1954: 167-168).⁸

8. És just dir que, anys després, Galí matisà el seu posicionament: «En considerar la vida de l'Acadèmia els mots *servilisme*, per a la del Setcents, i *provincianisme*, per a la del Vuitcents, sorgeixen de seguida als llavis. Però, aprofundint una mica i mirant el que movia l'esperit dels homes de l'un i de l'altre segles que regiren la institució, hom veu de seguida que aquestes qualificacions són incompletes i, per tant, injustes. [...] La qualificació de servil [...] no sols no escau a l'essència de l'Acadèmia del Setcents —en una època en què el servilisme era una qualitat— sinó que en dóna una idea totalment equivocada. Al contrari, aquella Acadèmia constituïda per gent de classe semblava dur un missatge ben seriós: el de la reivindicació moral de la terra després de la desfeta del 1714, que significava també la reivindicació moral d'aquells títols nobiliaris, o de dignitat, els seus darrers blasons, i, per això, aquella comunitat es va proposar la redacció de la història de Catalunya com a finalitat específica i culminant —amb un cert esperit de revisió, reconeix Ferran Soldevila, i també de justificació davant dels segles i les generacions futures, afegim nosaltres» (GALÍ 1986: 64).

També Josep Maria Miquel i Vergés criticà amb una certa duresa una institució que trobava «sense alè [*per*] a realitzar cap dels seus projectes» i que estava caracteritzada per unes «sessions intranscendents i grises» (MIQUEL I VERGÉS [1938] 1989: 117). De la mateixa manera, Jaume Carrera i Pujal considerava que «l'Acadèmia de Bones Lletres tingué una actuació no gens brillant, ni com a corporació ni per part dels seus membres, els quals no passaven d'ésser uns aficionats ben poc coneixedors del català i el castellà, i mancats d'estil literari» (CARRERA 1951: 148). El treball que el lector té a les mans pretén demostrar que aquestes són visions pobres (i, en part, poc encertades) d'una de les realitats més complexes de la Barcelona del Setcents. Acusacions similars emergiren en les ratlles de Ferran Soldevila, el qual, però, matisava que, «malgrat que aquests projectes no foren duts a total realització, el sol fet que hagin existit i la insistència amb què apareixen i reapareixen ens demostra la perdurança d'un caliu de catalanitat dins de l'Acadèmia. Altres fets, que caldrà tenir en compte en estudiar els precedents de la Renaixença, també ens ho demostren» (SOLDEVILA 1936: 91).

D'una altra banda, les crítiques a la corporació han vingut per la seva actitud "real" (segons alguns estudiosos) davant la llengua (i, per extensió, la cultura) catalana. Els estudis reflecteixen dues actituds contraposades: o bé s'ha parlat de Prerenaixença o bé s'han presentat els acadèmics pràcticament com a «apòstols de l'extermini lingüístic», si se'm permet manllevar i canviar de context una expressió d'August Rafanell (1990: 94). Una de les més significatives, en aquesta línia, és la posició adoptada per Modest Prats, qui es mostra contrari a Comas i al·ludeix a l'«ús circumstancial i pràcticament insignificant que va concedir a la llengua del país» una corporació, els integrants de la qual «escrivien en castellà i [...] no concedien a l'ús del català més que uns espais marginals i gairebé pintorescos». Per Prats (1995: 52-53), tots els projectes de la RABLB estarien marcats per una indefectible voluntat de castellanització.⁹

Les contribucions parcials (en el sentit que tracten únicament d'un aspecte) d'August Rafanell (1990), Mila Segarra (1988), Albert Rossich (1995a, 1995b i 2002) o Pep Valsalobre (2002),¹⁰ per esmentar-ne algunes de les que m'han resultat més útils i interessants, matisen aquestes posicions. És precisament en aquesta línia, avalada per la màxima clàssica d'*in medio*

9. Jordi Carbonell (1977) també presentà la RABLB com una mostra de repressió per via institucional, al costat de la repressió per via administrativa, del català.

10. Les dues darreres foren publicades al butlletí de la institució amb motiu del tricentenari del seu naixement (número que també recull diverses aportacions dedicades al segle XVIII). Per no estendre'm innecessàriament, l'anàlisi concreta de totes aquestes contribucions l'aniré fent a cada capítol.

consistit virtus, que he procurat inserir no només les informacions que apor- to, sinó també les interpretacions i valoracions que faig de la tasca acadè- mica.

Fet i fet, ja en el Segle de les Llums, els mateixos erudits 13ontemporanis tenien opinions divergents envers la corporació barcelonina.¹¹ Fins i tot, les notícies d'aquesta institució transcendiren les fronteres del Principat i arri- baren a València i a Menorca. Gregori Maians, «apasionado de esa lucidísima Academia», com ell mateix es qualificava, en feia el següent judici:

Estimaré el libro de la Academia de Barcelona que quiere embiarme nuestro amigo don Ignacio Dou. Le he visto solamente hojeándole. Hago juicio de que *essa Academia es la más útil de todas las históricas de España*, i espero que publicará muchas noticias del insigne Archivo de Barcelona, que es lo que más importa. Por lo que toca a lo demás, vuestra merced sabe mejor que yo lo que deve juzgar. A vuestra merced toca exhortar a esos académicos a leer los libros castellanos de estilo puro, no los modernos, comúnmente bárbaros, a citar las fuentes de las noticias, no los charcos, i, por último, a escribir en todo originalmente. Algo de estas cosas ha notado el doctor don Agustín Sales a instancias del marqués de Mascarell.¹²

Yo en todo quiero mostrarme apasionado de *essa lucidísima Academia*. La envidia fue causa de que no continuasse la valenciana, que hubiera publicado muchas obras útiles. Usted deviera franquear a esos académicos su colección de inscripciones, que sería una obra mui propia de su instituto, i mui bien recibida en toda Europa (BATLLORI ed. 1969: 189-190; carta 1.473 [22 de desembre de 1756]).

No tenia la mateixa bona opinió de l'Acadèmia, en canvi, el seu corres- ponsal Josep Finestres, qui, en lletra anterior (setembre de 1754) i ben ex- pressivament, havia assegurat que la corporació barcelonina era «una olla de cols», i afirmava respecte de la publicació acadèmica més emblemàtica del Setcents, les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, de Josep de Móra i Catà, marquès de Llo:

No dudo que la erudición será mucha, pero hacinada y sacada de las fuentes en que, como dice Feijoo, beben bestias y personas. A su tiempo, haremos juicio del libro menos a tientas que ahora (CASANOVAS ed. 1933: 169, carta 587).

11. Ja se n'adonà Rubió i Balaguer: «En els cenacles literaris barcelonins hom comptava amb l'Acadèmia. De vegades despertava rivalitats; d'altres, hom volia guanyar-se la seva protecció. Constituïa un sector de la literatura catalana dins el Set-cents, de nivell més baix que la seva escola històrica, però també més fidel del que hom creia al conreu de la llengua materna» (RUBIÓ [1958] 1986: 138).

12. Agustí Sales havia esbossat també una acusació similar de certa manca de rigor científic.

Cinquanta anys després, des de Menorca, Manuel Rodríguez elogiaria la tasca que duia a terme la RABLB envers la llengua catalana:

El alto concepto que me ha merecido siempre la Academia de Bellas Letras de esa ciudad, de que vuestra señoría es digno miembro, principalmente por la importancia que da y por el esmero con que cultiva la lengua catalana, haciéndola respetable y más general, en honor debido a los industriosos y sabios habitantes de ese Principado, ya por varias medidas que ha tomado para uniformar su dialecto, ya sobre todo por el interesante y asombroso diccionario que ha publicado, cosas todas a la verdad que dexarian de llenar el grande objeto de la Academia si se adoptasen en las diferentes provincias en que se habla catalán principios de lectura y de ortografía diferentes; por lo que ningún amante de la Academia debe apartarse de tales ideas.¹³

Però, al marge de les valoracions positives d'aquesta mena, també a l'època sorgí una bona colla de detractors que degué fer-se prou potent perquè, cap a finals de segle (1791), Antoni Abadal decidís convertir la seva gratulació en un «ligeríssimo bosquejo de la apología que [...] debo algún día trabajar contra los detractores de este antiquísimo cuerpo, que califican su instituto de corto, limitado y reducido a más curiosidad que provecho, sin reflexionar que fue erigida la Academia en la época de la Ilustración y buen gusto, que ha tenido en todos tiempos los primeros literatos de la provincia y que no hay ciencia que no encuentre en ella lecciones importantísimas».¹⁴

Al meu parer, la valoració objectiva de la significació i rellevància (en aquest cas pel que fa la cultura catalana) de l'Acadèmia Literària de Barcelona només pot ser feta, en primer lloc, tenint en compte el seu paper en el ric panorama cultural i institucional de la Barcelona (i de la Catalunya) del XVIII i, en segon lloc, analitzant detalladament la seva actuació i els seus projectes (reeixits o no), anàlisi que ha de partir necessàriament d'una revisió exhaustiva de tots els materials conservats a l'arxiu corporatiu. És precisament entorn de l'arxiu que custodia la major part de la documentació acadèmica que girarà el present estudi —per bé que també he revisat altres fons documentals a la recerca de material estrictament acadèmic.

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona apareix com una de les institucions fonamentals en la nòmina que cita el baró de Maldà a la seva *Explicació de la ciutat de Barcelona, capital del Principat o província de Catalunya* (1777-1791), al costat d'altres destacades institucions barcelonines:

13. Manuel RODRÍGUEZ, carta a Fèlix Estanislau de Prats i Santos, baró de Sarraí (Maó, 14 de juliol de 1804); ARABLB, lligall I-III-2.

14. ARABLB, 17è lligall, núm. 35, fol. [12].

Hi ha una Acadèmia de Belles Lletres, altre Militar de Matemàtiques, altre de Ciències Naturals, altre de Medicina Pràctica, Col·legi Real de Cirurgia, escola gratuïta de Dibuix en la casa de la Llotja de mar, a la que acuden més de quatre-cents minyons, Escola de Nàutica, en la mateixa Llotja (cito de l'edició d'ARITZETA ed. 1994: 83).

Perquè, en un moment en què, com ha assenyalat Pere Molas, «ni les humanitats ni les ciències constituïen aleshores professions establertes que es poguessin estudiar en les facultats universitàries de sortida, com ho feien metges i juristes», calia crear tota una sèrie d'organismes (la majoria sota la denominació d'Acadèmies) que actuessin com a «centres de perfeccionament professional» (MOLAS 2002: 87-88).¹⁵ La manca d'uns estudis superiors a Barcelona també va impulsar la creació de diverses institucions culturals, amb l'objectiu de cobrir aquest buit.¹⁶

En el període de màxima esplendor de les ciències matemàtiques i naturals, apareix a Barcelona la Junta de Comerç (17 de novembre de 1760), que, nascuda amb la voluntat de regular el desenvolupament de l'economia del Principat, promogué la successiva fundació de diverses escoles tècniques —com la de Nàutica (1769) o la de Dibuix (1775), precursora de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (veg. RUIZ 1919).¹⁷ Amb tot, el que és més important és una notable emergència d'Acadèmies barcelonines de diversa mena (per bé que la de Bones Lletres es considerava la primera de la ciutat pel fet de ser la més antiga de totes),¹⁸ entre les quals destaquen: la Conferència Fisicomatemàtica Experimental (1764), que el 1770 passà a ser l'Acadèmia de Ciències i Arts, integrada per cavallers i clergues, comerciants i metges (veg. IGLESIAS 1964, BLANES i GARRIGÓS coord. 1998: 31-113 i NIETO i ROCA

15. «El mayor estímulo que hasta ahora ha inventado la aplicación para adelantar en las ciencias ha sido la invención de las Academias», afirmà Jerónimo de Girón a la seva dissertació sobre la *Utilidad e historia de las Academias* (1773; ARABLB, 17è lligall, núm. 22, fol. [3v]).

16. Aquest marc institucional (i cultural) ha estat extensament estudiat per CARRERA 1951, GALÍ 1954, LLUCH 1996b i SOLDEVILA 1938, entre altres.

17. Consta que la Junta de Comerç de Barcelona obsequià la RABLB amb dos volums de l'obra d'Antoni de Capmany, *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de Barcelona*. A la resta de ciutats importants d'Espanya, durant el XVIII, es formaren Societats Econòmiques d'Amics del País, cosa que no passà ni a Barcelona ni al Principat. De fet, el 1777 es plantejà als acadèmics de la RABLB la possibilitat d'establir una Real Sociedad de los Amigos del País i tots s'avingueren a formar-ne part (jgen. 14/V/1777).

18. Estrictament parlant, cal tenir en compte que, des de la segona meitat del segle XVI fins a inicis del XVIII, existí, amb seu al convent dominicà de Santa Caterina de Barcelona, l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino. Es tractava, però, d'una institució tancada, de caràcter universitari i filosòfic tomista. Podeu veure els *Estatuts y ordinacions deliberats observar per la il·lustre Acadèmia de [...] Sant Thomàs de Aquino [...] de Barcelona* (1711) a BC, ms. 83.

coord. 2000), amb poques coincidències rellevants amb la de Bones Lletres, el Col·legi de Cirurgia (1760), precursor de l'Acadèmia Medicopràctica (constituïda també el 1770 i que obtingué el títol de reial el 1786), l'Acadèmia de Jurisprudència Teoricopràctica (1777), el primer president de la qual fou Miquel Joan de Magarola, el qual fou vicepresident de la RABLB, o la Reial i Militar Acadèmia de Matemàtiques (1720), que destacà en el camp de l'enginyeria militar.¹⁹

Són diverses les relacions que establí la de Bones Lletres amb algunes d'aquestes Acadèmies: per exemple, amb la de Ciències i Arts (Antoni Juglà presentà, en jgen. 7/II/1787, un parell d'exemplars de la *Disertación y memoria sobre el carbón de piedra*, de Josep Comes, director d'Història natural),²⁰ amb la Medicopràctica (que envià als acadèmics un parell d'exemplars dels seus estatuts (jgen. 8/VII/1787) i que el 1791 els convidà a la junta pública celebrada al Palau de la Inquisició) o amb la de Jurisprudència (a algunes obertures anuals de la qual consta que assistiren certs membres de la RABLB). Aquest tipus de contactes (també amb altres corporacions estatals i europees) passaren per tres línies bàsiques: interessos comuns (l'estudi de la història), intercanvis de publicacions (principalment, és el cas de les ja esmentades *Observaciones* del marquès de Llo)²¹ o de membres, i relacions diplomàtiques (amb l'assistència a alguna de les sessions, cosa que acostumaven a fer entre les diverses corporacions barcelonines, o en el moment de comunicar-se la concessió de la protecció reial).

D'entre totes les tertúlies barcelonines de caràcter privat, només em referiré a la societat anomenada Comunicació Literària, iniciada cap als darrers decennis del Setcents (c. 1780).²² L'extracció social dels seus integrants era diferent de la que caracteritzà a l'inici les Acadèmies abans esmentades: hi havia un notari, un advocat, un metge, un apotecari, tres sacerdots i un impressor. Aquesta societat, estudiada per Neus Faura (1977 i 1988), man-

19. Davant d'aquesta proliferació d'Acadèmies resultaria molt interessant un estudi comparatiu, realitzat de manera exhaustiva, encara per fer. Buscar totes i cadascuna de les connexions de la RABLB amb la resta d'institucions culturals hauria depassat de molt el temps que he pogut dedicar a aquest treball; malgrat això, he optat per assenyalar algunes de les relacions institucionals més remarcables.

20. De fet, la vinculació era prou estreta com perquè el porter de la de Ciències i Arts passés un dia a fer els serveis del de la de Bones Lletres.

21. Amb motiu de la publicació del primer volum de les *Memòries*, la RABLB decidí enviar-ne un exemplar a diverses corporacions, fet que ha quedat consignat en la correspondència conservada a l'arxiu (lligall I-III-9).

22. Una altra societat barcelonina, completament rococó, és La Conformitat, de la qual només en tenim constància pels textos preliminars del *Poema anafòric*, obra d'un dels seus membres, Francesc Tegell (veg. BROWN ed. 1989c).

tingué sempre un esperit obertament reivindicatiu de la llengua catalana (era la que feien servir per a les seves comunicacions —entre les quals destaca l'*Apologia de l'idioma català* d'Ignasi Ferreres— i composicions poètiques, alguna d'anticlerical) i «qui sap si, fins i tot, oposat a l'actitud de compromís que mantenia l'Acadèmia [*de Bones Lletres*]» (COMAS [1964] 1985: vi, 373).

Pel que fa la resta de Catalunya, la Universitat de Cervera, únic reducte, per les represàlies dels vencedors de la Guerra de Successió, del desgavellat ensenyament superior (i dels que en foren seus professors), ha copat bona part dels estudis dedicats a la cultura catalana setcentista.²³ En efecte, totes aquestes institucions, entre les quals hi ha la RABLB, configuraren una infraestructura cultural d'acord amb les demandes de la societat d'un país en expansió econòmica.

Més enllà del món universitari certerí, destaquen en els Països Catalans un parell d'institucions que representen casos extrems respecte de la llengua i la cultura catalanes: d'una banda, a València, l'Acadèmia Valenciana (1742-1751), amb la presència d'intel·lectuals, clergues i nobles, promoguda —sense gaire èxit— per Gregori Maians, en què l'eliminació del català fou absoluta;²⁴ de l'altra, a Menorca, en canvi, la Societat Maonesa de Cultura (1778-1785), nascuda amb la voluntat inicial de crear una biblioteca, tenia com a norma que les comunicacions fossin fetes en català i també que els estatuts fossin redactats en la llengua materna (cosa que fou factible atenent la peculiar situació política de l'illa). Com veurem, la corporació barcelonina de Bones Lletres podria situar-se a mig camí entre l'una i l'altra.

Però la RABLB no només tingué contactes diversos amb bona part de les institucions del Principat²⁵ sinó també una vinculació força estreta amb les

23. No repetiré aquí el que han dit, entre altres, FOLCH 1970, PRATS 1993 i 1998, RUBIO 1915-1916, SOLDEVILA 1938 i VILA i BARTROLÍ 1923. M'interessa, però, remarcar que molts dels acadèmics passaren com a alumnes per les aules cerverines i que alguns s'hi quedaren com a professors; veg. l'APÈNDIX I: LLISTAT DELS ACADÈMICS (1700-1807). D'aquí, la segona part del comentari de Farauo i de Saint-Germain (1955: 391) que he transcrit més amunt. De la mateixa manera, caldria tenir en compte el paper del Seminari de Barcelona (per exemple, Joaquim Esteve i Josep Bellvitges foren catedràtics del Col·legi tridentí); veg. SUBIRÀ 1993.

24. Aquesta Acadèmia pretenia clarificar la història espanyola, aconseguint mitjans econòmics per a continuar les edicions d'obres històriques (escrites amb rigor i mètode), especialment dissertacions historiogràfiques o eclesiàstiques. Un cop frustrada la iniciativa, Maians tenia l'esperança que a l'Acadèmia barcelonina es poguessin dur a terme els objectius que s'havia proposat, com reconeix a la carta adreçada a Finestres, transcrita més amunt.

25. A més, els acadèmics de la RABLB mantingueren una certa relació amb l'escola històrica de Bellpuig de les Avellanès: Jaume Caresmar fou acadèmic des de mitjan segle; el 1785 (jgen. 14/ XII) reberen una comissió de Tremp encarregada de repartir el discurs històric en què es provava l'existència d'un bisbat de Pallars a Catalunya, redactat per un altre premonstratenc il·lustre, Jaume Pasqual.

de la resta de la Península; amb les principals de Madrid: l'Academia Española de la Lengua (1714), l'Academia de la Historia (1738) i la de Bellas Artes de San Fernando (1752), de la qual seria consiliari el comte de Peralada, Bernat Antoni de Boixadors (veg. BÉDAT 1974 i 1982). De totes aquestes, amb la que mantingué una connexió més continuada fou la de la Historia, que tenia un esperit similar al de la barcelonina. Alts funcionaris de la Cort constituïren el 1738 la Real Academia de la Historia, continuadora de la tertúlia literària que se celebrava en el domicili de Julián Hermosilla, advocat dels Reials Consells. Des de 1752, i potser com a contrapartida de l'informe favorable que havia presentat el seu director per a la concessió del títol de reial a la RALB, foren nomenats honoraris de la de Bones Lletres alguns dels seus membres, com el mateix Agustín de Montiano, el preceptista neoclàssic Juan Ignacio de Luzán o l'historiador Luis José Velázquez, marquès de Valdeflores.²⁶ Quant a la de San Fernando, només em consta que l'acadèmic de la de Bones Lletres Eugeni Estévez (c. 1803) demostrà que el pintor Ribalta no és valencià sinó català aprofitant que aquesta Acadèmia de Belles Arts estava recollint notícies per reimprimir i completar el *Diccionario histórico de los mejores profesores de las Nobles Artes en España* (publicat ja el 1800).

En el mateix moment en què la corporació barcelonina assolía la protecció reial es creava l'Academia de Buenas Letras de Sevilla (1751)²⁷ i la Histórico-geográfica de Valladolid (1752)²⁸ i el 1753 (de fet, amb aquest nom, el 1768) l'Acadèmia de les Nobles i Belles Arts de Sant Carles, a València. Els contactes amb l'Acadèmia de Sevilla foren més puntuals i esporàdics: per exemple, José Cevallos, membre d'aquesta corporació, els envià la *Disertación histórico-geográfica sobre reducir la antigua Onuba a la villa de Huelva* d'Antonio Jacobo del Barco y Gasca, catedràtic de Filosofia i també acadèmic (jpart. 28/VI/1756) i, més endavant (el juliol de 1757), un discurs imprès sobre les causes i els efectes dels terratrèmols; el 1785, davant

26. Per la seva banda, també el marquès de Llo seria admès com a membre honorari de l'Academia de la Historia.

27. De director a director, Montiano li féu el següent comentari al marquès de Llo entorn de la denominació de l'Acadèmia sevillana: «Saqué ya la protección real para la Academia de Sevilla, que se ha tropezado con la de vuestra merced en llamarse de las Buenas Letras; así la hubiese sucedido lo propio con las constituciones, que no son de mi cielo» (Agustín de MONTIANO, carta adreçada al marquès de Llo (18 de juny de 1752); ARALB, 29è lligall, núm. 1).

28. A través d'un article publicat el 26 de novembre de 1771 a la *Gazeta de Barcelona*, Antonio Fernández de Calderón, acadèmic de la RALB, tingué notícia de l'annual junta acadèmica pública de la Histórico-geográfica de Valladolid i de la dissertació de l'acadèmic José Barrera sobre la *Defensa del rey don Alonso VIII de León impugnando la fábula de la judía de Toledo*, motiu que prengué, al seu torn, per al seu treball acadèmic (8 de gener de 1772; 8è lligall, núm. 10).

la decadència corporativa, s'investigà si la de Sevilla disposava del privilegi d'impremta pròpia i si tenia fons anuals, qüestions que reberen una resposta negativa per part dels acadèmics sevillans.

No m'estendré pas tant en el panorama acadèmic europeu. Pere Grapí (1998) ha dibuixat l'escenari acadèmic europeu entre els segles xvi i xviii, com a marc de referència per a tota una sèrie d'estudis dedicats a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Ja consolidades la Royal Society de Londres (fundada en 1660) i l'Académie des Sciences de París (que durant el Setcents esdevingué la primera institució científica d'Europa), entre les societats il·lustrades del panorama europeu destaquen, a França, l'Académie Française, institució sorgida a inicis del segle xvii, amb el lema «À l'immortalité», i nascuda amb l'objectiu de regular la llengua francesa, per a la qual cosa havia de confeir un diccionari (1694), una gramàtica (que no arribà fins al 1933), una retòrica i una poètica, i l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres de la mateixa ciutat, fundada el 1663 i encarregada de redactar les inscripcions dels edificis construïts per Lluís XIV (cal tenir present, també, la més d'una vintena d'Acadèmies de ciències i belles arts locals, que dotaren França d'una extensa xarxa d'aquest tipus de corporacions); i, a Itàlia, l'Accademia delle Scienze de Bolonya. D'entre totes aquestes, només consta una certa relació amb la d'Inscriptions et Belles-Lettres de París (veg. VELASCO 1996).

Segons els mateixos acadèmics, un tret importantíssim distingia la corporació barcelonina de la resta d'Acadèmies europees: l'absència de pompa vana i artificiosa ostentació. Jordi Rei (1777) ens reporta, a la seva oració gratulatoria, l'opinió de Juan de Iriarte sobre les Acadèmies d'Itàlia, les quals considerava

tan extravagantes en sus escritos como en sus nombres, por la vana e infructuosa gloria de estar hablando en verso por espacio de dos siglos; y a *monsieur* Voltaire, de la de Francia, que empleó todo su estudio en multitud de cortesanas harengas, de panegíricas oraciones y en sacar cincuenta tomos de cumplimientos.²⁹

Després d'aquest breu parèntesi contextual i tornant a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, es pot afirmar que poques institucions del Segle de les Llums han valorat i potenciat tant la cultura catalana com la corporació a què dedicaré les següents ratlles. Malgrat el fet que el castellà esdevingué ben aviat la llengua oficial de l'Acadèmia, tant els interessos i objectius de «la más antigua sociedad literaria catalana» (MIRET 1921: 11)

29. Jordi REI, [*Gratulatòria a la RABLB*] (1777); ARABLB, 14è lligall, núm. 53, fols. [1v-2r].

com la llengua de relació entre els acadèmics (la catalana) anaven enfocats vers la cultura catalana. Fora de l'Acadèmia, la llengua materna es mantenia ben viva en l'ús popular; a dins, era emprada, també, per a la creació de poesies amb voluntat culta. La cultura catalana trobà, doncs, en el clos de l'Acadèmia un dels pocs refugis existents al Setcents; com digué Antoni Comas, tot i que potser una mica exageradament:

Al llarg de tot el segle XVIII, l'Acadèmia fou un recer per a la poesia catalana, com ho fou per a l'estudi de la nostra llengua i de la nostra història» (COMAS 2000: 109).

El present estudi està dividit en dos grans blocs: a la primera part m'ocupo, com indica el seu títol, de qüestions d'«història institucional i vida corporativa». D'una banda, hi són breument resseguits els trets més significatius de cadascuna de les tres fases de l'Acadèmia Literària de Barcelona, des de la seva precursora immediata, l'Acadèmia dels Desconfiats, fins al moment en què la corporació gaudí de la protecció reial; de l'altra, hi són analitzats amb un cert detall, els principals mecanismes de la vida interna, els quals resulten fonamentals per entendre el funcionament de la corporació.

En el segon bloc (la part central, tal com s'indica com a subtítol del treball), sintetitzo bona part de l'activitat intel·lectual duta a terme a la RABLB durant un segle d'existència, a partir de les informacions extretes de diversos discursos i documentació acadèmica. És el més pròpiament centrat en la qüestió de la cultura catalana. Per això, s'hi presenta una anàlisi dels tres àmbits (història, llengua i literatura catalanes) a què féu referència Antoni Comas, en els quals es dugueren a terme dos tipus d'actuacions: la institucional (que comprèn els diversos projectes col·lectius empresos per la corporació) i la individual (representada per alguns acadèmics que converteixen les seves dissertacions en veritables apologies de la llengua, realitzen estudis sobre la història de Catalunya³⁰ o escriuen poemes en català). Clou aquesta part un capítol en què recullo algunes de les reflexions anteriors articulades a través de la important qüestió de la decadència i de la recuperació corporatives.

«Per acabar», el darrer capítol versa sobre alguns aspectes que han anat emergint en les diverses ratlles prèvies —com el tema de la Il·lustració o la qüestió de l'arxiu i la pèrdua d'alguns papers—, i ofereix un balanç general, a mode de conclusió, de la significació de la RABLB, tenint en compte, de manera destacada, l'actuació comentada envers la cultura catalana.

30. Entre altres informacions, presento una reconstrucció exhaustiva de tot el procés que seguí aquesta empresa, la de l'elaboració d'una nova història de Catalunya, durant el segle XVII.

Finalment, presento en un parell d'apèndixs materials tan bàsics com el llistat complet dels acadèmics (amb una breu indicació biogràfica) i una selecció dels documents (en essència, cartes i altres papers de naturalesa burocràtica) més importants.³¹

Sens dubte, la realització d'un estudi com el que el lector té ara a les mans obre noves i diverses vies d'investigació: la redacció de les biobibliografies dels acadèmics setcentistes, l'estudi de la relació de l'Acadèmia amb les altres institucions culturals dins del panorama català, espanyol i europeu, que ha quedat reduïda a una succinta visió panoràmica, l'anàlisi retòrica dels poemes, seguint els patrons de les tècniques diverses que havien après al Col·legi de Cordelles, tot comparant-los amb la resta de poesia de l'època, etc. Però, com digué, de manera reveladora, l'acadèmic Cir Valls en la defensa del primer volum de la col·lecció de poesies catalanes de què parlaré extensament:

Si nada se emprende i egecuta, si las obras no van tras las resoluciones meditadas, si la más mínima obgeción suspende el curso, nada absolutamente se hará; es preciso aventurar algo con tino, i pensar que se ha de sacar una obra perfeta i acabada es pensar en lo escusado (ARABLB, 17è lligall, núm. 16, fol. [17]).

D'aquesta manera, defensava l'opció que les obres, els treballs acadèmics, sortissin a la llum pública, encara que els autors fossin conscients de no haver-los acabat definitivament, perquè treure una obra perfecta del tot resulta impossible. Al seu torn, el 1779, Pere Nolasc Móra, a la censura d'una obra sobre santa Eulàlia del també acadèmic Domènec Ignasi de Bòria, afirmà que

no ha de temer a su reprehensor el que ama la verdad, decía allá el padre san Agustín, libro 2 *De Trinitate* (in proem.), tan dócil como sabio y tan humilde como grande.

31. A la tesi que és a l'origen d'aquestes ratlles s'hi troben altres materials importants: en primer lloc, una «Antologia de textos acadèmics» —que sortirà a la llum pública posteriorment, en un volum a part— en què dono a conèixer diverses dissertacions, que resulten paradigmàtiques i clars exponents de les qüestions tractades en l'estudi de l'activitat corporativa, i poemes en català que han restat inèdits. Avanço que, a l'hora d'editar les composicions poètiques, m'he decantat per seguir aquell concepte que Jordi Rubió etiquetava el 1907 de «literatura nacional en la llengua nostrada» (esmentat a MARFANY 2003: 637). En segon lloc, atesa la importància de l'arxiu de la corporació (i atesa la manca d'un catàleg complet i informatitzat), hi presento, en forma de fitxes, ordenades temàticament, tots els documents que vaig revisar en la meua investigació. I, finalment, s'hi pot trobar també una exhaustiva «Reconstrucció de l'activitat poètica —en totes les llengües— de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona des de 1700 a 1807» (materials recollits, al seu torn, en un CD-Rom, que permet realitzar cerques diverses).

No querer haber errado es quererse elevar sobre la condición de hombre (ARABLB, 2n lligall, núm. 6, fol. [12]).

Deixo, doncs, a mans del lector la «censura» (i espero «aprovació») d'aquesta meua obra, de la mateixa manera que ho feren els acadèmics amb els tants i tants discursos que he llegit i rellegit en els darrers anys de la meua vida, també «acadèmica».

No puc acabar aquests mots preliminars, però, sense expressar el meu més sincer agraïment a tots aquells que han fet possible, de manera ben diversa, la realització d'aquest treball. En primer lloc, a la Dra. Eulàlia Duran, directora de la tesi doctoral de la qual prové el present estudi, als Drs. Albert Rossich i Agustí Alcoberro, per les seves encertades indicacions, i al Dr. Josep Moran per la revisió dels noms dels acadèmics. En general, a tots els bibliotecaris i arxivers que han atès les meves consultes; mereixen menció especial la Carme Miquel i la Mercè Colomer, bibliotecàries, l'Albert Corbeto, secretari tècnic, i el Dr. Eduard Ripoll, president de la RABLB durant els anys en què vaig dur a terme la meua investigació, per haver-me obert les portes de la corporació amb una amabilitat que, malauradament, no sempre caracteritza els qui custodien part de la cultura catalana manuscrita i impresa. I, sobretot, als meus pares i avis, Amparo i Jaume, a qui dedico aquestes pàgines, pel seu sempre incondicional i fidel recolzament; i, molt especialment, a la meua mare, per la força i empenta que sempre m'ha sabut transmetre.

PRIMERA PART

HISTÒRIA INSTITUCIONAL I VIDA CORPORATIVA

En su cuna, se caracterizó con el humilde título de los *Desconfiados*, o porque la desconfianza es propia de la sabiduría, como dixo uno de los siete sabios de Grecia, o porque, en pluma del más docto estoico, en la desconfianza se acredita la generosidad de ánimo que no atiende ni obra interesado sino satisfecho del intrínseco precio de las mismas heroicas obras.

PERE NOLASC MÓRA I SEVER (1777)

1. BREU HISTÒRIA INSTITUCIONAL: L'ACADÈMIA LITERÀRIA DE BARCELONA EN EL DECURS DEL SETCENTS

Una de les constants de la bibliografia general dedicada a les Acadèmies és l'anàlisi de l'evolució del mot *Acadèmia* i de les seves implicacions a l'hora de designar societats diverses. No és la meua intenció recollir aquí totes les opcions ni tampoc repassar, atribuint-los l'etiqueta de «possibles precedents»,³² les múltiples Acadèmies sorgides arreu d'Espanya i Europa fins al segle XVII; de fer-ho, ja se n'han encarregat força estudiosos.³³ Sí, però, que en voldria destacar, a grans trets i abans d'entrar pròpiament en la història de la RABLB, algunes generalitats comunes. Com les Acadèmies italianes del Renaixement, la de Bones Lletres de Barcelona, s'organitzà en un nucli urbà, en un dels principals centres culturals i polítics de l'Espanya —en aquest cas— del moment i, a més de les diverses reunions periòdiques i del fet d'ajustar-se a uns codis establerts, generà una gran literatura epistolar entorn de diversos temes (intel·lectuals o d'ordre pràctic) relacionats amb la vida corporativa.

Dins de la trajectòria d'aquestes tertúlies, la barcelonina que estudiem, bé que iniciada com a mecanisme de reunió social, transcendeix amb el pas del temps aquesta voluntat per retornar, en certa manera, a aquells ideals humanístics propis de la gènesi d'aquest tipus de societats. La prèdica de

32. Estrictament, el primer precedent a Barcelona d'una societat d'aquest tipus és el consistori de la Gaia Ciència (al qual fan referència els acadèmics), cosa que ens faria remuntar a quatre-cents anys abans del naixement de l'Acadèmia dels Desconfiats.

33. Veg., entre altres, a EGIDO (1990: 115-137) un panorama de les múltiples Acadèmies, des del seu origen, passant pel naixement de l'Acadèmia moderna, en sentit específic, a la Itàlia del Renaixement fins a les diverses associacions del XVII castellà. Corporacions del tipus de l'Acadèmia Desconfiada tingueren el seu origen a la Itàlia del segle XVI, on nasqueren com a *divertimentos* literaris. Durant el XVII, s'estengueren per Europa, però amb un segell científic (per exemple, l'any 1634 fou creada amb aquesta voluntat l'Académie Française).

l'amor a les lletres i la importància de l'eloqüència són les dues constants fonamentals pròpies de les corporacions. La filosofia, eix principal de les primeres Acadèmies (per exemple, de la neoplatònica de Marsilio Ficino), tot i que ocupa un lloc important, no és el centre de les sessions, i deixa pas a la història i a la poesia (especialment, per celebrar fets solemnes com la vinguda dels reis a la ciutat, la mort d'un personatge important o el naixement d'un príncep). La relació amb els ordes religiosos, com ja es donava en algunes Acadèmies del Siscent, resulta evident en el si de la RABLB, atès el cert nombre d'eclesiàstics que en foren membres.

Al Setcent proliferaren tota una sèrie d'Acadèmies, amb propòsits ben diversos:

Durant el segle XVIII, el mot *acadèmia* el veiem aplicat a casa nostra a tota mena de sessió d'esbargiment espiritual que comportés una certa formalitat i, d'una manera molt concreta, a les sessions de música privades que avui anomenariem audicions o recitals. En realitat, però, el mot venia significant des de feia temps unes organitzacions d'aparap que, amb el pretext literari, tenien per objecte oferir un passatemps a les classes distingides de la societat: els nobles de sang o de la riquesa i la gent lletrada (GALÍ 1954: 161).

Francisco Aguilar Piñal, després d'estudiar el vast món de les Acadèmies espanyoles i napolitanes al Setcent,³⁴ les ha classificat en Acadèmies literàries (entre les quals inclou la dels Desconfiats), Acadèmies docents (universitàries, professionals o escolars) i Acadèmies erudites o científiques (agrupades, segons la temàtica, en filològiques —Real Academia Española—, històriques —Real Academia de la Historia; en aquest subgrup, situa la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona—, artístiques, de jurisprudència i científiques). I conclou amb una afirmació que, com veurem, encaixa perfectament amb la tasca que realitzà la RABLB:

Las Academias mencionadas son auténticos centros de investigación, aunque estas investigaciones sean individuales y no colectivas (AGUILAR 1985: 403).

En aquest capítol, però, no s'hi analitzarà ni l'aportació intel·lectual de la institució com a tal ni la dels seus membres (continguts de la segona part), sinó que s'hi traça una breu història de l'Acadèmia (desglossada en les diverses fases o períodes per què passà en el decurs del Setcent).

En el Segle de les Llums, trobem tres etapes marcades per una denominació diferent:

34. A Nàpols, també floriren acadèmies literàries a mitjan segle XVIII promogudes per algun membre de la noblesa, per distingits eclesiàstics o per crudits humanistes.

- Acadèmia dels Desconfiats o Desconfiada (1700-1703)
- Acadèmia Literària de Barcelona, mal designada pels estudiosos com a Acadèmia «sense nom» (1729-1752)
- Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1752-1807 [fins a l'actualitat])

1.1 LA GÈNESI: L'ACADÈMIA DELS DESCONFIATS O ACADÈMIA DESCONFIADA (1700-1703)

No se desentendió [...] la antigua nobleza catalana, bien enterada de que el tratar las bellas letras, y principalmente la historia, fue entre las naciones más cultas empleo de los que ocupaban el primer orden en asuntos de religión, estado y nobleza [...]

JORDI REI (1777)³⁵

El 3 de juny de 1700 Pau Ignasi de Dalmases i Ros obria, una vegada més,³⁶ les portes de la biblioteca de l'edifici senyorial en què residia, situat a l'aristocràtic carrer de Montcada (a l'edifici que actualment correspon al número 20), a setze representants de la noblesa i de l'erudició catalanes («de la mayor nobleza y de los sugetos más eruditos de Cataluña y de toda España»),³⁷ amb l'objectiu, no tant de conrear la literatura, sinó per preservar la joventut dels perills d'una vida ociosa i alhora fomentar les relacions socials entre els membres del seu estament, tots ells de la classe dirigent local.³⁸ Amb aquesta voluntat naixia, en els anys immediatament anteriors a la Guerra de Successió, l'Acadèmia dels Desconfiats, en la seva gènesi

35. [*Gratulatòria a la RABLB*] (1777); ARABLB, 14è lligall, núm. 53, fol. [17].

36. De fet, ja a finals del XVII (1698-1699), la biblioteca de can Dalmases, molt rica en manuscrits i obres impreses arreu d'Europa, acollia un grup d'aristòcrates interessats per l'estudi i, dels quals, nasqué el projecte de constituir l'Acadèmia dels Desconfiats. Per facilitar la consulta dels impresos que s'hi custodiaven, fou redactat un extens catàleg (transcrit pel prevere Raimon Ferrer i controlat per Josep de Vega), que es conserva a la BC, ms. 677.

37. *Relación succincta del feliz arribo de los serenísimos don Felipe de Borbón y doña María Luisa Gabriela de Saboya, monarcas de las Españas, nuestros reyes y señores (que el cielo guarde y prospere) y de sus reales bodas*. Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1701, pàg. 23.

38. La fisonomia de cadascun d'aquests intel·lectuals ha estat esbossada per Josep Rafael Carreras i Bulbena (1922). Paradoxalment, l'etapa de la institució que durà menys temps és la que ha cridat més l'atenció dels estudiosos; també hi han dedicat estudis monogràfics GARCÍA 1970, GERMÁN 1993, MOLINÉ 1921 i MUNTADA 2002.

clarament aristocràtica, a imitació de les associacions elitistes de les veïnes França i Itàlia.³⁹

L'Acadèmia dels Desconfiats (1700-1703) fou la primera Acadèmia aristocràtica de Barcelona, per bé que durant el segle XVII ja s'havien assajat algunes societats entre els nobles barcelonins:⁴⁰ «La antigua costumbre entre la nobleza catalana de que, formando distintas sociedades, se platicassen en ellas assumptos literarios instruyéndose todos de lo que leía cada uno [...]» — s'explica al «Resumen histórico del origen y progreso de la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona, baxo la protección de su magestad» (1756).⁴¹

Els acadèmics Desconfiats pertanyien a capes superiors de l'aristocràcia tradicional (o més recent) catalana, i molts estaven units per algun vincle de parentiu com, per exemple, relacions matrimonials entre les famílies, o perquè tenien antecedents professionals comuns (eren advocats i buròcrates, militars professionals o eclesiàstics).⁴² Val la pena recordar-ne els noms i alguns dels títols (o càrrecs eclesiàstics) que posseïen: Josep d'Amat de Planella i Despalau, marquès de Castellbell des de 1702; Llorenç de Barutell i d'Erill, comte d'Erill, d'Orcau i baró d'Oix i de Bestracà; Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, cinquè comte de Savallà i setè de Peralada, cinquè marquès d'Anglesola, vescomte de Rocabertí, Gran d'Espanya i cavaller del Toisó d'Or; Josep Clua i Granyena (catedràtic de Retòrica); Agustí de Copons i de Copons, segon marquès de Moja; Pau Ignasi de Dalmases i Ros, nomenat marquès de Vilallonga per l'arxiduc Carles el 1709; Martín Díaz de Mayorga (capità d'infanteria i brigadier); Felip de Ferran i de Sacirera, comte de Ferran des de 1706; Francesc de Josa i d'Agulló, canonge de la catedral i vicari general de Barcelona; Francesc de Junyent i de Vergós, se-

39. En efecte: «Sólo los Desconfiats podían representar aquella unión de la nobleza y el saber que era cada vez más común entre las asociaciones patricias en toda la Europa de finales del siglo XVII y del siglo XVIII» (AMELANG 1986: 167).

40. Kenneth BROWN (1989a: 269), entre els manuscrits de Pere Serra i Postius, dona notícia del ms. A-88 de l'AHCB, que recull (fols. 111r-113r) les obres poètiques presentades a una «dozena semi-academia, día 8 de setiembre 1699», nota que indica l'existència d'un cenacle acadèmic barceloní anterior a 1700.

41. A: *Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona: origen, progressos y su primera junta general baxo la protección de su magestad, con los papeles que en ella se acordaron*, vol. 1 (= *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1). Barcelona: Francesc Surià, impr., [1756], pàg. 1.

42. Veg. alguns exemples de vincles familiars i de membres amb carrera militar i política a AMELANG 1986: 169 i a MUNTADA 2002: 40-46 (també la descripció de la decoració de les seves residències aristocràtiques, a les pàgs. 52-76).

gon marquès de Castellmeià; Alexandre de Palau i d'Aguilar, comte de Torralla des de 1708; Antoni de Peguera i d'Aimeric, marquès de Foix i senyor de Torrelles; Joan de Pinós i de Rocabertí, cavaller de l'orde de Sant Joan; Josep de Rius i de Falguera, canonge de la catedral de Barcelona; Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí; i Josep de Taverner i d'Ardena (canonge de Barcelona i de Perpinyà).⁴³

Sota l'advocació de la Verge de Montserrat,⁴⁴ se celebraven sessions acadèmiques cada dues setmanes. De fet, el patrocini de la Moreneta fou reclamat durant el Setcents per diverses corporacions:

No es ya nuevo a esta sagrada emperatriz el cubrir bajo su manto la protección de las Academias erigidas en este sitio, y en ningunas manos havía de fiar nuestro presidente al morir el amparo de este congreso que a las de aquella soberana luz de que havía experimentado tantas benignidades el Museo de Barcelona. Ensayo fueron las que experimentó la Academia de los Desconfiados, de las que oy assegura María a nuestro congreso.⁴⁵

La seva denominació, inspirada en la de l'Acadèmia dels Confiats de Pavia, una de les societats literàries existents des de feia dos segles a Itàlia,⁴⁶ col·locava Barcelona en la línia del corrent europeu d'escepticisme produït per la revisió a què s'estaven sotmetent els grans dogmes científics. La desconfiança, el dubte i la raó eren les úniques garants de la veritat:

Se resolvió erigirla no sin desconfianza, cada qual de sus talentos, dándole ésta el nombre de Academia de los Desconfiados y tomando por empresa la de un mar embravecido, en quien se miran, lastimoso triumpho del hado y la inconstancia, derrotados fragmentos de una nave que ha naufragado y un barquillo desarmado en la arena con el lema «Tuta, quia diffidens».⁴⁷

L'emblema barroc, imprès a les *Nenias reales* per Francisco Gazán, d'una nau que està varada en terra (amb el lema: «Tuta, quia diffidens», 'Segura,

43. Per al repertori de títols nobiliaris concrets d'aquests membres, veg. FLUVIÀ 1998.

44. I aquesta advocació de la patrona de Catalunya féu que l'Acadèmia es denominés en algun moment «Escola montserratina».

45. Fragment d'un paper anònim, i potser incomplet, que explica l'enterrament del marquès de Risbourg, difunt president, a la montanya de Montserrat (1734); ARABLB, 13è lligall, núm. 35.

46. Societat molt coneguda pels acadèmics i que encara seria esmentada, anys més tard (el 1760), al costat de la parisina (veg. 13è lligall, núm. 11 (3)). El seu promotor i arxiver perpetu, Dalmases, sentia una gran admiració per aquest tipus de societats europees.

47. [Josep AMAT DE PLANELLA I DESPALAU], «Razón de la obra». A: *Nenias reales*. Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1701.

perquè (és) desconfiada') mentre un altre vaixell s'enfonsa al seu davant per haver sortit del port durant una tempesta, simbolitzava «la confianza de estos Desconfiados en navegar seguramente cuando amaine la tempestad», segons la interpretació de Martí de Riquer (1955: 277).⁴⁸ De manera poètica, ho expressà el primer president, Joan Antoni de Boixadors, a l'oració introductòria de l'acadèmia primera (10/VI/1700):

La nave que, dudosa, zozobrava
 en la confusa unión de tantos riesgos
 eres tú, docta illustre Academia,
 que, a la embidia, te expones de los necios.
 El piloto que cauto te conduzca
 sea de tus áulicos el ingenio
 que, del error huyendo, los baxíos
 por el rumbo te guíe del acierto.

Els primers càrrecs correspongueren: els oficis mòbils (és a dir, els que variaven cada mes), a Joan Antoni de Boixadors, comte de Savallà, com a president, a Josep Antoni de Rubí, marquès de Rubí, com a secretari, i a Josep d'Amat de Planella i Despalau, marquès de Castellbell, com a fiscal; els perpetus, a Pau Ignasi de Dalmases, com a arxiver, i a Joan de Pinós i de Rocabertí i Martín Díaz de Mayorga, com a superintendents.

Per les actes, sabem que els acadèmics llegien discursos o recitaven poemes sobre els assumptes que els havien estat distribuïts a la sessió anterior. Els temes sobre els quals versaven aquestes oracions ampul·looses eren, fonamentalment, d'erudició clàssica (hi trobem versos sobre passatges mitològics,⁴⁹ himnes triomfals i dissertacions sobre el mite de l'Hèrcules erudit i el tema de la força de l'eloqüència), de filosofia moral (entre els discursos literariomorals n'hi havia que, per exemple, demostraven com la virtut venç l'enveja o com estima un cor fermament enamorat; altres tractaven sobre la

48. Aquesta interpretació va en la línia de la que Moliné i Brasés havia plantejat: «Ab lo qual símbol expressava la nova Acadèmia (vui la més antiga d'Espanya) que conceixia lo limitat de ses forces, que s'apoiava en l'eixuta arena de sa ciència i que s'abrigava ab la desconfiança contra les tempestats de la presumpció infundada» (MOLINÉ 1921: 4). García (1970: 215) en proposa una altra: la nau que ha naufragat és l'«ingenio desengañado del individuo» mentre que la barca que hi ha a l'arena representa l'«ingenio *tabula rasa*» (atès que «las noticias que hasta entonces habían conducido al ingenio del erudito por el camino del saber, con demasiada frecuencia, se habían demostrado falsas»). Veg. també la interpretació que en feren els mateixos acadèmics a l'esmentada «Razón» de les *Nenias reales*.

49. Constantment, s'adreçaven al déu Apol·lo, a la recerca del seu favor, consideraven Minerva la deessa més discreta o parlaven de la unió entre aquesta i Mart (veg. també DOCUMENT 2).

constància i la inconstància o sobre quina és la virtut més pròpia de l'heroi, si el valor o la prudència) i polítics —episodis d'història catalana o imperial—, per bé que també s'hi exposaven qüestions de geografia, poesia, etc. (quasi sempre encaminades, això sí, a donar exemple sobre el comportament que calia seguir). A la fi de cada acadèmia, el fiscal pronunciava el seu vexamen, un judici, sovint de caire jocós, amb què acabar d'amenitzar la sessió.⁵⁰

El cerimonial de lectura dels poemes i discursos acadèmics podia anar acompanyat —en concret, en aquelles acadèmies que tenien una especial importància— de l'audició de peces musicals (majoritàriament del mestre Valls, però també a partir d'algunes de les partitures del comte de Savallà; veg. ALCALÀ 1996, CARRERAS 1913 i DOLCET 1996). La llengua habitual de les dissertacions era la castellana (només hi foren llegides un parell de composicions poètiques en català) i l'estil dels poemes, artificios, barroc.

Encara que, en teoria, no hi podien assistir les senyores, alguna vegada, hi eren presents, ocultes rere els tapissos i cortinatges de la biblioteca de Dalmaes; entre aquestes, hi havia una cosina de Francesc de Josa i d'Aguil·ló, Maria Ribera, autora d'un romanç d'art major.

Però la qüestió més controvertida entorn d'aquesta primera fase de la corporació ha estat, sens dubte, la relacionada amb la política. Per aquest motiu, em sembla convenient dedicar molta més extensió a la síntesi i anàlisi d'una sèrie de dades, obtingudes, principalment, de les sessions acadèmiques i conclusions a què he arribat.⁵¹

Més amunt he esmentat els diversos vincles de parentiu i la dedicació professional comuna, però aquests no foren els únics elements de cohesió dels Desconfiats. En aquest sentit, ja ha estat constatat que un altre lligam foren les afinitats polítiques: «La mayoría de los académicos también estaba unida por afiliaciones políticas comunes. Sólo un reducido puñado de miembros apoyó la causa de los Borbones durante la Guerra de Sucesión», destacà James Amelang (1986: 170).

La major part de la historiografia moderna ha parlat del «fort segell austròfil» de molts dels seus socis i, sovint, per extensió, de la corporació sencera. Ernest Moliné i Brasés afirmava que la noblesa i els personatges influents es mantingueren fidels a la causa de l'Arxiduc i que fou el com-

50. Aquest tipus de vexamen burlesc era propi dels certàmens públics; veg. BROWN 1993.

51. Conclusions que he presentat recentment en una comunicació intitulada «Austriacisme i literatura a l'Acadèmia dels Desconfiats», inclosa a la secció segona (*Els projectes i les actituds socials en els territoris de la Corona d'Aragó (1705-1707)*) del *Congrés Internacional «L'aposta catalana a la Guerra de Sucessió (1705-1707)*» (Barcelona, 3-5 de novembre de 2005); veg. CAMPABADAL 2006c [en premsa].

promís militar i polític el que féu que els Desconfiats no es tornessin a retrobar. Precisament, «aquell monarca [*Felip V*] a qui dedicà la segona i darrera⁵² de ses solemnitats oficials degué ésser la causa eficient, sinó immediata, de son eclipse» (MOLINÉ 1921a: 10).

També Martí de Riquer, l'any 1953, no expressava cap dubte respecte de «la franca adhesión de muchos de los académicos al Archiduque don Carlos»: veia, entre els versos mitològics, els sonets laudatoris i els himnes triomfals i les composicions en prosa dels Desconfiats, «encendidos panegíricos al rey y a la Casa de Austria», i, per ell, «las *Nenias reales* revelan, también, la fidelitat de la majoria de los Desconfiados a la Casa de Austria» (RIQUER 1955: 276-277).

Al seu torn, Ramon Grau en fa una breu referència com a precedent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: «Els seus membres s'inclinaren pel partit austríac durant la Guerra de Successió, i potser per això la corporació va desaparèixer arran del triomf borbònic» (GRAU 1995: 330). Per no allargar la llista, n'esmentaré només un parell d'opinions més: «nucli principal de la conspiració austricista» a Barcelona, n'ha dit Josep Maria Torras i Ribé (2001²: 86-87); i «nucli cohesionador dels partidaris de la casa d'Àustria», per Joaquim Albareda (1993: 115).⁵³

En canvi, Rosa Maria Alabrus (2001: 118) ha considerat que, fins al 1702, l'actitud dels acadèmics fou favorable a Felip V.⁵⁴

No cal dir que l'Acadèmia aparegué en un moment convulsionat políticament, el que precedí immediatament la mort de Carles II.⁵⁵ El clima d'incertesa política ja la féu néixer Desconfiada. Sabien, els Desconfiats, que una de les majors tempestes polítiques que assolaria la ciutat s'estava congriant en aquell moment. La ràpida evolució dels diferents esdeveniments polítics, que els acadèmics seguien amb atenció, atesa la seva posició social, els havia d'afectar d'alguna manera. I ens n'ha quedat constància

52. De fet, les mateixes actes demostren que no fou la darrera: s'hi consigna una acadèmia sense numeració del 25 de març de 1703.

53. Tampoc no entraré ara en les diverses adhesions polítiques que han manifestat els membres de l'Acadèmia de Bones Lletres durant la resta del segle XVIII. Núria Sales, en el capítol dedicat a «Els botiflers», les ha resolt amb un parell d'adjectius a mode d'epítets que acompanyen les denominacions de dues de les fases de la institució: «l'*austricista* Academia de los Desconfiados de 1700-1703» i «la *borbònica* Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» (SALES 1984: 207-208).

54. Alabrus creu que la causa austricista no estava ben definida fins al 1703 i que, des del 1702, la imatge de Felip d'Anjou havia sofert un desgast important.

55. El ja esmentat Amelang considerà, precisament, que la lleialtat política dels seus integrants fou definitiva per determinar el moment de la seva fundació.

manuscrita i impresa. D'una banda, en les actes de les sessions, intitulades *Obras varias en verso y prosa de los académicos de la Academia Desconfiada de la ciudad de Barcelona. Recogidas de orden de la muy illustre Academia por don Pablo Ignacio de Dalmasas y Ros, su archivero y académico*,⁵⁶ de l'altra, en les *Nenias reales*, dedicades al difunt monarca Carles II. Ja se n'adonà Amelang, el qual constatà que la temàtica de les dissertacions traslluïa la preocupació política:

En medio de la habitual serie de discursos relativos a las sutilezas de la erudición clásica y de la filosofía moral, figuran temas políticos que se presentan disfrazados de episodios de historia catalana o imperial. [...] De carácter aparentemente histórico, exaltando al mismo tiempo el tradicional nacionalismo catalán y la dinastía de Austria, son indicios de una creciente disposición a efectuar declaraciones políticas, al menos indirectas, a favor del pretendiente austríaco al trono (AMELANG 1986: 170-171).⁵⁷

De forma similar, Isabel Germán ha resseguit les actes a partir del 10 de juny i ha extret dels discursos tots aquells passatges que palesen la reacció d'alguns acadèmics davant dels diversos esdeveniments, fragments que ha anat intercalant —d'una manera molt ben travada— entre l'explicació dels fets polítics, amb el matís, això sí, que «las actas conservadas no permiten atribuir a los Desconfiados una actividad conspirativa» (GERMÁN 1993: 565, n. 3). A més dels discursos esmentats per Germán, n'hi ha d'altres que tenen una forta significació política respecte del moment; són els que esmento a continuació, seguint l'ordre de les diverses acadèmies:

ACADÈMIA PRIMERA (10 de juny de 1700):

Assumpte 8è: Agustí de Copons i de Copons, *Se propone cuál haze más al héroe, el valor o la prudencia. Discúrrese a favor de la prudencia*⁵⁸

ACADÈMIA SEGONA (23 de juny de 1700):

Assumpte 3r: Agustí de Copons, *Se han de censurar las más señaladas acciones de Alexandro Magno, aplaudiendo sólo la última en la elección de sucesor a la corona*

Assumpte 7è: Josep de Rius i de Falguera, *Calidades de un buen amigo*

56. Ens consta que, el 1922, Josep Rafael Carreras i Bulbena les va localitzar a l'arxiu de l'antiga casa Dalmasas. Ara es troben a l'AHCB, ms. B-98.

57. A més, veu, en alguns d'aquests discursos, «una manifestación [...] abiertamente favorable a los Habsburgo».

58. A la mateixa acadèmia, Pau Ignasi de Dalmasas i Ros ponderà la prudència d'Aquiles (*Assumpto décimo. ¿A quién devió más Grecia en la vengança del robo de Etena: al valor de Aquiles o a la prudencia de Ulysses? Discúrrase a favor de Ulysses*).

ACADÈMIA TERCERA (8 de juliol de 1700):

*Assumpto de la Academia en el puesto de secretario siéndolo don Philippe Ferran*⁵⁹

Assumpte 12è: Francesc de Junyent i de Vergós, *Señale las quatro calidades principales que constituhien un héroe*

ACADÈMIA QUARTA, amb la presència de Jordi de Hessen-Darmstadt (22 de juliol de 1700):

Assumpte 11: Josep de Rius, *Defiéndase que la nobleza adquirida es más estimada que la heredada*

Assumpte 31: Agustí de Copons, *Defiéndase que la nobleza heredada es más apreciable que la adquirida*

Assumpte 7è: Josep Antoni de Rubí, *Defienda que el consevar es más fácil que el adquirir*

Assumpte 10è: Antoni de Peguera i Aimeric, *Descriviendo en quatro octavas la batalla de un león y un tigre*

ACADÈMIA NOVENA (30 d'agost de 1700):

Assumpte 11: Francesc de Josa i d'Agulló, *Celebre la magnanimidad de ánimo del serenísimo señor don Jayme el Conquistador, pues a los 10 años de su edad, hallándose en Monçón y queriendo algunos señores del reyno apoderarse de su real persona, salió armado y, sólo con su presencia, se desvaneció el tumulto. En quatro estancias de canción real*

Assumpte 21: Felip de Ferran i de Sacirera, *Aplaudir a Dalmau Crexell, al qual los señors reys de Aragón, Castilla y Navarra, después de haver guanyat la batalla de las Naves de Tolosa, de la qual tenia el mando, morint en ella, portaren lo cadáver en la sepultura los tres reys. Quatre estàncias de canción real*

Assumpte 6è: Josep d'Amat i de Planella, *Describe la batalla de los pigmeos con Hércules. Romance jocoso*

Assumpte 11è: Antoni de Peguera i Aimeric, *Engrandeciendo el valor de los ciudadanos de Sagunto que quisieron más acabar con su ciudad y vidas que sugetarse a la ambición de los cartagineses*

Assumpte 14è: Josep Antoni de Rubí, *Al serenísimo señor rey de romanos y de Ungría, çelebre en su religión [...]*

ACADÈMIA DESENA (21 d'octubre de 1700):

Assumpte 11: José Carrillo de Albornoz, *Pondere el general regosijo celebró Barcelona a las primeras noticias de la salud del rey nuestro señor (que Dios guarde) en un soneto*

59. Carreteras i Bulbena (1922: 233) ja el trobà un discurs, en què es parla del Llobregat i dels catalans, «per cert, molt ideològic».

Assumpte 2n: Agustí de Copons, *A la magestad del rey nuestro señor (que Dios guarde), en la expresión del sentimiento que manifestó el enviado de Barcelona, marqués de Besora, de ver a esta capital víctima infeliz del rigor francés. Soneto*

Assumpte 3r: Josep Antoni de Rubí, *Prueve ser más dañoso a una República los gustos de la paz que los trabaxos de la guerra*

Assumpte 10è: Llorenç de Barutell i d'Erill, *Pondere la respuesta dieron año 1686 los valerosos catalanes passaron a Alemania y Ungria para hallarse en el citio de Buda a un general que les preguntó a qué havían venido, y respondieron: «A morir por la fee de Christo y por la Casa de Austria». Octavas*

ACADÈMIA SENSE NUMERACIÓ (25 de març de 1703):

Assumpte 3r: Pau Ignasi de Dalmases i Ros, *Siempre fue útil desvelo de los sabios la aplicación al estudio y formación de las hitorias. [...] Pidasse la noticia de el origen y progressos de los memorables condes de Gerona, y su inclusión al condado de Barcelona, señalando los tiempos en que felizmente florecieron*

No m'entretindré a analitzar cadascun d'aquests discursos però sí que m'agradaria fer-ne una valoració conjunta a través de tres grans línies: la preocupació per la successió dinàstica, el sentiment antifrancès i la qüestió nobiliària.

a) *La preocupació per la successió dinàstica*

«El dexar buen sucessor a la Corona es digno de la mayor atención del príncipe, y es en él gran magnanimidad buscar a uno que sea mejor que él para que le suceda», digué Agustí de Copons —referint-se implícitament a la situació candent que vivien— en *censurar las más señaladas acciones de Alexandro Magno, aplaudiendo sólo la última en la elección de sucessor a la corona*; «muy bien siguió Alexandro esta doctrina: [...] no quiso platicar sus máximas en muerte dexando por sucessor alguno que, con lo peor de su gobierno, hiciera glorioso el antecedente reinado». Però el que més interessa del discurs del filipista Copons és el passatge en què explicita que el monarca ha d'avantposar els mèrits del pretendent a la seva pròpia sang:

Quien no ha de admirar por hecho muy heroyco en Alexandro el anteponer a su sangre el mérito del más digno, dexándole a éste, y no a aquella, por sucessor a la Corona. [...] Elógiase, pues, el magno de los Alexandros por haber sacrificado los suyos al público bien de su Corona, arrancando de la cabeza de sus hijos la diadema para ceñir con ella las sienas del mejor y más digno de su patria.

Com és ben sabut, la decisió de Carles II a favor del pretendent francès impulsà l'aliança entre França, Anglaterra i Holanda. Isabel Germán ha vist una clara crítica de l'Acadèmia en la frase de Josep de Rius i de Falguera, quan, a la mateixa sessió acadèmica, i referint-se a les qualitats d'un bon amic, diu: «En el romano triumvirato de Lépido, Antonio y Octaviano, tanto duró su amistad quanto duró la esperanza de repartir entre sí el Imperio».

L'acadèmia desena, celebrada el 21 d'octubre de 1700 «por haverse p[er]rogado la academia por la enfermedad del rey», és la darrera que ens ha pervingut d'aquell any i fins que es reprenen les actes «después de alguna intermisión». És precisament en aquesta sessió on l'agitació política queda més reflectida.

El 2 d'octubre, el monarca acabà firmant, per la pressió del cardenal Portocarrero i atès que el Consell d'Estat s'hi mostrà favorable, la successió a favor del pretendent francès, el duc d'Anjou. Encara no vint dies després, Josep Antoni de Rubí ja preveia una situació bèl·lica, i fins la defensava:

El espíritu, en fin, de los Imperios
es la guerra; sin ella, están difuntos
y, como en el reloj, sin esos golpes,
la fortuna a su rueda para el curso.
Lustre, defensa, aumento, blasón, dicha,
la guerra es de un Imperio.

Al seu torn, Llorenç de Barutell presentava uns catalans disposats «a morir por la fee de Christo» i —atenció!— «por la Casa de Austria». Podríem considerar aquesta afirmació, atesa la situació política que es vivia,⁶⁰ com una veritable declaració a favor del pretendent austríac i una de les poques vegades en què es fa d'una manera mínimament explícita:⁶¹

Y en fee de la lealtad que los alienta,
segunda causa sus esfuerzos guía,
pues al César invicto ofrece atenta
votos que aplaude nuestra monarquía.

60. Ens la recorda Germán: després de la redacció del testament, la reina intentà una modificació a favor dels Àustries; a més, Darmstadt creia que la petita millora de salut de Carles II li permetria desfer el que Portocarrero havia aconseguit.

61. Aquesta pregunta costa de respondre tenint en compte que Rosa Maria Alabrús ha col·locat Barutell entre les fileres dels filipistes, per les diferències irreconciliables que es generaren entre els anys 1701 i 1702. Clar que cal tenir ben present que era el president de l'Acadèmia qui decidia i repartia els assumptes per a la sessió posterior i, per tant, que els mateixos acadèmics no tenien llibertat d'elecció sobre el tema de què els tocava dissertar.

Y quando su atención leal intenta
 duplicar el impulso a su osadía,
 dichoso lo consigue pues infiere
 que, por Dios muere, quien por César muere.

Paral·lelament a la problemàtica de la successió al tron, els Desconfiats expressaven quines havien d'ésser les qualitats d'un bon monarca i ho feien amb discursos de tipologia ben diversa: o bé a través de dissertacions de temàtica moral o bé referint les qualitats dels personatges històrics a què al·ludien. Així, a l'acadèmia tercera, Francesc de Junyent i de Vergós exposaria les qualitats de l'heroi, les quals sens dubte coincidien amb les que esperaven que posseís el nou monarca: justícia, prudència, fortalesa i tempraça.

Entre les virtuts més importants, destaca la prudència de saber conservar, en aquest cas, la monarquia unida. En aquest sentit, Josep Antoni de Rubí, a la quarta de les acadèmies (la que comptà amb la presència de Darmstadt), afirmà:

Acredita esta opinión el grande Augusto César, cuya prudencia en conservar sus estados no ha tenido imitación hasta ahora, pues [no] sólo gobernó con gran cordura en tiempo de paz, pero aun en cinco guerras civiles con que pretendieron arrancar algunos jirones del manto real de sus estados supo, a pesar de sus enemigos, desgajar las más frondosas ramas del árbol de Daphne para ceñir devidos laureles a sus victoriosas sienes. El conservar uno lo que tiene es razón y adquirir lo ajeno es injusticia, y es tanto más fácil defender la razón que apoyar la injusticia.

Els Desconfiats es valen també de dissertacions (curiosament totes a la novena de les acadèmies) entorn de les figures de Jaume I, Dalmau de Creixell⁶² —en un dels dos únics poemes en català transcrits a les actes—, sobre la resistència dels ciutadans de Sagunt, etc., que són el reflex d'un cert activisme polític dins de les mateixes juntes. Així, en el cas de Creixell, Felip de Ferran digué:

62. La figura de Creixell serà represa, molts anys després, durant la Guerra Gran, quan, en sessions de la ja Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, es rellegiran certs tipus de discursos, en especial, una sèrie de dissertacions que evoquen la vitalitat i fortalesa dels catalans en temps de la dominació sarraïna (veg. §4.2. de la segona part). El discurs de Josep Llozer (*Si es cierto el hecho de haberse encargado la dirección y dado el mando del ejército español que derrotó a los moros en la famosa batalla de las Nabas de Tolosa al catalán Dalmás de Creixell*, ARABLB, 4t lligall, núm. 37) serà, però, un dels pocs redactats de manera específica per a la sessió del 28 de juny de 1797.

Canto de un català,
de tres reys general,
que tres cetros empuñant baix un bastó
va donar, ab suma,
victòria triumphal
a Castella, Navarra y Aragón.
La estrella de est mando,
en campanya tres reys seguint sa sort,
sa espasa relluent prenen per nord,
sent astro afortunat
lo qui, per guia de tres reys, és nat.

b) El sentiment anti francès

A la desena de les sessions acadèmiques, hi trobem una mostra del sentiment anti francès: «Es significativo que la décima sesión también se caracterizara por un tono palpablemente anti francés» (AMELANG 1986: 171).⁶³ Agustí de Copons recordava els patiments de Barcelona durant el setge francès de 1697 en un sonet dedicat *A la magestad del rey nuestro señor (que Dios guarde), en la expresión del sentimiento que manifestó el enviado de Barcelona, marqués de Besora, de ver a esta capital victima infeliz del rigor francés*, i que comença:

Quando ya moribunda Barcelona,
y a su postrero aliento reducida,
en triste muerte su dichosa vida
de lealtades con Carlos se corona,
el corazón por vos blasona
que no de la desgracia fementida,
separarle podrá mano atrevida
de la que os labró amor firme corona.

Aquest sentiment anti francès⁶⁴ acabaria quallant envers el pretendent de la casa d'Àustria.

63. Al final del segle XVII és abundant la literatura anti francesa, però arribà al seu màxim esplendor amb el setge de Barcelona de 1697; veg. les mostres que en recull Joaquim Albareda (1993: 110-113).

64. I també, per descomptat, altres factors de gestió interna com, per exemple, el fet que el 14 de desembre de 1700 arribaren al Principat mil soldats de cavalleria, cosa que provocà les queixes del Braç militar.

c) *La qüestió nobiliària*

La concessió de títols nobiliaris per part de la monarquia era un tema candent que també els preocupava. En aquest sentit, una altra de les sessions a què cal fer menció especial és la quarta, celebrada el 22 de juliol de 1700 sota la presidència de Francesc de Josa i d'Agulló, «en que acistió el serenísimo señor Príncipe de Almestad, virrey y capitán general». ⁶⁵ La música inicial tenia la següent lletra:

Sin temor todos vengan,
pues la desconfianza
es senda que conduce
del saber a la cumbre más sagrada.

I el president acabava la seva oració introductòria en vers amb el corresponent tribut a la personalitat que presidia la sessió:

Aun lo fausto del tiempo de tu oriente
te mantiene segura la esperanza;
en tiempo fue del más resplandeciente
príncipe, en guerra y paz, que el mundo alcanza.
De Jorge, excelso, digo, que eminente
sabe alternar la lira con la lanza;
pues, teniendo a este numen tan propicio
no ha de ser agradable el sacrificio.⁶⁶

Des del setge de Barcelona l'agost de 1697, Jordi de Hessen-Darmstadt era molt estimat pels catalans. ⁶⁷ Pels estudis de Joaquim Ragon (1982, 1984 i 1986) i de Joaquim E. López i Camps (2006 [en premsa]), sabem que arribà al Principat el 1695 i que a Vic, des del seu quarter general, mantingué contactes amb la noblesa de la comarca. El 1697 fou partidari de la

65. Aquesta sessió ha estat analitzada des del punt de vista de l'emblemàtica i l'escenografia, en relació amb els diversos blocs temàtics que s'hi exposaren, per Esther Galindo i Gemma García (1993).

66. Amb tot, no crec pas que, per aquesta referència, se'n pugui pas dir que sigui un discurs en honor de Darmstadt.

67. Vegi's, per exemple, la nota que li dedicà Pere Serra i Postius en la còpia d'una cançó reial de Joan de Gualbes i Copons: «El serenísimo príncipe Darmestad, vir[re]y y capitán general de este Principado, bien conocido por su valor, prudencia y afecto a los catalanes, como lo dirán las historias del sitio de Barcelona húltimo de 1697» (BC, ms. 2.000, fol. 5r).

resistència als francesos i el 1698 seria anomenat virrei.⁶⁸ Les classes dirigents catalanes no li posaren cap obstacle legal, a diferència del cas del seu predecessor, el virrei Diego Hurtado de Mendoza, comte de la Corzana (que havia rendit la ciutat als francesos). Fins al 1700 donarà suport a les nombroses peticions que faran els catalans al monarca perquè se'ls reintegrin diversos privilegis. Poc després, el 2 de febrer de 1701, seria destituït i, amb l'arribada de la nova dinastia, fou nomenat nou virrei Luis Fernández de Portocarrero, comte de Palma del Río.

Darmstadt fou un dels personatges que féu atraure les simpaties dels catalans envers la casa d'Àustria i, més endavant, esdevingué un important element aglutinador dels partidaris de la dinastia; fet i fet, era membre de la família imperial austríaca⁶⁹ i la seva presència a l'Acadèmia, «amb una inequívoca adscripció austriacista», podria haver arribat a ésser «el ferment de les futures tendències favorables a l'arxiduc Carles d'Àustria» (RAGON 1986: 236). La veritat, però, és que tampoc no tenim cap indicatiu per descartar la possibilitat que, sense més conseqüències polítiques, li oferissin assistir-hi per una qüestió de mecenatge⁷⁰ i atès que, en aquell moment, era el virrei.

El príncep d'Armestat presencià una sessió acadèmica a l'ús, per bé que més llarga que les consignades anteriorment. Entre assumptes de circumstàncies i poesia amorosa típicament barroca, amb l'única voluntat de distreure l'auditori, destaquen alguns treballs que trasllueixen una certa intencionalitat política; entre altres, un parell de discursos dedicats a la qüestió nobiliària.

Plantejat com un problema (és a dir, una discussió —tot sovint retòrica— sobre un conflicte amb dues solucions possibles en què un acadèmic defensa una opció mentre que l'altre es mostra partidari de la que se li oposa), Josep de Rius i de Falguera defensava que «la noblesa adquirida es más estimada que la heredada», mentre que Agustí de Copons i de Copons, segon marquès de Moja, considerava tot el contrari, «que la noblesa heredada es más apreciable que la adquirida». El primer, recolzant-se en la literatura

68. Aquell any rebria les queixes del Braç militar per l'allotjament de les tropes a les seves cases de camp; Darmstadt, però, aconseguí hàbilment evitar un enfrontament estamental amb la noblesa catalana.

69. Ragon remet a l'arbre genealògic del F. Bon. 5.117 de la BC, en què consta que Darmstadt era cosí germà de la reina Marianna de Neoburg i oncle segon de l'emperador Leopold I.

70. Galindo i García (1993: 466) conclouen que, «convencidos [els acadèmics] y acostumbrados a que la educación facilite el ascenso social, pretenden una mayor proyección en las funciones públicas y un mayor protagonismo en los órganos de decisión política; en definitiva: más brillo y más honores». Aquest degué ser el missatge que pretenien exposar al virrei.

emblemàtica i moralista, creu que la virtut, les obres i el mèrit són les veritables fonts de la *nobilitas*:

Ser nobles, señores, es de la naturaleza o la fortuna; saberlo ser es del estudio y buena disciplina: luego, la nobleza adquirida es más estimable que la heredada, pues aquella supone mérito quando ésta sólo pide felicidad.

Aleshores, associa la noblesa heretada al cos, mentre que l'adquirida pertany a l'ànima, «luego, es más para estimar la nobleza que adquiere todo un imperio sobre las almas que la que concede solamente una vana superioridad en los cuerpos», cosa que queda demostrada amb diversos exemples d'herois clàssics.

Tot i que l'opinió més generalitzada era la contrària,⁷¹ el president instà Copons a «defender la heredada contra el sentir de casi todos los que tratan este punto». La noblesa és, per ell, originàriament el premi atorgat pels prínceps als herois que realment s'ho mereixien. En aquest cas, recorre a diverses autoritats antigues (amb citacions d'Aristòtil i Boeci, entre altres) i exemplificacions històriques, per concloure que la noblesa heretada conté, per definició, els trets de l'adquirida: cal obrar bé com a memòria dels avantpassats, «cuyas virtudes se participan en la sangre».

Sens dubte, però, la composició que més càrrega política degué portar fou la del destacat austriacista Antoni de Peguera i d'Aimeric, *Describiendo en quatro octavas la batalla de un león y un tigre*, malgrat que aparentment pogués no semblar-ho.⁷² La transcripció íntegra:

Quando el primer celaje de la Aurora
los ençerrados nácares abría
y las risueñas perlas athesora
de Diana al alcázar repartía,
pisar los pavellones vi de Flora
cruel un león que un tigre conducía,
turbando los bramidos de su acento
los archivos diáfanos del viento.

En breve espacio vi que el africano
sus garras prevenía a la pelea;
con astucias, el tigre muy ufano

71. I no podia ser d'altra manera atès que bona part dels acadèmics eren nobles de privilegi recent i no pas integrants de la noblesa immemorial.

72. De fet, els acadèmics anaven coberts amb un vel translúcid que els amagava el rostre, tot i que no els encobria la identitat. Aquest element del vestuari ja els condicionava a exposar afirmacions velades.

las *magestades de su rey* rodea,
 encontrando apacible a quien, tirano,
 con malicioso alago lisongea,
 ya por desvanecer de la *corona*
 tanto trofeo que el valor le abona.

Enpieça la batalla el león furioso,
 castigando del tigre la arrogancia,
 mas, fugitivo ya, busca medroso
 del toso albergue la sombría estancia;
 renunciando a la lid va receloso
 de ver a su contrario en tal constancia:
 el tigre se escondió, porque la tierra
 en doble ardid su libertad encierra.

Dos veces ciego, de valor armado,
 acomete el león con su fieresa,
 en su estrechés quedando aprisionado,
 sin poder apellar a su braveza;
 viene el tigre cortando, acelerado,
 del bruto irracional tanta grandeza,
 para dexar del mundo a la memoria
 o igual la competencia o la victoria.⁷³

Kenneth Brown, en nota a peu de pàgina, es preguntava si, en aquest assumpte, «tant el lleó com el tigre són metàfores per als monarques, l'arxiduc Carles d'Àustria i Felip V, d'Anjou». Certament, resulta del tot probable que el lleó i el tigre respanguessin als dos candidats al tron. Així, s'en-

73. Brown (1991: 45-46) ha editat la versió, amb algunes variants, continguda al ms. 22.010 de la Biblioteca Nacional de Madrid. En el vexamen de l'acadèmia quarta, s'hi féu referència d'aquesta manera: «Siguióse don Antonio de Paguera, que trahía en su divisa pintados un león y un tigre que, en sangrienta pelea, disputavan la victoria con este lemma, *Pugnant pro gloria*, y esta octava: “Dos monstruos de valor lidian feroces, / alternando victorias por instantes: / ambos se ostentan en la lid atrozes, / ambos parecen rayos fulminantes; / ambos se muestran al herir veloces, / esgrimiendo sus garras penetrantes, / mas ya el tigre se rinde a la cruel parca, / que el león le venció, pues es *monarcha*”.

Explicó su argumento en quatre octavas, en que añadió la última a las siete maravillas del mundo, como no se estienda más su assumpto, que a la descripción de la pelea quiso dexar indecisa la victoria, contentándose con salvar la magestad del coronado león en la letra de su empresa. La propiedad de las voces, lo sutil de los conceptos y lo armónico del metro, no dieron más lugar a Cybeles que para la admiración, y assí sólo respondió de chansa: “En la pintura que hazes / del tigre cruel y el león, / todos mis consuelos son / que yo no he de hazer las pazes”. No entenc d'on ve la confusió de Brown, que considera aquest vexamen de l'«academia tercera» i dubta si fou de 1700 o de 1701.

tendria que Peguera no donés la victòria a cap dels dos animals (encara que al començament —vers 6— el lleó tingués la primàcia).⁷⁴ A més a més, a la segona de les octaves hi preval el camp semàntic de la monarquia. No hi ha dubte, doncs, que devia referir-s'hi; el que no queda tan clar és a quin animal correspon cada pretendent.⁷⁵

Com a conclusió parcial, podem dir que, malgrat tot, no apareix cap referència que es pugui atribuir explícitament a la figura de l'arxiduc Carles. El que sí que s'hi observa és una preocupació entorn del problema dinàstic, però potser no l'adscripció política dels seus integrants. I s'hi fa sovint palesa a partir del paral·lel fet amb diverses figures històriques o a través de dissertacions historicopolítiques; es tractava sempre, però, de composicions d'acadèmia i d'inspiració forçada i els acadèmics esdevenien imitadors del barroc castellà. Per Amelang (1986: 171), en canvi, i per esmentar-ne un exemple, el discurs del marquès de Rubí —que fou virrei de l'arxiduc a Mallorca i a Sardenya— a la novena de les acadèmies «contenia la manifestación más abiertamente favorable a los Habsburgo y relataba la fundación de una ermita por un emperador reciente *célebre* [por] *su religión*». Es tracta d'una crònica de l'episodi de la Contrareforma austríaca en què participà l'emperador Ferran II.

Fins i tot, s'hi poden trobar algunes crítiques a l'actuació del monarca, tot i que realment velades. Germán ha vist en uns versos de Josep d'Amat i de Planella, llegits a la mateixa acadèmia, una al·lusió jocosa a la situació del monarca quan es plantejava la possibilitat que un dels néts de Lluís XIV accedís al tron d'Espanya:

Quando el otro [*Hércules=Carles II*], despertando
y poniéndose en pie luego,
acabaron despeñados
los que empeñados subieron.

El segon document, esmentat abans, són les *Nenias reales y lágrimas obsequiosas que a la immortal memoria del gran Carlos Segundo, rey de las Españas y emperador de la América, en crédito de su más imponderable dolor y desempeño de su mayor fineza, dedica y consagra la Academia de los Desconfiados de Barcelona* (Las saca en su nombre a la luz pública don Joseph Amat de

74. I això que al vexamen transcrit en la nota anterior s'hi diu clarament que és el lleó qui ha de vèncer, com a monarca.

75. També el mateix Peguera, a la novena de les acadèmies, narra en quatre octaves com els saguntins preferiren abans acabar amb la seva ciutat i amb les seves vides que no cedir a l'ambició dels cartaginesos.

Planella y Despalau, su secretario. Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1701), panegíric col·lectiu del darrer dels Habsburg.⁷⁶

Quatre mesos després de la sessió celebrada en honor de Darmstadt, els sorprenia la mort del rei Carles II, «el millor rei que ha tingut Espanya», segons Narcís Feliu de la Penya.⁷⁷ Les *Nenias reales* esdevingueren la primera manifestació pública de les seves activitats literàries, dels «sudores académicos que, como feudo desigual a mérito tan augusto, tributamos desconfiados a tu celebridad» (com queda consignat a la dedicatòria), és a dir, els treballs llegits en la sessió necrològica que li dedicaren el 15 de gener de 1701 (de la qual no ens n'ha quedat constància a les actes).

No entraré a analitzar a fons aquesta obra, una de les moltes mostres de dolor i sentiment que amararen tot el Principat.⁷⁸ Les *Nenias* han estat valorades com «uno de los escasos documentos que proporcionan información sobre los lazos que unieron a Carlos II con la clase dominante catalana» (GERMÁN 1993: 571). Jordi Rubió i Balaguer afirmà: «Tant la ciutat com l'Acadèmia dels Desconfiats volgueren expressar públicament llur condol i llur adhesió als Àustries en forma d'antologia poètica, segons la moda de l'època» (RUBIÓ 1986: 22). Rosa Maria Alabrús (1996: 41), al seu torn, les ha considerat, en canvi, un dels textos filipistes impresos per Rafael Figueró.

Més que no pas en les diverses composicions poètiques, valorades per Moliné i Brasés (1921a: 6) de «tot en un mateix nivell de mitjanja»,⁷⁹ les afirmacions entorn de la trajectòria política i successió de Carles II apareixen al «Discurso» de Josep de Taverner i d'Ardena (pàgs. 43-55). L'acadèmic

76. L'únic estudi que n'existeix és una breu «Noticia sobre las *Nenias reales*», a cura de Martí de Riquer (1989), que n'encapçala l'edició facsímil feta per l'Associació de Bibliòfils de Barcelona.

77. El seu traspass, esdevingut l'1 de novembre, no fou conegut al Principat fins a set dies després, el 8. La citació és dels *Anales de Cataluña* (Barcelona: Josep Llopis, impr., 1709), llibre III, pàg. 459.

78. Tot i que Carles II era considerat com un esperitat per molts espanyols, era ben valorat a Catalunya. Així, i paral·lelament a les *Nenias*, existeix la ben coneguda compilació de Josep de Rocabertí, *Lágrimas amantes de la excelentísima ciudad de Barcelona con que, agradecida, demuestra su amor y dolor en las magníficas exequias que celebró a las amadas y venerables memorias de su difunto rey y señor don Carlos II* (Barcelona: Francesc Barnola, impr., 1701; BC, F. Bon. 954). El més interessant és que s'hi troben diverses composicions en llengua catalana signades per «lo Hermità de Pruneras, acadèmic Desconfiat» —pseudònim de Llorenç de Barutell que prové del fet que Bernat de Barutell, avantpassat seu, erigí una església dedicada a santa Bàrbara a la muntanya anomenada Pruneras, al terme del castell-palau d'Oix— i una dècima d'un «pretensor a l'Acadèmia».

79. Antoni Comas veié en alguna peça de les *Nenias reales* «un indefinible to preromàntic» (COMAS 2000 reed.: III), emprant, de fet, un terme antihistòric i completament anacrònic, atès que encara hauria de passar més d'un segle perquè arribés el romanticisme estricte.

Desconfiat es refereix, entre altres coses, a les diverses concessions i els privilegis que atorgà el monarca el 1694 i el 1697.

Pendía toda Europa de la voluntad de Carlos. La gran succión desta monarquía tenía suspenso todo el orbe: materia de tan gran peso que podía abrumar las espaldas del mayor atlante. Ármase su magestad de Dios, buelve los ojos a su monarquía y sabe su alta providencia hallar modo como, sin turbar la quietud de Europa, queden sus estados con sucesor, sus vassallos con quietud y el mundo entero con su felicidad,

afirma parlant al tema del testament i de la successió (pàg. 54).⁸⁰

Entre altres textos en prosa, destaca l'aprovació del canonge Daniel Saiol, que havia donat suport als barretines i havia participat en l'intent de conspiració de 1691. I d'entre els textos en vers, cal fer un esment especial al sonet d'Antoni de Peguera, «Mor Espanya perquè mor son rey; tant pot lo rigor de un sentiment!», per una qüestió textual; en una primera versió manuscrita, conservada al ms. 22.010 de la BNM, hi apareix una variant important: Peguera elimina del primer quartet les nacions europees Gran Bretanya, Alemanya i Itàlia i les substitueix per dos altres continents, Àsia i Àfrica, perquè a la versió manuscrita mor Europa, mentre que, a la impresa, finalment qui mor és Espanya.

De ben segur que la clau de la celebració de la següent junta acadèmica apareix ja a la «Razón de la obra»:

Adquirieron en todos tiempos las Academias la protección de los mayores príncipes, siendo su soberano patrocinio el fundamento más sólido para asegurar la firmeza de su duración.

La vinculació de l'Acadèmia a l'últim dels Àustries parteix d'una relació de mecenatge —i de distinció social—, com també ho degué ser en el cas de la sessió en honor de Darmstadt, i com també ho seria la dedicada al nou monarca per la seva arribada a la ciutat.

Em refereixo a l'acadèmia extraordinària en honor dels monarques, Felip V i la seva muller Maria Lluïsa de Savoia, per les seves esposalles, sessió a la qual assistí pràcticament tota la noblesa del Principat i que se celebrà el 18 de novembre de 1701 a can Dalmases.⁸¹ Sens dubte, aquesta sessió tingué

80. Tot just un mes després de la celebració de la sessió necrològica, el 18 de febrer de 1701, Felip d'Anjou arribava a Madrid com a Felip V (veg. CARDONA 1989).

81. Felip V vingué a Catalunya a celebrar Corts (que començaren el 12 d'octubre de 1701), abans de l'any de la seva arribada a Madrid. Només un breu excurs: fou en aquestes Corts que s'instituí, prèvia súplica de Pau Ignasi de Dalmases i Ros, el càrrec de cronista oficial. Veg., al §1.4. de la segona part, unes notes sobre el primer volum de la seva crònica de Catalunya, l'existència de la qual vaig descobrir a l'arxiu de la corporació, amb motiu de l'elaboració de la meua tesi doctoral (CAMPBADAL 2005a).

una gran transcendència entre els cercles acadèmics, atès que, a la memòria llegida per Ramon Muns i Serinyà en junta de 2 de juliol de 1842, encara s'hi féu referència:

Ellos [*els Desconfiats*] lamentaron en sentidos metros la prematura muerte del último rey de la dinastía austríaca, que, como la de otro de la borbónica, atrajo sobre la España, y aun sobre la Europa entera, un diluvio de males y desdichas; y celebraron en seguida el advenimiento al trono de su afortunado sucesor, cuyas innovaciones, en el punto más capital de una monarquía, debían reproducir un siglo después las calamidades que señalaron los principios de su reinado.⁸²

Un parell de fonts de l'època en reporten l'existència. La primera, no gaire esmentada, el «Resumen histórico del origen y progreso de la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona, baxo la protección de su magestad», de 1756, que precedeix les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, del marquès de Llo:

En una obra, que intituló *Nenias Reales*, de varios poemas y discursos oratorios, manifestó el dolor de que se sentía penetrada por el fallecimiento del señor rey don Carlos II; y, successivamente, en assamblea pública solemnizó la exaltación al throno de la magestad del señor rey don Phelipe V.⁸³

L'altra, més citada, és la relativament extensa descripció que aparegué al final de la *Relación succincta del feliz arribo de los serenísimos don Felipe de Borbón y doña María Luisa Gabriela de Saboya, monarcas de las Españas, nuestros reyes y señores (que el cielo guarde y prospere), y de sus reales bodas* (1701):

No quiso, ni pudo, la muy ilustre célebre Academia de los Desconfiados, erigida en la ciudad de Barcelona en la casa de don Pablo Ignacio de Dalmassez y Ros, que se compone de la mayor nobleza y de los sugetos más eruditos de Cataluña y de toda España, tener ociosas sus plumas en ocasión que se les ofrecía tanta copia de elevados asuntos, siendo el más eminente el de hallarse favorecida esta ciudad, y todo el Principado, con la presencia de sus magestades, con el motivo de las reales bodas.

82. Fragment de la memòria sobre la institució recollida a *Academia de Buenas Letras de Barcelona. Sesión pública del día 2 de julio de 1842*; veg. MUNS 1842.

83. «Resumen histórico...», ob. cit. (n. 41), pàgs. 2-4. Albert Rossich (2002: 218, n. 15) ha atribuït aquest «Resumen» a Ramon de Ponsic i de Camps, primer secretari de la corporació en ser declarada Reial, càrrec que ocupà durant més de vint anys. Malgrat la versemblança d'aquesta atribució, un esborrany de mà del marquès de Llo trobat entre diversos dels seus papers solts (ARABLB, 29è lligall, núm. 26 (ð)), la posa en dubte.

Celebróse, pues, el día 18; dedicóse a sus magestades una academia, en dicha casa de don Pablo Ignacio de Dalmassez y Ros, donde concurrieron los más de los grandes títulos y señores de la Corte y real familia de su magestad, con casi toda la nobleza del país. Fue presidente de la academia don Joseph Ignacio de Solís y Gante, nieto del excelentísimo señor conde de Montellano; secretario, don Gabriel Álvarez de Toledo y Pellicer, y fiscal, don Agustín de Copons y Copons, sujetos en quien lo erudito corre parejas con lo noble y que tienen en las más arduas empresas afiançado en su calidad y erudición el acierto y desempeño. Diose principio a aquel académico exercicio con suave acorde música, a semejança de la del Parnasso, y prosiguióse la academia en la forma que se acostumbra. Allí, se leyeron en las lenguas latina y castellana diversidad de poemas y papcles en prosa.⁸⁴

Una petita part d'aquesta «diversitat de poemes i papers en prosa» ens ha pervingut a través del ms. 917 de la Biblioteca de Catalunya.⁸⁵ Atès el desordre en què es troben els documents en aquest manuscrit, resulta prou rellevant la reconstrucció d'aquesta acadèmia, en funció de l'estructura de la resta de sessions conservades a les actes:

- 1) oració acadèmica a càrrec del president: *Oración académica. Díjola el presidente, don Joseph de Solís y Gante*⁸⁶ (diverses còpies als fols. 5r-8r / 9r-10v / 25r-27v);⁸⁷
- 2) introducció a l'acadèmia feta pel secretari, Gabriel Álvarez de Toledo y Pellicer, amb unes *cedulillas*, com era habitual, i una exhortació prèvia als acadèmics perquè dissertessin en honor de Felip V;
- 3) lectura de les composicions acadèmiques, de les quals només se n'han conservat quatre (i distribuïdes en dos manuscrits diferents), i
- 4) vexamen.

El document més valuós —i que ens permet de reconstruir aquesta acadèmia extraordinària— és, precisament aquest darrer, el *Vejamen para la academia que se dedicó al rey nuestro señor (que Dios guarde), siendo el*

84. *Relación succincta...* Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1701 (BC, F. Bon. 482), pàg. 23.

85. Segons Rubió i Balaguer (1986: 254), el primer que cridà l'atenció sobre aquest manuscrit fou J. Miralles Brillas, que li dedicà, conjuntament amb les actes, un estudi, inèdit, a la càtedra d'Investigació de Literatura Espanyola.

86. El noble castellà José Ignacio de Solís y Gante, marquès de Montellano, fundaria, posteriorment, la Real Academia Española.

87. El president recorre al recurs clàssic de Morfeu per indicar que comença a somiar, fins que es troba un jove d'aspecte gegantí que l'incita a despertar-se per trobar-se amb el déu Apol·lo, el qual li diu que torni «al heroyco museo»: «Entre esos cisnes / que pueblan mejor Parnaso, / sólo mi real auxilio / honestar pudo tu cargo» (fol. 13v).

fiscal don Agustín de Copons i de Copons (fols. 37r-45v). Potser per la solemnitat de l'ocasió, no es tractà del judici de caire jocós amb què acostumaven a acabar d'amenitzar cada sessió. El més interessant d'aquest vexamen és que reporta alguna de les estrofes de les composicions que no ens han pervingut, sovint aquelles que calia corregir. Així, el fiscal optà per unes *quintillas* amb un cert caràcter jocós, un *ovillejo* i una explicació, en prosa, de com transcorregué la sessió, amb la presència del déu Apol·lo, el qual jutjava severament les diverses composicions dels Desconfiats:⁸⁸

En un solio eminente
la magestad de Apolo, presidente,
vi entre rojos cendales
que estava despachando memoriales,
dando el premio devido
al ingenioso alarde merecido
en los assumtos que ordenado havia
a su noble y discreta Academia
para elogiar, con su rendida sciencia,
de entrambas magestades la presencia (fol. 39v).

Aquest element és el que ha degut confondre Rosa Maria Alabrús quan ha considerat que el que fa Francesc de Josa i d'Agulló és comparar Felip V amb la divinitat. En realitat, en el primer assumpte, el que presentà Josa és un romanç heroic de vint-i-cinc cobles «en que se le havia encargado dase la enorabuena a Cataluña de que, haviendo sido hasta aquí el teatro de la guerra, sea haora el feliz límite de la paz entre las coronas de España y Francia» (fol. 39v). El segon dels assumptes, que sí que ens ha pervingut, tampoc no coincideix amb la lectura que en fa Alabrús: el comte de Savallà⁸⁹ no elogia la indumentària de Felip V en la seva visita a la ciutat sinó que demanava a *Homero y a Virgilio celebren las soberanas prendas* (és a dir, les 'qualitats personals') *de nuestro monarca Felipe 5º dexando a Aquilles y a Eneas, y discúrrese su gran superioridad a ambos* (fols. 17r-18r). Després de dues primeres cobles en què justifica per què Homer i Virgili s'han de dedicar a cantar les glòries de Felip V i no les d'Aquil·les o Enees, respectivament,

88. De fet, en els diversos discursos mitològics que eren llegits a les sessions, els acadèmics s'adreçaven constantment al déu Apol·lo, a la recerca del seu favor. Ja apareix la figura d'aquest déu al vexamen de l'acadèmia primera (10/VI/1700), essent el fiscal Josep d'Amat i de Planella, i a l'oració introductòria de Francesc de Josa i d'Agulló, en què un cavaller de Calatrava el porta a veure Apol·lo, perquè l'inspiri. Pot ser que, en aquest cas, el paper d'Apol·lo el fes el president de l'Acadèmia.

89. L'autor es pot reconstruir precisament gràcies al vexamen.

indica en tot moment la superioritat del monarca en relació amb els dos herois clàssics. Fet i fet, els trets d'ambdós herois són superats per Felip V: si ells foren valents i pietosos, més ho és el nou monarca, «pues, sabiendo triunfar de sus passiones, / benignas sus acciones / en el auge le elevan de clemente» (vv. 65-67); també és virtuós («quien busca a la virtud busque a Felipe», v. 77), heroic i bell (exteriorment i interior).

Al seu torn, Manuel de Vega i de Rovira presentà un epitalami ditiràmbic;⁹⁰ Felip d'Armengol i de Folc, exaltà, en un romanç heroic, la gatzara («sumo alborozo») de Barcelona amb motiu de l'arribada del monarca. L'única patinada, en aquesta darrera composició, és una qüestió del tractament a Catalunya; ja que una vegada la tracta de tu i l'altra de vós, cosa que féu també amb sa magestat, el rei. La resposta, amb adulació forçada?, fou que volia ser-ne amic:

Satisfizo a esto [*al retret del déu Apol·lo*] don Felipe diciendo que desseava mucho ser amigo de su magestad por haver discurrido que no podía estarle mal el serlo y que, en essa consideración, él hazia lo que podía y estava de su parte (fol. 41v).

De Josep de Llupià i d'Agulló-Pinós, se'n conserva el setè dels assumptes, intítulat *De la proporción de los sucessos forma el juyzio motivos para la admiración: nació en Madrid el Sr. Felipe 3º el día 14 de abril, siendo el primero que dio derecho a la real casa de Borbón para la sucesión de la corona de España y, habiendo el rey, nuestro señor, echo su entrada pública a dicha Corte en 14 de abril, se ha de ponderar tan misteriosa contingencia en 24 coplas de romance heroico* (fols. 15r-16v). Llupià inicia la seva composició amb un exordi primaveral per indicar que tots els efectes beneficiosos d'aquesta estació arribaven amb el nou monarca. El naixement de Felip III és presentat com a premonició del dia de l'entrada del nou Borbó, una capacitat, la de la premonició, que respon a una disposició més elevada; per tant, el text es converteix en una justificació del dret com a monarca de Felip V: «lo que al Quinto toque de justicia / al Tercero devemos a la gracia» (vv. 67-68). L'enllaç d'ambdós successos aconsegueix, segons Llupià, «que aquel nacimiento el *derecho* ofresca / a la celebridad de aquesta entrada» (vv. 75-76). I acaba amb l'esperat elogi al rei, que és un «padre cariñoso», «un monarca [...] que te ampara» i, «si alcanzas al Quinto por Filipino, / la quinta essencia logras de las gracias» (vv. 83-84 i 91-92).

90. En un dels versos, «hablando del hermosísimo rostro de nuestra divina reyna» (fol. 41r), es qüestiona si és més bell que el de Diana però no s'acaba de decidir. Vega respongué al déu que no calia perquè «esso de por sí estava decidido, pues no podían cotejarse con nuestra divina Amarilis las mayores hermosuras».

De Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, se'n conserven unes octaves en homenatge al rei, *tributándole dos coronas, una de flores en las que producen tantos ingenios y otra de oro en la que immortal le labra la immutable constancia de su lealtad* (fols. 35r-36r). El marquès de Rubí presenta al monarca un parell de corones: la primera, una garlanda de flors, combinada amb els versos i les proses dels acadèmics; l'altra, d'or tan fi com els seus «corazones leales» i el seu «amor verdadero y vigoroso». Referint-se a aquest poema, Jordi Rubió constatà que, «tanmateix, l'adulació forçada té les seves fallides» i que «aquell noble català que, amb precipitació, es va llançar a proclamar la constància de la seva fidelitat a Felip V el 1701, cinc anys més tard era ajudant de l'Arxiduc» (RUBIÓ 1986: 134).

Altres acadèmics que hi participaren foren: Josep de Taverner i d'Ardena, Josep de Cortada i de Bru (amb un romanç heroic exhortant «nuestro adorado monarca» Felip V perquè imités el seu avantpassat Lluís XIV), Antoni Serra i Vileta o Josep Baltasar de Dalmases i Ros (autor d'una glossa en quatre dècimes en què descrivia «la competencia del amor, respeto y lealtad de Cataluña por lograr cada uno la mayoría a los pies de nuestro invicto monarca»); amb una estructura de debat, Pau Ignasi de Dalmases i Ros «defendía que, en la concurrencia del saber y valor, que tan en sumo grado se hallavan en nuestro augustísimo monarca, le constituía mayor el saber»⁹¹ i Josep de Rius i de Falguera provava que el fa més digne monarca el seu marcial valor que no el seu sume saber.⁹² El filipista Josep d'Amat de Planella i Despalau reportava l'immens goig de la ciutat de Barcelona, mentre que Felip de Ferran i de Sacirera elogiava la seguretat de Barcelona amb el nou rei i Isidre Serradell li dedicava un panegíric.

Entre totes aquestes composicions acadèmiques, destaquen especialment les peces d'un parell de Desconfiats de signe polític ben divers. En primer lloc, el treball del partidari dels Borbons, Josep Aparici (admès el 4 de gener de 1701), un discurs geogràfic en què explicava «la posición de todos los estados de la monarquía española, zonas, climas, grados, diferencias de días y noches». Per la descripció que se'n fa al vexamen no és altre que el discurs conservat al ms. 1.004 de la BC,⁹³ als fols. 9r-15r, amb l'*Assumpto*:

91. Veg., pel paral·lelisme, l'assumpte 8è de l'acadèmia primera *en que se propone qual haze más al héroe, el valor o la prudencia. Discurrese a favor de la prudencia*, d'Agustí de Copons i de Copons: «No todo el tiempo es de las armas: éstas tienen su vez; la prudencia tiene su siempre».

92. Remarquem que, mentre l'austriacista es decanta per virtuts més aviat morals, el filipista es declara més a favor del que condueix a la guerra.

93. En aquest mateix manuscrit, hi ha dos discursos més, datats un de 4 d'abril i un de 3 de juliol de 1703: el primer és un elogi entusiasta de Barcelona; l'altre versa sobre l'origen de la muntanya de Montserrat. I encara un altre sense datar sobre «la lliasion que entre sí

«El sol, empresa digna de Luys XIII el Grande, con el mote *Nec pluribus impar*; devió su magestad a esse Sol su generación, vida y ser. Pruébase en un discurso geográfico que el influxo de aquel sol fue auspicio feliz de la monarquía española que había de heredar, explicando la posición de todos los estados de ella, zonas, climas y grados, diferencias de días y noches como efectos todos del movimiento solar». La idea era, en essència, demostrar com la monarquia espanyola gaudeix sempre del favor de l'astre rei.

L'inici del discurs és, com corresponia, una lloança de Lluís XIV, avi del nou monarca, que també és elogiat. La primera frase ja reflecteix el desig d'Aparici de servir el nou rei, alhora que li fa una petició velada de recompensa, la qual li seria concedida després de la Guerra de Successió, atès que va acabar accedint a diversos càrrecs administratius de responsabilitat.⁹⁴ En efecte, a l'Imperi de Felip V mai no s'hi pon el sol:

No puede dexar un príncipe de ayudar y valer a los que se ponen baxo su protección y amparo quando éstos se saben merecer por sus virtudes, generozidad y prendas, el favor de los grandes. Pusóse el gran Luys XIII baxo el abrigo del sol, rey de los orbes celestes, con el digno mote *Nec pluribus impar*, y, como sus virtudes son sin igual, ¿qué mucho mirasse el sol con feliz auspicio no sólo su real perçona, sino también su generosa prosapia, tomando a particular cuydado esta posteridad nunca bastantemente venerada de los siglos? Y, como el sol, por su natural influencia, da vida a los hombres generalmente, ¿qué mucho que, teniendo dos razones para con su magestad, la una general y la otra particular por la divisa, lo haya echo con especialidad? Pues ha querido esmerarce en la magestad de Phelipe 4 de Aragón y 5 de Castilla, nuestro rey y señor, pues con particular cuydado favoresse este príncipe de los astros los dominios de su magestad no perdiéndoles de vista en ninguna hora de su curso, singularidad que a ningún monarca de la tierra está condesida, porque todas padecen la sombra o bien en cada 24 horas o en la mitad o menos del año.⁹⁵

I acaba amb un, sincer per part d'ell, «nadie puede competir ni disputar igualdad a nuestro gran Phelipe».⁹⁶

---

tienen la geographía astronómica, natural e histórica, definiendo a cada una de ellas en particular».

94. Entre altres, va rebre de mans de Felip V el títol de geògraf del rei i fou membre de la junta patrimonial, que tenia cura de les finances dins de l'administració borbònica. Cal tenir present que, el 1705, Aparici seria destituït del seus càrrecs i que perdria els seus títols (veg. WINDLER 1997). La primera versió de la seva *Descripción del Principado de Cataluña* fou redactada després de les Corts de 1701-1702.

95. BC, ms. 1.004, fol. 9r.

96. *Ibidem*, fol. 14v. Christian Windler ha cregut, erròniament, que aquest discurs acadèmic en honor de Lluís XIV és de voltants de 1703.

L'altre, de signe contrari, és el d'Antoni de Peguera, soci fundador dels Desconfiats, que uns anys després destacaria com a heroi militar durant la Guerra de Successió.⁹⁷ Es tracta d'un sonet donant l'enhorabona a la ciutat per comptar amb la presència del rei, però,

registró Apolo el memorial y, en su título, vio que llamava a nuestro adorado monarca Quinto de Aragón; preguntóle dónde o en qué historia había hallado Felipe 5º en Aragón hasta haora. Respondió don Antonio que había sido equivocación, pues había querido dezir de Castilla, de lo que se satisfizo el dios Apolo y, haviéndole dado muchos premios, le despidió con esta copla:

Paguera no se resista,
pues es tan docto en historia,
de acctar por nuestra gloria
el puesto de coronista.

Aquest fou el darrer tribut a les autoritats que dispensaren els acadèmics d'aquest període (per bé que, segurament, es tractà d'una manifestació més d'adulació forçada:⁹⁸ la majoria dels participants acabaren essent austriacistes, a excepció de l'autor del vexamen, de Josep d'Amat i de Planella o de Josep Aparici). Però no la darrera de les aparicions dels Desconfiats...

Entre 1702 i 1704 (moment en què les relacions entre el Borbó i la noblesa catalana eren més tenses), fou representada a la torre de Gualbes o de Bellesguard,⁹⁹ a la falda del Tibidabo, a l'actual barri de Sant Gervasi, la *Loa para la comedia de «Los Juegos Olímpicos»*,¹⁰⁰ lloa de l'esmentat Peguera per a la comèdia d'Agustín Salazar y Torres, que gaudí d'un cert èxit editorial i que comptà amb algunes reimpressions. La lloa original de l'obra, del mateix Salazar, no és altra cosa que un panegíric dedicat a Carles II i a la seva muller, Marianna de Neoburg. Molt més adient, per actualitzada, havia de semblar la nova peça de Peguera i molt més consonant amb les circumstàncies polítiques que envoltaven la Barcelona dels anys 1702, 1703 o 1704, moment en què preparà la seva lloa, que «aparentement es una obra de propaganda antiborbònica, de provocación revolucionaria» (BROWN 1989d: 909).

97. Kenneth Brown en rescatava, ara fa quinze anys (1991), una sèrie de composicions, de les quals extreia algunes conclusions; la darrera, la més sorprenent, «que molts dels altres contertulians de l'Acadèmia devien ser també austriacistes», per bé que no ho demostrava.

98. Fet i fet, els acadèmics posteriors també perseguiran el mecenatge del monarca com a signe de distinció, a més de motiu clau de preservació de la seva existència.

99. Nom d'indret que donà el pseudònim al seu propietari, Joan de Gualbes i Copons, «lo Rector de Bellesguard».

100. Aquesta lloa apareix transcrita a AHCB, ms. A-32, *Libro de diferentes poessias compuestas por diversos autores, recogidas aquí por mí, don Joseph Fausto de Patau y de Ferran V. J. D., a los 14*

En realitat, no s'expressa enlloc que es tracti d'una sessió, diguem-ne, «oficial» dels Desconfiats; amb tot, el fet que el compilador del manuscrit en què es troba copiada sigui Josep Faust de Patau, acadèmic, i el fet que el document contingui 53 obres literàries festives i de circumstàncies entre les quals n'hi ha dels Desconfiats i n'hi ha que tracten d'ells, ens fa creure en l'estreta vinculació a la corporació o tertúlia. De can Dalmasas, l'Acadèmia degué passar, en algun moment, a la torre de Bellesguard, sota els auspicis d'un personatge políticament actiu,¹⁰¹ i molts dels que presenciaren la representació d'ambdues obres teatrals barroques degueren ser acadèmics.

Ja s'ho preguntava Brown: «Era la torre de Bellesguard, propietat d'en Gualbes, la seu —però fora de Barcelona— de l'Acadèmia literària?» (BROWN 1991: 76, n. 13). De fet, en tenim algun indici textual, com la referència a un «elevado museo», expressió que els Desconfiats empraren sovint per referir-se a l'Acadèmia:¹⁰²

Aquí donde de Minerva
los siempre *doctos* aciertos,
si se admiran perfecciones
se solemnizan portentos;
aquí donde se contempla
más elevado museo
que para cantar sus glorias,
es disonante mi plectro [...]¹⁰³

---

de henero de 1704, hijo primogénito de los condes de Valcabra, fols. 27r-34r. Quant a la datació del manuscrit, Kenneth Brown i Vicent de Melchor (1995: 51) han parlat d'una primera redacció del còdex el 1704 (el 14 de gener sembla ser que és quan Patau —cunyat de Pau Ignasi de Dalmasas, amb qui anà, com a ambaixador, a Madrid, on foren empresonats per traïdors— acaba un primer esbós d'aquest llibre); hi ha algunes obres afegides posteriorment atesa l'existència d'un sonet *A la muerte del noble don Pablo Ignasio de Dalmasas y de Ros, coronista del Principado de Cataluña* (fol. 48v), esdevinguda l'any 1718.

101. Gualbes pertangué al Braç militar de la Generalitat i, per tant, hagué de defensar els interessos de la noblesa, cosa que el vinculà amb diversos membres de l'aristocràcia barcelonina, d'on sorgiren els Desconfiats. També participà de manera activa políticament i militar durant la Guerra de Successió prenent partit per l'arxiduc Carles.

102. Veg. l'assumpte tercer de la primera acadèmia (10 de juny de 1700), un romanç de vint cobles *eloyando la aplicaci6n y exercicio de la Academia*, d'Antoni de Peguera, sempre defensor del cenacle acadèmic. Una designació similar, «docto museo», apareix, per exemple, al vexamen de l'acadèmia segona i també a la introducció de la quarta; a la introducció de la tercera, «illustre docto museo».

103. AHCB, ms. A-32, fol. 32v.

A més, el mateix Brown ha identificat un dels papers, el de la Desconfiança, amb l'Acadèmia dels Desconfiats i els seus integrants¹⁰⁴ (entre la resta de personatges al·legòrics, hi ha: la Admiración, la Aplicación, el Conocimiento —identificat amb Gualbes—, el Respeto, el Deseo i el Temor, tots diferents facultats de l'ànima que presenten els pros i els contres d'entrar en acció).

D'aquesta manera, i a la torre de Gualbes, s'hi trobaren dos dels representants del Braç militar que dissentiren a les Corts de 1701-1702: Antoni de Peguera¹⁰⁵ i Joan de Gualbes.¹⁰⁶ Els assistents a aquesta representació degueren ser tots (o en molt bona part) partidaris de l'arxiduc Carles. El que és segur és que coneixien l'adscripció política del seu amfitrió (o, si més no, l'animadversió expressada envers el Borbó). Amb el to satíric que caracteritzà les seves composicions polítiques, Gualbes afirmava ja cap al 1701 i com a premonició de la Guerra de Successió:

La mort de Carlos me dóna
 muchas cosas que pensar,
 y a nous borbolls veix entrar
 a ma pàtria Barcelona.
 Lo que més pena me dóna
 enmitg de tan cruel fat
 és vèurer falta[r] ll[e]altat
 en alguns dels catalans
 y, si no ajudan los san[t]s,
 ne temo un gran disbarat.¹⁰⁷

104. «Porque la Desconfianza / soy, a quien venera el suelo / como a deydad soberana / y madre de los discretos» (vv. 134-137).

105. «En 1704, Peguera era un dels principals conspiradors, a Barcelona, a favor de la vinguda de Carles d'Àustria» (ALBERTÍ ed. 1966-1970, vol. III: 432-433). Cal no oblidar que fou ell qui inicià els preparatius per formar un regiment català que defensés la causa de l'Arxiduc. Aquest seu fort compromís polític queda reflectit en una composició que, tot i no essent llegida en acadèmia, val la pena esmentar, una *Relación en que se manifiesta el legitimo derecho que tiene a la corona de España nuestro rey Carlos Tercero, que Dios guarde*.

106. Tot i no aparèixer entre la nòmina dels acadèmics Desconfiats, em consta la seva estreta vinculació amb aquestes tertúlies literàries: apareix «nuestro Gualbes» a l'acadèmia tercera, de 8 de juliol de 1700, o com a autor de la dedicatòria «A la estudiosa, sabia, illustre Academia se acredita ab lo nom de Escola dels Desconfiats, fundamentada en la excel·lentíssima ciutat de Barcelona» i de diversos sonets i dècimes amb el pseudònim de Rector de Bellesguard per a l'edició *princeps* de les poesies de Francesc Vicent Garcia, *La armonia del Parnàs* (1703). Fou mentor satíric d'Antoni de Peguera (i també de Josep Faust de Patau), amb qui es relacionava com a poeta i de qui en degué observar també l'adscripció política en la seva plena maduresa (va morir en 1714).

107. Dècima editada per Brown i Melchor (1995: 88), els quals indiquen que «nous borbolls» és una clara al·lusió a la dinastia francesa (de fet, només canvia una *n* per una *ll*; segurament, és un dels molts jocs lingüístics que emprava Gualbes per «divertir el seu auditori i alhora fer que

El primer que exposà la importància «revolucionària» d'aquesta lloa fou Antoni Porta i Bergadà, ja al 1984:

Sabent qui l'escrigué i quan, és impossible veure-hi un passatemps merament literari; més aviat, es convertia en la imatge del grup conspirador, en un medi on hi havia espies pertot arreu, animant-se mútuament per a la gran empresa que començaria aquell mateix any de 1704 (PORTA 1984: 164).

En el retrobament dels acadèmics a la torre de Gualbes sí que hi apareixeria, doncs, l'activitat conspirativa encara no present a les actes de les sessions i la *Loa* en seria un dels màxims estímuls. Brown i Melchor (1995: 38) l'han trobada una «obreta d'evidents tendències revolucionàries», mentre que Albareda ha observat molt més clarament que estava escrita «amb un llenguatge carregat de simbolisme que incitava a l'acció a favor dels Àustria» (ALBAREDA 1993: 117, n. 224). Fins i tot, Brown acabà donant terreny a l'especulació:

El Gualbes sexagenario aparenta ser aquí, en este episodio de la historia e historiografía literaria de Cataluña, la cabeza del bando austriacista. Dueño de la finca de Bellesguard, aconsejaría una acción discreta, pero, a fin de cuentas, "revolucionaria" (BROWN 1989D: 913).

Les actes no es reprenen fins al 25 de març de 1703,¹⁰⁸ «con ocasió de repetir-se sus exercicios después de alguna intermisión» (potser produïda pels problemes que suscità la celebració de les Corts,¹⁰⁹ sumats a la detenció de Dalmases); aquesta fou, de fet, la darrera de les sessions «oficials» que ens ha restat consignada a les actes.¹¹⁰ Hi assistiren el comte de Savallà, Francesc de Josa i d'Agulló, Diego Pellicer y de Tovar, Pau Ignasi de Dalmases, Isidre Serradell, Benet de Sala i Cella, Josep Baltasar de Dalmases, Josep de Cortada i de Bru i Felip de Ferran, molts d'ells austriacistes destacats.

En conclusió: tot i que no es pot arribar a parlar d'activitat conspirativa fins a arribar a la lloa de Peguera, el que sí que és cert és que, amb el pas del

s'adonés de determinades situacions irregulars», pàg. 63) i que el «gran disbarat» no és altra cosa que la premonició de la guerra.

108. Aquesta data prové del final del discurs de Pau Ignasi de Dalmases sobre els comtes de Girona i de Barcelona.

109. Fet i fet, les sessions acadèmiques havien d'acusar, com s'ha vist, la intranquil·litat política: els acadèmics més implicats, homes representatius per a la política, hagueren d'absentar-se quan foren convocats a Madrid.

110. Tot i que no fou l'última, cosa que sabem gràcies a l'esmentat discurs de Josep Aparici (BC, ms. 1.004), amb data de 3 de juliol de 1703.

temps, molt bona part dels Desconfiats formaran un dels principals nuclis austriacistes.¹¹¹

La presència del virrei Darmstadt també té la seva significació política, per bé que queda clar que si el que convenia, per qüestions de mecenatge i de distinció social, era fer una mostra d'adulació al nou monarca, se celebrava una sessió extraordinària en honor seu. Tot i que dels estudis d'Albareda i de Ragon ja esmentats se n'extreu que el partit austriacista no prengué forma com a tal fins al 1702,¹¹² el fet de celebrar unes tertúlies periòdiques sí que degué convertir l'Acadèmia en un dels focus d'aglutinament austriacista, en un «breve frenesí de activismo», en mots d'Amelang. En essència, el que cal analitzar és el paper individualitzat de cadascun dels Desconfiats quant a la qüestió política,¹¹³ partint, entre altres elements, de les diferències d'adscripció política de la noblesa catalana i de la castellana, que ja han estat estudiades en diverses ocasions.

Així, doncs, i encara que els documents presentats no permeten aclarir un esdeveniment cabdal, en concret, «com es va produir el capgirament de l'actitud catalana entre 1701 i 1705, és a dir, com es va passar de l'acceptació i jurament de fidelitat a Felip V en el moment successori a l'adhesió a la causa de l'arxiduc» (TORRAS I RIBÉ 1981: 188), sí que proporcionen unes noves llums als moments immediatament previs a la Guerra de

111. «Si deixem a part els cinc membres d'origen espanyol i ens concentrem als 25 catalans sabem que 16 d'ells ocuparen llocs de la major importància durant el règim austriacista establert a l'arribada de Carles III a Catalunya l'any 1705» (PORTA 1984: 52).

112. Ragon (1996: 231-236) parla d'una «tendència austriacista», caracteritzada, en l'aspecte econòmic, per defensar la inclusió de Catalunya dins el marc administratiu de la monarquia hispànica, i en el polític per intentar recuperar el control del procés insaculatori dels càrrecs autonòmics i l'elecció del virrei, entesos com a elements aglutinadors d'aquest sentiment.

113. Recordem, entre altres, la figura de Desconfiats austròfils que participaren en les primeres conspiracions a favor del rei-arxiduc i en l'atac de les forces austriacistes a Barcelona (setembre de 1705), com Pau Ignasi de Dalmases, clarament partidari de Carles III, el qual el recompensà amb el marquesat de Vilallonga (veg. VOLTES 1956); el militar i polític Felip de Ferran i de Sacirera, un altre dels més destacats adeptes de l'arxiduc, amb qui es cartejava i que fou l'encarregat de preparar el Principat per resistir l'ofensiva de Felip V el 1706; Joan Antoni de Boixadors, que prengué part en la defensa de Barcelona durant l'esmentat setge borbònic; Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, ajudant de Darmstadt en la campanya de Lleida i lloctinent de Mallorca; Antoni de Peguera i d'Aimeric, nomenat en 1705 coronel del regiment de guàrdies catalanes; o Joan de Pinós i de Rocabertí, ajudant general de l'arxiduc des de 1706, per citar algunes de les personalitats més estudiades (veg., entre altres, ALABRÚS 2001, ALCOBERRO 2002 i TORRAS I RIBÉ 2001²). Albareda ha remarcat que, numèricament, nou dels setze fundadors inicials foren austriacistes destacats (i també entre la resta d'acadèmics, la majoria eclesiàstics, militars i advocats, predominen els d'aquesta adscripció política) mentre que quatre foren filipistes: Josep d'Amat i de Planella, Francesc de Junyent i de Vergós, Josep de Taverner i d'Ardena i Agustí de Copons.

Successió. Sens dubte, les sessions de la predecessora directa de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona esdevingueren un bon caldo de cultiu per als posicionaments polítics col·lectius de força intel·lectuals barcelonins.

Les juntes acadèmiques, que havien tingut lloc en aquest clima de tensió i d'incertesa política, van durar només tres anys. Malgrat aquesta exigua existència, sota el seu patrocini, foren publicades un parell d'obres: les ja comentades *Nenias reales* (1701) i *La armonia del Parnàs* (1703), edició *princeps* de l'obra poètica del Rector de Vallfogona, de què parlaré més endavant (veg. §3.2.3.1. de la segona part). A més a més, li fou dedicada l'edició barcelonina de començaments de segle (1702) de les obres completes de Quevedo, fet que indica la importància que l'Acadèmia Desconfiada tingué en aquell moment. Encapçala l'edició la dedicatòria dels impressors Jaume Surià, Jaume Batlle i Joan Piferrer (datada el 2 d'octubre de 1702) en què es canten les excel·lències de la corporació barcelonina (assimilada, com era habitual, a la d'Atenes) i es fa referència a algunes de les sessions acadèmiques.¹¹⁴

L'Acadèmia dels Desconfiats s'extingí, com a tal, el 1703, tot just a l'avantsala de la Guerra de Successió. La baralla interna de la ciutat de Barcelona degué acabar reflectida com a baralla interna entre els acadèmics, que hagueren de dissoldre les seves reunions. Els conflictes sorgits pel problema dinàstic i l'adhesió de molts acadèmics a l'arxiduc Carles foren les causes del naufragi del vaixell dels Desconfiats. Però l'esperit no morí.

L'emblema dels Desconfiats fou recordat durant tot el XVIII. Rafael de Cascante, a la seva *Oración gratulatoria en octavas* (1750), parlava de nou del valor de la desconfiança:

Es la desconfianza en los discretos
 carácter que ilumina sus blasones;
 y, así, por merecer sus epítetos,
 la publican también vuestros pendones:
 «Tuta quia defidens», no indiscretos,
 figuráis la barquilla y, con lecciones,
 enseñáis que el saber sólo le alcanza
 quien pone en su saber desconfianza.¹¹⁵

114. En podeu veure un exemplar a ARABLB, 3-V-5: Francisco de QUEVEDO, *Obras de Francisco de Quevedo Villegas [...] dedicadas a la muy ilustre Academia de los Desconfiados de la excelentísima ciudad de Barcelona*. Barcelona: Jaume Surià, impr., 1702. Un dels molts elogis que se li fan diu: «Es sentencia del más ilustre académico del mundo, en sus elencos, que es dificultosa empresa de las potencias atender a un tiempo muchos objetos diversos: *Difficile est multa simul conspicerere*. Pero la Academia Barcelonesa todo lo une con gallardía».

115. ARABLB, 14è lligall, núm. 61, fol. [2r].

I encara a inicis del segle següent, Miquel Joan de Magarola i de Clariana hi al·ludia, a la *Inaugural para la abertura de la Academia de Buenas Letras de Barcelona en el día 20 de noviembre del año 1805*:

al modo que la suerte feliz o desgraciada de una nave, no podía ser a nadie indiferente que temiese perecer en ella si naufragase, así nuestros socios miran comunes los bienes y los males de la Academia, sudando todos para anclar en el puerto de la esperanza.¹¹⁶

Fet i fet, els acadèmics posteriors sempre se'n sentiren hereus directes i, fins i tot, fora de la corporació, era percebut d'aquesta manera. A finals del Setcents, l'advocat barceloní Jaume Sala i Guàrdia, oncle de l'acadèmic Vicenç Domènec, parlava de «la Academia de Buenas Letras, antiguamente *dels Desconfiats*».¹¹⁷

I.2. L'ACADÈMIA LITERÀRIA DE BARCELONA (1729-1752)

El mismo presidente truxo a su excelencia los referidos assumptos trabajados. Acceptóles su excelencia, manifestando los grandes dezeos que tenía de ver cómo se desempeñavan los ingenios cathalanes después de tanto tiempo que Marte tenía sufocada a Minerva.¹¹⁸

Després de més d'un quart de segle en què «Marte tenía sufocada a Minerva», fent servir els mateixos mots que el marquès de Risbourg, el 1729 es reprengueren les sessions acadèmiques a casa de Segimon Comes (abans, catedràtic de Retòrica a la Universitat de Barcelona). La de 1729 no és una data aleatòria sinó que coincideix amb un moment de recobriment econòmic i social del país.¹¹⁹ Certament, abans d'aquesta represa s'havien dut a terme un parell de tertúlies literàries privades: la que tenia lloc, des de 1718, un cop acabada la Guerra de Successió, a can Dalmasas (sota els auspicis, en aquest cas també, d'un altre fill d'un Desconfiat destacat, Ramon de Dalmasas) i la que se celebrava a casa de Bernat Antoni de Boixadors (fill

116. ARABLB, 19è lligall, núm. 24 (4), fol. [2r-v].

117. Jaume Sala i Guàrdia, *Colección de varias poesias publicadas e inéditas en catalán y castellano*, vol. iv, pàg. 59 (ARABLB, 3-1-4).

118. Acta corresponent al dia 1 de setembre de 1729; ARABLB, lligall 1-III-1: [Actes de 1729 a 1735], *Resoluciones de la Academia Literaria barcelonesa* (les citacions extretes de les actes que apareixen en aquest epígraf provenen totes d'aquest recull de resolucions).

119. A més, el 1725 la pau de Viena havia posat fi a les hostilitats entre Felip de Borbó i Carles d'Àustria.

del comte de Savallà, primer president dels Desconfiats). Josep Rafael Carreras i Bulbena féu al·lusió a aquestes reunions en parlar de la restauració de l'Acadèmia l'any 1729:

Malgrat los esdeveniments de la Guerra de Successió, no es dissolgué l'Acadèmia Literària Montserratina de can Dalmases, anomenada vulgarment «dels Desconfiats» [...]. En Pau Ignasi de Dalmases la continuà, celebrant sessió renusadora lo 3 de gener de 1718. Al morir, anaren seguint-la sos tres fills i els Desconfiats mestre mossèn Francesc Valls i Galan i doctor Segimon Comes i Codinac, acurat retòric de reconeguda fama.

Mestre Valls hagué esment, l'any 1727, de que lo comte de Peralada tenia en sa casa reunions literàries. Conseguí reunir lo nucli de can Dalmases ab lo de l'esmentat comte, podent així formar un conjunt d'hòmens, continuadors de la Desconfiada, qui s'aplegaren en una Acadèmia literària innominada (CARRERAS 1928: 180-181).

Ja a l'inici de les actes consta, de manera vaga, l'existència d'unes reunions prèvies: «Suponiendo que, antes del mencionado día primero, los académicos a quienes se ofreció assumpto se habían ya algunas vezes congregado [...]» (1/IV/1729). De fet, però, les úniques dades que ens han pervingut fan referència a l'existència de la segona d'aquestes tertúlies: en són bona prova els tres debats intitulats *Oráculo manual*,¹²⁰ de Bernat Antoni i Joan Tomàs de Boixadors i Sureda de Sant Martí, Francesc de Sentmenat i d'Agulló, Ramon de Dalmases i Vilana i Feliu d'Amat, Llentiscar de Grevalosa (posteriorment, tots ells membres integrants de l'Acadèmia barcelonina), pronunciats «la tercera vellada, que se tingué 3º de mars de 1721».¹²¹ El mateix grup degué reunir-se encara en un tercer emplaçament, a casa del darrer dels esmentats: c. 1720, Joan Tomàs de Boixadors llegia un soliloqui d'Ènees, en dècimes, «en una de las cadèmias [*sic*] se tingueren en casa don Fèlix Amat».¹²²

Així, doncs, de la fusió d'ambdues assemblees, nasqué l'1 d'abril de 1729 l'Acadèmia Literària de Barcelona o Acadèmia de Barcelona (denominació amb què apareix, per esmentar-ne un cas, a les actes de 4 de novembre de 1737), la qual ha estat incorrectament designada per força estudiosos com a Acadèmia «sense nom». A partir d'aleshores, s'acordà dur a terme l'exercici tots els primers dies de mes¹²³ i:

120. Estrictament, aquest títol correspon només al segon dels debats.

121. El tercer debat està datat de 16 d'abril de 1721.

122. Edito de manera parcial aquestes composicions, conservades al ms. 186 i 1.183 de la BC, respectivament, a CAMPABADAL ed. 2003a: 32-36.

123. Tot i que no sempre es mantingué aquesta premissa i les sessions se celebraren en dies diversos del mes; l'hora habitual d'inici eren les tres de la tarda. La primera junta general, d'1 de

Tomóse por norte el que fuese la historia su principal empleo; sin embargo, se dispuso el que se repartiessen los asuntos en diferentes clases, esto es, de historia sagrada, de historia profana, de política, moral y poesía, de suerte que, de cada una de estas especies, viniessen a distribuirse igual número de asuntos.

Molts dels seus membres —la majoria aristòcrates (nobles titulats) i eclesiàstics (cardenals, bisbes, abats, canonges, preveres, etc.)— eren descendents dels Desconfiats: per exemple, Ramon de Dalmasas i Vilana, fill de Pau Ignasi, o els Boixadors, fills del comte de Savallà. A finals de 1729, l'Acadèmia estava constituïda per una trentena d'acadèmics, entre els quals podríem destacar Antoni de Bastero, Pere Serra i Postius o Agustí Eura (el qual hi entrà posteriorment, el 1732). Entre els primers càrrecs: Segimon Comes i Tomàs Maçaners s'alternaren, interinament, la presidència de les quatre primeres sessions; com a secretari, actuà Isidre Padró.

També com els Desconfiats, reiteraren els models de les Acadèmies d'Itàlia, França i Portugal (veg. DOCUMENT 1), ja que «se esperan de París y de Lisboa los estatutos de ambas Academias, que servirán de pauta a la de Barcelona, estableciendo para ésta aquellas leyes que, de las extranjeras, sean más adaptables» (junta de 23/VIII/1729).

Un rusc d'abelles envoltat de farigola, símbol del treball i de la laboriositat, i de flors els seria el nou emblema, perquè

en la república de las abejas es ya cosa sabida que no se conciente la osiosidad de los sárganos, y aun, si alguna de ellas no trabaja, la matan las demás y, según nos dice Plinio, la consumen (15è lligall, núm. 26, fol. [5v]),

com afirmà, anys més tard, Miquel de Magarola i de Clariana, marquès de Cordelles, en el seu discurs sobre el fet que *el adelantamiento y progresos de las letras que tanto se nos encarga consiste en desterrar el ocio de nuestros corazones*. La imatge prové, en efecte, de Plini, i els acadèmics la repeteixen en els seus discursos: «las abejas, símbolo de nuestro congreso, dize Plinio que, cubiertas de las tibias cenizas y expuestas a los rayos del sol, se miran renazer»,¹²⁴ afirmen tot parlant del difunt president, el marquès de Risbourg; els mateixos acadèmics que, «acreditándose de *discretísimas abejas* en el primoroso numen de escoger»,¹²⁵ aclamaren al comte de Peralada perquè

maig de 1729, es conserva, bé que parcialment, al 12è lligall, núm. 1. En aquesta, hi foren llegides, entre altres dissertacions, la introducció en llatí de Segimon Comes (veg. ROSSICH 2006 [en premsa]) i un treball sobre la utilitat de la història de Josep de Móra i Catà.

124. ARABLB, 13è lligall, núm. 35, fol. [1v].

125. ARABLB, 1-II-2: *Acuerdos de la junta particular desde mayo 1752 hasta 1767*, pàg. 4.

ocupés el càrrec vacant. Unes abelles que tenien com a objectiu principal «fabricar, ahupando, como *cuydadosa abeja* de entre las flores de las sentèncias que se sembraron en los libros, la quinta essencia de sus fragancias, para la composiçión de su dulce y artificioso panal de miel de sabiduría». ¹²⁶

També d'altres autors clàssics insisteixen en la laboriositat de les abelles; ¹²⁷ Francesc de Savila (1777) remet al poètic passatge de Marcial en què descriu la mort d'una abella dins una gota d'ambre com a premi pels seus treballs:

Et latet et lucet Phaetontide condita gutta
ut videatur apis nectare clauso suo;
dignum tantorum pretium tulit illa laborum,
credibile est ipsam sic voluisse mori (2n lligall, núm. 5, fol. [1]).

I, per esmentar la darrera de les moltes referències que es poden espigolar entre els discursos, Benet Maria de Magarola i de Castellví, a la seva gratuladòria de 1793, deia que:

Me veo sentado en un taller hermoso de sabios operarios de la ciencia, cuyo blasón en un enxambre de *cuidadasas abejas* ¹²⁸ me acuerda lo que dexó recomendado Rubeo: «Imitemur obsecro naturam apum et non vesparum: illae enim quem libet succum florum in dulcissimum mel convertunt; istae vero eundem succum non in mel sed in aspidum venenum transformant» (6è lligall, núm. 10, fol. [2r-v]).

El lema que acompanyaria el rusc fou dedicat al seu president, cognominat Melun: «Mel-un debeat opus». ¹²⁹

126. Josep Francesc de PORTELL I DE PEIRÍ, [*Gratuladòria a l'Acadèmia*] (1756); ARABLB, 14è lligall, núm. 4, fol. [2r].

127. Sembla que l'Acadèmia de Roma també estava representada per un rusc i per abelles, però amb el lema «Labor omnibus unus», i que Sòfocles era anomenat *apis atheniensis*.

128. L'epítet *cuidadasas* es repeteix sovint aplicat a les abelles i, implícitament, als acadèmics.

129. Literalment, «aquesta obra és deguda a Melun». El joc de mots amb la mel en relació amb l'emblema del rusc d'abelles hi era present. Una altra possibilitat de segmentació pot ser «mel unde beatur opus»; i, en aquest cas, la traducció literal podria ser «la mel amb què és gratificada l'obra»; en un sentit més ampli, 'la mel [que s'obté, s'extreu] és la recompensa de la tasca [acadèmica]'. Agraïxo a Pere Montalat les seves traduccions, que he reproduït, i el temps esmerçat per escatir els possibles sentits d'aquest joc de paraules.

1.3. LA REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA (1752-[...])

Nuestra Academia consagra a Fernando, supremo numen que la protege, quantos más dichosos vaticinios puede venerar en este día en que la rúbrica de su magestad, con el nuevo ser que la inspira, vincula no menos glorioso fin a la antigua que principio a la moderna.

*Oración anònima (c. 1752)*¹³⁰

L'any 1752 l'entitat enceta realment una nova etapa amb un «nuevo ser que la inspira»: Ferran VI l'acollí sota la seva protecció i aprovà (previ informe positiu d'Agustín de Montiano, director de l'Academia de la Historia) uns estatuts que donaren a l'Acadèmia un to seriós i conscient.¹³¹ S'iniciava, d'aquesta manera —i en uns moments de fervor dinàstic en què la concessió del títol reial esdevenia un gran honor—, el període d'activitat més intensa de la corporació, que, com han destacat alguns estudiosos, fou el que va des d'aquesta «refundació» a la publicació del primer volum de les *Memorias*.¹³² A partir d'aquesta data, els treballs llegits pels acadèmics a les diverses sessions prenen un altre caire, pel desenvolupament d'una investigació més científica, i poc tenen a veure amb les comunicacions llegides en les fases predecessores; les actes també revelen una nova actitud, que passava pel rigor en el protocol, l'afany de creació a partir de tasques col·lectives, la censura de publicacions, etc. Fugint ja definitivament d'aquell model d'Acadèmia siscentista que preconitzava les reunions com a passatemps (pensem, per exemple, en l'Acadèmia dels Ociosos), a la RABLB hi regnà una

130. ARABLB, 26è lligall, núm. 24, fol. [1v].

131. Cal tenir en compte, però, que l'Acadèmia dels Desconfiats ja tingué un reglament imprès intítulat *Nueva disposición y firmes leyes que ha de observar para su gobierno la Academia de los Desconfiados de la ciudad de Barcelona*. [Barcelona]: Rafael Figueró, impr., [c. 1701] (BUB, 07 B-65/5/7-51). L'Acadèmia Literària de Barcelona també disposà d'unes normes per les quals es regia el seu funcionament: les primeres, set primitives ordinacions bàsiques, aprovades per Vicent Pau Sobrecases (veg. DOCUMENT 1); les segones, unes extenses *Ordinaciones y reglas que, con aprobación de el excelentísimo señor marqués de Risbourg, presidente de la Academia de Barcelona, y disposición de la junta particular, deben observarse en la misma Academia, establecida para instrucción de la historia sagrada y profana, filosofía natural, moral y política y ejercicio de las buenas letras, como son poesía y retórica* (conservades, en diversos estadis de redacció, al lligall 1-III-5). Veg. una ed. parcial dels estatuts de 1752 a CAMPABADAL ed. 2004: 71-72. Els *Nuevos estatutos de la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona* no foren impresos fins al 1836 (Barcelona: Impremta de la viuda i fills de Brusi).

132. Per bé que jo també hi afegiria, en certa mesura, la dècada de final de segle i els primers anys del XIX.

voluntat de creació científica. I no podia ser d'altra manera, atès que així ho marcaven els objectius, recollits als estatuts.

Al maig de 1751, trobant-se instal·lat a Madrid, Josep de Móra i Carà, marquès de Llo, com a vicepresident o director de la corporació barcelonina, havia aconseguit, a través de diverses gestions, que el monarca concedís a l'Acadèmia el títol de reial.¹³³ El reial despatx fou expedit el 27 de gener de 1752.¹³⁴ Però les tasques prèvies per aconseguir situar l'Acadèmia sota la protecció reial havien començat ja al 1736, quan els acadèmics demanaren a Fernando de Silva Álvarez, comte de Galve (el qual, vint anys després, esdevindria president de la institució) que «se encargase del trabajo de patrocinar la Academia con el rey, nuestro señor, como mejor le pareciere, dándole para este fin todos los poderes» (4/IV/1736). També hi intervingué José de Carvajal y Lancáster, ministre de l'Estat responsable de la política de les Acadèmies,¹³⁵ al qual la RABLB envià la corresponent gratulatoria.¹³⁶

En constituir-se sota la protecció reial, la RABLB estava integrada per vint-i-cinc acadèmics, entre els quals caldria destacar noms com Bernat Antoni de Boixadors i Sureda de Sant Martí, comte de Peralada, l'esmentat marquès de Llo, Francesc de Sentmenat i d'Agulló, marquès de Sentmenat, Agustí Eura o Jaume Caresmar i Alemany. A la primera junta general, celebrada l'1 de maig de 1752 a casa del marquès de Llo, s'escollí la junta de govern, composta pel comte de Peralada (president), el mateix marquès de Llo (vicepresident), Ramon de Ponsic (secretari), Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort (zelador), Josep Vinyals de la Torre, Salvador Santjoan i Francesc de Prats (revisors d'història), i Joan de Sagarriga, comte de Creixell, i Josep Pla (revisors d'obres heterogènies).

133. Transcripció, com a DOCUMENT 3, el memorial presentat pel marquès de Llo a Ferran VI en sol·licitar la protecció reial per a l'Acadèmia.

134. Veg. la reial cèdula (que conté manuscrits els estatuts de la RABLB) a I-II-28.

135. Fou fundador de l'Acadèmia de Bellas Artes de San Fernando i director de l'Acadèmia Española (1751). Després de la seva mort, fou nomenat ministre d'Estat interí precisament el comte de Galve.

136. A més, amb motiu de la seva defunció, el comte de Creixell i el baró de Rocafort li dedicaren composicions poètiques que foren llegides en junta de 24 de juny de 1754:

Falleció Carbajal, mas no su fama;
vivirá en la Academia su memoria,
pues de Real protección la mayor gloria
que, a su influxo la deve, España clama.

diu, en el seu sonet, el baró de Rocafort (19è lligall, núm. 40, vv. 1-4).

No és la meva intenció ocupar-me, en aquestes breus pinzellades d'història institucional, de tot el procés previ per assolir la protecció reial, iniciat setze anys abans; n'ha parlat ja Pep Valsalobre sota el suggerent títol d'«Un afer d'espionatge acadèmic» (veg. VALSALOBRE 2002a: 169-171).

Quant a l'emblema, mantingué el que havia adoptat en la represa de 1729: el rusc d'abelles. En junta particular, s'acordà que l'escut de l'empresa de l'Acadèmia «se forme en losange como de antes, sentada la colmena sobre terreno y adornado el escudo con las ramas, pero sin abeja alguna fuera dél» (jpart. 10/VII/1752; 1-II-2: *Acuerdos de la junta particular desde mayo 1752 hasta 1767*, pàg. 14). Consta, per les actes, que el gravador que s'encarregà dels segells de l'Acadèmia (així com d'algunes de les làmines de l'obra prèvia; veg. §1.3.3.2. de la segona part) fou Ignasi Valls (jpart. 19/III/1753).¹³⁷ Aquesta fou la imatge que aparegué a la primera lletra de l'obra prèvia,¹³⁸ la qual volgueren que fos «alusiva en su configuraci3n a la empresa de la Academia». Per aquest motiu, s'encarregà a Francesc Xavier de Garma que «sirva disponer que se forme la letra L, que ha de ser la primera, y que contenga alg3n panal u otra cosa concerniente a la colmena» (jpart. 8/IV/1754; 1-II-2, pàg. 64).

El que sí que varià, però, fou el lema: la divisa *Et rege et lege* ('Amb el rei i amb la llei'), signe d'una certa voluntat d'autonomia, s'afegiria al rusc a partir de 1753. La unió de l'emblema i aquest lema quedà reflectida al *Discurso del zelador* (1791) de Marià Joaquim de Huerta:

Si se reflexiona con todo cuidado y sencillez la colmena circumvalada de abejas que van a entrar en ella para labrar los panales, si se lee con atenci3n el lema del *Et rege et lege*, ¿qué nos persuade todo sino que los trabajos académicos han de dirigirse por la ley methodica que reyna en toda colmena y por el régimen o direcci3n del juicio que debe encaminarlos para la utilidad no para el embelso? (15è lligall, núm. 27, fols. [4v-5r]).

Josep de Móra i Catà trobà un altre sentit a aquest mateix lema, al «Capítulo preliminar» de les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia* (1756), únicament transformant en verbs en imperatiu el que, de fet, eren ablatius de nom:

Ansioso vuestra excelencia de que en la obra que emprende corresponda la mayor uniformidad en los materiales que se elijan, de suerte que, a ser posible, transcendiese hasta a los pensamientos, me empeña con su precepto a recopilar ciertos principios elementales que la afiancen o faciliten. [...] El mismo lema, que es epigraphe glorioso de nuestra felicidad y obediencia, lo será también de la mía, pues con la sola traslaci3n de nombres a verbos *Et rege et lege*, hallo dichosament en él su descempeño. El *lege*

137. En concret, la corporaci3n disposà d'un parell de segells: un gran rodó i un petit ovalat o de cartes. Tots els llibres adquirits per l'Acadèmia havien de ser marcats amb el segell menor, a fi que no s'extraviessin o es confoguessin amb els dels mateixos acadèmics.

138. *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona...* Barcelona: Francesc Surià, impr., 1756, pàg. 1.

prescribe no sólo que se lea sino que se elija con crítica; el *rege* añade que dirija y arregle lo que se huviere leído. En el primer aviso se cifra la invención; la disposición y elocución, en el segundo.¹³⁹

Com ja ha estat indicat a l'inici del capítol, no tractaré aquí l'aportació intel·lectual de la corporació barcelonina a la cultura catalana, però no voldria pas cloure'l sense oferir uns breus apunts sobre l'extracció social dels membres que la integraren. Sembla que el 23%¹⁴⁰ dels acadèmics ingressats en el període que va de 1752 a 1799 pertanyien a l'estament nobiliari. L'altre braç predominant a l'Acadèmia fou l'eclesiàstic, amb un percentatge del 61% (distingint entre clero regular, secular i alta jerarquia);¹⁴¹ i amb el benentès que, de fet, la major part dels ordes religiosos es nodrien de l'estament nobiliari; un 11% eren advocats (ciutadans honrats amb un control quasi absolut del poder municipal) i el 5% restant, altres professionals. A més de nobles, hi havia doctors en Teologia, canonges, arxivers i algunes autoritats prestigioses. En perfecta comunió, doncs, la noblesa de sang i l'aristocràcia del saber.

Sens dubte, l'estament que hi fou més representatiu i paradigmàtic (per bé que, com s'ha dit, no sempre el de major pes numèric) fou el nobiliari:

Los nobles son los más obligados a instruirse, porque se hacen con la ciencia más brillantes y heroicas sus acciones, nivelándolas con las de sus ilustrés ascendientes. ([Gratulatòria anònima], 13è lligall, núm. 44).

Atès que la institució de què és objecte aquest estudi té un origen aristocràtic i atès que bona part dels acadèmics setcentistes eren membres d'aquest braç,¹⁴² resulta adient presentar una succinta descripció de la realitat nobi-

139. Ob. cit., pàgs. 93-94; veg. DOCUMENT 4.

140. Aproximadament, i segons el recompte de PÉREZ i ASENSIO (1988: 232).

141. Quant als diversos ordes religiosos, hi hagué una nombrosa presència d'agustins, com remarca l'agustí Jordi Rei al seu memorial (1777): «Como el grande crédito que se mereció siempre en todas partes la Real Academia de Buenas Letras y, maiormente, en la orden del gran padre san Agustín, cuíos hijos, que lograron el honor de académicos, se hicieron en consecuencia respetar y admirar por su sabiduría, assí en la orden como fuera de ella» (conservat al lligall I-III-4). Francesc Tort (1967: 42) ja constatà la gran presència de dominics i agustins a l'Acadèmia i remarcà, en canvi, la manca de jesuïtes. El mateix marquès de Llo, per esmentar un cas de vinculació amb aquests ordes, havia estudiat amb els dominics de Santa Caterina.

Aquest estament ha estat magistralment estudiat per Joan Bonet i Balà (1984); per a la figura dels eclesiàstics a la RABLB, veg. també BADA 1986: 416.

142. La figura del noble, en general, en el Segle de les Llums ha estat estudiada per SERNA 1995 (pel que fa a l'àmbit europeu) i per MORALES 1996 (quant a l'espanyol). Per a una completa

liària catalana del Principat, centrada especialment en la seva formació acadèmica i en els seus interessos culturals generals (elements que marcaran el tipus de contribució a la cultura catalana que acabaran duent a terme) i en la visió de la condició de noble que tingueren els mateixos acadèmics.

La diversificació de la noblesa catalana al Setcents és un fet constatat: hi havia un nombre molt petit de Grans d'Espanya, que no residien a Catalunya, una noblesa titulada i unes categories inferiors constituïdes per cavallers i ciutadans honrats (aquestes darreres eren les que concentraven una major densitat nobiliària). En comparació amb Castella, el gruix social de la noblesa resident a Catalunya era escàs, fins i tot a les poblacions més importants de l'època: el pes específic més rellevant de l'estament es concentrava a la ciutat de Barcelona; després, a la zona pirinenca —Girona, Besalú, Vic i el Pallars— i en àrees molt localitzades de Tarragona i Lleida.

Aquesta certa manca de noblesa catalana i l'enriquiment de la burgesia —que contrastava fortament amb l'empobriment dels nobles que no intervingien en negocis— afavoriren la ràpida integració de les capes altes de la burgesia als rengles inferiors de la noblesa,¹⁴³ integració limitada, però, per la política tancada dels matrimonis de l'estament aristocràtic.¹⁴⁴ El mateix Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, autor del *Calaix de sastre*, monumental crònica del seu temps,¹⁴⁵ era descendent d'una família de mercaders ennoblits en el segle XVII. En la seva descripció de diverses viles i ciutats catalanes afirmava sobre els patricis barcelonins:

---

panoràmica de l'evolució social de les principals famílies de l'alta noblesa catalana al llarg de l'edat moderna, veg. MOLAS 2004.

Agustí Alcoberro m'apunta, però, que la institució era —i acabà essent— en realitat més burgesa que *no pas aristocràtica*.

143. Integració que comportava les mateixes exempcions i privilegis concedits a l'estament militar.

144. D'altra manera, ho ha formulat l'historiador Josep Fontana (1988: 36-37): «El resultat era molt menys el d'ennobrir la burgesia que el d'emburgesir la noblesa».

145. La seixantena de volums d'aquesta obra, que abraça diversos aspectes del seu temps (entre altres, la descripció d'algunes formes de la sociabilitat nobiliària barcelonina), constituïa un *divertimento* adreçat al públic selecte dels salons aristocràtics de la ciutat. Xavier Torres i Sans l'ha considerat «un bon exponent autòcton d'una aristocràcia que contemplava, amb miopia volguda o inconscient, un món setcentista feixugament estamental, clerical i escolàstic, els fonaments del qual arrossegaven segles d'existència, i que semblava, per això mateix, eternament immutable», tot i que «prendre'l literalment com a exponent d'una classe dominant significa caricaturar fins a extrems del tot inadmissibles la veritable aristocràcia del país, catalana o no, tradicional o burgesa» (TORRES 1995: 128).

De noblesa, ne està molt bé, Barcelona, que la il·lustra en gran manera, demostrant-ho ya la antiguitat de moltes cases de la ciutat, las que moltes se van acabant per falta de successions, y las existents tenen, moltes, rics patrimonis, coches, molts a la antiga y los més a lo modern, ab magnífics trens, lluhiment de familia de librea y de criats de un y altre sexo, etc. (extrec la citació d'ARITZETA ed. 1994: 88).

Segons James Amelang (1986), el canvi més significatiu que protagonitzà l'estament nobiliari a l'edat moderna fou l'abandó d'una condició de magnats i hisendats rurals per transformar-se en una classe dirigent educada i més urbana. Aquesta evolució comportà noves relacions de poder entre l'aristocràcia, el govern central i les ciutats.

Quant al govern central, un dels millors camins durant el segle XVIII per assolir la noblesa o ascendir en la jerarquia nobiliària era l'administració, ja que tot sovint el servei del rei anava acompanyat d'un procés d'ennobliment.¹⁴⁶

Pel que fa a les ciutats, els nobles hi ocuparen un lloc destacat: un cop acabada la Guerra de Successió, Felip V reservà el poder municipal a les diferents categories de la noblesa. D'aquest fet, ja n'ha parlat extensament Josep M. Torras i Ribé, en el seu estudi sobre *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1543-1808)* (1983), en especial, al capítol dedicat als mecanismes de reclutament sociològic de les noves autoritats municipals borbòniques, en què elabora estadístiques sobre el comportament dels grups prominents de diverses poblacions davant del canvi de règim. Torras hi explica que la noblesa esdevingué el grup dominant en els municipis de la Catalunya borbònica com a conseqüència de múltiples factors, entre altres, el fort mimetisme respecte a la realitat social i institucional castellana o la dicotomia provocada per l'adhesió dels diversos grups de la societat als dos bàndols en lluita en la Guerra de Successió (contràriament al succeí a Castella, a Catalunya el poble donà suport a l'arxiduc, i l'aristocràcia, en bona part, a Felip V —amb l'excepció destacada, com s'ha dit, dels Desconfiats—.¹⁴⁷ Només una dada: entre 1716 i 1808, el 94'5% dels regidors de Barcelona eren nobles.

146. Veg. MOLAS 1988. També hi havia alguna institució de caràcter reial amb la capacitat d'«ennobrir» (encara que fos quant al tractament) els seus membres. És el cas de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, que el 1771 demanà que s'atorgués als seus membres l'honor de la noblesa personal, honor que no fou concedit fins al 1788 i amb algunes restriccions. El fiscal Manuel Sisternes i Feliu manifestava que, «en realidad, Cataluña se distingue muy particularmente en esta parte de las demás provincias, pues no se trata aquí como noble sino aquel que propiamente lo es; y esta práctica hace más apreciable este distintivo» (citat a CARRERA 1951: 146). De fet, a la resta de Castella podia usar el *don* tot aquell que fos llicenciat o doctor, mentre que a Catalunya feia falta el permís del rei si qui ho pretenia no era d'antiga noblesa.

147. L'autor recull els arguments que exposava Ramon Llätzer de Dou i de Bassols a favor de l'atribució dels càrrecs municipals a la noblesa: «El pueblo suele obedecer de mejor gana [a los

Aquesta marcada tendència a l'aristocratització en els principals municipis resultà cabdal perquè comportà la difusió d'una nova ideologia dominant de signe elitista i aristocràtic. D'entre totes les premisses necessàries per a bastir una ideologia tan complexa, tres són les més representatives i repetides en el debat entorn de la qüestió de la *nobilitas*. Es tracta d'uns binomis que apareixen reflectits en els diversos discursos acadèmics pronunciat per nobles en el decurs de tot segle: noblesa heretada *versus* noblesa adquirida, oci *versus* virtut i armes *versus* lletres.

La primera de les qüestions ja fou tractada pels Desconfiats, en scssió de 22 de juliol de 1700 i davant la presència de Jordi de Hessen-Darmstadt, tal com ha quedat exposat en pàgines anteriors. Anys més tard —i per recollir un altre exemple destacat—, Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort, membre prominent de l'aristocràcia tradicional, al·ludint sentències de teòlegs i moralistes, remarcaria la superioritat de la *nobilitas* adquirida enfront de l'heretada; argüia, en el seu discurs, que «conviene estimar la nobleza de los hombres no por el aplauso de sus mayores, sí sólo por sus obras y propios hechos» i que «no en la carne ni en la sangre se funda la nobleza verdadera, sí que sólo en la virtud del alma consiste su ser y forma».¹⁴⁸ I acaba exhortant els nobles que l'envolten perquè no es burlin dels humils que, gràcies al seu valor o literatura, han adquirit la noblesa:

Hagan, pues, los nobles el aprecio correspondiente de los humildes que se adquirieron la nobleza con sus virtudes si quieren ser más venerados por los virtuosos, ya que, en éstos, la nobleza adquirida se ha visto ser de mayores quilates que en los viciosos la heredada.

Virtut és el terme que amara qualsevol dissertació entorn de la identitat nobiliària; i sempre en pugna constant amb el seu pol oposat: l'oci. L'ampli concepte de la identitat d'elit havia de recolzar-se en justificacions dels privilegis aristocràtics i la principal d'aquestes justificacions era considerar la *virtus* com a tret distintiu essencial de la noblesa. Els humanistes defen-

---

nobles), causando muchas envidias las medras con que los hombres de oscuro nacimiento se ensalzan sobre los otros. Suelen ser más comedidos los que nunca se vieron en necesidad, al paso que los otros son insolentes en el gobierno. Tienen los nobles otro pecho y corazón para los encuentros y lances críticos de fidelidad y adversidad» (TORRAS I RIBÉ 1983: 241).

148. ANTONI D'ARMENGOL I D'AIMERIC, baró de Rocafort, *Se ha de decidir si es mayor la nobleza adquirida o la her[ed]ada. Resuélvese ser mayor la adquirida* (2 de febrer de 1731). BC, ms. 1.874, fols. 32v-34r (les citacions es troben als fols. 33r i 34r, respectivament); també a ARABLB, 12è lligall, núm. 10 (3).

saren, des de les ciutats-estat del Renaixement italià, la virtut com a producte del saber, la qual s'assolia només gràcies a l'educació, és a dir, mitjançant l'estudi de les humanitats i les arts liberals i a través del seguiment d'un model de comportament que distingís els nobles de la resta de la societat.¹⁴⁹

Per tant, i per aconseguir aquesta virtut fonamentada en el saber, calia vèncer l'oci, tot i que, paradoxalment, aquest fos el mitjà imprescindible per poder tenir la responsabilitat dels assumptes públics i dedicar-se, en l'esfera privada, als estudis humans i divins. L'individu, inserit en una societat, havia de mostrar-se sempre actiu per al benefici de la seva pàtria (aquest era el concepte d'heroi per als Desconfiats). Precisament per aquest motiu un conjunt de nobles

resolvieron formar unas Academias empleando el tiempo en ingeniosas ocupaciones, assí para escusar al ocio de introducir sus desaciertos, como por el gran bien que se saca de aquella estudiosa fatiga,¹⁵⁰

constituïnt l'Acadèmia dels Desconfiats. Ja a la primera acadèmia celebrada, en un *Vexamen al ocio*, de Josep de Taverner i d'Ardena, s'exposava que

quien sigue el estudio de las buenas letras o el noble exercicio de las armas, la misma tarea le deleyta, pero quien diere de sí toda ocupación, la misma ociosidad le enfada;

i que

las buenas letras y la tarea de las armas son los dos polos a que devemos atender para merecer coronarnos en el templo de la fama, donde sólo lo virtuoso se aplaude.

També en la represa de la corporació, el maig de 1729, s'insistí en la necessitat de combatre l'oci. A la *Disertación ética en que se prueva que deve la nobleza huir la ociosidad y levantar el pensamiento a cosas altas*, Isidre Padró descrivia l'oci com la pitjor màcula existent per a un noble, perquè és «sepultura del vivo cubierto de gusanos peores que los de los difuntos, porque son vicios engendrados en el corazón del ocioso y, según los santos padres y doctores de la Iglesia, causa de todos los vicios»¹⁵¹ i fa

149. Aquest model quedà reflectit en la coneguda obra *Il cortegiano* de Baldassar Castiglione, en la qual es reclamava l'educació humanística de l'aristocràcia cortesana tradicional.

150. AHCB, ms. B-98, acadèmia primera (10/VI/1700).

151. ARABLB, 32è lligall, núm. 15, fol [1v]. Exactament el mateix que afirmà Francesc Alegre, a l'epíleg de la seva traducció de les *Metamorfosis* d'Ovidi (1494): «[...] estimarían, seguint lo parer dels savis, lo oci viva mort i sepulcre de virtuts» (DURAN i SOLERVICENS ed. 1996: 39).

que molts filòsofs i molts nobles deixin de ser el que eren. El que venera el món, en canvi, és el valor i el saber (afegit al marge: «propria aplicació de la noblesa»), virtuts que enclouen el premi en elles mateixes i que, per aquest motiu, són buscades desinteressadament pels herois. Un any més tard, i en la mateixa línia, Joan de Sagarriga considerava que *la ignorancia es borrón de la nobleza*, ja que,

si de la caveça de el noble (que es quien gobierna), en vés de nacer Minerva, aborta de sí ignorancias, padecerá tal sequedad en la cosecha de sus felicidades, por faltarle la lluvia del oro de la sabiduría, que llegará a los últimos extremos de su miseria y calamidad, porque, embuelta una vez entre las opacas sombras de la ignorancia aquella savia luz que había de influir, perderá sus fuerzas el valor, por faltarle su lucimiento (12è lligall, núm. 9 (6), fol. [3v]).

Valor i saber o armes i lletres; debat candent, el de la superioritat de les armes o de les lletres, ja des del Renaixement. Encara que a començaments del Setcents són apreciades i valorades ambdues disciplines, a mesura que avança el segle, l'exercici de les lletres esdevé el clar vencedor enfront del de les armes.¹⁵² La virtut nobiliària trobava gràcies a les lletres un valor afegit. Aquesta qüestió fou tractada el 1730 per Josep Vinyals de la Torre, en el seu discurs *Se servirá decidir si ilustran más las familias las armas o las letras* (12è lligall, núm. 9 (4)). Després de constatar la importància tant de l'espasa com de la ploma:

No sólo las armas son el adorno de los imperios, sí también las letras son la defensa de los reynos. Con aquellas, u se adquieren los reynos u, adquiridos, se conservan; con éstas, se establecen y regulan sus aciertos en la sociedad civil (fol. [1r]),

es decanta per les lletres, argumentant que la veritable virtut consisteix en la justícia i la prudència, per sobre de la fortalesa:

Si, pues, es mayor virtud la prudencia y justicia, más ilustrarán las letras, que se encaminan a la perfecta adquisición de aquellas, que no las armas, que son actos de la fortaleza, por ser más excelsa la virtud que se practica (fol. [2r]).

Amb tot, el terme *noblesa* no hi apareix explícitament. Sí que ho fa, en canvi, a la *Disertación en defensa del estudio de las letras en este problema: en un noble adolescente en quien se trasluzga un espíritu dispuesto a hazer igualmente*

152. De fet, en el segle anterior ja havien aparegut les primeres queixes per l'avanatge que tenien les lletres respecte de les armes.

progresos en las armas que en las letras, ¿quál inclinación es más propio fomentarle? (1767), d'Antonio Fernández de Calderón y de Toledo, baró de Santa María das Arenas. Mitjançant una argumentació extensa i ben travada (indaga l'origen de les armes i de les lletres, els mitjans de què es valen, les utilitats que comporten i la finalitat que persegueixen i aporta exemples bíblics i filosòfics), atorga la preeminència a les lletres. Per acabar, recorda que

el gran rey don Alonso el Sabio en una de sus leyes [...] dize, hablando de los nobles: "E esta gentileza havían en tres maneras: la una por linaje, la otra por saber, la tercera por bondad de costumbres e de maneras. E, como quiera que éstos que lo ganan por sabiduría e por su bondad son por derecho llamados nobles e gentiles, mayormente lo son aquellos que lo han por linaje antiguamente y hacen buena vida"; de lo que se infiere que sólo los de sangre, letras y bondad son los que propiamente se les puede llamar nobles, y éstos llevar la antelación a los demás (11è lligall, núm. 20, fol. [57]).

És a dir, herència —en aquest cas—, saber i virtut (en el sentit moral) com a trets definidors de la condició de noble. Es tracta de la culminació del pas a la «noblesa de lletres» fomentat a partir dels inicis del segle xv.¹⁵³ Una «noblesa de lletres» que mostrava uns interessos culturals molt concrets.

En un fullet de l'acte acadèmic celebrat l'any 1762 pel Reial Seminari de Nobles de Barcelona també s'hi expressa la necessitat de la noblesa de tenir bons coneixements en lletres:

Error fuera el persuadirse que, por no necessitar la nobleza de las letras para el sustento de la vida, no debe fatigarse en adquirirlas. Esto fuera condenar la parte más distinguida de la república racional a la pensión de ser la menos distante de los irracionales; y, en este sentido, es evidente que ahun los más nobles y hacendados han de vivir de las letras aquella vida que los diferencia de la ínfima plebe,¹⁵⁴

afirmació que preconitza la teoria del caràcter ennoblidor del saber sumada a l'educació com a elements delimitatoris de fronteres entre classes socials.

153. Els juristes foren fermes defensors d'aquest concepte; entre els catalans, destaquen Joan Pere Fontanella, Andreu Bosc i Antoni de Vilaplana. El més important dels tractats sobre l'aristocràcia és el *Discurso sobre la fuente de la verdadera nobleza* (1616), de Francesc de Gilabert, en què advertia la noblesa catalana de les conseqüències altament perjudicials de la mancança de lletres.

154. *Acto académico de buenas letras y ejercicios de caballeros que, al serenísimo príncipe de Asturias, nuestro señor don Carlos Antonio (que Dios guarde), consagró el Real Seminario de Nobles de Barcelona, que está a cargo de los padres de la Compañía de Jesús, en los días 7 y 8 de enero del año 1762.* Barcelona: Francesc Surià, imprt., 1762; reproduït a IGLESIAS 1964: 23-24.

Per aquest motiu, la lectura era un important signe de distinció social.¹⁵⁵ L'anàlisi de les biblioteques privades permet conèixer el tipus d'obres que es llegien i és un indicador del grau de cultura i nivell de difusió de les idees il·lustrades. Un cas excepcional entre els nobles el representa el comte de Carlet, del País Valencià, que arribà a disposar d'un total de 900 llibres (bona part dels quals eren de literatura i de ciència il·lustrada); la resta de nobles, però, disposaven de fons documentals molt més modestos, que rarament superaven els 500 títols.

En l'estudi realitzat per Enric Moreu-Rey (1980)¹⁵⁶ sobre la quantitat d'obres existents a les biblioteques particulars barcelonines durant la segona meitat del Setcents, els nobles ostenten un meritori segon lloc, amb una mitjana de 215 títols, i són només superats pels juristes i advocats (propietaris de biblioteques utilitàries i especialitzades, plenes de «llibres-eina» sobre temes de la seva professió), amb una mitjana de 350 —això sense tenir en compte els bisbes, que disparaven la xifra fins a 600. «La conseqüència principal indica que els nobles constituïen aquí un estament que llegia i posseïa unes biblioteques satisfactòriament fornides» (MOREU-REY 1980: 286).

Un exemple concret l'aporta l'anàlisi de Magda Mirabet (1988) entorn de la biblioteca del marquès d'Alfarràs, Pere de Ribes-Vallgornera de Boixadors i de Granollacs, un fons de gairebé 1.500 títols que mostra una àmplia gamma d'inquietuds intel·lectuals: temàticament, hi predominen llibres d'humanitats (de teologia, religió, història, economia, literatura, etc.) i, tot i que les obres en català són escasses, pertanyen a autors tan significatius com Ramon Muntaner, Pere Tomic, Jeroni Pujades i Andreu Bosc, entre els cronistes i historiadors, o Ausiàs Marc i Francesc Vicent Garcia, entre els literats.¹⁵⁷

Una altra qüestió important és la de la cultura artística. A través d'un estudi quantitatiu, material i tipològic que pren com a font inventaris *postmortem*, María José Sureda (1985) ha analitzat el consum artístic de les diferents categories socioprofessionals existents a la Barcelona de finals del

155. El grau d'alfabetització era total entre els eclesiàstics i les classes privilegiades dels nuclis urbans. Amb tot, «si bé la cultura escrita era un distintiu social que separava l'elit de les classes subalternes, no hi ha dubte que, al llarg del segle, sectors burgesos, i fins i tot menestrals, van tenir-hi un major accés» (GABRIEL dir. 1996: 105).

156. L'investigador hi buida els fons de nobles i acadèmics com Feliu d'Amat i Llentisclar o Galceran de Pinós (marquès de Barberà), Gaietà d'Amat (marquès de Castellbell), Bernardí Lluís de Taverner (comte de Darnius) i Josep i Antoni Vinyals de la Torre, entre altres.

157. Sobre la cultura del llibre al Setcents, veg. també els estudis de Javier BURGOS (1996a i 1996b).

Setcents. Quant al grup que ens ocupa, el dels nobles (amb la inclusió dels «ciutadans honrats»), constata, com ja resultava previsible, un major patrimoni artístic d'aquest estament (conjuntament amb la burgesia mercantil i industrial) enfront a la pobresa artística de la base de la jerarquia social de l'època. A posició socioeconòmica més privilegiada de l'individu major consum artístic.¹⁵⁸ Temàticament, la predilecció pel paisatge i el retrat es dona també en els grups privilegiats i els temes històrics omplen sovint les cases dels nobles. «Les manifestacions artístiques foren un reflex del dinamisme de la cultura catalana. El barroc cedí pas al classicisme i a l'academicisme francesos a les darreres dècades del segle» (ALBAREDA dir. 1995: 35).

Malgrat les inquietuds intel·lectuals exposades, el patrocini que exerciren els nobles respecte als erudits del Setcents fou bastant migrat, especialment en contrast amb el mecenatge directe de les belles arts (en què es troben casos com, per exemple, el pati dels Dalmasas o el palau Moja). Conscient de trobar-se orfe d'ajut "polític", Pere Serra i Postius es queixa de la manca de mecenatge privat a l'inici d'una de les seves obres més rellevants, *Lo perquè de Barcelona* (1734):

DON RAMON. Ya sabia jo que avia escrit V. M. dotse tomos en quart de història eclesiàstica de Catalunya y molts altres llibres, com ho apunta en aquell que estampà en l'any 1726.¹⁵⁹ Y és cosa llastimosa que glòrias tan grans de aquest Principat, y que còstan tans anys de suor y treball, no pàsian per la premsa.

PERE. Jo no u meresc; dexem-o a Déu. Mes, en cas que se trobàs mecenas (lo que en la present era és ben difícil),¹⁶⁰ és obra que requereix molta llima, perquè té més faltas que llettras.¹⁶¹

Tots aquests elements configuren, sens dubte, una consciència de classe. La identitat aristocràtica es transmetia a través d'un gènere literari que adquirí gran voga a la Catalunya de finals del segle XVII i durant el XVIII: l'elogi o oració fúnebre dedicat a membres prominents de la noblesa; aquestes composicions articulaven, sovint entorn d'un versicle dels Salms

158. Cal tenir en compte que la nova noblesa maldava per imitar els gustos culturals de la vella aristocràcia: imitava els refinats models aristocràtics i el seu estil de vida, i celebrava també verllades musicals i literàries. Destacava sobretot per un gran afany de consum.

159. Es refereix als seus *Prodigios y finezas de los santos ángeles hechos en el Principado de Cataluña* (Barcelona: Jaume Surià, impr., 1726), que conté un complet «Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se haze mención en este libro» (pàgs. 271-415).

160. Originàriament, hi havia el passatge «se té per casi imposible», fragment que Serra ratlla i substitueix per una afirmació més ponderada.

161. AHCB, ms. A-390, pàgs. 6-7.

o del Nou Testament, un repertori d'atributs considerats típics del noble exemplar.¹⁶²

Però més que no pas aquestes oracions fúnebres o els manuals de comportament, foren les «institucions de socialització i oci» (en terminologia d'Amelang) les que inculcaren els ideals de comportament de la noblesa. De totes les institucions culturals del Setcents català, destaca, en aquest sentit, l'Acadèmia dels Desconfiats, com a estructura oficial clau encarregada de reproduir la identitat nobiliària, i les seves successores (l'Acadèmia Literària de Barcelona i la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), conjuntament amb el Col·legi de Cordelles.

L'Imperial y Real Seminario de Nobles de Barcelona¹⁶³ fou la principal escola de secundària durant el segle XVIII, molt especialment després de la supressió de la Universitat de Barcelona, ja que era l'única institució autoritzada per impartir cursos avançats —i amb validesa universitària— de gramàtica i filosofia.

Entre les escoles dels jesuïtes, el Col·legi de Cordelles era tradicionalment reservat als nobles, adreçat a «cierta especie de muchachos que fuesen de especial ingenio o nacimiento»,¹⁶⁴ mentre que el de Betlem estava obert a tota mena d'alumnes. Ubicat a la Rambla, cantonada al carrer de Bonsuccés, fou fundat el segle XVI per Jaume de Cordelles, «para estudiantes de algunas ilustres familias».¹⁶⁵ Des dels seus inicis, doncs, va ésser destinat a la formació dels nobles, dels «colegiales de linaje», separats de la resta de la societat: durant el Cinccents, representava l'ensenyament encaminat a formar el perfecte cortesà (el descrit per Castiglione); amb el temps,

162. El lligall 19è de l'ARABLB conté diversos elogis fúnebres: al marquès de Risbourg (potser el més destacat és el d'Agustí Eura, en lires, *Baxo el anagramma puro de Melun, que es Lumen, explique el sentimiento de la Academia por haver perdido su presidente*) i al marquès de Llo, entre altres; veg. §2.6. d'aquesta primera part.

163. Veg. les *Constituciones del Imperial y Real Seminario de Nobles de Barcelona, fundada baxo la invocación de Nuestra Señora y Santiago de Cordellas* (Barcelona: Francesc Surià, impr., 1763) i els estudis de BORRÀS 1964 i 1983 i SÁNCHEZ 1988. A la Real Biblioteca de Madrid, ms. III/1582, núm. 14 (fols. 190r-220v), hi ha un *Plan de gobierno, educación y estudios para el Seminario de Nobles de la ciudad de Barcelona, formado por don Francisco de Zamora, oidor de la Real Audiencia de Cataluña*. Veg. també la carta, datada d'11 de març de 1772, conservada a ACA, Audiència, Papeles de su excelencia, 1772, lligall 72è.

164. Passatge de la *Crónica del Colegio de Nuestra Señora de Belén de la Compañía de Jesús* (1545-1700) recollit a BORRÀS 1983: 54. Una de les raons de la procedència social dels estudiants era l'elevat cost de la matrícula: 100 lliures. Amb tot, no hi havia exclusivitat d'estudiants de l'estament noble: al Col·legi de Cordelles, també hi acudien els fills d'alguns advocats, atès que esdevingué un sistema de promoció social per als professionals liberals.

165. Citació extreta de BORRÀS 1964: 406.

aquesta voluntat esdevindria la de la formació de les elits, a través d'una educació de tipus humanístic (gramàtica i filosofia, primer; més endavant, matemàtiques). Posteriorment (el 1758), l'ensenyament s'amplià per a la formació del perfecte noble: s'hi feien classes d'esgrima, de dansa, de música, d'història, de llengües, de cosmografia i d'heràldica.

Siendo la nobleza la principal y más estimable porción del Estado, de cuya buena educación depende en gran parte la pública felicidad, es interés de toda la nación culta y política tener seminarios expresos para los hijos de los nobles, donde se les dé la cabal instrucción de que necesitan para ser después, en mayor edad, útiles a la patria y al servicio de sus soberanos. Uno de los más antiguos que posee la España es éste de Barcelona, llamado comúnmente de Cordelles, por ser éste el apellido de su ilustrísimo fundador.¹⁶⁶

El programa de l'acte acadèmic de 1764 ens descriu d'una manera expressiva els objectius docents del Col·legi. El primer es refereix a la religió (a la difusió dels preceptes cristians); el segon, a les lletres (a través de matèries com gramàtica llatina i espanyola, ortografia, història civil i natural, geografia, poesia, filosofia, teologia, estudi de llengües estrangeres, aritmètica o ciències especulatives, físiques i experimentals); i el tercer, a l'educació civil (és a dir, cortesia; comprenia classes d'esgrima, de dansa, música, etc.).

Amb tot, el programa era una cosa i la realitat n'era una altra de ben diferent. Vegem la descripció que, dels començaments del segle XVIII, en fa Ignasi Casanovas:

S'ensenyava [al Col·legi de Cordelles] un llatí torturat i estrofolari, un castellà inflat, una retòrica buida, una poètica conceptista. Es feien grans exercicis malabàrics d'improvisació en prosa i en vers, martiri dels enteniments infantils i admiració imprudent —i bon xic convencional— dels espectadors (CASANOVAS 1932: 12).¹⁶⁷

166. *Acto académico de física experimental, historia y geografía, de poesía y lenguas, de aritmética y de heráldica, de música y danza, con que los caballeros seminaristas del Real Seminario de Nobles de Barcelona (encargado a la dirección de la Compañía de Jesús) manifestarán al público los buenos principios que tienen adquiridos en estas ciencias y artes tan útiles a los nobles. El teatro, en el mismo Seminario, en los días 26 y 27 de enero de 1764.* Barcelona: Francesc Surià, impr., 1764 (reproduït a IGLESIAS 1964: 24).

167. També Alexandre Galí ha resumit d'una manera semblant l'ensenyament que s'impartia a Cordelles: «Unes humanitats sense gaire substància, quatre figures retòriques d'artificiositat aparent, quatre imatges mitològiques reduïdes a tic decoratiu i algun que altre nom d'autor clàssic, i completant aquesta farafalla, les disciplines de luxe pròpies de la classe i un minso contingut de cultura general que faria riure els nois sortits de qualsevol escola primària del nostre temps, per poc intel·ligent que sigui el mestre. Aquest era tot l'utilatge d'una de les classes a la que corresponia tradicionalment la direcció dels destins del regne» (GALÍ 1954: 158).

Exercicis sovint inserits en festes acadèmiques (exclusives dels nobles) i literàries, que ara no és moment de descriure, malgrat el seu interès en relació a les primeres sessions de l'Acadèmia Desconfiada.

La institució anà lligada als avatars de l'orde que se n'ocupava des de 1662: quan els jesuïtes foren expulsats d'Espanya per Carles III, l'any 1767, el Col·legi passà a mans del Seminari barceloní i restà sota el control episcopal fins al segle XIX. Aquest era l'ensenyament de base que rebien els aristòcrates barcelonins. Conscients, potser, de les mancances esmentades, alguns nobles volgueren completar l'educació dels seus fills, una voluntat que es reflectí en la tasca pedagògica que emprengué l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, com s'indica al capítol següent.

De llarg, el noble que tingué una actuació més destacada en la corporació barcelonina, i per això mereix especial menció, fou Josep de Móra i Catà, marquès de Llo. Corporativament, l'Acadèmia li deu la consecució de la protecció reial gràcies a les seves efectives gestions personals; intel·lectualment, molt més encara: l'orientació historiogràfica que imprimí en la institució (ell esdevindria eix vertebrador de la tasca principal, l'elaboració d'una nova història de Catalunya, projecte que es veié truncat per la seva mort). En realitat, fou un dels pocs que, treballant com a acadèmic i dins de l'Acadèmia, va deixar una obra per a la posteritat.

De la mateixa manera que Josep Gregori de Montero,

no me detendré en contar la nobleza de linage de los Silvas, de los Sentmenats, de los Boxadors, de los Armengols, de los Çagarrigas, de los Pinós, de los Rocabertis, de los Taberners, de los Meluns, i de otros individuos que han compuesto i componen este tan respetable cuerpo ([*Gratulatòria a la RABLB*] (1767), 32è lligall, núm. 36, fol. [17]),

i només anomenaré alguns acadèmics, nobles titulats. Entre els presidents,¹⁶⁸ Guillaume de Melun, marquès de Risbourg, Gran d'Espanya i cavaller de l'orde del Toisó d'Or, capità general de Catalunya (1731-1734); Bernat Antoni de Boixadors i Sureda de Sant Martí, comte de Peralada i vescomte de Rocabertí (1739-1755); Fernando de Silva Álvarez de Toledo, duc d'Alba i comte de Galve (1756-1776); Francisco González y de Bassecourt, comte d'El Asalto (1776-1793); i Manuel de Godoy y Álvarez de Faria, duc d'Alcúdia, príncep de la Pau (1794-1807). Entre els acadèmics, Francesc de Sentmenat i d'Agulló, segon marquès de Sentmenat (acadèmic fundador, 1729); Ramon

168. S'escollien, com a presidents, els nobles més destacats, per bé que cal tenir en compte que aquest càrrec esdevenia aleshores tan sols un títol honorífic (veg., en aquesta primera part, §2.3.1.1. «Presidents»).

de Dalmasas i Vilana, marquès de Vilallonga (acadèmic fundador, 1729); Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort i de Calabuig i senyor de Montagut (1729); Joan de Sagarriga i de Reard, tercer comte de Creixell (1729); Josep Galceran de Pinós i de Pinós, marquès de Barberà (1731); Gaietà d'Amat i de Rocabertí, marquès de Castellbell (1748); Domènec Fèlix de Móra i Areny, segon marquès de Llo (1752);¹⁶⁹ Bernardí Lluís de Taverner i Còdol, quart comte de Darnius (1756); Fèlix Estanislau de Prats i Santos, baró de Sarraí (1768); o Josep Ma. d'Alòs i Móra, marquès d'Alòs (1787), per oferir-ne una selecció.¹⁷⁰

Per acabar, un petit toc d'humor. A la composició poètica, atribuïda erròniament a Joan de Gualbes, «Sàtira a tots titulars de Catalunya»,¹⁷¹ s'al·ludeix a membres destacats de l'aristocràcia barcelonina, alguns d'ells avantpassats immediats de nobles que més endavant serien membres de l'Acadèmia dels Desconfiats. Tracta de vuit nobles que intenten, debades, organitzar una festa:

Volent de festas tractar,
de Barcelona los títols,
per firmar certs capítols
un dimars se van juntar;
y d'aquí van resultar
unas estrañas rahons
[que us contaré ab breus renglons]
y d'ellas, per dar-nos llum,
restaren las festas fum
i-s donaren tots per bons. [...]

Zevallà, q-és gran dansant,
mostrà primer gran calor
de festas, però major
fou la fredor a l'instant,
las guerras conciderant
q-en casi las més jornadas

169. Fill de Josep de Móra i Catà, tingué també un paper destacat en la vida de la RALB, primer com a secretari i després com a vicepresident.

170. Resultaria excessivament entretingut per a un estudi d'aquestes característiques destriar les aportacions concretes de cadascun dels acadèmics pertanyents a l'estament noble, però sóc conscient de l'interès i la necessitat d'encetar i dur a terme una línia d'investigació com aquesta.

171. Aquest poema es conserva a BC, ms. 1.183 (les estrofes que cito es troben als fols. 177-187); segons un epígraf del ms. 2.073/III de la mateixa biblioteca, seria escrit el 1627 («Estas dèsimas isquera[n] l'any 1627 quant lo rei d'Espanya era en Barselona»); veg. BROWN i MELCHOR 1995: 156-157.

de semblants cavalleradas
 s'encàxan airosament;
 y al fi digué: «Yo discent
 a totas cosas tractadas».

Lo compte de Parcelada
 qualsevol cosa sap fer,
 però de gastar diner
 no és bona la temporada;
 la mosca no li és pujada
 al nas, diu ell; que, si u fos,
 no sols ne faria dos,
 de festas, sinó dos mil,
 y après deia que «Gentil
 só yo per tals fradós».

Lo compte de Erill, virrey
 de Serdeña, tribulat,¹⁷²
 digué ab molta gravetat:
 «Ara q'és assí lo rey,
 és just que per son servey
 fassam una valentia,
 q'estant de per mitg la mia
 autoritat ja no-s pot,
 encara que se gaste tot,
 dexar-se la momeria». [...]

172. *Tripulat*, al ms.

2. QÜESTIONS DE VIDA CORPORATIVA: ESTATUTS, CÀRRECS, JUNTES

En aquest capítol, s'hi presenta una síntesi del complex funcionament de la institució a partir de l'anàlisi de cadascuna de les peces que integraren el seu engranatge (sobretot a partir de la represa de 1729). Sense una explicació prèvia dels diversos elements de la vida corporativa, no es pot copsar íntegrament l'activitat intel·lectual que s'hi dugué a terme; a més, és només gràcies a algunes de les dades recollides més endavant (en especial, les dels càrrecs o oficis) que es poden identificar tota una sèrie de discursos o documents que, d'altra manera, haurien restat anònims.

2.1. DE L'OBJECTE DE L'ACADÈMIA:¹⁷³ FUNCIONS GENERALS DE LA INSTITUCIÓ

En essència, foren tres les funcions generals que dugué a terme l'Acadèmia en el decurs del segle XVIII: la social, la pedagògica i la intel·lectual.

En un primer moment, la funció principal de l'Acadèmia fou de tipus social: les reunions periòdiques permetien el reconeixement entre iguals, fomentant les seves relacions, com a manera de lluitar contra l'oci;¹⁷⁴ d'aquesta manera, la corporació promogué l'estreta unió de la vida cultural i la vida social a la Barcelona de l'època. A més, també implicà una certa relació amb la política: ja des de l'elitista assemblea dels Desconfiats, els diversos acadèmics cerquen constantment el mecenatge del monarca, primer com a signe de distinció; més endavant, per poder vèncer la decadència corporativa i preservar d'alguna forma la seva existència. «Adquirieron en todos tiempos, las Academias, la protección de los mayores príncipes, siendo su soberano

173. Per encapçalar els epígrafs d'aquest capítol empro alguns dels subtítols dels estatuts aprovats en 1752 i en segueixo l'estructura.

174. De nou, cal remarcar que aquest és l'esperit de les Acadèmies del segle anterior.

patrocinio el fundamento más sólido para asegurar la firmeza de su duración», com s'afirmava a la «Razón de la obra» que precedí les *Nenias reales* (1701).

Amb tot, la tasca que la corporació pretenia dur a terme fou, ja des de les beceroles, de tipus educatiu: la principal preocupació era l'educació en general —i la literària, en particular— de la joventut barcelonina;¹⁷⁵ l'Acadèmia facilitava, d'una banda, la reproducció de models de comportament (relacionada amb la funció social; s'hi plantejava la recerca del “bon gust” i de la cortesia) i, de l'altra, esdevenia un complement (i, fins i tot, un substitut) de l'ensenyament secundari.

És precisament aquesta funció pedagògica i divulgadora de coneixements per al jovent la que distingeix l'Acadèmia (ja des del seu origen) d'altres reunions privades de nobles o homes d'estudi, existents arreu durant el segle XVII. Aquesta concepció partia de la primera Acadèmia, l'escola filosòfica de Plató, la qual, en cinc etapes, amplia el seu camp a diversos aspectes del saber, com la història, l'astronomia, les matemàtiques, l'observació de la naturalesa, la dialèctica, la física o l'ètica. Els acadèmics de la de Bones Lletres eren conscients de l'estret lligam que els unia amb diverses Acadèmies clàssiques,¹⁷⁶ i la relació amb l'Acadèmia grega, de la qual se sentien hereus directes,¹⁷⁷ apareix com un tòpic habitual (i malgrat el pas del temps) en les diverses gratulatòries lligides a la institució; veg. la de Francesc de Sans i de Sala (1770):

La primera Academia, que reconoció Grecia, fundada por Platón en Athenas no admitía sino los más ábiles filósofos de sus tiempos, como los Xenócrates, los Polemones, los Aristóteles; y en la primera entre los romanos, instituida por Cicerón, entraron los Pisones, los Laculos, los Ortensios, de modo que, en aquellos siglos, el solo nombre de académico era argumento de genios elevados e imprimía, aun entre los muy sabios, un carácter el más honroso (14è lligall, núm. 26, fol. [17]).

175. Més endavant, s'estendria a l'oligarquia cívica no noble; cal pensar que el fonament d'una educació liberal acabà essent un element comú amb la noblesa tradicional. Veg. la *Gratulatória* de Felix de Prats i Santos, baró de Sarraí (1768), basada en aquest objectiu, el de la instrucció dels joves (14è lligall, núm. 22).

176. En alguna ocasió, també es relacionen amb l'Acadèmia de Pitàgores, en la qual els acadèmics s'havien de mantenir de dos a set anys sense pronunciar discursos, escoltant amatentment.

177. Segons el marquès de Llo, l'aplicació i l'assiduïtat i «la observancia de las leyes son los dos polos en que los primeros académicos griegos y romanos aseguraron la estabilidad y lucimiento de las Academias. Nosotros no somos menos herederos de sus preceptos que de su doctrina ni tenemos por menos objeto lo uno que lo otro» (Resposta a la gratulatòria de Ramon de Ponsic i de Camps (1735); 14è lligall, núm. 16, fol. [17]).

O la de Josep Ignasi de Mercader (1795):

Respetable sitio, mansión de ciencias, donde, como en otro tiempo los sabios de la Grecia, se juntan los de esta nobilísima ciudad. Persuadidos de la utilidad de estas juntas, deseosos de aumentar sus luces y difundirlas, juntábanse aquellos frecuentemente, sacando copioso el fruto que deseaban. Sí, excelentísimo señor, lograron el fin que se habían propuesto, y me atrevo a decir que estas Academias fueron el origen de los adelantamientos de Athenas, pues salieron de ella aquellos Salones, Tales Milesios, Brías de Mitilene y otros infinitos, que hizieron immortal la gloria de su patria. Pues, si tales y tan grandes ventajas logró Atenas de aquella respetable Academia, ¿qué no logrará de vuestra excelencia Barcelona y todo este Principado, en nada inferior a la antigua Grecia, ya en hombres eminentes en letras, ya en armas? (1r lligall, núm. 20, fol. [17]).

Però aquesta «Athenas cathalana», com la denominava Buenaventura de la Balsa, marquès del Palacio, també tingué un altre precedent, més proper tant en el temps com en l'espai: el consistori de la Gaia Ciència a Barcelona (1393). Aquest, molt menys present en les dissertacions acadèmiques, aparegué a la primera oració de Segimon Comes, com a president, en la represa de 1729 (veg. ROSSICH 2006 [en premsa]) i a la gratulàtoria (1778) de Josep de Cruïlles i Tord:¹⁷⁸

Pero, si elevamos el pensamiento hasta el siglo decimoquarto, siendo rei de Aragón don Juan el primero, io hallo que la Academia de vuestra excelencia no es más que un renuevo de aquel tan sabio concistorio que, con la real protección, se había formado en esta misma ciudad para restauración de las dos artes de metrificar y perorar sobre qualquier materia de erudición, tomando acaso la idea de aquellos antiguos juegos florales con que la idolatra[da] Roma daba públicos homenages a su diosa, con la emulación de la poesía i bellas letras. [...] Y, ¿quién le hubiese dicho a aquel siglo tan floreciente por tantos varones que le ilustraron que su posteridad había de hacer refloreecer su nombre i, llevando más lejos su gusto, había algún día de quitarle el epíteto de siglo filósofo o ilustrado del que, con mucha razón, podía gloriarse? (14è lligall, núm. 37, fol. [2v]).¹⁷⁹

178. La Gaia Ciència torna a ser esmentada per Cruïlles, en una nota als dos darrers versos del *Soneto*. *Al excelentísimo señor conde del Asalto, con ocasión de la gracia que su real magestad le ha hecho de capitán general de Cataluña* (13è lligall, núm. 16): «Que, si por larga edad tu esfera raya, / el siglo bolverá de nuestra Gaia»; en nota: «La Gaya fue ciencia métrica y oratoria que floreció mucho en Cataluña en los siglos 14 y 15, según Sarmiento, *Memorias de la poesta*, pág. 345».

179. De la mateixa manera, explicitaria aquesta relació, anys més tard, l'andònim autor de la memòria llegida el 10 d'abril de 1859, uns *Apuntes para la historia de los Juegos Florales*: «Otros, sin embargo, suponen que sobre su modelo se formó en Barcelona la Academia llamada de los *Desconfiados*, la cual últimamente se refundió en la de Buenas Letras, que, para propagación y honor de ellas, aún subsiste» (32è lligall, núm. 11, pàgs. 16-17).

Així, doncs, dins de la tendència insistent dels acadèmics a emular les Acadèmies clàssiques, optaren per reproduir-ne, de manera fidel, el sistema pedagògic.

Per als Desconfiats, conscients de la lamentable situació en què es trobaven els centres docents de l'època (jesuïtes inclosos),¹⁸⁰ una de les principals preocupacions, com he dit, fou l'educació de l'estament noble. Josep Romeguera destacava, en la seva censura de les *Nenias reales* (1701), els beneficis que, en aquest sentit, produïa l'Acadèmia, atès que «puede la juventud discretamente engañar los ardores de su lozanía para que se descamine de la pernicioso ociosidad, [...] porque en lo que cada uno discurre sobre su assumpto se instruyen todos». Amb aquesta intenció, foren admesos, com a oïdors dels treballs que es llegien en les diverses sessions, set cavallers joves o *meninos*, tots ells alumnes del Col·legi de Cordelles, que rebien el nom d'*scolares* de l'Acadèmia Desconfiada, perquè «asistiesen a ella y se educasen en tan noble escuela».¹⁸¹ Es tractava de fomentar, d'aquesta manera, la cultura de l'aristocràcia barcelonina.

Quant a aquesta empresa didàctica, Encarnación García (1970: 207) ha considerat que l'Acadèmia Desconfiada «entendía emprender una campaña de ilustración que no tenía interferencia alguna con el campo moral o religioso, sino exclusivamente de carácter erudito».¹⁸² A més, ha constatat que l'opció que proposà pau Ignasi de Dalmases fou reduir el sistema d'estudi, el de la *Ratio studiorum*, a una única disciplina: la història, especialment la del Principat.

L'intent de resoldre els problemes inherents a l'educació de la joventut fou, però, una constant durant les diverses fases de la corporació. En la represa de 1729, subsistí aquest objectiu i l'Acadèmia Literària de Barcelona prengué,

por principal objeto, la historia sagrada y profana, y con especialidad la de Cataluña, pero entretexiendo los asuntos con algunos de las filosofías natural, moral y política, y otros de eloquencia y poesía, así para constituir más plausibles con la variedad de las asambleas como para atraer a la joven nobleza con los últimos, instruirlos en los segundos e irla inclinando a la sólida aplicación con los primeros.¹⁸³

180. En realitat, la ideologia pedagògica dels jesuïtes havia començat a ser fortament criticada (crítica que s'havia estès també fora d'Espanya).

181. [Josep AMAT DE PLANELLA I DESPALAU]. A: «Razón de la obra», *Nenias reales* (1701), s. pàg. De fet, es limitaren a llegir composicions d'aprenentatge retòric, de caire jeroglífic, i l'únic que acabà sobresortint una mica entre la resta fou Antoni de Copons i de Copons.

182. Cal tenir en compte que la funció docent era desenvolupada a l'Europa del Setcents per diverses Acadèmies, especialment per les locals franceses.

183. «Resumen histórico...». A: *Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona...* Barcelona: Francesc Surià, impr., [1756], pàgs. 4-5.

De fet, es pretenia cobrir (o, si més no, pal·liar), amb una mena d'estudis superiors, la manca d'universitat a Barcelona i fornir, així, un pla de treball adequat per a la reeducació de l'aristocràcia civil.¹⁸⁴ És en aquest sentit que la corporació té caràcter de «precedent universitari»: molts dels antics professors de la universitat de Barcelona havien estat acadèmics i, en obrir-se de nou la universitat a la ciutat, la RABLB també la nodrirà de professors.¹⁸⁵

Aquest objectiu, el de la instrucció dels joves, perdurarà en el decurs de tot el segle. Per esmentar-ne un exemple, Marià Joaquim de Huerta remarca, en el seu discurs com a zelador per a l'última junta general de l'any literari (1799), tot parafrasejant el primer dels estatuts, que, malgrat

que sea su fin primario la formación de la hystoria de Cataluña, sí que propone, como fin secundario de su zelo, la instrucción de la noble juventud en la sagrada y profana, en la filosofía natural, moral y política, en la rethórica y poesía (19è lligall, núm. 49, fol. [27]).

Però la tasca prioritària de la corporació no fou pas la docent sinó la que podríem anomenar intel·lectual: el «fin primario», el de la formació de la història de Catalunya. Aquesta funció, que es concreta en la realització de diverses tasques col·lectives i individuals que denoten una sèrie d'inquietuds científiques molt respectables per a l'època, serà analitzada a la segona part d'aquest treball.

2.2. DELS ACADÈMICS: NUMERARIS, SUPERNUMERARIS I HONORARIS. SOBRE EL PROCÉS D'ADMISSIÓ A LA RABLB

Durant el Setcents, hi hagué tres categories d'acadèmics,¹⁸⁶ seguint la següent gradació en funció de la seva importància:

a) Numeraris o acadèmics de número. Segons les ordinacions i els estatuts, el nombre màxim d'aquests membres era 40.

184. Sebastián de Covarrubias ja havia donat aquesta accepció al mot *Academia* en el seu *Tesoro de la lengua castellana o española* (1611): «Hoy día, la escuela o casa donde se juntan algunos buenos ingenios a conferir toma este nombre y le da a los concurrentes. Pero cerca de los latinos significa la escuela universal, que llamamos *universidad*». També Segimon Comes, en la seva primera oració, féu referència explícita a aquest objectiu de substituir la universitat (veg. ROSSICH 2006 [en premsa])

185. A més, des de l'Acadèmia es fomentaren tota mena d'accions a favor de la restauració de la universitat (veg. SOLDEVILA 1936: 87).

186. I, de fet, aquesta tipologia, només amb un canvi de denominació, és la que s'ha mantingut fins als nostres dies.

b) Supernumeraris. Per tal d'evitar la manca de numeraris, pel fet d'haver-se'n d'absentar alguns de la ciutat, i perquè «no resulte detrimento a la continuació de los exercicios de la Academia» (2a ordinació), es considerà l'opció d'acceptar diversos acadèmics supernumeraris, els quals tenien accés a una plaça de numerari quan hi havia alguna vacant d'entre els 40 membres que conformaven l'Acadèmia i anaven entrant segons la seva antiguitat com a supernumeraris. Amb el temps, atesos els pocs acadèmics que acabaren assistint a les juntes, s'acordà que també els supernumeraris podien exercir càrrecs anuals (des de jgen. 22/VI/1790).¹⁸⁷

c) Honoraris. Tot i que podia accedir a la categoria d'honorari tot aquell que es considerés que fos mereixedor d'aquesta distinció, normalment era reservada a personalitats i erudits que no tenien una feina fixa i permanent a Barcelona i que no eren fills del Principat (de fet, era una altra de les precaucions per evitar que bona part dels numeraris es trobessin fora de la ciutat i, per tant, impossibilitats per assistir a les juntes corresponents). N'hi havia que pretenien ascendir a supernumeraris. Equivalien, pels seus trets, als que actualment reben el nom de corresponents.

El procediment d'admissió dels acadèmics era força llarg¹⁸⁸ i calia seguir rigorosament tota una sèrie de passos.¹⁸⁹ En primer lloc, l'aspirant a acadèmic havia de presentar-se al president o al vicepresident de la corporació. Prèvia confirmació de la sol·licitud d'admissió per la junta particular, havia de presentar un memorial, adreçat al president, en què exposés els seus mèrits i exercicis literaris,¹⁹⁰ a fi que la junta general pogués votar la seva

187. Veg., al lligall 1-III-3, un paper intítulat «Sobre empleos de supernumerarios», amb les resolucions de 1790 entorn d'aquest tema.

188. Els Desconfiats disposaven d'un càrrec específic, el del superintendent, que havia de rebre les peticions de tots aquells que volguessin ser membres de l'Acadèmia i, posteriorment, passar-les al secretari, que, al seu torn, les havia de fer arribar al president.

189. Antoni de Capmany fou un dels pocs privilegiats que es pogué saltar alguns d'aquests passos. El 1781, la Junta de Comerç féu tramesa dels dos volums de les *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* i, «en atención al honor que redund a este Principado y ciudad de esta hobra», se l'admeté com a supernumerari sense la necessitat de presentar cap memorial. Capmany llegí la seva oració gratulatòria el 19 de juny de 1782 (veg. a ANÓN 2001 l'edició d'aquest discurs).

190. Els memorials també podien anar acompanyats de l'enviament d'algunes obres publicades per l'aspirant. Es tractava d'unes peces que res tenien a veure amb el «Memorial que dio don Francisco de Quevedo y Villegas en una Academia, pidiendo plaza en ella», en què la paròdia d'aquest tipus de *laudes* es fa del tot palesa: «Don Francisco de Quevedo, hijo de sus obras y padrastro de las ajenas, [...] atento a que es hombre de bien, nacido para mal, hijo de algo para ser hombre de muchas fuerzas y de otras tantas flaquezas, [...] pide a vuestras mercedes [...] lo admitan en dicha cofradía del Placer, dándole en ella alguna plaza muerta, aunque sea de hambre» (citat a EGIDO 1990: 130).

admissió. La fórmula per uniformar (i simplificar) els memorials no arribaria fins al 1795, i fou la següent:

Fórmula del memorial

Don N. de N., etc., deseoso de adelantar en el conocimiento y estudio de las buenas letras, bajo la dirección de vuestra excelencia, suplica se sirva vuestra excelencia admitirle en el número de sus individuos, sugetándose a los estatutos con que se gobierna la Real Academia de Buenas Letras, de que se halla enterado, y resoluciones que se sirviese acordar (I-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 31).

Les votacions (a partir de 1752) havien de ser fetes per escrutini secret a través d'unes cèdules:

Se harán dos cédulas por cada individuo vocal: una que diga "Admítase" y la otra, "No se admita"; se tendrá una caxita y echará en ella el académico la que quiera que subsista, y de todo se dará cuenta a la Academia, para su instrucción, insiguiendo lo prevenido por los reales estatutos en el capítulo 23 (I-II-2, pàgs. 10-11).

Un cop sotmesos a votació, si finalment eren admesos (amb la condició d'haver estat acceptats *nemine discrepante*),¹⁹¹ encara els quedava passar pel ritual d'ingrés: en junta general, els nous acadèmics havien de llegir una oració gratulatòria. Fetes «según estilo», eren «los actos que los constituyen académicos» (I-II-3, pàg. 51); en altres paraules: era en l'acte de llegir-les que es verificava la possessió del títol d'acadèmic. En un inici, els nous membres tan sols expressaven retòricament la seva gratitud i humilitat envers el president i la resta dels acadèmics; més endavant, també dissertarien sobre un tema i les oracions d'ingrés evolucionarien fins a esdevenir un discurs normal. El 1806, per exemple, Joaquim Albert Moner i de Bardaixí es refereix a «lo prescripto por ley de la Academia, que manda se trate punto sobre historia o poesia en semejantes actos, dexando libre la elección al que celebra su entrada» (13è lligall, núm. 1bis, fol. [17]). Llegida la gratulatòria, se'ls facilitava un diploma que seguia el següent model (conservat entre els papers del lligall I-III-3):

191. No reproduïxo el formulari de les cartes d'avis d'admissió com a membre de la corporació, que es troba recollit a I-II-2, pàg. 5. Només interessan dos fets: l'especificació que la gratulatòria havia de ser redactada en llengua castellana (veg. §2.I.I. de la segona part) i la constatació que s'havia de llegir obligatòriament per poder ser considerat acadèmic.

En vitela
D. N. de N, etc.

Certifico: Que, habiendo sido admitido don N. de N. por académico supernumerario, visto el favorable informe que dio el señor zelador, en junta particular, y precedidas las demás formalidades de estilo, leyó la oración gratulatoria en junta general de de de , presidida del señor don , como así consta de los acuerdos de la expresada Real Academia, que existe en la secretaría de mi cargo. Y, a fin de que pueda ascender a la clase de académico numerario, siempre y quando vacare plaza de número de quarenta que previenen los reales estatutos, le sirva de título donde convenga y pueda gozar de los honores, privilegios y distinciones que los demás académicos, doy la presente, firmada de la mano del señor vice-presidente y mía, y autorizada con el sello de la Academia, en Barcelona a

Lugar del sello

Però, quins eren els mèrits que es tenien en compte a l'hora d'acceptar un aspirant a acadèmic? Primerament, el prestigi social del pretendent. En aquest sentit, es podien valorar no només els mèrits propis sinó també els de familiars il·lustres. De la mateixa manera que el títol nobiliari era hereditari, alguns nobles «llegaren» als seus descendents un seient a l'Acadèmia: ja ha estat dit que diversos membres fundadors dels Desconfiats foren succeïts pels seus fills en la represa de 1729. De forma similar, ocorregué en la RABLB. Aquest és el cas, per exemple, de Francesc de Palau i Magarola, «hijo de padre [*Alexandre de Palau i d'Aguilar*] que, en principio de la presente centúria, dio relevantes pruebas de su saber, como consta de los assumptos que se conservan en el archivo de la Academia» (junta de 2/V/1735; I-III-1: [Actes de 1729 a 1735]), de Benito Clemente de Aróstegui, admès per l'«alto mérito de su excelentísimo tío [*Alfonso Clemente de Aróstegui*], ministro de su magestad y su embaxador en la corte de Nápoles» (jpart. 21/XII/1763; I-II-2, pàg. 208), de Juan Ignacio de Luzán, el qual ingressà com a honorari (25 de març de 1782) en atenció als mèrits del seu difunt pare, Ignacio de Luzán, o de Josep Maria d'Alòs i de Móra, nét del difunt primer marquès de Llo i nebot del segon, aleshores secretari, que, «aunque no tenga principios ni que aya estudiado, fundándose todo en lo prevenido en los reales institutos [*en concret, al segon dels estatuts*] de que en la joven nobleza, aunque no tenga principios, pueda suplir para que se admita los dezeos de aplicarse» (jpart. 6/XII/1786; I-II-28, fol. [21v]), per esmentar-ne tan sols alguns.

Amb tot, el que havia de concórrer en el candidat eren «las circunstancias de literatura y aplicación correspondientes» (jpart. 16/V/1757; I-II-2, pàg. 127).

L'aplicació a qualsevol de les branques de les bones lletres era un dels requisits més importants per accedir a un lloc en l'Acadèmia.¹⁹² Aquestes «circumstàncies» foren les que es tingueren en compte en el cas d'Antoni Andreu i Massó (admès «en atención de sus relevantes qualidades tanto en lo poético como en lo oratorio, tanto en las sagradas como humanas letras»; junta de 17/III/1737, I-III-1) i en el de Francesc de Novell i de Borràs (perquè es considerà que tenia «particular aplicació al cultivo de las letras», jgen. 1/IX/1756; I-II-3, pàg. 74). I tant aquest com Josep Francesc de Portell havien donat mostres suficients del fet que «anhelan dedicarse al cultivo de las letras con los ejercicios literarios en que se emplean los individuos académicos» (jpart. 23/VIII/1756; I-II-2, pàg. 112).

En aquest sentit, altres expressions emprades sovint per justificar l'admissió en aquest sentit eren: «teniendo consideración a la[s] distinguidas circunstancias y literatura de este cavallero [*Andrés Santos y Samaniego*]», «ambos sugetos [*Martín Panzano i Bonaventura Abat*] son conocidos por sus obras y talentos por los literatos» (jgen. 7/II/1759; I-II-3, pàgs. 104-105); «otras calidades que le acreditan [*a Juan José de Peñuelas y de Zamora*] muy aplicado al cultivo de las buenas letras» (jgen. 3/II/1762; I-II-3, pàg. 137); «queda admitido [*Marià Joaquim de Huerta*] en atención a su literatura» (I-II-3, pàg. 139). Marià Josep de Mata adreçà, el 3 de gener de 1792, una carta a Felix Estanislau de Prats i Santos, baró de Sarraí, en què proposava l'admissió de Pablo de Santo Domingo, carmelità descalç, perquè «sería sujeto de utilidad para el cuerpo literario de las Buenas Letras por ser buen retórico y muy aficionado a la historia de Cataluña»; com es veurà més endavant, aquesta «afició» a la història de Catalunya acabarà essent un dels criteris principals a l'hora d'admetre un pretendent a la institució.

La més curiosa de les admissions fou, però, la del venedor de teles Pere Serra i Postius, que ingressà a la institució gràcies a la seva important biblioteca.¹⁹³ Una biblioteca que, malgrat ser particular, estava oberta a altres

192. Només com a dada curiosa: tot i la presència de dames rere els cortinatges, l'accés obert a la corporació d'una dona no arribà fins al 1838, any en què l'acadèmic Josep Antoni Boixeres plantejà, en nom de la comissió corresponent, que es corregís un esborrany sobre l'addició dels estatuts: «Cree la comisión que podrán ser también nombradas socias de honor las señoras que, por su ilustración y obras científicas, se hagan acreedoras a esta distinción» (carta datada a Barcelona el 2 de març de 1838, conservada al lligall I-III-3); possiblement es féu en atenció a Josefa Maçaners, nomenada sòcia d'honor per la seva activitat poètica (veg. la seva carta d'agraïment al mateix lligall). Anys més tard (el 26 d'abril de 1856), també seria admesa Maria Mendoza de Vives, pel fet d'estar «dedicada al cultivo de la poesía, sin pretensiones de ninguna clase y por mero pasatiempo».

193. A través de l'inventari *postmortem* de la seva llibreria (ed. a MADURELL 1957: 380-398), coneixem quin tipus d'obra podia hom consultar a la biblioteca d'aquest historiador eclesiàstic,

erudits (i acadèmics), com, per exemple, Antoni de Bastero.¹⁹⁴ Aquest remarcava el seu agraïment a la carta-pròleg de *Prodigios y finezas de los santos àngeles* (1726) de Serra i Postius (ed. a CAMPABADAL ed. 2004: 91-95):

Favorecióme también vuestra merced dándome francamente entrada a su librería, en donde me regosijé de nuevo viendo y admirando el gran tesoro que, en libros manuscritos y de estampa antigua (dexo a parte los impressos modernamente), pertenecientes a las cosas e historias de Cataluña, assí eclesiásticas como profanas, su virtud y noble genio ha recogido, y amontonado.

I no és estrany que el simple fet de tenir una bona biblioteca fos motiu suficient per entrar a formar part de la corporació barcelonina, sobretot si pensem que alguns dels acadèmics reconeixien en els seus discursos la manca de fons bibliogràfics. Parlava, per exemple, Josep de Sagarra (1755) de «la escasés de libros que padesco en este terreno [*invasions dels àrabs a Espanya*]» (7è lligall, núm. 44, fol. [6r]).

2.3. DELS OFICIS: PERPETUS I MÒBILS

Talment «pequeñas repúblicas cortesanas que copian la estructura jerárquica del poder y su codificación» (EGIDO 1990: 119), l'organització interna de la corporació barcelonina s'articulava entorn de set càrrecs o oficis diferents, que es poden classificar en perpetus o vitalicis (president, vicepresident o director, secretari —que podia o no incloure les funcions d'arxiver— i tresorer) i mòbils o d'elecció anual (zelador i revisors —altrament dits, censors o fiscals).

2.3.1 Càrrecs perpetus

2.3.1.1. Presidents

El càrrec de president estigué reservat, des de 1729, a les personalitats més il·lustres, socialment parlant, que poguessin esdevenir protectors de la

---

acadèmic, literat, bibliòfil i home d'arxiu. Entre els llibres impresos i manuscrits (més de tres-cents exemplars), hi abundaven els d'història de Catalunya (especialment eclesiàstica). I entre els manuscrits, el més preuat era segurament la còpia del *Llibre dels feits* de Jaume I feta per Celestí Destorrents a instàncies de l'abat de Poblet Ponç de Copons.

194. «Académico que, en la Arcadia de Roma, supo acreditar sus talentos y admirar a los romanos, mereciéndose mil aplausos de haver dado a luz un tomo de fòleo de singularíssima erudición» (I-III-1: *Resoluciones de la Academia Literaria barcelonesa*, 23/VIII/1729).

corporació barcelonina (veg. MOLAS 2005). Segons l'estatut número VIII, «tendrá a su cargo lo gubernativo y económico de la Academia». En principi, el president havia d'encarregar-se de la distribució dels assumptes, feta segons el «genio y profesión» de cada membre,¹⁹⁵ i de la lectura de les introduccions, per bé que a la pràctica els vicepresidents acabaren assumint aquestes tasques. Inicialment, en cas de la seva absència, presidia les juntes l'acadèmic més antic de tots; després, se n'ocuparien també els vicepresidents.¹⁹⁶ La seva elecció es feia per votació secreta, com disposen els estatuts.

Durant el Setcents, foren nou¹⁹⁷ els presidents que encapçalaren la institució. A continuació, a més d'esmentar-los, en remarcaré algunes de les activitats que dugueren a terme a favor de la institució.

Estrictament, l'escollit per votació, a l'acadèmia constitutiva, com a primer president fou JOAN ANTONI DE BOIXADORS DE PINÓS I DE ROBERTÍ, COMTE DE SAVALLÀ. Cal tenir en compte, però que, per als Desconfiats, el càrrec de president era mòbil i es reelegia cada mes. Això, entre altres motius, va motivar que el marquès de Caldes de Montbuy, considerés en el seu article sobre «Los presidentes de la Real Academia de Buenas Letras», que el primer de tots fou, en realitat, PAU IGNASI DE DALMASES I ROS, MARQUÈS DE VILALLONGA (1700), atès que, a més de cedir el seu saló senyorial per a la celebració de les juntes, li fou assignat el número 1 de la llista dels assistents habituals, malgrat que els oficis de president i secretari haguessin d'exercir-se segons un torn. Fins i tot, s'atreví a especular que, «seguramente, de haber vivido en 1729, al constituirse oficial y definitivamente nuestra corporación, hubiese sido elegido presidente» (SANLLEHY 1955: 473).

A l'inici de la represa de 1729, perquè la institució no en quedés òrfena fins que s'escollia un president definitiu, s'acordà que presidissin les quatre primeres acadèmies (1 d'abril-1 de juliol de 1729), alternadament i com a interins, el catedràtic de Retòrica SEGIMON COMES i l'exprovincial dels dominics de la Corona d'Aragó TOMÀS MAÇANERS, començant per Comes

195. Amb tot, els que redactaven els llistats dels assumptes possibles eren uns altres: per exemple, el 1758 se n'ocupen el marquès de Sentmenat i Josep Mercader (jpart. 30/1/1758); a finals de segle, l'encarregat de la distribució dels assumptes era Salvador Puig.

196. Com també de les oracions introductòries amb què, al començament, el vicepresident obria cada assemblea; amb el temps, aquesta formalitat quedaria reduïda a la de primera sessió de l'any acadèmic. L'única excepció era, cap a finals de segle, les que es feien a l'inici de l'any acadèmic, a càrrec dels zeladors.

197. En realitat, foren més si pensem que, a l'Acadèmia Desconfiada, cada junta era presidida per un acadèmic diferent. Cal remarcar especialment la presència de Jordi de Hessen-Darmstadt a la quarta de les sessions, amb Francesc de Josa i d'Agulló, però, com a president.

(autor d'unes regles d'ortografia per les quals havien de regir-se els treballs acadèmics i d'una *Oratio* ponderant el valor de l'eloquència). De l'1 d'agost de 1729 al març de 1731, ocupà l'interinatge el teatí VICENT PAU SOBRECASES, qui destacà per les seves introduccions.¹⁹⁸

El següent que ocupà el càrrec fou GUILLAUME DE MELUN, MARQUÈS DE RISBOURG, capità general de Catalunya (16 d'abril de 1731-23 d'agost de 1734). Ja al juny de 1729 donava mostres d'interès per la institució i, fins i tot, envià alguns assumptes perquè els tractessin; es mostrava, deien, «muy aficionado a la Academia». Josep de Móra i Catà, marquès de Llo, i Bernat Antoni de Boixadors, el visitaren per demanar-li protecció (veg. DOCUMENT 2).¹⁹⁹ Melun acceptà el càrrec després de la sessió semipública de 1731 —de què parlaré més endavant, en aquest mateix capítol, al §2.4., dedicat a la tipologia de les juntes acadèmiques— i escollí, perquè presidís les sessions en la seva absència, el comte de Peralada, com a vicepresident. Durant la seva presidència, fou encunyada una medalla, com a insígnia acadèmica, que duia gravat l'emblema i el lema que partia del seu cognom. A més, també foren aprovades les *Ordinaciones y reglas que [...] deben observarse en la misma Academia, establecida para instrucción de la historia sagrada y profana, philosophia natural, moral y política y exercicio de las buenas letras, como son poesia y rethórica*, ja esmentades més amunt.

El 6 d'agost de 1734, amb motiu de la malaltia de gota del marquès de Risbourg, la RABLB va dedicar una junta a les quatre virtuts cardinals que adornaven el president, que eren: la justícia, la prudència, la fortalesa i la templança. A finals d'aquell mateix any, celebrarien l'acadèmia fúnebre corresponent, dividida en tres parts, segons la corona de llozer, la d'olivera i la d'amarant. Dins d'aquesta darrera part, Pau de Dalmases i Vilana glossà amb una dècima el peu «Fins a la mort, president». Ens ha pervingut un esborrany d'aquesta composició (al lligall I-III-17), conjuntament amb el següent elogi en prosa catalana:

198. Per estructurar cada introducció, prenia un motiu diferent —la florida de les flors, el moviment del sol, l'encarnació del Verb com a torxa de la saviesa que han de dur els acadèmics, etc.— sempre relacionat amb l'activitat acadèmica. Per exemple, a la *Introducción del día 1 de noviembre 1729* (12è lligall, núm. 7 (1)), atès que l'Acadèmia tingué lloc el dia immediatament anterior al dels difunts, exposà la relació sinonímica entre estar ociós i estar mort, per l'absència de moviment, i en relació a la sentència d'Ovidi en què compara estar mort amb estar adormit: «Somnus fit mortis imago».

199. El 10 d'octubre de 1734, Agustí Antoni Minuart donà a conèixer l'existència de la institució al comandant interí, el comte de Climes, amb la mateixa petició: que l'acollís sota la seva protecció.

Lo marquès Risvurch fou elegit president per la Acadèmia y, ayxí com lo sol, mentres presideyx entre tots los astros, sols ell és qui respndeyx, ayxí mateyx, lo marquès Risburch, fet sol entre los acadèmichs, sols ell pogué resplandir; per lo que se n'anà a sepultar-se en las montanyas de Montserrat, per a suplicar a aquella soberana reyna que acceptàs lo ser elegida com a sol de la Acadèmia, la qual resplandiria per la influència que ly donaria aquell elegit sol que està occultat entre las montanyas. Lo marquès Risvurch, constituït capità general, se volgué desembraçar de tants negocis com poria aquell puesto per a poder, posat<s> als peus de nostra Senyora de Montserrat, cuydar millor dels negocis de la Acadèmia.²⁰⁰

El seu successor, però no de manera immediata, fou BERNAT ANTONI DE BOIXADORS I SUREDA DE SANT MARTÍ, COMTE DE PERALADA (20 de febrer de 1739-1755). No va ser fins al 20 de febrer de 1739, quatre anys després de la mort del marquès de Risbourg, quan tots els acadèmics decidiren, *voce clamantes*, oferir-li la presidència al comte de Peralada, que ja havia exercit les funcions de vicepresident.²⁰¹ Ell mateix mantingué el càrrec després de la protecció reial²⁰² i fins a l'1 de novembre de 1755, data de la seva mort, a causa del terratrèmol, a Lisboa, on exercia d'ambaixador. Segons Sanllehy (1955: 475), dirigí personalment els treballs preliminars per a la redacció del diccionari històric de Catalunya.

En un primer moment, volgueren celebrar el funeral a l'església del Pi, però, finalment, la missa cantada de difunts (i l'oració fúnebre a càrrec de l'Acadèmia) tingué lloc a l'església de Santa Caterina, dels dominics, el dissabte 20 de novembre.²⁰³ La RABLB encarregà al seu biògraf, Josep Mercader, que pronuncies un sermó fúnebre; l'oració està dividida en tres parts:

200. Veg., en castellà, la mateixa imatge aplicada al difunt president: «En este monte, como otro sol, vienen a sepultarse los rayos de aquel que fue, en otro tiempo, Apolo de nuestra Academia» (13è lligall, núm. 35; paper anònim i incomplet). Consta també que Serra i Postius llegí a l'acadèmia fúnebre un *Resumen histórico de los barones ilustres que yacen en el monasterio de Monserrate, entre los quales eligió su excelencia su sepultura para competir con todos con la eternidad de su nombre*.

201. Ens consta que afirmà: «Yo confio que mis académicos han de llenar todas mis esperanzas y que, evitando los inútiles e insubstanciales ejercicios, sean sus tareas sólidas ocupaciones provechosas, sirviendo siempre de norte en cuanto emprendan el mayor servicio del rey, la utilidad del reino y la gloria de la patria» (citat a GALÍ 1954: 165).

202. Amb aquest motiu, els acadèmics li enviaren una carta, datada el maig de 1752, plena d'elogis a la seva persona: «activo espíritu», «grande mérito» que «dio el fomento y los progressos que se han grangeado, la regia protección con que brilla y de que hace tanta gloria» (I-II-2, pàgs. 3-4).

203. A aquest acte convidaren, amb esqueles impreses, «a la nobleza y tropa [y] prelados de las religiones» (jpart. 15/XII/1755; I-II-2, pàg. 99).

lletres (hi destaca la presidència de la corporació, en la qual llegí nombroses dissertacions), armes (participà en campanyes militars per tot Europa) i política (fou membre actiu del servei polític a la cort).²⁰⁴ I s'acordà imprimir-la (jpart. 31/XII/1755; veg. §2.6. e).

Aquesta vegada, però, l'elecció del nou president no seria posposada i, dos mesos després, el gener de 1756, li fou proposat el càrrec a un gran aristòcrata espanyol, FERNANDO DE SILVA ÁLVAREZ DE TOLEDO, DUC DE HUÉSCAR, més tard, DUC D'ALBA,²⁰⁵ i COMTE DE GALVE (16 d'agost de 1756-1776), membre de la RABLB des del 1736. De residència habitual a Madrid, havia estat nomenat director de la Real Academia Española el 1754,²⁰⁶ en successió de José de Carvajal. Com a majordom major de Ferran VI, fou l'encarregat de presentar-li un exemplar del primer volum de l'obra prèvia.²⁰⁷ Des de la corporació barcelonina, li foren oferts diversos obsequis: el 1757, Salvador Puig elaborà un epitalami, en obsequi pels respectius casaments dels seus fills (jpart. 12/XII/1757), i el 1770 el felicitaren per haver ascendit a capità general dels exèrcits reials (9/IV/1770). Mort el 1776, també fou Puig qui li dedicà un sonet a la seva memòria, com a president de l'Acadèmia, que fou llegit en junta general de 8 de gener de 1777.

Al duc d'Alba, el succeí FRANCISCO GONZÁLEZ Y DE BASSECOURT, COMTE D'EL ASALTO (19 de desembre de 1776-16 de desembre de 1793), tinent general dels reials exèrcits, sergent major, comandant i inspector de les reials guàrdies espanyoles i governador militar i polític de Barcelona, ja que responia a les necessitats de la corporació:

[...] atendido el estado de la Academia y cuánto le conviene que el que se nombre presidente sea literato, condecorado y con propensión a facilitarle lo que tanto necesita, y que la autorizaría mucho si pudiese proporcionarse su asistencia personal,

204. Paral·lelament, Manuel Tremulles li dissenyà un monument fúnebre en què les estàtues del pis inferior representaven els quatre principals objectes d'estudi de l'Acadèmia: història, filosofia moral, eloqüència i poesia. James Amelang l'ha considerat «la afirmació local més explícita del concepte de la noblesa de lletres durant la Edat Moderna» (AMELANG 1986: 125). De la mateixa manera, la RABLB encarregà també una làmina gravada.

205. Com una picada d'ull, Marià de Sans i de Sala a la seva gratulatòria (1758) constata «quán proprio es que *el alba*, digo nuestro excelentísimo señor duque de Huéscar, presida las superiores luzes de tan adelantados individuos» (32è lligall, núm. 40, fol. [17]).

206. Veg. l'*Oración que dixo en la Real Academia Española el excelentísimo señor duque de Alva el día 28 de febrero de 1755 en que tomó posesión del empleo de director, por S. M.* (ARABLB, 17è lligall, núm. 1). Fou també membre de l'Acadèmia de la Història i consiliari de la de Bellas Artes de San Fernando.

207. Carreras i Bulbena n'afirmà: «L'únic record de son pas per nostra corporació lo constituïa un plec de poesies per ell ofrenades. Debades les he cercades ab vcr intrès» (CARRERAS 1928: 226).

reconociendo que todas estas circunstancias se hallan en el excelentísimo señor conde del Asalto [...] (jpart. 17/XII/1776; 1-II-28: *Quaderno de juntas particulares...*, fol. [18v]).²⁰⁸

Li foren dedicats alguns versos amb motiu de la seva elecció com a president²⁰⁹ i per l'ascensió a la capitania general del Principat. La seva diligència presidencial més destacada fou aconseguir que l'Ajuntament li cedís el saló del Consell de Cent per a les reunions de l'Acadèmia.

El darrer dels presidents setcentistes fou MANUEL DE GODOY Y ÁLVAREZ DE FARIA, DUC D'ÀLCÚDIA, PRÍNCIP DE LA PAU (26 de febrer de 1794-juliol de 1807).²¹⁰ Les relacions de la RABLB amb el duc d'Alcúdia venien ja des d'inicis de la dècada dels 90, en què Godoy promovia els ànims dels acadèmics a fer progressos en el terreny de les lletres. L'única sessió que possiblement presidí fou una junta general de 1802, atès que es trobava a Barcelona conjuntament amb els monarques. El 1807 ascendí a almirall d'Espanya i d'Índies; en marxar, deixà la corporació a càrrec del vicepresident, Miquel Joan de Magarola.

2.3.1.2. Vicepresidents o directors

En absència del president (com s'ha vist, càrrec sovint concedit de manera honorífica a una personalitat que protegia la institució), el vicepresident gaudia de les seves mateixes facultats, és a dir: presidir les juntes (en nom del president),²¹¹ proposar les matèries que s'haguessin de tractar a les juntes particulars, llegir les oracions introductòries o inaugurals (a l'inici de cada curs), distribuir els assumptes, parlar en nom de la corporació o decidir la celebració de juntes extraordinàries, entre altres funcions. Amb el temps,

208. En aquest sentit, Jerónimo de Grimaldi, marquès de Grimaldi, ministre director de les Reials Acadèmies, li comunicà que: «Ha parecido al rey muy acertada la elección que ha hecho la Academia de Buenas Letras de Barcelona de la persona de vuestra excelencia nombrándole su presidente por fallecimiento del señor duque de Alba» (carta datada a El Pardo, 10 de gener de 1777, que es conserva a 1-IV-8).

209. Entre tots, destaca el que llegí Aleix Feliu de la Penya, amb la «demanda y amonestació que la restablesca [*a la RABLB*] a son primitiu estat y procure per son augment y lluhiment» (1777); ARABLB, 32è lligall, núm. 6.

210. Veg. la lletra en què se li comunica el nomenament, i la seva acceptació, a 1-III-2.

211. En cas que el vicepresident també fos absent, les juntes eren presidides per l'*antiquior*, és a dir, per l'acadèmic més antic: així, per exemple, les juntes celebrades entre el 2/IV/1792 i el 23/I/1793 (emmarcades en un moment convulsionat políticament que afectà, com veurem, el transcurs de les juntes) foren presidides pels *antiquiores* Salvador Puig, Domènec Ignasi de Bòria i Gaspar de Salla.

passaren a ser anomenats directors, atès que el càrrec implicava a la pràctica i ben sovint la direcció de l'Acadèmia quan els presidents es trobaven fora de la ciutat. Podien ser nomenats pels presidents o escollits unànimement pels acadèmics, per votació secreta. Dono, a continuació, la llista dels acadèmics que desenvoluparen aquest ofici:

Bernat Antoni de Boixadors (3 de desembre de 1731-1733). El 1733 expressà que havia d'absentar-se i anar a la cort d'Espanya; malgrat el desig dels acadèmics que mantingués aquest càrrec, el director de l'Acadèmia passà a ser:

Agustí Antoni Minuart i Parets (3 de febrer de 1733-fins al 1743)²¹²

Antoni d'Ametller i Montaner, abat de Besalú (29 de maig de 1743-1745). Atès que havia d'assistir al Concili Tarraconense, seria substituït per:

Josep de Móra i Catà, marquès de Llo (2 de juny de 1745-1762). Fou l'ànima de la vida corporativa (gestionà a Madrid la concessió de la protecció reial) i intel·lectual (en especial, en el camp de la història) de l'Acadèmia.

Joan de Sagarriga i de Reard, comte de Creixell (14 d'abril de 1762-1767)²¹³

Josep Galceran de Pinós i de Pinós, marquès de Barberà (31 de maig de 1768-14 de desembre de 1785)²¹⁴

Francesc Escofet i de Roger, abat de Sant Pau del Camp (11 de gener de 1786-2 d'octubre de 1791)

Domènec Fèlix de Móra i Areny, segon marquès de Llo (5 de desembre de 1791-2 d'abril 1792)

Miquel Joan de Magarola i de Clariana, marquès de Cordelles (23 de gener de 1793-1807)

A més de les del teatí Vicent Pau Sobrecases, també foren molt elogiades les introduccions llegides per Agustí Antoni Minuart; entre altres, va ser molt ben valorada la que llegí el 2 de gener de 1736, ja que

212. Pere Serra i Postius li dedicà un epitafi *A las venerables cenizas de nuestro difunto director*, el 1743 (7è lligall, núm. 33).

213. Salvador Puig li dedicà una oració fúnebre (31/V/1768) i Antoni de Sicardo un epitafi poètic (10/VIII/1768).

214. Autor d'unes *Quintillas. En desahogo del sentimiento que tuvo en que la Real Academia le nombrase por su vicepresidente* (llegides el 7 de juny de 1769).

abrió la sesión con plausible y singular introductoria latina que, no obstante de estar siempre gustosos todos los académicos de las introducciones de su reverendísima, fue de singularísimo aplauso, porque, compuesta en idioma latín, sin faltarle ápice que conduzga a la más perfeta oración oratoria, se mereció repetidos aplausos y no menos agradecimientos, porque, a más de las dulces cláusulas, dio su reverendísima importantes documentos para el más feliz progreso de la literaria empresa, en que, con tanta aplicación, se ocupa gloriosamente este sabio, noble y santo congreso (I-III-1 [Actes de 1736 a 1739]).

2.3.1.3. Secretaris, arxivers i tresorers

Els vicepresidents es recolzaven, en essència, en els secretaris, que eren qualificats, per aquest motiu, de «móvil de todo». Havien de registrar en els llibres d'actes totes les resolucions i acords, anunciar les admissions als aspirants (consignades al quadern de certificacions), recollir els papers i obres dels acadèmics (i entregar-los a l'arxiver, en cas que no fos el mateix secretari), rebre i respondre totes les cartes adreçades a la institució (per a la qual cosa disposaven dels segells corporatius), convocar els acadèmics a les sessions (tasca que, amb el temps, acabà fent el porter) i informar dels que no hi assistien (i de les causes de la seva absència); a més, uns dies abans de la junta general, se'ls havia d'entregar els assumptes treballats per poder-los passar als revisors.

Aquest càrrec fou ocupat per:

Isidre Padró (1729-1744)

[Agustí Antoni Fàbregues, ajudant de secretari (des del 10 de juliol de 1737)]

Ramon de Ponsic i de Camps (1744 [reelegit el 1752]-1775)²¹⁵

[Lluís Verde, ajudant de secretari (des del 6 de febrer de 1747)]

Domènec Fèlix de Móra i Areny, segon marquès de Llo (10 de gener de 1776²¹⁶-1791?), que conservava a casa seva l'arxiu de l'Acadèmia

Fèlix Estanislau de Prats i Santos, segon baró de Sarraí (5 de desembre de 1791-29 de juliol de 1807)²¹⁷

[Pere Pont fou nomenat secretari durant l'absència del baró de Sarraí per malaltia (jpart. 18/VII/1804); alguna acta d'aquest període també apareix signada per Antoni Juglà]

215. A la seva mort, li fou dedicat un elogi per part del segon marquès de Llo, el seu successor en el càrrec de secretari.

216. Tot i que ens consta que ja havia exercit aquest ofici en alguna junta de 1770.

217. De fet, des de 1805, havia presentat la seva dimissió (veg. jparts. 25/IV i 27/VI/1805), la qual no li fou admesa.

A partir de 1752, el secretari passà a exercir també les funcions d'arxiver,²¹⁸ abans, però, ho fou Feliu d'Amat (1743-1747) (aleshores, el baró de Rocafort consta com a ajudant d'arxiver).

Fins al 1754, l'Acadèmia no necessità la figura d'un tresorer, càrrec que ocupà Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort. Les tasques del tresorer eren: durant els primers anys, recollir les donacions dels acadèmics per imprimir el primer volum de l'obra prèvia;²¹⁹ des de 1790, recaptar la contribució anual dels acadèmics i administrar els fons, i, a partir de 1792, passar-ne comptes cada dos anys. Des de 1790 (i fins al 1817), aquest càrrec l'exercí Francesc de Sans i de Sala.

2.3.2 *Oficis mòbils o de renovació anual*

Segons l'estatut número XII, els oficis de zeladors i de revisors d'història i d'obres heterogènies es renovaven anualment.²²⁰

2.3.2.1. Zeladors

A l'inici, el zelador tenia la important funció d'esperonar els acadèmics a l'acompliment dels estatuts i de fomentar la concurrència i el desenvolupament de les funcions literàries, és a dir, havia de «zelar el puntual cumplimiento de los estatutos, acuerdos y estilos académicos» (com diu l'estatut corresponent); més endavant, se li encarregà una altra tasca potser encara més rellevant, ateses les circumstàncies: l'anàlisi de les causes de la decadència corporativa i el plantejament de possibles solucions. A més, havia d'informar dels mèrits intel·lectuals dels erudits que demanaven ser admesos a la corporació. Tasques que descriu el primer dels zeladors, el baró de Rocafort, en un sonet intitulat *Confiesa el zelador de la Academia su omisión en no instar a los académicos la entrega de sus papeles a los revisores en tiempo proporcionado, a fin de que puedan leerse junto con las censuras en las asambleas generales* (1753):

Zelar de oficio devo el cumplimiento
de estatutos que te hazen respetable,
Academia Real, sabia y laudable,
con lo que anduve omisso, por atento.

218. De l'arxiu, en tenien clau el president (o el vicepresident) i l'arxiver (o secretari).

219. Consta que d'aquesta tasca se n'encarregaren Benet Vinyals de la Torre i Francesc Santjoan.

220. L'atribució del càrrec es feia el mes de maig de cada any indicat i durava fins al maig de l'any següent.

Mas, ya para cumplir sólo consiento
que venga a ser qual ley una, inviolable,
de papeles la entrega indispensable,
en tiempo, a revisores y al intento.

Las buenas letras son de este Museo
el alma toda, que le da la vida,
y el principal objeto: nuestra historia;

así, será de ingenios el trofeo,
palestra literaria más lucida
y, de ella, la resulta immortal gloria.²²¹

Els acadèmics que ocuparen el càrrec de zeladors a partir de la concessió del títol de reial foren, per ordre cronològic:²²² Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort (1752 i 1758), Bernardí de Padellàs (1754,²²³ 1764 i 1766), Antoni Andreu (1755), Joan de Sagarriga i de Reard, comte de Creixell (1756 i 1760), Francesc de Prats i Mates, baró de Sarraí (1757), Josep Galceran de Pinós, marquès de Barberà (1759, 1763 i 1765), Antoni de Ravissa (1761, 1769 i 1774), Josep Gaspar de Bastero (1767), Marià Joaquim de Huerta (1768, 1776, 1792 i 1797), Salvador Puig (1770 i 1780), Josep Mercader (1779), Fèlix de Prats i Santos, segon baró de Sarraí (1772, 1790 i 1791), Josep de Portell (1773), Miquel de Magarola (1777), Francesc de Novell (1778), Josep de Vega i de Sentmenat (1781, 1782, 1783 i 1785), Marià de Sans (1787), Antoni de Sicardo (1788 i 1789), Esteve de Pinós (1793), Marià de Mata (1795 i 1796), Antoni Alegret (1802, [1803] i 1804), Ramon Ignasi de Sans i de Rius (1805 i 1806) i Cir Valls (1807).

D'entre tots, destaca la figura del segon baró de Sarraí, atès que el 1791, en qualitat de zelador, «promovió la formació de un diccionario catalán, castellano y latino y la traducción de la historia del rey don Jayme de Aragón, de Pablo [sic] Montaner, en que se está trabajando» (segons les certificacions, I-III-9, fol. 60r), com a mitjans per eradicar definitivament la decadència institucional.²²⁴

221. BC, ms. 1.874, fols. 107-127.

222. Indico, entre parèntesis, els anys exactes en què foren zeladors (cosa que facilita la identificació de l'autoria d'alguns discursos que ens han arribat anònims). Quant als anys que no hi apareixen (1753, 1762, 1771, 1775, 1784, 1786 i 1794) és perquè les actes no consignen l'elecció de càrrecs anuals; o bé perquè, a finals de segle (1798, 1799, 1800 i 1801), se suspengueren les juntes i l'elecció dels oficis.

223. En jgen. 7/VIII/1754, hi trobem la següent anotació curiosa: «El señor zelador don Bernardino Padellás ha leído una décima suponiendo que no avría poesía alguna en esta junta general por no aver invigilado el zelador» (I-II-3, pàg. 44).

224. També es remarquen qualitats semblants de Marià Josep de Mata, el qual s'encarregà de la «revista y coordinación de todos los papeles de la Academia y la del diccionario catalán-castellano-latino, que se están formando, de cuias dos juntas se halla nombrado vocal» (I-III-9: *Certificaciones de 1752 a 1807*, fol. 59r-v).

2.3.2.2. Fiscals / revisors / censors

En primer lloc, cal remarcar que aquests tres mots resulten gairebé equivalents a la pràctica acadèmica. A l'època Desconfiada, la figura del fiscal (i els seus vexàmens) era imprescindible, com recull la *Nueva disposición y firmes leyes que ha de observar para su gobierno la Academia de los Desconfiados de la ciudad de Barcelona*,²²⁵ i se li permetia que «implícita o explícitamente vexa más que los dichos papeles, sin passar a zaherir defectos morales ni corporales».²²⁶ Abans de la concessió del títol de reial, les ordinations aprovades pel marquès de Risbourg plantegen la necessitat («indispensable») d'escollir tres fiscals que «corrijan y enmienden las obras que se leyeren en las assambleas»²²⁷ i que, nomenats pel vicepresident i per la junta particular, havien de variar cada tres mesos. Així, per exemple, Segimon Comes, nomenat censor dels temes d'humanitat el 8 de novembre de 1729, havia actuat «enmendando el accento y orthografía».²²⁸ Fins a 1752, i atesa la naturalesa de les actes anteriors a aquesta data (conservades en papers solts al lligall I-III-1), les informacions al respecte són, més aviat, esporàdiques. Consta que hi hagué «junta particular [7/III/1730] en casa Dalmases, y se trata de la manera de actuar los revisores de los trabajos literarios de los académicos y de la conveniencia de hacer también trabajos históricos». Quant als acadèmics que ocuparen el càrrec, només se'n poden espigolar les dades següents:

1729: Segimon Comes (per als temes d'humanitat)

1733: Tomàs Maçaners (per història sagrada i profana), Agustí Eura (per política i moral) i Segimon Comes (per humanitat i poesia)

1736: Segimon Comes (poesia), Josep Vinyals de la Torre (història) i Antoni d'Ametller (moral i Escriptura)

1743-1744: Josep de Móra, Feliu d'Amat i Antoni Andreu [sense especificar]

1747: Joan Lleonart, Joan de Sagarriga i Josep Pla [sense especificar]

225. [Barcelona]: Rafael Figueró, impr., [c. 1701] (BUB, 07 B-65/5/7-51).

226. En definició de Kenneth Brown, *vexamen* «significa en los siglos XVI-XVIII en España una reprehensión satírica y festiva donde se dan a conocer y se ponderan los defectos, tanto físicos como morales, de una persona» (BROWN 1993: 231); per això, calia la precaució indicada a la *Nueva disposición*.

227. ARABLB, I-III-5: *Ordinacions y reglas que, con aprovación del excelentísimo señor marquès de Risbourg, [...] deben observarse en la misma Academia*, fol. [37].

228. ARABLB, I-III-1: *Resoluciones de la Academia Literaria Barcelonesa* [...], fol. [137].

Sens dubte, la censura de dissertacions (i l'aprovació de llibres) destacà entre les rasques individuals dels acadèmics, sobretot a partir de mitjan segle, moment en què l'objectiu històric prengué moltíssima importància. Primordialment, es revisaven els treballs que els acadèmics llegien a les juntes generals, per a la qual cosa s'escollien cada any (a partir de 1752 i, de manera habitual, en la junta del mes de maig) tres revisors d'història i dos d'obres heterogènies. Per a una més fàcil consulta, veg., en la taula següent, una relació dels acadèmics que foren revisors, també per ordre cronològic:

Any	Revisors d'història [de Catalunya] ²²⁹	Revisors d'obres heterogènies [«de las demás obras»]
1752	Josep Vinyals de la Torre, Salvador Santjoan i Francesc de Prats	Joan de Sagarriga i Josep Pla
1753	[No apareixen consignats a les actes]	
1754	Francesc de Sentmenat, Josep Mercader i Francesc Santjoan	Agustí Riera i Josep Galceran de Pinós
1755	Antoni d'Armengol, Francesc Xavier de Garma i Benet Vinyals de la Torre	Francesc Armanyà i Bernardí Padellàs
1756	Antoni Andreu, Aleix Feliu de la Penya i Lluís Verde	Domènec Bòria i Salvador Puig
1757	Francesc de Sentmenat, Josep Mercader i Ramon de Ponsic	Josep Galceran de Pinós i Antoni Andreu
1758	Josep Vinyals de la Torre, Antoni Andreu i Francesc de Prats	Lluís Verde i Salvador Puig
1759	Antoni d'Armengol, Josep Mercader i Francesc Santjoan	Ramon de Ponsic i Bernardí Padellàs
1760	Francesc de Sentmenat, Antoni de Ravissa i Josep de Bastero	Josep Galceran de Pinós i Salvador Puig
1761	Francesc de Prats, Josep Mercader i Francesc Armanyà	Lluís Verde i Joan d'Alòs
1762	[No hi ha elecció de càrrecs anuals]	

229. En algun moment, es precisa «revisores de la historia de Cataluña» (veg., per exemple, jgen. 22/IX/1802 o 23/V/1804, entre altres).

1763	Josep Mercader, Francesc Armanyà i Bernardí Padellàs	Lluís Verde i Antoni Andreu
1764	Francesc de Prats, Francesc Santjoan i Josep Francesc de Portell	Antoni d'Armengol i Salvador Puig
1765	Josep Mercader, Josep de Bastero i Gaspar de Salla	Lluís Verde i Francesc de Novell
1766	Jaume Caresmar, Josep Francesc de Portell i Francesc Escofet	Joan d'Alòs i Marià Joaquim de Huerta
1767	Francesc Armanyà, Domènec Ignasi de Bòria i Marià Joaquim de Huerta	Antoni Andreu i Lluís Verde
1768	Josep Mercader, Domènec Fèlix de Móra i Joan d'Alòs	Salvador Puig i Francesc Novell
1769	Francesc Santjoan, Domènec Ignasi de Bòria i Jaume Mates	Aleix Feliu de la Penya i Gaspar de Salla
1770	Josep de Bastero, Josep de Sagarra i Marià Joaquim de Huerta	Antoni Andreu i Josep de Montero
1771	[Les actes no consignen l'elecció de càrrecs]	
1772	Josep Mercader, Antoni de Foixà i Francesc de Novell	Lluís Verde i Antoni Sicardo
1773	Antoni Andreu, Domènec Ignasi de Bòria i Jaume Mates	Aleix Feliu de la Penya i Salvador Puig
1774	Josep Mercader, Domènec Fèlix de Móra i Josep de Bastero	Marià Joaquim de Huerta i Joan de Ponsic
1775	[La junta de maig de 1775 no queda consignada a les actes]	
1776	Domènec Ignasi de Bòria, Antoni de Ravissa i Jaume Mates	Aleix Feliu de la Penya i Lluís Verde
1777	Bonaventura de Ferran, Marià Joaquim de Huerta i Ramón Antonio de Heví	Salvador Puig i Josep Gregori de Montero
1778	Domènec Ignasi de Bòria, Josep de Portell i Jaume Mates	Aleix Feliu de la Penya i Francesc Gaspar de Salla

1779	Jaume Caresmar, Antoni de Sicardo i Pere Nolasc Móra	Fèlix Estanislau de Prats i Josep de Cruïlles
1780	Francesc Gaspar de Salla, Josep de Vega i Josep de Cruïlles	Marià de Sans i Francesc Ramon de Sagarriga
1781	Jaume Mates, Francesc Escofet i Jaume Quintana	Salvador Puig i Ferran de Boixadors
1782	Jaume Mates, Francesc Escofet i Jaume Quintana	Salvador Puig i Ferran de Boixadors
1783	Francesc de Novell, Marià de Sans i Jordi Rei	Marià Joaquim de Huerta i Antoni Juglà
1784	[No apareixen consignats a les actes]	
1785	Francesc de Novell, Marià de Sans i Jordi Rei	Marià Joaquim de Huerta i Antoni Juglà
1786	[No apareixen consignats a les actes]	
1787	Antoni de Sicardo, Marià Joaquim de Huerta i Josep de Vega	Francesc de Sans i Pere Nolasc Móra
1788	Salvador Puig, Miguel de Sarralde i Jordi Rei	Marià de Sans i Antoni Juglà
1789	Salvador Puig, Miguel de Sarralde i Jordi Rei	Marià de Sans i Antoni Juglà
1790	Joan Baptista d'Escofet, Francesc de Sans i Josep de Vega	Bonaventura de Ferran i Antonio Fernández de Calderón
1791	Joan Baptista d'Escofet, Francesc de Sans i Josep de Vega	Bonaventura de Ferran i Antoni de Sicardo
1792	Marià de Sans, Jaume Quintana i Climent Llozer	Domènec Ignasi de Bòria i Jordi Rei
1793	Marià de Sans, Jaume Quintana i Climent Llozer	Domènec Ignasi de Bòria i Benet de Moixó
1794	[No apareixen consignats a les actes]	
1795	Rafael de Llinars, Antoni Juglà i Joaquim Esteve	Ramon Ignasi de Sans i Segimon Pou
1796	Rafael de Llinars, Antoni Juglà i Joaquim Esteve	Ramon Ignasi de Sans i Segimon Pou

1797	Marià de Sans, Jaume Quintana i Ramon de Sans	Rafael de Llinarss i Antoni Alegret
1798	[A les actes jgen. no es consigna cap junta des del 19 de juliol de 1797 fins al 18 de març de 1799]	
1799	[Íd.]	
1800	[Se suspèn l'elecció d'oficis (jgen. 14/V/1800)]	
1801	[No es consigna cap jgen. d'aquest any, fins al 29/VI/1802]	
1802	Ramon de Sans, Joan de Sans i Severí Vaquer	Rafael de Llinarss i Segimon Pou
1803	[Sembla que es mantenen els càrrecs anteriors]	
1804	Ramon de Sans, Cir Valls i Nicolau Maiet	Josep de Calassanç Sisó i Pere Pont
1805	Antoni Alegret, Cir Valls i Pere Pont	Miquel de Castells i Josep de Calassanç Sisó
1806	Antoni Alegret, Cir Valls i Pere Pont	Miquel de Castells i Josep de Calassanç Sisó
1807	Ramon de Sans, Antoni Abadal i Pere Avellà	Antoni Esteper i Vicenç Domènec

La tasca dels revisors cobria dos fronts: en primer lloc, havien de censurar tots els discursos llegits en les juntes generals, cosa que no sempre fou feta amb el rigor que calia esperar.²³⁰ Fins i tot (veg. §4.1. de la segona part), les censures acabaren veient-se com una de les causes del declivi dels assumptes. En jgen. 20/III/1805, Antoni Alegret, com a zelador, llegia un paper referent a les censures, en el qual conclouïa la necessitat «que se hagan las censuras conforme la

230. En aquest sentit, en jgen. 8/V/1776, s'advertia que: «Teniéndose presente que los reales estatutos de la Academia previenen que todos los trabajos de los señores académicos se pasen antes de leerse a la censura de alguno de los señores revisores y que, en este particular, no se había observado exactamente lo que está dispuesto, se acordó que se cumpla con la maior escrupulosidad, entregándose los papeles al secretario en la academia anterior a la que deben leerse, a fin de que el señor vicepresidente disponga se pasen para la censura al señor revisor que le parezca» (I-II-3: *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777*, pàg. 215).

práctica antigua, a modo de adiciones o notas marginales, sin hacer mérito del papel sobre que recaen ni del autor»;²³¹ mesos després, s'aprovà un pla o mètode amb què havien de realitzar-se les censure, format pel secretari —el baró de Sarraí— i Cir Valls (jgen. 17/VII/1805; veg. DOCUMENT 9).

El contingut de les censure depèn, en primera instància, del tipus de paper acadèmic que s'està revisant: si es tracta d'una peça oratòria o poètica, a més de fer alguna referència a la matèria de què tracta, cal explicar a quin gènere pertany l'obra i, a partir d'aquí, advertir-ne les mancances i examinar-ne l'estil; si es tracta d'una dissertació o assumpte històric,

bastará el procurar anivelarla con las verdades más comprobadas y el examinar las citas con el quilate de los autores, sin arrogarse el empleo de corregir los descuydos o faltas ajenas con las propias, lo que sucede siempre que el censor atiende más a manifestar la erudición propia que a poner la última mano para que se perfeccione, en quanto sea possible, la agena.²³²

Més concretament:

El encargo de censor sobre papeles historiales parece que únicamente ha de tener la mira sobre la solidez de las noticias, sin detenerse en el estilo, modos de clausular ni en otras circunstancias de semejante classe. También parece que la censura ni ha de llegar a ser panegórico, porque no debe censurarse lo bueno sobre qué recaería el elogio, ni tampoco ha de exceder los límites de una suave crítica, sin llegar a ensangrentar la pluma.²³³

Malgrat les advertències, l'estructura d'aquestes darreres censure sovint és la mateixa: un breu resum del contingut del discurs, desglossat en les línies generals de l'argumentació i les conclusions que se n'extreuen. Poden contenir, a més, alguna al·lusió a l'estil (aleshores, s'exalten els mèrits literaris de l'autor per expressar les seves idees) i, en certs casos, hi ha alguna consideració feta pel censor respecte del tema que s'ha tractat (aclareix algun punt concret, n'ofereix

231. ARABLB, I-III-1: *Registro de las juntas generales...*, pàgs. 47-48.

232. Francesc de SENTMENAT I D'AGULLÓ, censura (fol. [17]) del discurs de Benet VINYALS DE LA TORRE, *Refriendo Pujadas que el rey Égica fue ungido en 24 noviembre del año 687...* (1757); ARABLB, 8è lligall, núm. 4.

233. Francesc SANTJOAN, censura (fol. [17]) del discurs històric de Francesc Xavier de GARMA I DURAN, *Que bajo el supuesto que Égica asoció en la corona y reynado de los godos a Witiza se prefig[ur]e la época de esta asociación, como también cuándo empezó éste a govarnar solo, y especialmente en Cathaluña el tiempo que duró su reynado...* (1759); ARABLB, 15è lligall, núm. 30.

noves dades complementàries o destaca l'absència d'alguns autors històrics que no han estat emprats per a redactar la dissertació).

Una de les maneres d'articular-les passava per situar les dissertacions que es censuraven en un dels tres gèneres de la retòrica (demostratiu, deliberatiu i judicial) i analitzar si en seguien les regles bàsiques. Quant als assumptes històrics, sovint apareixen vinculats al «género demostrativo» (empren aquest sistema sobretot les censure de la dècada dels 50), és a dir, a aquell amb què es pretén demostrar o aclarir un aspecte, per exemple, el moment exacte en què ocorregué algun fet destacat.²³⁴ Calia, doncs, que aquests treballs seguissin les tres regles del mètode demostratiu: a) la invenció (tant retòrica com historial) ha de ser exacta, abundant en les notícies i fonamentada en sòlids documents; b) la disposició (dels arguments), que proporciona una harmonia entre les diverses parts oratòries (exordi o introducció, narració, confirmació i epíleg o conclusió), metòdica;²³⁵ i c) l'elocució, clara (ni massa vulgar ni massa elevada o afectada).²³⁶

El segon dels fronts de què s'ocupaven era la revisió i censura de les obres que els acadèmics volien publicar,²³⁷ atès que

ningún académico dará obra suia al público sin que primero la llebe al presidente, el que nombrará una junta para que la reconozca y censure, a fin de que salga con las circunstancias que debe, como de individuo de un cuerpo sabio (acord d'1 d'agost de 1730; a I-III-1).

234. Per bé que el gènere demostratiu es pot enriquir amb alguns passatges de gènere deliberatiu (o conjectural).

235. Quant a la disposició, un altre mètode per marcar l'estructura d'una dissertació és el següent: «Se empieza a *definizione* o a *causa*, se prosigue *ab exemplo*, se continua a *paritate*, adornada con autoridad, y se concluye *ab experientia*, concretada en exemplo» (censura anònima conservada al 4t lligall, núm. 9).

236. «Porque las dissertaciones históricas deben dar la noticia pura, limpia, no abultada, pues la verdad parece mejor desnuda, aunque no desecha algún adorno, que será tanto más artificial quanto más se acercare a la sencilla naturalidad», diu Antoni Andreu i Massó al 1758 (4t lligall, núm. 26, censura, fol. [12]). Les «dissertaciones históricas [...] piden un estilo conciso y sentencioso, con algún desvío de lo florido», remarca el mateix any Josep Vinyals de la Torre (7è lligall, núm. 23, censura, fol. [107]).

237. Un dels casos més coneguts és, segurament, el de la *Dissertación histórica por la patria de Paulo Orosio* (Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1702), de Pau Ignasi de Dalmases. A més de comptar amb l'aprovació i el dictamen de diversos acadèmics Desconfiats, hi apareix un «parecer» (pràcticament equivalent a les censure posteriors) de Josep de Llupià i d'Agulló i de Joan Antoni de Boixadors, comte de Savallà, que comença: «De orden de la Academia de Desconfiados de esta ciudad de Barcelona, hemos visto un libro que desea imprimir don Pablo Ignacio Dalmases y Ros, digníssimo académico de ella, cuyo título es *Dissertación histórica por la patria de Paulo Orosio*» (pàg. [20]).

Així, doncs, i

según los reales estatutos, no puede sacarse obra alguna a la pública luz sin preceder antes la licencia de la misma Academia, quando sea de algún individuo de ella²³⁸ (I-II-3: *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777*, pàg. 140).

Per tant, quan algun acadèmic volia publicar una obra seva calia que seguís els passos següents (veg. jpart. 1/IV/1754): l'autor havia de demanar llicència a la junta general, el president (o vicepresident) havia d'encomanar la censura o «revista» a l'individu (o individus) que li semblés convenient i, després, calia encara l'aprovació de la junta general.

Habitualment, les obres que els acadèmics volien publicar i que presentaven a la RABLB per aconseguir la seva aprovació eren oracions fúnebres (per exemple, Salvador Puig presentà el 1774 l'oració que dedicà a la memòria del marquès de Vilafranca i de los Vélez) i sobretot sermons; entre altres, destaquen dos sermons de Sebastià Coll, censurats per Francesc Armanyà (jgen. 4/I/1758), el que predicà Felix Amat en les festes de Santa Maria del Mar, amb motiu del trasllat del Santíssim al nou altar major, censurat per Pere Nolasc Móra i Jaume Mates (jpart. 14/VI/1782), i el de Domènec Ignasi de Bòria amb el mateix tema, censurat per Jaume Quintana i Josep de Cruïlles, i els sermons de Ramon de Sans i de Rius i de Pere Avellà en honor al beat Josep Oriol (jgen. 29/VII/1807). I esmentem encara el cas d'un altre tipus d'obra que necessita la censura institucional: l'any 1753, Francesc Xavier de Garma expressà el desig de publicar la seva *Adarga Catalana*, el manuscrit de la qual presentà davant dels acadèmics, ja que,

para poder ejecutarlo como a individuo de la Academia, suplicava que ésta se sirviese cometerla para su aprobación a algunos de los señores de la misma. Acuerda la junta que, *insiguiendo la práctica que observa la Real Academia de la Historia en semejantes casos*, se cometa a tres señores académicos, como, en efecto, la comete el señor director, marqués de Llió, a la censura del señor marqués de Sentmenat y señor conde de Crexell, junto con el señor vicepresidente, para que, en su vista y dictamen, acuerde la junta lo que corresponda. (jgen. 5/IX/1753; I-II-3: pàg. 29)

Un cop acomplert el procés corresponent, abans esmentat, Garma rebria l'autorització per a la publicació el 5 de desembre del mateix any.

238. I només en cas que es tractés d'obres dels acadèmics, ja que, si l'autor no era individu de l'Acadèmia, se li negava la censura per part de la institució (veg. jpart. 13/IX/1756).

2.4. DE LES JUNTES: GENERALS I PARTICULARS. LES ACADÈMIES DE PASSIÓ I LES DE CARNESTOLTES

Les juntes generals, que se celebraven un cop al mes²³⁹ (exceptuant el mes d'agost; més endavant, també els mesos de setembre i octubre, i, a partir de 1790, el de juliol, atès que hi havia diversos individus que es trobaven absents de la ciutat), comptaven (o, millor dit, havien de comptar) amb la presència de tots els acadèmics de número (i amb alguns dels supernumeraris que eren a Barcelona). A més de fer-hi públics i de sotmetre a votació els acords presos per la junta particular, a les juntes ordinàries s'hi presentaven els discursos dels acadèmics i s'hi llegia la censura corresponent.²⁴⁰

A les juntes particulars, que tenien lloc un cop per setmana²⁴¹ i que estaven integrades, segons el capítol XXII dels estatuts, per vuit acadèmics —en concret: el president (que, de fet, hi assistia en comptades ocasions), el vicepresident, el zelador i el secretari, un revisor (sovint el primer revisor d'història o el més antic de tots, i, en cas d'absència del president, dos revisors) i tres acadèmics escollits pel president o pel vicepresident (habitualment, dos eren membres d'alguna de les comissions que havien d'acomplir un encàrrec o projecte institucional i el tercer, un dels que formaven la junta i direcció d'assumptes)—,²⁴² s'havia de tractar de «cosa particular para lo económico y governatibo de la Academia» (I-III-1: [resolucions d'I

239. O, si més no, així és com havia de ser, tal com s'indica a l'acta de 7 de febrer de 1748, segons la qual calia «que la aya *indispensablemente* todos los meses» (I-III-1: [Actes de 1740-1748]). El dia escollit inicialment fou el primer de cada mes —després, el primer dimecres de cada mes (des de 1748, i en endavant)— i l'hora, cap a les quatre de la tarda —posteriorment, cap a les cinc (per bé que es tractava d'un horari susceptible a canvis en funció de l'estació de l'any). L'única excepció permesa eren els dies que coincidien amb celebracions assenyalades, sobretot aquelles festes que reclamaven l'atenció de bona part dels membres, els eclesiàstics, com la de l'arcàngel sant Miquel, Corpus, Tots Sants o, per què no dir-ho, les curses de braus (jpart. 22/V/1754).

240. També hi foren llegits alguns dels treballs que havien de constituir part de les publicacions (com ara fragments dels tractats que havien de constituir l'obra prèvia).

241. A les actes de 1752, consta que la junta particular es reunia tots els dilluns a les cinc de la tarda (per bé que algunes vegades ho féu els dimecres en horari avançat, a les tres o a les quatre de la tarda). Se celebraven, doncs, amb periodicitat constant, un cop per setmana, excepte els mesos de juliol a octubre, en què no hi havia juntes generals; aleshores, les particulars tenien lloc cada quinze dies. Cap a finals de segle, començarien a celebrar-se habitualment cada quinze dies i, més endavant, només un cop al mes.

242. A finals d'any, el president nomenava els acadèmics que havien d'integrar la particular durant tot el curs acadèmic anual següent.

d'agost de 1730]). S'hi discutien, per tant, qüestions d'ordre pràctic, per al bon funcionament intern: econòmiques (pagaments a diversos individus que oferien els seus serveis a la institució, com l'impressor, els gravadors, el copista, el porter, etc.), diplomàtiques (entorn dels cerimonials que havien de seguir per dur a terme visites oficials a nivell institucional o per decidir a qui calia enviar exemplars de les publicacions de l'Acadèmia, per esmentar-ne un parell de mostres) o sobre temes concrets com les censures, l'admissió de nous membres, els mitjans per superar la decadència corporativa, s'hi llegien les cartes que arribaven, etc. Però també realitzava una altra funció, de caràcter més intel·lectual: la de proposar projectes i nomenar comissions per dur-los a terme o analitzar-ne la viabilitat. Això sí, tots els acords que aprovava la junta particular havien de ser posteriorment ratificats per la general.

Tant les particulars com les generals eren juntes de caràcter privat, tal com s'especificava a la 27a de les ordinacions aprovades pel marquès de Risbourg esmentades més amunt:

No se permitirá que en las asambleas haya más concurrentes que los académicos y, en caso de que por alguna relevante circunstancia fuere preciso dispensar *esta prohibición*, quedará al arbitrio del vice-presidente (*Ordinaciones y reglas que [...] deben observarse en la misma Academia...*, fol. [11r]; ARABLB, I-III-5).

S'ha de dir, però, que ja havien fet alguna excepció a aquesta «prohibició»: ²⁴³ el 16 d'abril de 1731, havia estat celebrada una sessió semipública ²⁴⁴ en honor precisament del marquès de Risbourg, la descripció de la qual ens ha pervingut en paraules de Josep Gaspar de Bastero, canonge degà de Barcelona i acadèmic des de 1752, el qual, en una de les seves cartes, en fa una viva relació al seu germà Francesc, resident a Girona. ²⁴⁵ Com correspon al to de lletra entre germans, es tracta d'una descripció del clima festiu de les reunions aristocràtiques, a partir de diversos elements que no se solen incloure en una acta formal (com són la decoració, la disposició dels assistents, el refrigeri que se'ls va oferir, etc.). Quant a l'estructura d'aquesta particular

243. Per deferència, es podia arribar a franquejar l'entrada a algun noble; és el cas, per exemple, del valencià marquès de Mascarell, el qual, trobant-se a la ciutat, havia expressat al comte de Creixell el viu desig de concórrer a una junta (jpart. 24/V/1758). En un primer moment, les juntes es regien per unes rígides normes protocol·làries, que, amb el temps, s'anaren difuminant.

244. L'única diferència amb una sessió ordinària, a més del caràcter «obert», és l'absència d'assumptes de caràcter jocós, per bé que el vexamen podia acomplir aquesta funció.

245. Modest Prats en donà notícia ja l'any 1974 i Albert Rossich l'ha analitzat més recentment en un article publicat al butlletí de la RABLB (ROSSICH 1995b); ed. a CAMPABADAL ed. 2004: 73-77.

acadèmia, la distribució dels assumptes fou feta en quatre parts o «estacions», cadascuna de les quals comptava amb la participació de sis acadèmics, que dissertaven sobre temes com *Pruébese que lastima más el alma la tragedia que se ve que la tragedia que se oye o sobre si el alma racional, mientras está en el cuerpo, envejeze juntamente con el cuerpo*. Com a presentació de cadascuna d'aquestes parts, foren interpretades peces musicals (que tenien la lletra en castellà) per l'orquestra que dirigia Francesc Valls,²⁴⁶ en les quals apareixien les quatre gràcies, que eren identificades amb les quatre estacions de l'any. A l'inici, es llegí la introducció a l'Acadèmia i, al final, el vexamen del fiscal, Segimon Comes (basat en el recurs a les parques, en aquesta composició, de tipus satíric, valorava els mèrits —però sobretot els defectes— dels papers presentats).²⁴⁷

Només com a mostra d'un altre tipus de reunió amb una voluntat similar, transcriu la següent «idea tripartita» (pensada per a alguna acadèmia anterior a la concessió del títol de reial, potser de cap a 1744, i absolutament deutora de l'estil dels Desconfiats):

Explicación

El Pernazo es la Academia de que vienen a formar para la función que se proyecta un nuevo Ida, las tres diosas, Venus, Juno y Palas, pretendiendo cada una para sí el premio dorado que arrojó Mercurio después del más espléndido y sabroso banquete, compuesto en la diversidad de platos, que son los asuntos que han de componer esta literaria fiesta, repartidos en tres mudas de meza, correspondientes a tres diferentes classes de asuntos, esto es: los unos concernientes a materias de galantería joviales o afectuosas y otras que puedan dezir relación a la diosa Venus, los otros a cosas naturales, bienes de fortunas, etc., o que digan relación a las calidades de Juno, y los

²⁴⁶. Sembla ser que la primera idea del programa musical (i l'ordre de participació dels acadèmics) que s'havia de seguir fou la següent: «1º, se cantará el canario con tres coblas y un intermedio a todos; se seguirá la introducción; en el lugar de ésta, que sabe el padre director, podrá hacer señal con la campanilla y se repetirá la última cobla del canario y después acabará la introducción; 3º, inmediatamente, se seguirán las coblas de la pabana y luego leerán los papeles don Ramon Dalmases, don Antonio Giblé, don Gerónimo Ribas, don Antonio Ametller; 4º, se cantarán las coblas de la gayta y proseguirán los asuntos don Juan Sagarriga, don José Pinós, el marqués de Sentmenat, don Pedro Serra, don Pablo Dalmases y el padre Massanés; 5º, se cantarán las coblas del babao y leerán papeles otros señores y resolución de un problema; 6º, se cantarán las coblas de la xacona y seguirá el vexamen de Móra y se cantará una seguidilla; 7º, las coblas de las follías y el vexamen de Comas; y 8º, las coblas del villano».

Inicialment, se celebraven amb una certa freqüència reunions amb recitats musicals; així, alternaven parlaments i cançons en unes sessions que denominaven «con idea y música».

²⁴⁷. En especial a partir de la represa de 1729, algunes de les reunions acadèmiques seguien, en certa manera, els certàmens literaris celebrats als col·legis jesuïtics (amb la seva «introducció», «distribució», etc.).

últimos a materias relativas a acciones militares, alabanças de virtudes correspondientes a un general o qualquier otra cosa que pueda dezir relación a la diosa Palas. En seguida de esto, que puede dar materia assí para la introducción como para los asuntos que han de formar el cuerpo de la academia, podrá introducir el vexamen la Discordia, haziendo que, para dar el premio a una de estas tres classes relativas a cada una de las tres diosas, vaya Paris descubriendo las perfecciones de cada una de las partes, esto es, de cada uno de los asuntos a cada classe correspondientes y, al mismo tiempo, la Discordia podrá ir achacando a correspondencia las faltas o imperfecciones que le pareciere bien al censor, quedando la decisión para el premio (no digo de los asuntos sino de las classes) o para resolverlo dicho censor según justicia o bien para dexarla pendiente con nueva maravilla por la igualdad de los méritos (llogall I-III-17).

Més endavant (a partir de 1752), en canvi, les juntes generals guanyaren en voluntat científica i passaren a ser més aviat sessions de treball en què els acadèmics contribuïen amb les seves dissertacions als diversos projectes (especialment, al de la redacció d'una nova història de Catalunya) de la corporació barcelonina.

Resulta difícil presentar de manera tan succintà la tipologia d'aquestes juntes en el decurs del segle, en funció de les temàtiques variades que hi foren tractades: a més de les que s'ocuparen, preferentment, de qüestions històriques, alternant-les amb la resta de disciplines que queden consignades en el primer dels estatuts (entre les quals hi ha les acadèmies anomenades de Felicitat i les dedicades íntegrament a diverses qüestions de filosofia moral), destaquen les sessions en honor dels monarques (o de personalitats il·lustres del moment): en concret, se celebraren juntes en obsequi al rei (per exemple, l'extraordinària que oferiren al nou monarca, Carles III, el dia 20 de gener de 1760, dia de sant Sebastià, un dels seus noms i dia del seu aniversari)²⁴⁸ i sessions necrològiques (com la de 1701 en memòria del difunt Carles II, que prengué forma de *Nenias reales*, o la de 5 de setembre de 1759, dedicada a Ferran VI, protector de l'Acadèmia).²⁴⁹

248. L'endemà, es decidí que, «atendiendo a que el feliz éxito de esta función puede animar el zelo de este real cuerpo a presentar a los reales pies de su magestad este festivo literario obsequio, acuerda la junta que los papeles trabaxados y leídos a tan soberano assumpto se passen a sus autores» (jpart. 21/II/1760; I-II-2, pàg. 164) amb la intenció de publicar-los. Consta, per les actes, que s'acordà imprimir aquests treballs acadèmics (en vint-i-cinc exemplars en paper de marquilla i 300 en paper d'escriure) i que el duc d'Alba, president de l'Acadèmia, havia d'entregar al sobirà un volum; amb tot, no ens n'ha pervingut cap exemplar (segurament, perquè els discursos no acabaren veient la premsa).

249. Encara el 3 d'octubre Jaume Caresmar llegia un discurs en prosa a la memòria del difunt monarca. També hi hagué sessions dedicades als acadèmics més rellevants: en aquest sentit,

Però la corporació barcelonina s'apartava deliberadament, si més no un parell de vegades l'any, del nobles propòsits que la caracteritzaven i que havien recollit en els seus estatuts: a les anomenades «academias de Pasión» (que tenien lloc per Setmana Santa) i a les «academias de carnestolendas»,²⁵⁰ dues ocasions ben diferents, una de solemne i l'altra de caràcter festiu, que tenien en comú el fet de representar una mena de parèntesi dins de la rutina de la resta de l'any.

2.4.1. *Les acadèmies de Passió*

Les acadèmies de Passió esdevingueren, conjuntament amb les sessions necrològiques, els moments de major solemnitat de la RABLB: de fet, no podia ser d'altra manera si considerem l'elevat nombre d'eclesiàstics que tenia la corporació barcelonina entre les seves fileres. La primera junta dedicada íntegrament a la Passió de Crist consignada a les actes és la del 28 d'abril de 1733, tot i que el primer paper conservat és ja del 1730. Després de la corresponent introducció, llegida pel vicepresident, els acadèmics presentaven els seus papers, en prosa i en vers,²⁵¹ entorn de diversos temes, tots relacionats amb la Passió i mort de Jesucrist: l'hort de Getsemaní (1737), la corona d'espines (1750), el Gòlgota (1768), el sepulcre de Crist (1769), la renovació del món (1770), la figura de Jesús com a mestre en la creu (1772), espòs de sang (1773), pontífex (1776), general (1777), llibre (1784), pintor diví (1791), fort armat (1793) o el triomf de Jesús en la creu (1795), que l'acredità Rei (1800), entre altres.

Aquesta expressió pública de la religiositat dels acadèmics perdurà en el decurs de tot el segle. En junta general de 7 de març de 1759,

el señor marqués, director, ha hecho presente que, hallándose próxima la academia que anualmente era loable costumbre dedicarla a la Pasión de Christo Señor Nuestro, *parece proprio de la piedad de este cuerpo no discontinuarla*. Y, en consideración a tan devido privilegiado motivo, acuerda la junta que los señores podrán servirse trabaxar a este lastimoso sagrado assumpto cómo les pareciere, con la circunstancia de

---

destaca la junta general necrològica del 14 d'abril de 1762 en record del traspasat director, el marquès de Llo, mort el 4 de març d'aquell any.

250. La celebració d'aquest parell de sessions anuals esdevingué periòdica i ininterrompuda des del 1729 i serà un dels trets que perviurà en l'etapa encetada el 1752.

251. Cal dir que, en aquestes acadèmies, era més habitual llegir composicions en vers, cosa que durant la resta de l'any es feia també, però de manera més restringida. Tots els «papeles de Pasión» es troben recollits, separadament, als lligalls 23è i 24è; vegeu-los inventariats a l'*Índice de los papeles de Pasión* [en prosa i en vers], que consta por las actas haberse leído en la Academia y de que se han hecho cargo los redactores (1729-1806), conservat a 1-II-1 i també al 5è lligall, núms. 11 (prosa) i 12 (vers).

que no han de ser largos los papeles (I-II-3: *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777*, pàgs. 106-107).

2.4.2. *Les acadèmies de carnestoltes*

A l'altre extrem, els discursos de les «acadèmies de carnestolendas» defugen l'encarcament i la solemnitat dels que es llegeixen durant la resta de l'any, però sense perdre, en cap moment, el «bon gust» que amara les produccions dels erudits del Setcents. La follia més delirant es converteix, a les sessions de l'Acadèmia de Bones Lletres, en el més elevat refinament; l'humor més directe cedeix el seu lloc a la ironia més aguda. I no em refereixo només al refinament de costums, que també podríem trobar en algunes festes celebrades per nobles,²⁵² sinó a l'alt grau d'intel·lectualització que es dona al personatge i a la festa.

El clos de l'Acadèmia, només obert a uns pocs escollits, era l'espai més privat en què se celebrava el carnestoltes a la Barcelona del XVIII. I aquest elitisme havia de quedar reflectit en les dissertacions entorn del personatge, el qual, en lloc de caracteritzar-se per la desinhibició i l'alliberament total que li són propis, arriba, fins i tot, a voler ser admès a l'Acadèmia com un dels seus membres, cosa que es desprèn dels discursos de l'any 1736, *Si Carnestollendas se deve admitir en la asamblea académica barcelonesa, en la circunstancia del tiempo*, d'Agustí Antoni Minuart; *Defiéndose que no sólo pro hac vice tantum, sino que pro cunctis annis de iure se le deve a Carnestolendas la entrada a nuestra Academia*, de Salvador Santjoan; del parell de discursos de Josep Vinyals de la Torre, *Arenga del embajador de Carnestolendas pidiendo la entrada en la Academia* i *Se defiende que Carnestolendas sólo puede ser admitido de gracia y no de justicia*; o de l'anònim *Consejo si se debe dar asunto y qual a Carnestolendas, admitido a la Academia*.²⁵³

Així, els discursos llegits en aquestes sessions versen sobre temes com *Si Carnestolendas ha de ser propiamente del género masculino o femenino*, *Si se huviesen de señalar hijos a Carnestolendas, ¿quáles serían?*, *Si don Carnestolendas padeció en su vida enfermedad de hipocondria, ¿En qué se funda el derecho de Carnestolendas para la impunidad de sus locuras?* o *¿De qué país es oriúndo Carnestolendas?* Tots aquests escrits en castellà, exceptuant l'*Arbre*

252. No repetiré aquí el que ja he dit en una altra ocasió respecte d'aquest tema; veg. CAMPABADAL 2003C.

253. Vegeu-los a ARABLB, 35è lligall, núms. 28 (8.1), (5), (6), (7) i (8.2), respectivament.

genealògic d'en Carnestoltes, dissertació llegida per Feliu d'Amat, de Llentisclar i de Grevalosa el 3 de febrer de 1736.²⁵⁴ Amat emprà el recurs típic de l'ambaixador d'en Carnestoltes, que, en altres composicions literàries, aconpleix el paper d'anunciar l'arribada del personatge. En aquest cas, es tracta del seu «rei d'armes», el qual va explicant tots els cognoms dels acadèmics que apareixen a l'arbre genealògic d'en Carnestoltes, tot relacionant-los amb elements propis d'aquesta festa. No costa gaire imaginar-se la reacció dels acadèmics en veure's com a descendents directes del representant de la follia, a través d'anagrames i jocs de lletres amb els seus cognoms:

Ja havem arribat, per fi, a l'últim fill d'en Carnestoltes, que dins un òbolo petit se confegeix *m, o, r, mor*; y, per faltari-li lo lloch, hi ha desobra una *a*, que ve tot junt a dir *Móra*. Mes no-s deu llegir així, sinó que, començant per la *a* que està desobra, no se deu pronunciar sinó *Amor*. Aquest fou lo més travès fill d'en Carnestoltes y, entre molts que ell ne tingué, dos aquí se li n'asseñalan baix lo nom de *Dalmasey Sentmenat*. Dalmasey baix lo anagramma és *Maladies*, que vol dir 'malalties' en francès, y lo germà de aquest és *Sentmenat*.²⁵⁵

A més de discursos en prosa també destaquen les composicions poètiques dedicades a aquest personatge, tot i que malauradament no ens n'ha pervingut quasi cap²⁵⁶ i només en tenim alguna referència que es pot espigolar entre la documentació institucional.

2.5. DELS SALONS I EDIFICIS EN QUÈ SE CELEBRAREN LES JUNTES

Les paperetes d'avís,²⁵⁷ enviades pel secretari, indicaven la data i el lloc en què tindria lloc la propera junta. En general, i atesa l'extracció social dels seus membres, les sessions acadèmiques se celebraren en diversos edificis senyoriais pro-

254. ARABLB, 35è lligall, núm. 28 (2) (fol. [6r], per a la citació). El títol és meu.

255. En aquest fragment s'està referint al marquès de Llo, Josep de Móra i de Catà, a Ramon de Dalmases i Vilana, marquès de Vilallonga, i a Francesc de Sentmenat i d'Agulló, marquès de Sentmenat, tots acadèmics rellevants en la represa de 1729.

256. L'única excepció són les peces del baró de Rocafort conservades al ms. 1.874 de la BC. en realitat, ni tan sols no ens han arribat composicions en castellà. Aquest fet em fa pensar en dues opcions possibles: o bé que els acadèmics no degueren concedir la més mínima importància a aquest tipus de poemes i, per això, no els conservaren a l'arxiu; o bé —hipòtesi més plausible, atès que conservaven tots els papers— que, com que bona part foren escrites en català, van ser separades per a configurar la col·lecció de poesies de què parlaré en el capítol tercer (veg. §3.2.) de la segona part.

257. La primera papereta d'avís de què tenim constància té la forma següent (I-II-2, pàg. 1):
Al señor ...:

pietat dels presidents o dels vicepresidents de la corporació barcelonina. Aquests habitatges, i més en concret els seus salons, esdevingueren els llocs de relació social per excel·lència de la noblesa, ja que permetien exterioritzar, a través de la seva construcció i decoració interior, l'estatus privilegiat dels aristòcrates. Així, per exemple, el Palau Moja és, segurament, la fita constructiva més emblemàtica que potencià l'aristocràcia barcelonina durant el Setcents; promogut per Maria Lluïsa de Copons Descatllar, marquesa de Cartellà i de Moja, el projecte fou executat entre 1774 i 1789. Francesc Pla, «el Vigatà», vinculat al Col·legi de Pintors, fou l'encarregat de decorar les parets del saló, amb una iconografia referida a fets d'armes, d'història i llegenda de la família Cartellà, i el sostre, amb motius mitològics; Manuel i Francesc Tremulles també tingueren cura de la decoració.

En aquest sentit, al carrer de Montcada, que havia passat de tenir un caràcter comercial a tenir-lo nobiliari, es trobaven les residències habituals d'alguns dels més destacats acadèmics (veg. MUNTADA 2002: 52-76). Isabel Germán (1993: 565) considera, precisament, aquesta proximitat espacial (així com les aliances matrimonials) com un dels vincles imprescindibles per a la creació de societats d'aquest tipus. Les primeres acadèmies, les de la Desconfiada, tingueren lloc a l'actual número 20 d'aquest carrer, residència de Pau Ignasi de Dalmases i Ros, «cuya casa es de las más vistosas y alegres desta excelentísima ciudad»,²⁵⁸ en concret, com ja ha estat dit, a la biblioteca.

A la represa de 1729,²⁵⁹ el lloc de reunió escollit fou l'anomenat domicili de Sant Sever, residència del primer president interí, Segimon Comes. El catedràtic de Retòrica fou beneficiat de Sant Sever i, per aquest motiu, l'Acadèmia es reuní en una casa del carrer dels Tallers, propietat d'aquella capella. Actualment, resta només la capella, convertida en la parròquia de Sant Pere Nolasc des de 1969. El que n'ha quedat és la capella interior del primer convent que els paüls tingueren a Espanya. Construïda entre 1710 i 1746, fou dedicada a sant Sever i

---

Se participa que el lunes 1º de mayo [de 1752], a las 4 de la tarde, se tendrá junta general académica en casa del señor marqués de Llió para leer el real decreto y despacho de protección y acordar, en su vista, lo conveniente, para lo que se espera su asistencia.

Acuerda, asimismo, que se presente primero el real despacho a su excelencia y real audiencia por el señor maqués de Llió, en nombre de la Academia.

258. Citat a la «Razón» de les *Nenias reales*, pàg. [7].

259. Quant al període immediatament anterior, ja m'he referit als tres emplaçaments coneguts: a més de can Dalmases, les cases de Bernat Antoni de Boixadors i Feliu d'Amat. De fet, després de la represa, ens consta que ambdues cases van continuar acollint la junta particular (can Savallà: 1/X/1729, 26/IX/1730 i 27/II/1733; ca n'Amat: 3/1 i 18/VII/1730).

a sant Carles Borromeu.²⁶⁰ El 1808 els religiosos foren expulsats i el convent passà a ser un hospital militar, funció que exercí fins al 1939. Entre 1943 i 1947, l'Ajuntament de Barcelona demolí les dependències hospitalàries i en restaurà l'església, la qual cedí, en usdefruit, als mercedaris.

Aviat (1/IX/1729), tornarien a tenir lloc les sessions (especialment les juntes generals) a l'antiga seu de l'Acadèmia dels Desconfiats, a can Dalmases; ara, però, sota els auspicis de Ramon de Dalmases, segon marquès de Vilallonga, el qual acolliria els acadèmics a casa seva fins al 1740. En morir el propietari, la junta particular decidí que «se suspende juntarse en su casa» i acordà que Josep Galceran de Pinós s'assabentés si les sessions podien continuar celebrant-se a casa del comte de Peralada, president de l'Acadèmia, i que, «en caso de no poderse lograr este lugar, suplicar [*Feliu d'Amat*] al muy reverendísimo padre maestro Minuart, director, que permita tenerse en su celda o adonde le pareciere bien» (jpart. 5/IV/1740; I-III-1: [Actes de 1740 a 1748], fol. [17]). Finalment, acabaren reunint-se en aquest darrer espai; tot i així, el palau situat a la plaça de Santa Anna, propietat del comte de Peralada, també presencià alguna sessió acadèmica.

El nou període, marcat per la protecció reial, vindria acompanyat d'una nova seu per a la RABLB. Com era d'esperar, a partir de l'1 de maig de 1752, la junta general —i, a més, la particular— es reuní a l'habitatge del marquès de Llo, situat també al carrer de Montcada i que havia estat adquirit per la família l'any 1706.²⁶¹

El 1777 deixaren de celebrar-se les juntes generals en cases particulars: el 5 de febrer d'aquell any, l'aleshores recent president, el comte d'El Asalto, comunicava en junta general que, havent demanat a l'ajuntament «la pieza grande de sus casas, llamada la del Consejo de Ciento», perquè l'Acadèmia pogués celebrar-hi les seves sessions, «había gustosamente condescendido el aiuntamiento a franquear la pieza, determinando, al mismo tiempo, costear la composición que necesitan algunas ventanas y puertas», tot i que González s'havia ofert a cobrir aquestes despeses. La casa municipal, «lugar tan propio, fijo, correspondiente a un cuerpo como la Academia»,²⁶² resultà un emplaçament regular fins al novembre de 1793, mes en què «no se celebró junta general [...]

260. La pintura mural és obra del pintor provençal Josep Bernat Flaugier, introductor del neoclassicisme a Catalunya. Per a més dades, veg. la *Guia histórico-artística* (1999) redactada per fra Carmel Portugal.

261. Un paper de carta, fet servir com a full de guarda d'un elogi fúnebre dedicat al marquès de la Mina, conté les següents indicacions: «per lo molt ilustre señor marquès de Llió, que Déu guarde molts, etc.» i «en sa casa, prop Sant Geroni de la Murtra» (19è lligall, núm. 47).

262. Les citacions provenen dels *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777* (I-II-3), pàg. 220, sobre la petició del saló del Consell de Cent de l'Ajuntament per a realitzar les diverses sessions.

por hallarse ocupado el salón llamado de Ciento con motivo de las ocurrencias con los franceses». ²⁶³

Ens consta també que algunes juntes generals de la dècada dels 80 foren celebrades al Palau Reial del comte d'El Asalto, palau on tenien lloc habitualment les particulars (excepte algunes que, puntualment, foren celebrades a casa d'altres acadèmics, com Salvador Puig —en concret, les de 1792).

2.6. DE LES OBRES ACADÈMIQUES: TIPOLOGIA DELS ASSUMPTES LLEGITS I PUBLICACIONS

Unos se aplican a levantar el velo que cubre las verdades de la historia de Cataluña; otros, a dirigir opiniones, atacar perjuicios tocante[s] a la política y la moral; todos, a perfeccionar las costumbres de la provincia, procurar el amor a la ley y al monarca, fomentar el zelo en los magistrados y resoluciones generosas en la nobleza.

JORDI REI (1777)²⁶⁴

Abans d'entrar en l'anàlisi pròpiament dita de la tasca intel·lectual de la RABLB, i per cloure aquesta primera part de l'estudi, s'imposa presentar uns breus apunts entorn de la tipologia dels discursos que foren llegits en les juntes, així com un llistat de les publicacions acadèmiques que veieren la llum en el Setcents.²⁶⁵

Inicialment, diversos acadèmics optaren per la glossa, d'una banda, dels grans autors clàssics grecollatins²⁶⁶ i, de l'altra, de passatges de la Sagrada Escriptura, com ja havia estat fet des del segle XVI. Les lliçons filosòfiques, la discussió de temes morals i la poesia de temàtica burlesca, pròpies de les Acadèmies barroques (com la dels Nocturns de València, entre altres), predominen en les sessions dels Desconfiats. A partir de la presa de 1729, les temàtiques comencen a

263. Jgen. 16/XII/1793; I-III-1: *Registro de las juntas generales...*, pàg. 15.

264. [*Gratulatòria a la RABLB*] (1777); ARABLB, 14è lligall, núm. 53, fol. [1v].

265. Recentment, he parlat de l'activitat editorial de la corporació barcelonina des de 1701 fins a l'actualitat, fent un èmfasi especial en el Setcents, època en què es troba el germen tant dels projectes que caracteritzen l'esperit de la institució com les tres grans sèries de publicacions periòdiques: les memòries, els discursos i el butlletí; veg. CAMPABADAL 2005b.

266. Veg., per esmentar-ne només un exemple, els discursos del baró de Rocafort (de 1731) dedicats a amplificar les sentències d'Ovidi, «Nulla animo cura est animum dum figit amoris cura», i de Sèneca, «Quod non dedit fortuna non auferit» (BC, ms. 1.874, fols. 39v-45v).

canviar una mica, per bé que encara hi ha una certa abundància de discursos dedicats a qüestions mitològiques i religioses. A mesura que avança el segle, però, el panorama de temes es va completant (sobretot des de 1752): les dissertacions acadèmiques abracen bona part de les humanitats i versen sobre qüestions de filosofia, política, poètica, eloquència, història (antiga i moderna, civil i eclesiàstica, universal, d'Espanya i de Catalunya), etc. La classificació general que en feren els mateixos acadèmics ja resulta prou eficaç: d'una banda, distingien, en funció de la forma, els treballs en prosa dels que eren escrits en vers;²⁶⁷ de l'altra, segons la temàtica, encabien tota la producció en un parell d'etiquetes: assumptes històrics i assumptes heterogenis.

Sens dubte, una de les funcions més rellevants de la vida institucional de qualsevol corporació és la tasca editorial, una tasca que, en el cas de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, tingué des del seu origen una evident projecció externa, més enllà de les —més o menys— closes juntes acadèmiques, i que, sobretot a finals de segle, tingué una vitalitat especial amb l'intent d'aconseguir una publicació periòdica, el *Semanario de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Estrictament parlant, en el segle XVIII, existeixen només cinc publicacions sorgides com a obres corporatives (és a dir, aquelles que la institució costejà, per bé que encara les estigués pagant el 1791):²⁶⁸

a) Un parell, a càrrec dels Desconfiats. La més rellevant: les *Nenias reales* (1701), succintament analitzades al capítol anterior.

b) I, en forma d'opuscle, la *Nueva disposición y firmes leyes que ha de observar para su gobierno la Academia de los Desconfiados de la ciudad de Barcelona*. [Barcelona]: Rafael Figueró, impr., [c. 1701].²⁶⁹

c) La més destacada de totes, el volum primer de les *Memorias*, sota el títol de *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Origen, progresos y su primera junta general, baxo la protecció de su magestad, con los papeles que en ella se acordaron* (Barcelona: Francesc Surià, impr.,²⁷⁰ [1756]). N'ocupen

267. A l'Acadèmia, hi foren conreats molt bona part dels gèneres apresos formalment a l'escola i consolidats en estudis superiors. Per exemple: entre els prosaics, l'oratori (amb arengues, panegírics, oracions fúnebres o sermons), l'històric (a l'hora de redactar la història de Catalunya), el didàctic (amb algunes de les dissertacions o memòries acadèmiques) i també l'epistolar (amb tota la correspondència privada o institucional).

268. Consta, al lligall 39è [signatura antiga], que encara en aquest any se li havien de pagar a Surià, des de la institució, les tres darreres publicacions de la llista següent.

269. L'únic exemplar conservat que he pogut localitzar fins al moment es troba a BUB (Sala de Reserva), 07 B-65/5/7-51.

270. Com recollia la cèdula de protecció reial, calia nomenar un impressor perquè es fes càrrec

una bona part les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, del marquès de Llo (veg. §1.3.3. de la segona part).

d) La carta d'agraïment, datada de 1757, del papa Benet XIV (Prospero Lambertini) per la tramesa de l'esmentat primer volum de l'obra prèvia.²⁷¹ Tot i que Pere Molas (2000: [10]) ha afirmat que «l'Acadèmia va decidir difondre impresa la carta del pontífex, cosa que sembla que no es va fer», un exemplar imprès d'aquesta carta ens ha pervingut a 2-IV-6 (35), amb el títol de *Sanctissimi Domini nostri Benedicti papae XIV. Epistola Regiae Politiorum Literarum Academiae Barcinonenis sociis* (Barcelona: Francesc Surià, impr., 1757).²⁷²

e) L'oració fúnebre de l'acadèmic Josep Mercader dedicada al difunt president, Bernat Antoni de Boixadors, comte de Peralada.²⁷³ El títol complet és: *Oración fúnebre que, en las exequias dedicadas por la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona, el día 20 de diciembre de 1755, en el templo de Santa Cathalina, mártir de la misma ciudad, a la memoria de su presidente el excelentísimo señor conde de Perelada, dixo el M. R. P. M. Fr. Joseph Mercader, del orden de Predicadores, académico de número de dicha Real Academia* (Barcelona: Francesc Surià, impr., [1756]).²⁷⁴

de totes les obres que la institució donés a la llum pública. Tot i que, en un primer moment, havia de ser Pau Nadal (jpart. 26/III/1753), l'escollit finalment, entre els diversos impressors barcelonins, fou Francesc Surià (jpart. 5/XI/1753), que realitzaria aquesta tasca, la d'impressor propi, des del 1755 i fins que fou substituït pel seu fill Francesc Surià i Burgada el 1783; veg. el despatx expedit a Francesc Surià, amb data de 15 de juny de 1755, i les diverses peticions per ocupar el lloc d'impressor de la corporació, al lligall 1-III-2.

271. Aquesta carta, que contenia les «especiales expresiones de estimación y concepto que ha merecido a su beatitud este literario cuerpo, con motivo de aver visto la obra previa que ha dado a luz» (1-II-3; pàg. 87), fou llegida pel marquès de Llo en junta general el 5 d'octubre de 1757; de les gestions per a la seva impressió se n'encarregà Ramon de Ponsic.

272. A més de les diverses al·lusions que li fan, atesa la seva importància, consta també per una lletra de l'inquisidor general (conservada al lligall 1-III-2), adreçada al marquès de Llo (3 de novembre de 1757) que fou realment impresa: «Recibo con el maior aprecio la de vuestra señoría, acompañada de los quatro exemplares que se sirve remitirme de la carta con que su santidad explica su gratitud por los dos libros que tubo el honor de pasar a sus manos essa Real Academia». Al lligall 1-III-3, se'n conserva un altre exemplar.

273. En els seus comptes, Surià la descriu com «la oración fúnebre predicada por el R. P. M. Fr. Domingo [sic] Mercader, dominicano e individuo de la Academia, en las exequias que ésta consagró a la memoria de su presidente el excelentísimo señor conde de Çavallà; qual oración ocupó quatro pliegos y se imprimieron 400 exemplares» (lligall 39è [signatura antiga]), fet que confirma que es tracta d'una publicació institucional.

274. Se'n conserven un parell d'exemplars a BC, F. Bon. 7.142 i 3.200. A més de l'oració fúnebre pròpiament dita (en què Mercader l'elogia com a president de l'Acadèmia, perquè «restablació en Barcelona la Academia de *Buenas Letras*, que antes llamaron de los *Desconfiados*»,

Un breu parèntesi per remarcar que l'oració fúnebre (i el panegíric) fou un dels gèneres que més conreaten els acadèmics. Ja he esmentat la sessió necrològica celebrada mesos després del traspàs de Carles II (gener de 1701) que veié la llum en forma de *Nenias reales* o la dedicada a la memòria del difunt director, el marquès de Llo. En aquest darrer cas, els acadèmics reatren un home profundament religiós i devot (membre de diverses confraries, lector de llibres religiosos, que atenia els malalts més pobres de l'hospital de la Santa Creu; veg. MOLAS 2000: [2]);²⁷⁵ Francesc Armanyà fou l'autor de l'elogi fúnebre de part de la Congregació de l'Esperança, de la qual havia estat confrare.²⁷⁶

Quant al panegíric (fet quasi sempre *postmortem*), els acadèmics eren conscients de la importància d'aquest gènere que a finals de segle havia estat pràcticament oblidat per la corporació. Es tornaria a instituir el 1806, «a imitació de otras Academias», però només com a distinció a alguns dels acadèmics, aquells que decidís la junta particular que fossin mereixedors d'aquesta distinció, «ya por razón de su ardua asistencia y trabajos literarios, como por otros particulares servicios que hayan prestado a la Academia».²⁷⁷ Aquests panegírics tenien una doble vessant, atès que, «con dificultad, puede separarse el elogio de lo literario de lo christiano»:

Nuestra santa religión, sin desantenderse de tan digna correspondencia [*fer un elogi de les tasques literàries*], muchos siglos hace que tiene aprobada la práctica de alabar en los difuntos las acciones que puedan servir de modelo a la vida christiana.²⁷⁸

El marquès de Barberà, en el seu «parecer» o censura de l'*Elogio de Carlos Martello. Sobre la célebre victoria que ganó a los moros delante de Tours* (1757), de

---

pàg. 11), hi ha el gravat, fet per Ignasi Valls, del monument de Manuel Tremulles, les inscripcions que hi figuraven i la certificació signada per Ramon de Ponsic, com a secretari (amb data de 12 de març de 1756); l'encarregat de fer-ne la censura fou Francesc Armanyà.

275. Veg., per exemple, composicions com *Al anhelo grande que tenía nuestro difunto marqués de unirse más y más con Dios, a cuyo fin empleava algunas horas cada día en la oración mental. Octavas*, de Marià de Sans i de Sala (15è lligall, núm. 3). També el vers de tipus humorístic d'Aleix Feliu de la Penya i d'Isern, *A la mortificació de nostre difunt director en tots los sentits, privant-los dels llets y honestos recreos, fins en no pèndrer tabaco en las iglesias y, a més, en pena de alguna leve distracció de sa contemplació continua* (1762) (ARABLB, 32è lligall, núm. 5; ed. a CAMPABADAL ed. 2003a: 49-50).

276. Hi destacà, com molts altres acadèmics, «su imponderable trabajo en promover la Real Academia de Buenas Letras» (BC, F. Bon. 3.208: oració que «dixo el padre maestro fray Francisco Armanyá, socio numerario de la mencionada Real Academia»).

277. Jpart. 1/V/1806; I-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 119.

278. Antoni ALEGRET, *Elogio fúnebre del señor don Rafael de Llinás y de Magarola, regidor que fue de esta ciudad y académico de Buenas Letras* (1806), 19è lligall, núm. 39, fol. [1r].

Joan d'Alòs i Fontaner, ja havia exposat que tot bon panegíric havia d'acomplir uns requisits bàsics, sobretot el d'amplificar (si podia ser a partir de la bibliografia) les glòries del personatge que s'està elogiant:

Éste debe constar (según el sentir de los más excelentes rethóricos) de unos substancialísimos requisitos, assí en orden a la persona que debe engrandecerse como a los que pertenecen al hecho que deve decifrarse (9è lligall, núm. 11, censura, fol. [17]).

SEGONA PART

L'APORTACIÓ DE LA REIAL ACADÈMIA DE
BONES LLETRES DE BARCELONA A LA
CULTURA CATALANA

Con el estudio y el tiempo hace maravillas el buen gusto,
y no hay empeño imposible en las buenas letras si el ocio
y la pereza no previenen el passo, entorpeciendo el ingenio
para que, entregado al desmayo de la natural ignorancia,
nada adelante en la cultura de las cosas arduas que
constituye el feliz estado de los que llaman *hombres*.

ANTONI ANDREU I MASSÓ (1758)

1. L'INTERÈS PER LA HISTÒRIA DE CATALUNYA

Al llarg de tot el segle XVIII, l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona esdevingué el marc d'actuació dels erudits més importants del moment i acollí una bona part dels projectes que, si haguessin reeixit tots, haurien donat un gran impuls a la cultura catalana.²⁷⁹ Com destacà Antoni Comas, tres foren les grans línies relacionades amb la cultura catalana que va promoure la institució en el decurs del Setcents, les quals passaren pel projecte d'elaboració d'una història de Catalunya, per diverses iniciatives envers la llengua catalana i una certa producció de poemes en català. Seguint la mateixa estructura que aquest historiador de la literatura, però focalitzant l'atenció —això sí— en la corporació (i no en alguns dels seus acadèmics), en els capítols següents s'analitzaran les aportacions més rellevants en cadascun d'aquests tres grans àmbits.

L'Acadèmia Literària barcelonina havia nascut com a reunió de persones rellevants entre la noblesa i les arts amb la voluntat de conrear la història sagrada i profana (especialment la de Catalunya), tot i que sense menystenir les filosofies natural, moral i política ni l'eloqüència o la poesia.

Sens dubte, i atès que constituïa l'objectiu principal de l'Acadèmia ja des de la represa de 1729, el projecte de redactar una nova història de Catalunya mereix una especial atenció. «Tomóse por norte el que fuese la historia su principal empleo», s'especifica a l'acta de la primera junta, d'1 d'abril de 1729.²⁸⁰ Perquè era una voluntat —preeminentment—²⁸¹ historiogràfica en

279. Amb el benentès que algunes de les empreses foren dutes a terme per acadèmics, però fora del clos de la corporació que els havia donat l'impuls inicial.

280. ARABLB, 1-III-1 [Actes de 1729 a 1735].

281. Durant aquesta etapa, la història acabà cedint part del seu lloc a la política, la moral i la poesia.

general la que justificava el renaixement de la corporació. De fet, la precisió de fer història de Catalunya no arribaria fins més tard; per aquest motiu, els discursos tractaven tant de qüestions metodològiques, com d'història universal o de la d'Espanya.²⁸²

Modernament, el primer a referir-se a aquesta activitat de la RABLB ha estat Antoni Elias i de Molins, en parlar de *Los estudios históricos y arqueológicos de Barcelona en el siglo XVIII* (1903), però únicament esmentà, i ben bé de passada, les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, de Josep de Móra i Catà, marquès de Llo.²⁸³ Un segle després, les referències a la tasca historiogràfica de la institució s'han limitat (excepte uns pocs casos que comentaré en el seu moment) a l'obra de Móra o a repetir uns mateixos passatges i, encara, a partir de l'extracte de les actes que féu Miret i Sans (1921). Ni tan sols una monografia amb un títol tan suggerent com «Doscientos años de historia de Cataluña en la Real Academia de Buenas Letras» (veg. ABADAL 1955) recull tots els projectes que impulsà la corporació barcelonina.

Tenint sempre ben present que un dels objectius principals del treball que el lector té ara a les mans és descriure un marc, en aquest cas, un marc institucional, depassaria (i de molt) aquesta fita realitzar una anàlisi acurada i sistemàtica de tots els discursos de caràcter històric relacionats amb Catalunya, conservats a l'arxiu de la institució.²⁸⁴ Només això ja podria esdevenir un altre estudi independent que, de ben segur, donaria diverses claus per entendre més globalment la historiografia catalana en el Segle de les Llums. Per aquesta raó, he optat per presentar i analitzar els diversos projectes (reeixits o no) impulsats des de l'Acadèmia i per plantejar l'evolució en el temps de cadascuna d'aquestes empreses. Amb tot, un tast dels discursos històrics més rellevants, malgrat no ser exhaustiu, ja ens pot proporcionar les eines necessàries per dibuixar les línies bàsiques seguides en el decurs del segle.

282. Els diversos treballs que ens han pervingut dedicats a les dues darreres qüestions estan recollits als lligalls 9è i 7è, respectivament.

283. De fet, Elias dedicà quasi tot el seu discurs d'ingrés a la corporació barcelonina a Jaume Caresmar. També s'ocupà, per bé que de manera més breu, de la recerca històrica de Jaume Pasqual, dels Finestres, de Francesc Xavier Dorca, de Josep de Vega i de Sentmenat, de Manuel Marià Ribera o d'Antoni de Capmany, entre altres. D'un altre acadèmic, de Pere Serra i Postius, afirmà contundentment: «Algo publicó, todo mediano, pero lo inédito, que es mucho, merece el más completo olvido, por no estar sus datos ajustados a seria investigación y estudio meditado» (ELIAS I DE MOLINS 1903: 25).

284. A l'apèndix de fonts documentals de la tesi que és a la base d'aquestes ratlles l'investigador interessat en el tema hi podrà trobar el llistat d'aquests discursos històrics classificats segons les mateixes èpoques que es marcaren a la corporació i ordenats per períodes cronològics.

I.1. BREUS CONSIDERACIONS PRÈVIES ENTORN DE LA METODOLOGIA HISTÒRICA

«Enmig de les trivialitats heretades de l'educació jesuítica barroca, destacava una dedicació principal als temes històrics, tribut al sentiment tradicionalista de les classes elevades de Barcelona», ha afirmat Ramon Grau (1995: 338). Sigui per aquest sentiment tradicionalista o per alguna altra causa, la corporació barcelonina prengué la matèria històrica com a fonament de bona part dels seus treballs; una matèria que, quantitativament, anava en progressió ascendent, desbancant els assumptes mitològics i els més pròpiament literaris, inherents al tipus de caràcter que impregnà l'Acadèmia dels Desconfiats (amb la destacada excepció, és clar, de Pau Ignasi de Dalmases, que ja s'havia adonat del valor pràctic de l'estudi de la història, sobretot d'aquells esdeveniments relacionats amb el govern i l'administració, i de la seva importància en l'educació civil de la joventut barcelonina).

Així, a la junta particular de 6 d'octubre de 1729, un grup d'acadèmics es dedicaren a discutir «de lo importante al fin histórico, principal objeto a que se encaminan los principales ejercicios de la Academia». ²⁸⁵ Fet i fet, ja a la primera sessió acadèmica, de maig de 1729, el marquès de Llo havia llegit un discurs entorn de la utilitat de la història (dividida en tres parts: moral, política i religiosa) per fer de l'home home. I fins i tot, aquest tret quedà reflectit en la denominació inicial de la institució: *Academia de Historia y Buenas Letras de Barcelona*. ²⁸⁶

En aquests moments, en què es posa de manifest l'objectiu històric, les qüestions metodològiques prengueren un caire d'especial rellevància. En primer lloc, s'acordà que tots els autors que se citessin en els discursos fossin clàssics i, per aquest motiu, en treballaren un catàleg que servís de guia als acadèmics. L'1 de setembre de 1729 es creà una comissió, integrada per Tomàs Maçaners, Agustí Antoni Minuart, Ramon de Dalmases i Pere Serra i Postius, encarregada de formar un catàleg d'autors apòcrifs, dels de «mayor

285. La junta particular estava integrada, en aquest cas, per Vicent Pau Sobrecases, Bernat Antoni de Boixadors, Francesc de Savila, Tomàs Maçaners, Pere Serra i Postius i Isidre Padró (veg. I-III-1: *Resoluciones de la Academia Literaria Barcelonesa* [=Actes de 1729 a 1735], fol. [8v]). L'estudi de la història ja havia estat fomentat des de les Acadèmics aragoneses del Siscent, hereves de Zurita, a les quals es dissertava entorn de qüestions religioses, geogràfiques o de jurisprudència. A Osca i Saragossa, els *Diálogos de medallas, inscripciones y otras antigüedades de Tarragona* (1587), d'Antoni Agustí, impulsaren la numismàtica i l'arqueologia.

286. Nom aplicat a la corporació barcelonina que apareix en una «Relación de todos los individuos [...] que han sido nombrados por académicos en la Academia de Historia y Buenas Letras de Barcelona» (I-II-3: *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777*, pàg. 1).

autoridad» i dels de «tenue probabilidad». En aquesta línia, l'Acadèmia de Portugal (amb la qual mantenien una estreta relació des de la represa), els envià el 1730 un llistat d'autors apòcrifs portuguesos que repartiren entre els acadèmics, conjuntament amb els que afegí la mateixa institució barcelonina.²⁸⁷ Un quart de segle més tard (jpart. 15/XI/1756), s'acordà revisar i afegir nous autors (perquè no s'havien tingut presents en el moment de redactar el catàleg o perquè havien sorgit des d'aleshores) a aquesta relació, tasca que dugueren a terme Francesc de Sentmenat, marquès de Sentmenat, en qualitat del degà (i, per tant, president de la junta particular) i Antoni d'Armengol i Aimeric, baró de Rocafort. De ben segur, aquesta nova revisió i ampliació del catàleg responia, en part, al fet que el marquès de Llo destaqués la conveniència de formar una crítica dels autors més importants, tant catalans com estrangers, que han tractat de la història de Catalunya (18/IX/1752). En realitat, una tasca paral·lela ja l'havia dut a terme Pere Serra i Postius en redactar una *Lista de historias de Cataluña* (1737).²⁸⁸

Així, doncs, durant el període de l'Acadèmia Literària de Barcelona, abundaren els treballs sobre metodologia històrica, sobre teoria de la història i sobre les ciències auxiliars, entre els quals destaquen (tots ells llegits els anys 1729 i 1730): *Pondérase quàn nessesaria es la crítica por la historia*, de Ramon de Dalmasas, *Señalar las quatro principales reglas de la crítica y hazer juhizio de ellas*, del marquès de Llo, *Disertación en que se manifiesta quàn nessesaria sea la geografia para la historia*, del marquès de Sentmenat, i *Explicase la connexión que tiene la geographia con la historia*, del baró de Rocafort.²⁸⁹ De fet, la geografia, com a ciència auxiliar de la història, ja havia despertat l'interès dels acadèmics Desconfiats: consta que Pau Ignasi de Dalmasas féu una traducció de *La geografia fácil que, en francés, escribió Gilles de Jennay* (obra que se li ha pogut atribuir definitivament gràcies a la lectura del primer vexamen) i, segons Encarnación García (1970: 205), pro-

287. Veg. una de les diverses còpies conservades d'aquesta relació d'autors apòcrifs i «sospitosos» referents a punts històrics, signada per Vicent Pau Sobrecases, president, i Isidre Padró, secretari, al 10è lligall, núm. 6 («Como el alma de la historia es la verdad, ha parecido conveniente dar a cada académico una lista de todos los autores apócrifos, que serán los mismos que el presidente de la Real Academia [de] Portugal ha remitido al nuestro, añadiéndoles una suscita nota y tres más para nuestras historias se deben del todo huir y algunos que cautamente se han de manejar»); i al 13è lligall [*Papers diversos*], un exemplar del *Catálogo de los autores que ha dado por apócrifos la Real Academia de Portugal*.

288. Edito aquest interessant *Papel de Pedro Serra y Postius. Sobre las historias que se han escrito de Cataluña*, conservar a ARABLB, 4t lligall, núm. 2, a CAMPABADAL ed. 2004: 58-63.

289. ARABLB, 12è lligall, núm. 2 (2) (ed. parcial a CAMPABADAL ed. 2004: 50-53), 12è lligall, núm. 2 (3), 11è lligall, núm. 38 i 12è lligall, núm. 9 (21), respectivament.

jectà la redacció d'un diccionari de caràcter geogràficohistòric similar als que circulaven per Europa; a més, comptaren també entre les seves files amb la presència del geògraf Josep Aparici,²⁹⁰ autor, entre altres, d'un treball sobre la relació que tenen entre si la geografia astronòmica, la natural i la històrica, en què afirmava que la geografia i la cronologia són dues disciplines fonamentals per a la història:

Sería muy imperfeta la historia en un sugeto si no tenía noticia de la geographía natural, porque le faltaría <el> un ojo de la historia si ignorava las tierras en que sucede o ha sucedido lo que se lee o discurre en una conversassión. El tiempo y lugar en los sucesos da la verdadera noticia. Cronología y geographía son los dos ojos de la historia.²⁹¹

Totes aquestes qüestions metodològiques culminarien, anys més tard, amb les *Observaciones sobre los principios elementales de la història*, del marquès de Llo.

1.2. ENTORN DELS TREBALLS ACADÈMICS DEDICATS A FETS D'HISTÒRIA D'ESPANYA

Inicialment, els acadèmics es proposaren de fer història d'Espanya (d'aquí que, seguint aquesta orientació primigènia, hi hagi molts discursos referits a d'altres territoris de la Península). A les quatre primeres juntes de 1729, ja

se havía discurrido, por cosa de que podría esperar la Academia muy útiles consecuencias, el que por el tiempo se formase alguna *obra histórica de España*, empesando, en este caso, prime[r]o a componer un diccionario histórico de Cataluña (junta de 15/VII/1729; 1-III-1 [Actes de 1729 a 1735]).

De la història d'Espanya en general, però, ja se n'ocupava la Real Academia de la Historia de Madrid (la qual tingueren com a model),²⁹² i, per distingir-s'hi, la de Bones Lletres de Barcelona prengué, com a objecte principal,

290. Alguns dels seus discursos es conserven a la BC, ms. 1.004 ([*Diversos discursos destinados a l'Acadèmia dels Desconfiats*], c. 1703). Per a més dades sobre la figura d'aquest geògraf del rei i ajudant de tresorer de Catalunya, autor d'una *Descripción del Principado de Cataluña* i d'un *Discurso geográfico* (dins de les *Nenias reales*), veg. ALÒS 1928, LLOBET 1956 i WINDLER 1997.

291. Josep APARICI, *Asumpto: escribirá de la liasión que, entre sí, tienen la geographía astronómica, natural e histórica, difiniendo a cada una de ellas en particular*. BC, ms. 1.004, fol. 8v.

292. N'he exposat un exemple en parlar de les censure, que calia que seguissin «la práctica que observa la Real Academia de la Historia en semejantes casos» (veg. §2.3.2.2. de la primera part).

la història de Catalunya: en mots propis, la RABLB era la «coronista del principado de Cataluña», mentre que la de la Historia de Madrid ho era «del Reyno». La dependència del projecte d'elaborar una nova història de Catalunya en relació a la general d'Espanya (la primera com a part constitutiva de la segona) era ben palesa per als acadèmics de les primeres dècades de segle; com afirmava Mateu Alsinet, autor d'una *Científica historia*,²⁹³ calien mitjans «para formar la general historia de Cataluña, sin la qual nunca la Real Academia Matritense podrá formar perfecta historia general de las Españas».²⁹⁴

Així, doncs, immediatament després de la represa, els treballs acadèmics versaren sobre diversos aspectes de la història de la Península. En aquest sentit, Feliu d'Amat constatava, el maig de 1730, que la corporació es trobava

en día en que tus históricos progressos dirigen hoy diversidad de assumptos a diferentes principios de las particulares historias de la España, ya en la averiguación de cómo vinieron en ella los cartaginenses, ya de cómo en ella se introdugeron los romanos y ya en bosquejos de principios más dichosos pidiendo las noticias del primer concilio que en ella fue celebrado.²⁹⁵

Tot i que l'objecte del present estudi queda cenyit a la història de Catalunya,²⁹⁶ resultaria massa parcial no fer cap al·lusió a tota una sèrie de treballs que prengueren com a epicentre diversos fets de la història d'Espanya.²⁹⁷

293. Història que, manuscrita, passà per les mans del també acadèmic de la de Bones Lletres de Barcelona Francesc Xavier de Garma i Duran.

294. Mateu ALSINET, carta adreçada al marquès de Llo (27 de febrer de 1757), conservada a ARABLB, 29è lligall, núm. 1.

295. Feliu d'AMAT I DE LLENTISCLAR, *Explicase la aparición de la Virgen sanctísima a Santiago en Zaragoza declarándose lo indubitable de su realidad*, ARABLB, 7è lligall, núm. 25, fol. [17].

296. És per aquest raó que no s'analtzaran aquí aquells treballs que es refereixen a qüestions històriques no relatives a Catalunya. En certs casos, els mateixos acadèmics ja eren conscients de l'existència d'algunes dissertacions històriques desvinculades del projecte principal de la corporació; per exemple, Ramon de Siscar, en lletra de 9 de febrer de 1865, considerava que el discurs del baró de Rocafort intitulat *Explicanse los limites del ducado de Aquitania en tiempo de la invasión de los moros, y con qué título obtenía Eudo este ducado en aquella ocasión* (1757), estava «poco relacionado con nuestra historia» i, en conseqüència, «creo debe proponerse a otras para la impresión del tomo que se prepara» (9è lligall, núm. 13, carta adjunta). Aquest acadèmic vuitcentista fou un dels encarregats de revisar els papers que s'havien de tenir en compte per a publicar.

297. Es tracta, en bona mesura, de dissertacions de finals de la dècada dels 50 i dels 60 (conservats al 7è lligall), per bé que també n'hi ha alguns d'anteriors a aquestes dates.

La primera qüestió que implicà diversos acadèmics, d'una manera col·lectiva, fou l'apologia entorn de la veritable pàtria (catalana) de santa Isabel, reina de Portugal, entregada per Manuel Marià Ribera a la institució perquè aquesta en disposés, a fi que, amb el temps, pogués veure la llum en nom de l'Acadèmia (junta de 3/II/1733). Dos anys després, es reprengué el tema i s'encarregà a Josep Vinyals de la Torre que la revisés com a pas previ per imprimir-la i oferir-la a la reina. L'11 d'abril de 1735 es constituïren tres comissions: una (integrada per Gregori de Prats i Mates, l'esmentat Josep Vinyals, Josep de Móra i Feliu d'Amat) «para reconocer el archivo», que custodiava la justificació de la pàtria de santa Isabel,²⁹⁸ una altra (Pere Serra i Postius, Joan de Fiveller i Joan de Sagarriga) per a les «historias de Aragón»²⁹⁹ i una darrera encarregada de l'estudi dels fonaments de la tradició (Ramon de Dalmases, Agustí Riera i Josep Mercader). L'obra ocuparia bona part de les sessions, i es llegiren els resultats de les comissions, a tall d'assumptes (fins i tot, Minuart escrigué a Roma per esbrinar si es parlà de la pàtria de la reina en el procés de canonització).

Malgrat aquest esbós de projecte col·lectiu, el que abundà sobre història d'Espanya foren els discursos individuals: el marquès de Sentmenat havia de dedicar tot l'any de 1735 a elaborar un resum de la història d'Espanya fins a la vinguda dels romans;³⁰⁰ abans de la concessió del títol de reial, alguns acadèmics es plantejaren quin fou el primer concili que se celebrà a la Península (Ignasi de Santaclara, 1/VI/1729; 7è lligall, núm. 26), quins foren els *Condes de Aragón y su principio en el Reynado de don García Iñiguez el primero* (Antoni d'Armengol, 20/II/1737; 7è lligall, núm. 27) i dissertaren sobre la població d'Espanya en temps anterior al diluvi universal (Joan de Sagarriga, 27/VI/1740; 7è lligall, núm. 30), sobre la vinguda de Tubal (Antoni Andreu i Massó, 27/VI/1740; 8è lligall, núm. 12) o sobre el govern militar, polític i judicial en temps dels àrabs (Francesc de Santjoan,

298. Hi degueren trobar, segurament, la *Disertación histórica dándose a luz las razones e instrumentos auténticos con los quales se prueba haver sido la patria de santa Isabel, Reyna de Portugal, Barcelona* (1730), de Francesc de Savila (ARABLB, 3r lligall, núm. 41).

299. Veg., per exemple, *Lo que se encuentra en el libro de don Juan Briz Martínez [Historia de san Juan de la Peña. Saragossa: Juan de Lanaja, impr., 1620], de mi comisión*, nota breu llegida per Joan de Sagarriga, el 2 de maig de 1735 (12è lligall, núm. 14 (2)). El 5 de desembre del mateix any, Armengol llegí un compendi històric dels regnes d'Aragó.

300. Veg. la nota de Sentmenat del 4 de febrer de 1735, en què expressa la dificultat del tema atès que les més nombroses informacions estan recollides per autors apòcrifs (lligall I-III-1). Diversos treballs dels anys 30 estan dedicats als gots (per exemple, a la legislació goda —i també romana— a Espanya). Josep Vinyals de la Torre, al seu torn, dissertà sobre l'arribada dels cartaginesos a la Península (ARABLB, 2n lligall, núm. 23).

5/VI/1748; 7è lligall, núm. 36), per esmentar-ne una mostra. Amb posterioritat a 1752, els discursos sobre fets d'Espanya deixen el seu lloc als que expliquen esdeveniments del Principat, tot i que ambdues temàtiques acaben actuant, en major o menor mesura i en funció de cada treball particular, com a vasos comunicants. Entre els discursos conservats a partir de la protecció, apareixen temes que es van repetint: per exemple, el regnat de Roderic (Francesc Escofet, 7è lligall, núm. 10; Antoni d'Armengol, 2/VI/1756, 7è lligall, núm. 49), el del rei Ègica o la procedència del nom d'Ibèria (Josep Francesc Portell, 2/XII/1761; 8è lligall, núm. 6), entre altres.

S'ha de dir, però, que, fins i tot quan es distribuïa un assumpte històric referit a la història d'Espanya en general, els acadèmics podien restringir —o, millor, adaptar— els seus treballs a la història de Catalunya en particular. Vegem, per exemple, com justifica un canvi d'aquestes característiques el baró de Rocafort (1758):

Como el objeto principal de nuestra Real Academia de Buenas Letras de Barcelona es la historia de Cataluña, parece que, aunque en el assumpto proyectado se me pide el que expresse la asistencia espiritual de los christianos retirados en las montañas en tiempo de los moros en general, sólo se ha de entender por lo tocante a nuestro Principado y no por lo perteneciente a los demás reynos y provincias de toda España. (1r lligall, núm. 38, fol. [1r])

1.3. L'ACADÈMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA I LA HISTÒRIA DE CATALUNYA: ELS DIVERSOS PROJECTES HISTORIOGRÀFICS I LA SEVA EVOLUCIÓ

Com és ben sabut, l'objectiu més concret que es proposà l'Acadèmia des del moment de constituir-se com a institució sota la protecció reial fou la formació d'una nova història de Catalunya, un objectiu que explicitaren en el primer dels seus estatuts:

Haviéndose propuesto la Academia por fin principal de su instituto formar la historia de Cathaluña, aclarando aquellos puntos que han querido controvertir o suponer ya el error, ya la malicia, deberá ser su primer objeto dirigir el trabajo de sus individuos a la perfección de esta obra.

Ja abans de 1752 s'havia anat perfilant la predilecció dels acadèmics per la història de Catalunya, fet que s'especifica al *Resumen histórico del origen y progreso de la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona*, suara esmentat: el principal objecte, la història sagrada y profana «y, con

especialidad, la de Cataluña». ³⁰¹ Aquest objectiu —fonamental per als presidents o, de fet, per als vicepresidents— és recordat sovint, en el decurs del Setcents: calia sempre «no omitir diligencia para acrisolar los puntos dudosos de la historia de Cataluña, valiéndose para conseguirlo de los individuos que componen el respetable cuerpo de esa Real Academia» (Joan Francesc MOLINES, *Sobre la conquista de Gerona y antigüedad de su catedral*, 1788; 6è lligall, núm. 8, fol. [2r]); «este académico cuerpo, del año 1752 hasta el día, se desvela para la formación de la historia de Cataluña» (Marià Josep de MATA I COPONS DEL LLOR, *Ni creho que Túbal viniese a poblar la España ni que se sepa con certesa quién fue su primer fundador*, 1796; 7è lligall, núm. 19).

Un objectiu que era ben conegut per tots els acadèmics, inclosos els honoraris. Així, per exemple, Cristóbal de Medina-Conde y Herrera, a la seva gratulatòria (1760), defensava la principal empresa de la institució, que era

formar la historia de Cataluña, defecada de aquellas incertidumbres, errores y preocupaciones nacionales con que llorea la historia de España el ostracismo de la crítica y veracidad en los siglos pasados, que hizieron de bronce, y aun de hierro, los fingidos documentos con que algunos incautos lisongearon el ciego amor que tienen insito los historiadores a sus patrias (ARABLB, 14è lligall, núm. 11, fol. [1v]).

Amb aquest nord ben fixat, es constituïren diversos projectes col·lectius de gran envergadura (tot i que els més ambiciosos no reeixiren), que es poden ordenar —cronològicament— de la següent manera:

- 1) La redacció d'un diccionari històric de Catalunya i d'un epítom de la crònica de Pujades.
- 2) L'elaboració d'una nova història de Catalunya.
- 3) La confecció d'una obra prèvia o preliminar de la història, en tres volums.
- 4) La traducció castellana de les cròniques de Muntaner i Pujades, de les constitucions de Catalunya i de les ordinacions d'en Santacília.

301. Pere Serra i Postius (un dels pocs acadèmics del qual s'especifiquen els motius d'admissió) entrà a la corporació l'1 de maig de 1729 en atenció «a las singulares noticias y a lo precioso de muchos libros y manuscritos que tiene, principalmente de historia de Cataluña» (I-III-1, després de la junta de juny de 1733). Consta, mercès a una nota conservada al 13è lligall [*Papers diversos*], que la seva història de Montserrat fou emprada pels acadèmics, en concret, per les informacions entorn dels monestirs de monges que foren fundats a Catalunya, especialment a Peralada i a Empúries.

1.3.1. *Les primeres iniciatives d'abans de la protecció reial: el diccionari històric de Catalunya i l'epítom de la crònica de Pujades*

Les dues primeres obres que es projectaren des de l'Acadèmia Literària de Barcelona en relació a la història de Catalunya foren un diccionari històric de Catalunya (15 de juliol de 1729) i un epítom de la *Crònica universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni Pujades (c. 1743). Cap de les dues empreses no reeixí i és ben poca la informació que se'n pot espigolar entre els papers acadèmics. Quant a la primera, des de 1729, s'havia començat a repartir als acadèmics el Principat segons diòcesis (l'arquebisbat de Tarragona, el bisbat de Girona, el de Vic, etc.) perquè en recollissin les informacions pertinents. El 6 d'octubre de 1729, la junta particular encarregà a Bernat Antoni de Boixadors i a Francesc de Savila que «trabajasen una cathgoría de lo primero que se necessita para formar un diccionario histórico de Cataluña». ³⁰² El resultat segurament havia de ser similar al que s'indica en la següent nota en català:

La idea à de ser: una recopilació històrica de tot lo de Cataluña, que abraçe fundacions de ciutats, progrés, governs, rius, riberas, montanyas, plans, campañas, fonts, ordes militars, fundadors de religions, papas, cardenals, prelats y demás varons ilustres en armas, lletras y empcos, des de la primera notícia fins al temps present.

Lo orde de la obra ha de ser: diccionari històrich, que, per orde alphabètiche, abraçe y recopile lo particular de cada una de ditas cosas contingudas en el assumpto.

Ab principi, se ha de fer un epílogo historial de Cataluña, que recopile brevis[sim]ament lo més general de Cataluña y sia principi y declaració tant de l'orde com del demás contingut en lo diccionari. ³⁰³

Però sembla ser que, malgrat tanta previsió, d'aquest diccionari no se n'acabà redactant cap ratlla. ³⁰⁴

Ben diferent és el cas de la segona iniciativa esmentada. La crònica de Pujades («hombre para nuestra historia a todas luzes respetable» —com el qualificà Francesc de Novell—, considerat l'autor que havia escrit sobre Catalunya amb més gran «versemblança» i, per aquest motiu, el més preuat) ³⁰⁵ servia de punt de recolzament de bona part dels treballs acadè-

302. ARABLB, I-III-1: *Resoluciones de la Academia Literaria Barcelonesa*, fol. 9r.

303. Nota conservada al lligall I-III-17 (*Asumtos distribuidos a los socios de la Academia para disertar sobre ellos*). Es tracta d'un foli ratllat en el qual s'exposa breument el pla que es pretenia seguir per a la redacció de la història de Catalunya.

304. A excepció de la nota anteriorment citada i d'algun altre esborrany de treball.

305. Només caldria espigolar alguns dels discursos, d'entre els molts que es refereixen a l'historiador, per extreure'n dades entorn de la valoració altament positiva que li feien els diversos acadèmics. N'havia dit Serra i Postius, en una de les seves obres més emblemàtiques,

mics dedicats a la història de Catalunya.³⁰⁶ Per esmentar-ne alguns dels casos més destacats: fonamenten els seus discursos en afirmacions de Pujades (i ho expressen explícitament), Pere Serra i Postius, a l'hora de justificar que el comte Ramon Borrell fou sepultat al claustre de la catedral de Barcelona i no al monestir de Santa Maria de Ripoll, com afirmaven Zurita, Tomic o Carbonell (1733); Francesc Santjoan, per demostrar l'existència d'arenes d'or en el Segre (1740); Antoni d'Armengol, al treball en què *Se expresa la asistencia espiritual que tuvieron los christianos retirados a las montañas* [del Principat] *en tiempo de los moros* (1758), o Jaume Quintana, per precisar a quin districte de Catalunya s'estenia cadascuna de les comarques dels ceretans, ruisilions i indigets (1793).³⁰⁷

La importància d'aquesta obra ja fou constatada per Pau Ignasi de Dalmaes i per Josep de Taverner i d'Ardena, ambdós membres fundadors de l'Acadèmia Desconfiada: el primer en descobrí (el 1698), en un dels seus viatges per França, la segona i la tercera part castellanés a la biblioteca de l'arquebisbe de Rouen³⁰⁸ (fet que comunicà a Pere Serra i Postius), i fou gràcies al segon —que anotà els autògrafs castellans— que arribà a Barcelona una còpia dels autògrafs que havien restat a la Biblioteca Reial de París (en quatre volums en foli, 1715-1720);³⁰⁹ exemplars que, al seu torn, foren copiats de nou pel també acadèmic Serra, ara en nou volums en quart —més un desè amb un índex onomàstic (veg. MIRALLES 2003).³¹⁰

Prodigios y finezas de los santos ángeles (Barcelona: Jaume Surià, impr., 1726), que, «como saben los versados de las historias de España, en razón de las de Cataluña, la más general, la más erudita, calificada y noticiosa es la que escribió el barcelonés Gerónimo Pujades» (pàg. 316).

306. En menor mesura, també l'obra de Narcís Feliu de la Penya: «Gustóme siempre mucho el modo irónico que gasta nuestro patricio Feliu al describirnos lo arduo de esta batalla, que, al contemplar en ella trecientos setenta y cinco mil moros muertos, concluye diciendo: "Por cierto, que fue mucho matar"», afirmà Josep Galceran de Pinós al seu discurs intitulat *Elogio de Carlos Martello. Sobre la célebre victoria que ganó a los moros delante de Tours* (1757); ARABLB, 9è lligall, núm. 11, fol. [1v].

307. Treballs conservats a l'ARABLB, 3r lligall, núm. 17, 4t lligall, núm. 3, 1r lligall, núm. 39 i 2n lligall, núm. 17, respectivament. També hi havia, però, acadèmics que se n'apartaven volguent; ho féu, per exemple, Ramon de Dalmaes, en tractar de l'entrada dels àrabs a Catalunya.

308. Parts que els hercus de Pujades havien entregat, en 1644, al visitador i intendent general de Catalunya Peire de Marca. Dalmaes en féu un breu resum.

309. Eulàlia Miralles (2003: 26 n. 74) dóna notícia d'unes *Adnotaciones sobre la segunda parte de la crónica general de Cataluña del doctor Gerónimo Pujades, empezadas en Perpinján por don Joseph de Taverner y de Ardena en el mes de mayo de 1709* (BPP, ms. 95B-V, fols. 2-18).

310. Miralles (2003: 8-10) proporciona també pistes sobre la procedència d'altres volums autògrafs conservats actualment a l'arxiu de la corporació barcelonina; en concret, tres volums del *Dietari* (ms. 3-I-22, 3-I-23 i 3-I-24) i una primera versió de la *Corònica* impresa el 1609,

Fet i fet, no només la primera part de la crònica, publicada el 1609, era a la base de bona part de les dissertacions històriques sinó també la segona, conservada manuscrita. Em consta que la còpia d'aquesta segona part fou consultada per diversos acadèmics: així, per exemple, Feliu d'Amat esmenta la «segunda parte manuscrita de sus anales»³¹¹ a l'hora de justificar que el primer comte de Barcelona fou narbonès. El baró de Rocafort, fins i tot, reporta (en un treball fonamentat en les teories de Pujades, llegit el 3 de setembre de 1755) la data exacta de l'encàrrec de la còpia, a començaments de segle (amb la precisió de l'any: 1710!), fet per Taverner, un «sugeto muy calificado de esta ciudad»:

Pujadas, autor catalán, en su segunda parte de la *Crónica universal de Cataluña*, que he visto manuscrita, y mandó copiar fielmente cierto sugeto muy calificado de esta ciudad en el año de 1710, cuyo original escrito de letra del mismo autor fue llevado a París, a la Biblioteca del Rey en el de 1645³¹² [...] (2n lligall, núm. 26, fol. [7v]).

Amb el pas del temps, un dels descendents de l'acadèmic Desconfiat, Bernardí Lluís de Taverner i Còdol, quart comte de Darnius,³¹³ custodiaria la còpia, com comenta, de nou, el baró de Rocafort, en afirmar d'on l'ha pogut consultar exactament:

Pujadas, en el libro séptimo manuscrito de la segunda parte de la *Crónica General de Cataluña*, copia de la qual, que he visto, se halla en el archivo de nuestro académico, el señor conde de Darnius, fielmente sacada del original, que para en la real Biblioteca de París [...].

També el segon marquès de Llo, Domènec Fèlix de Móra i Areny, en parlar de la fundació de Sant Miquel de Cuixà (en un discurs de 1757, basat en les «apreciaciones» de Pujades, moltes de les quals reproduceix), al·ludeix

---

intitulada *Calamicleon, so és, història de les calamitats y glòries de nostra Cathalunya y señors de aquella* (ms. 3-1-26): «La biblioteca de Baltasar de Bastero, germà d'Anroni, va passar al convent de Sant Agustí de Barcelona després de la seva mort, el 1755, i des d'aquí possiblement els volums van anar a parar a l'Acadèmia». Amb tot, no em consta que, en els discursos històrics que he consultat, els acadèmics setcentistes esmentin cap d'aquests manuscrits, cosa que em fa creure que la seva arribada a l'arxiu de la corporació ha de ser necessàriament posterior.

311. ARABLB, 1r lligall, núm. 38, fol. [2v].

312. Més endavant, dirà «1646».

313. Per als comtes de Darnius i, especialment, Joan Antoni de Fiveller i Bru, marquès de Vil·lel i duc d'Almenara Alta (que heretà els volums de Pujades i fou president de la institució des de 1816), veg. el discurs d'ingrés a la RABLB de Pere Molas (1999).

als mateixos volums, fet que mostra que l'accés a aquests devia ser ofert a diversos acadèmics, especialment a partir del 1756, any en què el comte de Darnius ingressà a l'«il·lustre congrés»:

He procurado verlo de espacio sobre este assumpto en la copia que tiene de sus tomos (que se guardan en la corte de Francia) nuestro compañero el señor conde de Darnius, por aver ohído decir a muchos de los que componen este tan sabio como erudito congreso ser esta copia la más verídica de quantas ay.³¹⁴

Un breu excurs: el préstec de manuscrits no es limitava, però, a les obres de Pujades. Per exemple, l'arxiver i historiador Manuel Marià Ribera, que realitzà tasques de catalogació de l'Arxiu Reial, facilità a Pere Serra i Postius l'accés a la *Historia de los condes de Urgel*, de Dídac de Montfar (acabada el 1650 i que seria publicada el 1853 per Pròsper de Bofarull), que conservava a la seva biblioteca particular:

Éstos son los príncipes que, entre los esclarecidos condes de Urgel, tuvieron el glorioso nombre de Armengoles, cuyas vidas y memorables hechos, Diego de Monfar, ciudadano honrado de Barcelona escribió. Y, aviendo quedado esta historia manuscrita, siendo digníssima de la impresión, á pasado en la celecta librería del M. R. P. M. F. Manuel Mariano Ribera, chronista de la real y militar orden de la Merced, quien me hizo la fineza de comunicármela, y de ella se á sacado gran parte de lo referido; como también de la *Chronica general de Cataluña* manuscrita del doctor Gerónimo Pujades, y entrambos trabajaron lo de estos condes sobre escrituras de calificados archivos, principalmente del Real de Barcelona.³¹⁵

Reprement la qüestió del projecte impulsat per l'Acadèmia, la realització d'un compendi de l'extensa obra de Pujades (tant impresa com manuscrita)

314. I continua: «Hiré relacionando todo lo que dice el autor sobre el assumpto, sin valerme de otro, por ir sobre el presente punto los demás tan succinctos como tengo dicho» (2n lligall, núm. 14, fol. [3v]). El passatge transcrit al cos del text ens indica que, tot i que Móra i Areny hi va tenir accés, com a marmessor (conjuntament amb altres acadèmics, com el ja esmentat Feliu d'Amat i de Llentiscar o Josep Vinyals de la Torre; veg. MADURELL 1957: 376), la còpia feta per Serra i Postius no acabà, de manera definitiva, a mans dels Móra (per bé que, segons Miralles (2003: 37), Móra i Catà «s'havia preocupat per aconseguir una de les còpies manuscrites de la *Corónica* de Pujades (l'actual ms. 1554 de la BC)»), perquè, sense cap mena de dubte, si hagués estat així, Móra i Areny l'hauria esmentat en aquest discurs.

315. Pere SERRA I POSTIUS, *Breves recuerdos de los Armengoles, condes de Urgel* (1730); 3r lligall, núm. 27, fols. [12v-13r]. A l'actualitat, es conserven a l'ARABLB dos vols. de la *Historia de los condes de Urgel. Sacada la maior parte del antiquissimo y real archivo de la ciudad de Barcelona* (1639), de Montfar, que, segons l'exlibris, havien estat propietat del pare Juan Izquierdo, agustí (3-1-12 i 3-1-13).

ta), fet amb una certa finalitat didàctica, anava molt d'acord amb la filosofia acadèmica del moment, segons la qual es podia fer llegir a un membre alguna història, d'entre les més rellevants, i demanar-li que en fes un extracte o resum, que ja li serviria d'assumpte (7/II/1730). A més, per al dia 22 de juliol de 1743, s'encarregà a Josep de Móra, Josep Vinyals de la Torre i Feliu d'Amat que portessin «apuntamientos de assumptos históricos, políticos y poéticos sobre el primer libro de Pujades» (I-III-1: *Quaderno de resoluciones de 1743[-1748]* [junttes particulars]). L'únic testimoni que en tenim, però, és la referència indirecta que ens ofereixen unes *Notas o resumen de una censura del doctor Viñals de la Torre sobre la obra de Pujades* Història universal de Catalunya;³¹⁶ per aquest *Resumen*, sembla que la censura podria tenir a veure amb algun d'aquells «apuntamientos», amb extensió fins al llibre tercer.

Tres són els treballs que ens han pervingut relacionats directament amb el projecte de l'epítom:³¹⁷

1) Un *Breve extracto de lo que refiere en su chrónica el doctor Pujades perteneciente a Cataluña en el octavo siglo* (llegit entre juny de 1747 i gener de 1748, per bé que degué prolongar-se a alguna altra junta), de Pere Serra i Postius.³¹⁸ Es tracta d'un extracte dels darrers capítols del llibre VI de la primera part de la *Corònica universal del Principat de Catalunya* «que anda impresa» (fol. 2v) i dels capítols segon, tercer i quart del llibre 7 de la segona part, manuscrita. Conté uns apèndixs que complementen les informacions de Pujades.

Entre els volums consignats a l'inventari de la biblioteca de Serra, destaca un *Resumen de la historia general de Cathaluña de Pujadas, dos tomos*, que Josep Maria Madurell (1957: 37) identificava erròniament amb la còpia de la *Corònica* i que Eulàlia Miralles (2003: 31) ha considerat que és aquest extracte. Caldria fer, en tot cas, una precisió: el plec de 9 folis conservat a l'arxiu de la corporació podria ser una petita part dels «dos tomos» que hi havia a la seva biblioteca. El fet que comenci pels darrers capítols del llibre VI s'explicaria perquè —com veurem més endavant— és precisament a partir del març de 1747 que l'Acadèmia formalitza el seu objectiu de coordinar

316. Aquestes notes (transcrites com a DOCUMENT 10) han passat desapercbedes a Miralles, per la seva actual localització a l'arxiu, entre els papers no catalogats.

317. Conservats al 4t lligall, núm. 17, al 13è lligall, núm. 58 i al lligall I-III-17, respectivament. Ja vaig cridar l'atenció sobre l'existència dels dos primers materials al pròleg de l'*Anuari* de la institució, que sortí a la llum al gener de 2003 (veg. CAMPABADAL 2003b: 14). El darrer ha estat una descoberta posterior.

318. Tot i que l'extracte no apareix signat, la lletra de Serra és, però, inconfusible; ja havia estat identificat per Kenneth Brown (1989a: 279, núm. 27).

la història de Catalunya començant des de l'entrada dels àrabs; aleshores, Serra i Postius degué extreure un fragment del resum que tenia fet per a consulta pròpia, en concret, la part «pertenciente a Cataluña en el octavo siglo», per presentar-lo davant dels acadèmics.³¹⁹ A més, encara hi havia pendent el projecte de l'epítom, al qual aquest breu extracte també podria haver contribuït.

2) Unes *Notas per lo resumen de la història de Pujades*, acompanyades del resum dels capítols 4-38, el qual devia constituir una part de l'epítom que havien projectat. Al full de guarda, s'hi troben recollides algunes indicacions sobre la metodologia de treball que s'havia de seguir:

Sobre el capítol 8 (ha de ser el primer capítol): tocar breument las divisiones de España que expresa Pujades, y no-ns entretenim en lo examen de estas generales divisiones per ser cosa expectant als escriptors generals de España. Y luego dir aquesta porció de terreno, vuy nomenada Cathaluña, que fou incluída en las divisiones expressadas: baix la primera fou inclusa en la Cèltica, baix la segona en la Citerior y baix la tercera en la Tarraconense; té los límits següents.

Omitir la divisió de España, perquè en sos llochs se notarà en quinas de sas parts estava compresa Cataluña.

Comienza el 1[r] capítulo de la descripción de Cathaluña: Cathaluña, situada en la parte oriental de España, que fue primeramente llamada Cèltica, después Ulterior y Tarraconense, según lo que escribe Marquilles, etc.

Nota general: Posar en lo marge del resumen los autors cita Pujadas. Apar que, per ara, bastarà posar lo fol., col. de Pujades.

Sobre el capítulo 14 se ha de tocar el origen de los blazones respeto a lo que se dize en la addición.

3) Unes altres *Notas per las adicions al resumen de Pujades*, algunes de la mateixa mà que les transcrites més amunt. Es tracta d'un parell de folis que (primer en català i, més endavant, en castellà) contenen diverses notes entorn del que caldria afegir als capítols 4-38 (deixant algun capítol en blanc) resumits al document suara esmentat. Per exemple:

Al capítol 4

- 1º. Opinions sobre lo fundador de España
- 2º. Sobre lo lloch del promontori de Cervària
- 3º. Nota del Canigó y sus cosas raras
- 4º. Sobre los montes Pirineos

319. Com he dit, també altres autors foren extractats (o resumits), especialment quant al tema de l'entrada dels àrabs a Catalunya: la part que s'hi dedica a la *Catalunya il·lustrada* de Corbera fou resumida per Bernardí de Padellàs, «formando censura sobre la opinión del auctor» (4t lligall, núm. 14).

Així, doncs, no només pretengueren extractar la crònica de Pujades, sinó també completar-la. Entre els assumptes que s'havien de repartir en junta general de 17 de juny de 1744, consta que Joan de Sagarriga, comte de Creixell, havia de «trabajar en la investigación de algunas inscripciones antiguas que se hallan en Barcelona y no las trahe Pujades, y dará al mismo tiempo la correspondiente explicación de aquellas».³²⁰

Però, finalment, tampoc no arribà a terme aquest projecte. Només quatre anys després, Joan Tomàs de Boixadors, Josep de Móra, Feliu d'Amat, el comte de Creixell, Antoni d'Armengol, Josep Vinyals de la Torre, Francesc de Prats i Mates, Ramon de Ponsic i Josep Galceran de Pinós, reunits en junta, decidiren que era millor deixar córrer aquesta empresa, per la dificultat d'esbrinar noves dades sobre fets tan antics, i començar la història de Catalunya a partir del moment en què Catalunya fou envaïda pels sarraïns:

Aviéndose tenido presente que, en seguir la antigua idea de la Academia sobre hazerse un epítome de la *Historia de Cathaluña* de Pujadas, así de la impresa como de la manuscrita, se engolfaba en unos asuntos bastos, oscuros y difíciles de averiguar ya por la antigüedad de los hechos, ya por la falta de autores de aquellos tiempos que puedan dar luz a los que se empleasen en este trabajo, y, atendiendo a que lo más importante y que, con menos dificultad, puede acarrear utilidad a los académicos es la historia más baja y, singularmente, desde la conquista de Cathaluña por los moros, de la qual hablan los autores, así nacionales como estrangeros, acuerda la junta que el reverendísimo padre M. Juan de Boxadors se sirva hazer un proyecto de la obra que sobre dicho asunto deberá emprenderse y que, para la próxima junta, traygan los señores que la componen asuntos concernientes a esta idea (junta de 8/III/1747; I-III-1: *Quaderno de resoluciones de 1743[-1748]*, fols. [7v]-[8r]).

El 1758, un altre acadèmic, Antoni Andreu i Massó, advertiria encara dels perills de reduir algunes obres, especialment les històriques; de ben segur, degué ser una argumentació d'aquest estil la que acabà dissuadint els acadèmics de fer l'epítom de Pujades:

Muchas obras se ven reducidas a la estrechez de un epítome, muchas historias en extracto, questões y aun tratados de mucho bulto y dificultad, en resumen, pero suele succeder a sus abreviadores la infelicidad que el padre de familias temió en los criados que se ofrecieron a entresacar la zizaña del buen trigo: «Ne forte eradicetis simul et triticum». Dexadlo, les dixo, no sea caso que, intentando sacar la hierva

320. «Assumptos ordenados en el día 15 de junio 1744 para repartirse en el día 17 de el mismo en la assamblea general». A: [Actes de 1740 a 1748] (al lligall I-III-1), fol. [1r]. Hi ha, però, la indicació que «se suspendió el repartirse éste» i que tot es refereix a «cosas pertenecientes a Cataluña».

superflua o mala, desarraygéis también el trigo. Assí, quisieron muchos abreviar annales, tratados, quèstiones, historias y, hechos verdugos cortantes de cuerpos agenos, queriéndoles quitar lo que les pareció superfluo, en vez de reducirlos a pequeñis tratable, hicieron cadáveres horrendos a los más vivos (4t lligall, núm. 26, censura, fol. [17-2]).

El mateix marquès de Llo, en el seu discurs d'agraïment per haver estat nomenat vicepresident (1747), es referí a les possibles causes del fracàs, ara, però, conjuntament d'ambdós projectes historiogràfics, el del diccionari històric de Catalunya i l'epítom de la crònica de Pujades:

La variedad de medios, ya en [el] diccionario histórico ya en el resumen y escolio de la chrónica de Pujadas, ya aglavando sin orden noticias de Cathaluña, distribuyéndose sin coordinación los asuntos, junto con las fatales intercadencias de nuestras asambleas, á echo casi inútiles las tareas de tantos años (19è lligall, núm. 52, fol. [17]).

1.3.2. *Vers una nova història de Catalunya com a principal projecte institucional: de la divisió cronològica per etapes al pla quadripartit definitiu*

El projecte institucional col·lectiu de major transcendència fou, sens dubte, l'elaboració d'una nova història de Catalunya. Una història completa (i crítica) que, com ha dit Ramon Grau, volia ser, precisament, «substitutòria de la que Jeroni Pujades havia escrit el segle anterior i depurada segons les normes de l'escola crítica» (GRAU 1995: 330).³²¹ Atès el fracàs de les iniciatives anteriors, la del diccionari històric i l'epítom de Pujades, la junta acordà «seguir el sistema principal por el orden chronológico y empezar, consiguientemente, por el siglo octavo, que es el que da principio a los sucesos propios de Cathaluña», en paraules del marquès de Llo, pronuncia-

321. Agustí Alcoberro m'apunta la importància del fet que es prengui com a base (i es completi) la història de Catalunya de Jeroni Pujades i que, per tant, no es continuessin els més recents *Anales de Cataluña* (publicats a Barcelona el 1709) de Narcís de Felíu de la Penya. Aquests foren "proscrits" atesa l'adscripció clarament austriacista del seu autor, per la qual fou detingut; veg. ALCOBERRO 2006 [en premsa], en què es refereix a aquesta obra com «una mena d'història oficial de la Catalunya de l'Arxiduc».

En aquest sentit, m'indica també que dedicar-se a la història de Catalunya del segle VIII i a la invasió sarraïna i no fer referència a temes importants com, per exemple, la guerra dels Segadors constataria una certa censura històrica implícita d'alguns temes que no es podrien tocar fins a la vinguda de la revolució liberal.

Per Alcoberro, potser aquestes també foren unes de les causes de la fallida del llarg projecte que descriuré a continuació.

des en el seu discurs d'agraïment pel nomenament del càrrec de vicepresident (1747), esmentat més amunt. I advertia també que:

No se ha de salir de este siglo sin que se tengan recogidas y examinadas todas las noticias que le fecundan, de suerte que pueda³²² formarse dél una historia digna de este cuerpo; y no será estraño que empieze a desempañar en el gran mundo el alto concepto que le mereze, dando como por preliminar a la luz pública la historia del octavo siglo, que es el gran tropiezo de la moderna chrítica.³²³

1.3.2.1. La història de Catalunya al segle VIII

Així, doncs, en un primer moment, els treballs històrics dels acadèmics giraren entorn dels fets ocorreguts durant el segle VIII (des de l'entrada dels àrabs), habitualment dividits en períodes de deu anys. A partir de 1747, any en què podem considerar que s'inicia realment la tasca de l'Acadèmia de formar una història de Catalunya, atès que,

insiguiendo la idea tomada en la precedente junta de que se emplee la Academia en coordinar la historia de Cathaluña desde la entrada de los moros en ella, siguiendo los siglos por orden chronológico, acuerda la junta repartir asuntos concernientes al octavo siglo sobre esta materia (jpart. 22/III/1747; I-III-1: *Quaderno de resoluciones de 1743*[1748]),

aquesta passa a ser una de les tasques prioritàries, «el principal trabajo que entiende la Academia, concerniente a la historia de Cathaluña» (jpart. 3/IV/1748; ob. cit.).

Amb aquestes paraules, pronunciades en una introducció per a una acadèmia de Passió, combinada amb discursos sobre la història del segle VIII, sintetitzava també el marquès de Llo els motius pels quals es despertava l'interès dels acadèmics envers els fets ocorreguts a partir de la invasió sarraïna:

Y, ¿qué nos ofrece la historia del siglo 8º? El recuerdo más terrible de los sucesos de *nuestra España*, pues epiloga los ultrages más sacrilegos de la religión christiana en los enormes escándalos y decretos de los últimos reyes godos y en la bárbara opresión de los vencedores mahomentanos; pero, al mismo tiempo, el renacimiento más dichoso de nuestra libertad y religión, que, acrisolada ya en el trabajo, la sacó de tanto incendio, mejorada en sus esplendores, el christianíssimo zelo de los emperadores Carlos Magno y Ludovico Pío, de suerte que, si atendemos las circunstancias de la invasión

322. Corregeixo del ms., *puede*.

323. ARABLB, 19è lligall, núm. 52, fol. [1r (per a la primera citació)-v].

y del recobro, clamaremos por feliz el golpe de que dimanó a la religión la mayor dicha (13è lligall, núm. 48, fol. [1r-v]).

I continuava amb aquella imatge tan cara per als homes del Segle de les Llums:

Pero, ¿qué busca la Academia en el trabajo del siglo 8º? Desemmarañar las tinieblas que offuscan la verdad de aquellos sucesos y exponerla al teatro del mundo con toda la ingenuidad de sus luces (Ibidem).

De fet, ja en el memorial presentat a Ferran VI en sol·licitar la protecció reial per a l'Acadèmia, l'argument principal que emprà Móra i Catà fou la necessitat d'un estímul per als acadèmics perquè es poguessin dedicar, amb una certa assiduitat, als treballs dirigits a la creació de la història de Catalunya, la qual

empieza por el siglo octavo, insinuándose solamente, y como en eptome, lo que ha ocurrido en los antecedentes, a fin de no defraudar al lector de una idea general histórica de Cathaluña desde su población. El método que se sigue es ir relacionando los echos sensillamente, con poca o ninguna detención en la variedad de opiniones que suelen truncan el hilo de la historia; pero, para que el curioso o el que la busque por estudio no inutilize su esperanza, se resumen a la margen los papeles académicos que los tratan y resuelven, con las citas que incluyen. Y en los puntos más substanciales se pondrán, a la fin de cada libro, las disertaciones enteras y los instrumentos justificativos que, en sus respectivos lugares, se indicarán por números para la facilidad de un prompto hallazgo.³²⁴

El primer pas, un cop concedida aquesta gràcia reial, no podia ser altre que recopilar els treballs ja existents i, després d'una anàlisi acurada i atenta, constatar les necessitats més immediates. D'aquesta tasca, se n'encarregà el baró de Rocafort, que redactà una *Relación de todos los assumptos que se han trabajado en la Academia concernientes a la historia de Cataluña que, des de luego, podrán dar mucha luz para la idea de ésta que ha de prosseguir nuestro vicepresidente, el señor marqués de Llió, empeçando lo formal de dicha historia des de la entrada de los moros en esta provincia, que aconteció al principio del siglo octavo, por comisión que le hizo nuestra Real Academia en la que se celebró el día primero de mayo del corriente año de 1752, cuyos*

324. ARABLB, I-III-9: *Certificaciones de la Academia*, fol. 3r. Veg. el memorial sencer com a DOCUMENT 3.

*papeles se encontrarán en tres pliegos, signados de letras A, B, C, por sus números.*³²⁵ En concret, els plecs contenien, segons indica el seu autor:

Plec A: Papers relatius a la història de Catalunya sobre fets anteriors al segle VIII (31 assumptes)

Plec B: Papers relatius a la història de Catalunya referits a l'entrada dels àrabs (9 assumptes)

Plec C: Papers relatius a la història de Catalunya, des de l'entrada dels sarraïns fins als últims anys del segle VIII (26 assumptes)

Armengol constata, després de l'anàlisi d'aquests 66 assumptes, que molts dels treballs ja han estat censurats (algun, fins i tot, pel marquès de Llo) i que, en junta particular del 8 de maig de 1752, s'havia demanat a Bernardí de Padellàs que fes un resum de nou papers que tractaven de les antigues regions de Catalunya. Finalment, la conclusió a què arribà és que, tot i que es podien distribuir nous assumptes, el més convenient era que els que ja existien es passessin als revisors de la història de Catalunya. De fet,

con los que se hallan trabajados, tendrá el señor marqués de Llió bastante luz para proseguir el encargo que se le ha hecho de nuestra historia de Cataluña des de la entrada de los moros en España, que aconteció en los principios del siglo octavo, pues lo que falte para lo substancial de ella, lo suplirá el señor marqués con su acreditada erudición, y la misma continuación de la obra hará ver lo que convenga tocante a nuevos assumptos (BC, ms. 1.874, fol. 125v).

Així, es podrà dur a la premsa el primer volum, de la mateixa manera que ho féu l'Acadèmia de París, un cop aconseguida la règia protecció, quan publicà part del que havia estat treballant durant 20 anys.

El següent pas fou plantejar-se quins materials havien de menester els acadèmics per a l'acompliment de l'empresa institucional. En junta particular de 21 d'agost de 1752, es destacà la necessitat de repartir a tots els membres una relació històrica dels fets que ocorregueren en el Principat des de l'inici del segle VIII, per a la qual cosa es van encarregar, de deu en deu, els quaranta primers anys d'aquest segle: els deu primers havien d'anar a càrrec de Josep Vinyals de la Torre; els següents, a cura de Francesc de Prats i Mates; la dècada dels 20 fou per a Joan de Sagarriga, comte de Creixell, i la dels 30 per al marquès de Barberà.

325. Relació datada el 20 de maig de 1752 (BC, ms. 1.874, fols. 125r-126r).

Quant a la metodologia i els criteris que havien de seguir per elaborar cadascuna de les relacions de fets, calia, d'una banda, indicar els punts i les dificultats més importants, anotant al marge els autors que els havien resolt, i, de l'altra, afegir al final de cada relació els assumptes concrets sobre els quals seria convenient realitzar alguna dissertació. Es tractava, doncs, d'una feina prèvia, "propedèutica", que havia de servir de guia per encarregar els assumptes que havien de configurar els capítols d'aquesta història. La primera dissertació de què tenim constància a partir de les actes (i l'única que ens ha pervingut, a ARABLB, 7è lligall, núm. 42) és la dels fets ocorreguts durant els deu primers anys del segle VIII a Espanya, i especialment a Catalunya, treball que, només un any després de l'encàrrec (el 7 de novembre de 1753), llegia Josep Vinyals de la Torre en junta general. El 5 de març de 1755, el mateix acadèmic presentaria una «narración histórica de lo acaecido más principalmente en lo que se llama Cathaluña y sus confines desde el año 700 hasta el de 750, apoyando esta narración con la autoridad de los autores más notables» (I-II-3, pàg. 51).

De la mateixa manera, els semblà adient, un parell d'anys després, de formar una crítica dels autors catalans i dels estrangers que haguessin parlat d'aquest període de la història de Catalunya. Així, per exemple, s'ocuparen (en diverses juntes de 1755) de recopilar els principals esdeveniments del Principat (i d'Espanya) que reporten els historiadors aragonesos, valencians i, en especial, catalans (del 700 al 740 se n'encarregà el marquès de Sentmenat; del 740 al 760, Bernardí de Padellàs; del 760 al 780, el baró de Rocafort, i del 780 al 800, el marquès de Barberà, c. 1756), els castellans (del 740 al 760, a càrrec del comte de Creixell, i del 760 al 780 i del 780 al 800, a cura de Francesc de Novell, 1762) i els francesos (els antics annals francesos, el cardenal Baroni, Pagi i la *Història general del Llenguadoc*, des del 750 al 800, a càrrec de Benet Vinyals de la Torre).³²⁶

Després de tots aquests esforços, arribaren a «desemmarañar las tinieblas que offuscan la verdad de aquellos sucesos», com pretenia el marquès de Llo? Ni de bon tros, malgrat que, sobretot a la dècada dels 50, es llegiren una gran quantitat de treballs entorn d'aquest tema: Josep Mercader presentà el 8 de gener i el 5 de novembre de 1755 una dissertació sobre les heretgies i supersticions que «infestaven» Espanya i Catalunya

326. Veg. algunes d'aquestes recopilacions de fets i crítiques dels autors a ARABLB, 2n lligall, núms. 21 i 26 (per als aragonesos, valencians i catalans), 7è lligall, núms. 12 i 46 (per als castellans) i 7è lligall, núm. 45 (per als francesos), respectivament.

en el segle VIII;³²⁷ el mateix any, Joan d'Alòs llegí notícies documentals sobre l'episcopologi de Barcelona i Joan d'Escofet un treball sobre l'arquitectura en aquest període (a Espanya i, particularment, a Catalunya); Francesc de Novell, al seu torn, presentà una *Disertación sobre el estado de la poesta vulgar en Cataluña a los principios del siglo octavo de la era christiana* (1757), i Josep Francesc de Portell, diversos treballs (1757-1758) entorn de l'estat de la jurisprudència catalana en els primers anys del segle.

Segurament, bona part d'aquests discursos foren fruit de l'acord pres en junta particular de 9 de desembre de 1754:

Para que la historia de Cathaluña que se ha propuesto la Academia pueda irse trabajando con asiduidad y permanencia, acuerda la junta que se comisione a dos de sus individuos para que se sirvan disponer 24 assumptos concercientes al referido fin por lo tocante al siglo octavo y que, de ellos, se repartan dos a doze de los señores que puedan descempeñarlos con menos incomodidad en el discurso de un año, en inteligencia de que los dos primeros deberán leerse en el mes de junio próximo (I-II-2, pàg. 76).

Els dos individus comissionats que havien de disposar d'aquests assumptes foren, de nou, el marquès de Sentmenat i Josep Vinyals de la Torre.

Conscient de l'existència de tots els treballs esmentats, Antoni Andreu afirmaria (el 1756) que,

con la mucha tierra que ha movido el autor [*el conde de Creixell*], tendrá vucstra excelencia [*el marquès de Llo*] gran parte de trabajo adelantado, del qual, si se junta con las obras que guarda nuestro archivo concercientes a las noticias del siglo VIII (que son muchas, escogidas y del mayor aprecio), podrá valerse la Academia, para mayores investigaciones de la verdad.³²⁸

1.3.2.2. Els temps previs i les èpoques posteriors. La classificació dels treballs d'història de Catalunya per èpoques

Malgrat que la idea era començar la història pel segle VIII, ràpidament s'observà la necessitat d'ampliar la cronologia i el pla de treball per a la redacció d'una completa història de Catalunya i el que s'acordà fou tractar,

327. El 1764, el mateix autor ampliaria la cronologia als segles VII, VIII i posteriors, i, atesa la seva qualitat, es considerarà que aquestes dissertacions s'havien de registrar «en el archivo para tenerlas muy presentes al tiempo de escribir la historia de estos siglos» (I-II-3, pàg. 158).

328. Censura del discurs del comte de Creixell intítulat *Individuar los sucesos del conde Muñoz después que entró en convenio con los sarracenos* (4/VIII/1756; ARABLB, 7è lligall, núm. 48, censura, fol. [1v]).

a més, quatre èpoques prèvies a l'entrada dels sarraïns a Espanya i la conquesta de Catalunya (jpart. 2/VI/1752), les quals havien de ser treballades, de menor a major extensió, a l'hora de coordinar-ne les notícies més importants, segons l'estructura següent:

1a) època del temps obscur i fabulós (que havia de ser tractada de manera molt succinta);³²⁹

2a) des de l'entrada dels cartaginesos fins que Espanya fou província consular dels romans;

3a) des que Espanya fou governada pels romans, amb el temps de la república i dels emperadors, fins a la irrupció dels vàndals i el regnat d'Honori;

4a) des de l'inici de l'imperi dels gots fins a la invasió dels mahome-tans (de fet, fins a l'any 700).

I s'encarregà al marquès de Sentmenat que treballés el primer temps; a Ramon de Ponsic, el segon i el tercer, i a Benet Vinyals de la Torre, el quart.

Quant a la primera de les èpoques, per esmentar-ne un cas, el 7 de novembre de 1753, el marquès de Sentmenat presentava, en junta general, la primera part de la relació històrica (de fet, epítom) del temps anomenat obscur, fins a l'entrada dels cartaginesos (treball que continuaria llegint fragmentàriament fins a l'any 1760).³³⁰

Cal tenir en compte, a més, que a partir de la protecció reial els discursos d'història de Catalunya deixen pas a dissertacions de crítica històrica que es barrejaren amb els diversos tractats que acabaran configurant els prelimi-nars de la història.³³¹

A mesura que passà el temps, les dissertacions acadèmiques anaren acumulant-se a l'arxiu, de manera que alguns acadèmics hagueren de dedicar-se a elaborar diversos índexs dels papers conservats. Deu anys després de la relació del baró de Rocafort, s'observà de nou la necessitat de coordinar, amb un ordre metòdic, els treballs —sobretot els discursos que tractaven

329. Fonamentalment, els assumptes referits a aquesta època versen sobre si Tubal fou el primer poblador d'Espanya i si Hèrcules fou el fundador de Barcelona.

330. Veg. FRANCESC DE SENTMENAT, *Relación histórica del tiempo obscuro concerniente a España, y en particular a Cataluña, hasta la introducción de los cartagineses en ella* (1755); ARABLB, 32è lligall, núm. 22.

331. Les actes de les dècades dels 50, 60 i 70 s'omplen de notícies sobre el treball que es duia a terme per a redactar aquests tractats. Veg., en aquest mateix capítol, §1.3.3., epígraf dedicat als tres volums de l'obra prèvia i als tractats corresponents que els havien d'integrar.

temes relacionats amb la història de Catalunya— que custodiava l'arxiu corporatiu, tasca que fou encomanada, en primera instància, a Salvador Puig i al segon marquès de Llo (jpart. 22/IV/1762); més tard, s'hi afegiria Lluís Verde.

Passada una altra dècada i després d'un cert temps de letargia de l'obra històrica, es recordà una vegada més, el 5 de juliol de 1774, que el principal objecte de l'Acadèmia era l'elaboració d'una història de Catalunya i que calia continuar els treballs ja encetats. Per aquest motiu, es nomenà una comissió, integrada —també— per Salvador Puig i per Antonio Fernández de Calderón, Marià Joaquim de Huerta, Francesc Sargatal i Antoni de Ravissa, que s'havia d'encarregar de revisar i ordenar els discursos conservats i de separar els històrics de la resta, és a dir, dels heterogenis, ordenant els primers per èpoques, amb la finalitat de poder constatar quins punts faltaven per a aclarir de cadascun dels segles o períodes. Tres anys després, el 21 de gener de 1777, se'ls afegiren Domènec Ignasi de Bòria, Josep de Sagarra i Marià de Mata i, el 18 de juny del mateix any, començaren a informar de les seves observacions entorn dels papers acadèmics en general, tot i que no acabaren aquesta feina fins al 1782. Alguns d'aquests comissionats per a l'examen dels papers presentaren sinopsis del que ja hi havia treballat corresponent a la història de Catalunya: Marià Joaquim de Huerta llegí part d'un «resumen de algunos papeles trabajados sobre historia de Cataluña» (jgen. 16/XII/1778); Marià de Mata, una «análisis de algunos papeles» (jgen. 5 i 25/V/1779), i Salvador Puig una «relación o sinopsis de los papeles relativos al tiempo obscuro y fabuloso» (jgen. 5/V/1779).³³²

Fruit del resultat d'aquest examen, i amb l'objectiu de «la formación de una historia perfecta de Cataluña»,³³³ els comissionats sistematitzaren els treballs de cadascuna de les quatre èpoques abans esmentades i completaren la cronologia fins a poder donar ordre i mètode a tots els assumptes

332. Relació que, de manera força segura, puc identificar amb el *Juicio que iba formando de los asuntos hasta ahora reconocidos* (conservat a 1-III-2), en concret, els que pertanyen a l'època del temps fabulós o obscur. En aquest judici, crítica l'epítom —esmentat a la n. 330— del difunt marquès de Sentmenat, perquè no afegeix res de nou al que ja havia estat dit per historiadors com Ocampo, Bosc, Manescal o Pujades, i constata que la resta de discursos conservats són d'aquesta mateixa naturalesa. Puig continuà presentant, en juntes posteriors, diverses parts del que tenia treballat sobre aquest període (jgen. 18/VII/1781 i jgen. 19/IV/1785).

333. S'esmenta així a la carta de la comissió encarregada de reconèixer els diversos lligalls acadèmics, conservada a 1-III-2, que comença «Excelentísimo señor: En virtud de la comisión que, a mediados del año inmediato pasado, [...]» (c. 1779). Veg. també la distribució completa de les èpoques a 1-III-17.

històrics ja existents a través de vuit èpoques, que comprenien des de l'època del temps obscur i fabulós fins al regnat de Carles III. A més de les citades suara, hi havia aquestes quatre:

- 5a) des de l'entrada dels sarraïns fins a l'establiment dels comtes de Barcelona;
- 6a) dels comtes fins als reis d'Aragó (el 1205);
- 7a) dels reis d'Aragó fins a la unió d'aquesta corona amb la de Castella (el 1474) i
- 8a) dels Reis Catòlics fins a Carles III.

Aquesta tasca prèvia —i imprescindible— de reconeixement dels assumptes ja treballats esdevindrà un nou impuls per a la redacció de la història de Catalunya. Abans, però, calia ocupar-se d'una darrera qüestió: la dels preliminars de la història. Breument (i avançant informació que desglossaré més endavant, a §1.3.3.): en junta particular de 4 de gener de 1779, els acadèmics de la RALB es plantejaren si era adequat començar la història de Catalunya sense esperar la impressió del segon volum de l'obra prèvia, integrat pels tractats de tradició, d'instruments i segells, materials que s'havia desestimat de col·locar en el cos de la història de Catalunya. El darrer, el de l'explicació dels segells, «cuya preciosidad se duda la tenga otro reyno»,³³⁴ es trobava molt avançat, gràcies al difunt baró de Sarraí, i amb les làmines enllestides, mentre que el tractat de tradició ja havia estat conclòs pel marquès de Llo. Havent observat tot això, es decidí que la comissió encarregada de l'altra part, la dels instruments, composta per Jaume Caresmar i per Josep de Cruïlles, continués treballant i que es demanés a l'actual baró de Sarraí la conclusió de l'explicació dels segells, atès que, per fer-la, només li calia unir totes les notícies i fragments que havia deixat el seu pare. D'aquesta manera, la resta d'acadèmics quedaven lliures per poder treballar en la història de Catalunya.

El primer pas després d'aquesta represa fou decidir per quina època calia començar la història. En el mateix moment en què s'estava elaborant el segon volum de l'obra prèvia, s'optà per repartir entre alguns acadèmics diversos assumptes per segles o èpoques, adaptant la idea original de la següent manera (jpart. 12/I/1780):

³³⁴ *Quaderno de juntas particulares desde 29 julio de 1767 hasta el mes de enero de 1779* (a 1-II-28), fol. [24v].

- 1a) des del temps obscur fins a l'entrada dels cartaginesos, a càrrec de Salvador Puig;
- 2a) des d'aquesta data fins al naixement de Crist, a càrrec de Josep de Cruilles;
- 3a) des de la vinguda de Crist fins al segle iv (aquest exclòs), a càrrec de Jaume Caremar;
- 4a) des del començament del segle iv fins a l'any 9 del segle v, a càrrec de Domènec Ignasi de Bòria;
- 5a) des de l'any 9 del segle v fins a la invasió dels àrabs (període que comprèn el temps dels gots), a càrrec del canonge Jaume Mates i de Pere Nolasc Móra.

Quant a la resta d'èpoques, esperaven que altres acadèmics s'oferissin a ocupar-se dels segles subsegüents.³³⁵

A començaments de 1785, i després d'haver valorat la decadència institucional (agreuçada per la manca de fons per a finançar les impressions), es determinà examinar novament tot el que hi havia treballat sobre la història de Catalunya, a fi que la major part de discursos que es distribuïssin fessin referència a aquest objectiu institucional, per bé que també es poguessin repartir alguns assumptes heterogenis (jgen. 2/III/1785). Com a conseqüència d'aquesta iniciativa, els comissionats Josep de Vega,³³⁶ Marià de Sans i Marià Joaquim de Huerta llegiren, en juntes consecutives (jgen. 19/IV/1785, 18/V/1785 i 13/VII/1785, respectivament), els índexs o relacions que havien format de part dels papers treballats sobre la història de Catalunya, donant notícia dels principals punts que contenien. Un parell d'anys després, aquests mateixos comissionats, conjuntament amb Antoni de Sicardo i Salvador Puig, s'encarregaren de decidir quins eren els assumptes que havien de ser tractats pels acadèmics (jpart. 27/VI/1787).

Paral·lelament, es plantejaren diverses qüestions metodològiques que calia tenir en compte a l'hora de redactar aquesta història. En aquest sentit, una iniciativa puntual és la de Pere Nolasc Móra, el qual, a la censura de la *Disertación sobre el número de conventos jurídicos que hubo en la España Tarraconense en tiempo del imperio de los romanos* (1780), de Josep de Cruilles, proposava dividir la història en dues parts:

335. Però només s'oferiren Josep Bellvitges i Antoni Juglà i, a més, no ens consta l'època exacta de què acabaren fent-se càrrec.

336. Veg. *Parte del índice general relativo a los papeles históricos que ordenó en 2 tomos don Josef Vega, según el orden en que ahora se han colocado* (al lligall I-III-17) i la corresponent carta de tramesa d'aquest índex, datada el 15 d'abril de 1785, conservada a I-III-2.

una, de pura narración, en que vayan los hechos seguidos sin interrupción de altercaciones ni disputas; y otra, separada, de disertaciones históricas en que se expongan los fundamentos de lo que se afirmare en los puntos controvertidos.³³⁷

Amb tot, fou a un dels comissionats anteriors, Josep de Vega i de Sentmenat, a qui demanaren que sistematitzés les diverses opcions (1786); i el resultat fou el següent:

De dos modos puede darse la sobredicha historia: o formando la Academia un cuerpo nuevo de historia de Cataluña (como, por exemplo, han echo los mauros en su *Historia de Lenguadoc*,³³⁸ etc.) o publicando los escritores relativos a la historia de Cataluña, assí manuscritos (que son muchos) como impresos (que son no pocos); i, aún en el primer caso, no podrá darla la Academia sin la vista de los últimos i registro de archivos, adoptado el plan de passar muy ligeramente los primeros siglos i començando de propósito por el siglo ix.³³⁹

Vega considerà que, a curt termini, el millor mètode era el segon (el de publicar primer els treballs de diversos autors, tant manuscrits com impresos, sobre història de Catalunya) i que aquest facilitaria, a la llarga, la realització del primer (la veritable empresa corporativa: la redacció d'una nova i completa història de Catalunya); perquè aquesta opció únicament comportaria la feina de buscar els manuscrits i els impresos «que iacen en el polvo de las librerías» i de fer-ne un examen abans d'oferir-los al públic, amb l'aclariment dels punts més foscos o difícils, amb una notícia de l'autor i amb la indicació dels errors més rellevants.³⁴⁰

337. Censura conservada al 2n lligall, núm. 10 (fol. [1v], per a la citació). Anys més tard, al 1805, aquesta opció ja sembla del tot consolidada, com remarca Antoni Alegret en una de les seves dissertacions històriques, quan es refereix al que «es regular en la formación de un discurso o trabajo académico, pues que la narración ha de ocupar, por lo menos, la mayor parte de éste» (veg. 3r lligall, núm. 5, fol. [1v]).

338. Es refereix a la *Histoire générale du Languedoc* (1730-1745), dels monjos benedictins de la congregació francesa de Sant Maur Claude de Vic i Jean-Joseph Vaissette.

339. JOSEP DE VEGA I DE SENTMENAT, *En escrito lo que dije de palabra en la junta anterior relativo al principal objeto de la Academia, la historia de Cataluña* (Barcelona, 31 de gener de 1786); ARABLB, lligall 1-III-2.

340. Aquesta segona opció va, en certa manera, en la línia de les traduccions al castellà d'obres importants per a la historiografia catalana. Tant en un cas com en l'altre, Vega indica la necessitat de mitjans econòmics i, per aconseguir-los, proposa la via de la subscripció.

Un mes i mig després, el benedictí Benet Ribes llegirà la seva oració gratulatòria *Sobre el plan que se ha propuesto la Academia de formar la historia de Cataluña*; en parlo més endavant, a §1.5. «Apunts sobre el criticisme historiogràfic a la corporació barcelonina».

Però les tasques encaminades a l'elaboració de la història de Catalunya no es reactivaren plenament fins a l'última dècada del segle, tot just en el mateix moment en què la corporació adoptà diverses mesures per sortir de la decadència. Així, es comissionà Joan d'Escofet, Gaspar de Salla, Marià Joaquim de Huerta, Esteve de Pinós i Josep Maria d'Alòs (jpart. 23/II/1791), perquè recollissin les resolucions anteriors sobre la manera d'escriure-la i, mesos després, Antoni Juglà, perquè realitzés un extracte de tots els acords.³⁴¹ Des d'aleshores, començaren a dedicar-se juntes a prendre decisions metodològiques: el 1792 es torna a parlar de la manera com s'ha d'escriure la història de Catalunya, i la del dia (de nou, i a partir de l'extracte format per Juglà, Josep de Vega —i, més endavant, també Antoni de Sicardo— és l'encarregat de «minutar y formar idea de cómo debería escribirse insiguiendo el método de la de Languedoc»;³⁴² jpart. 29/II/1792); i el 1796, Marià de Sans exposa el pla, que havia format amb la resta de comissionats (Antoni Juglà, Rafael de Llinars, Joaquim Esteve i el baró de Sarraí), sobre el mètode que calia seguir per formar-la, pla que fou presentat (jpart. 8/IV/1796) i aprovat (jgen. 18/V/1796) amb la condició que es formalitzés i simplifiqués seguint, sempre que fos possible, el parer de Joan Francesc de Masdeu. Malauradament, aquest pla no ens ha pervingut. De l'obra cabdal del jesuïta, la *Historia crítica de España y de la cultura española*, en 20 volums (Madrid, 1783-1805), es degueren fixar, especialment, en la part més reeixida, la de l'*España romana* (vols. IV-IX).³⁴³

A partir de 1793, a més de totes aquestes discussions metodològiques, es plantejaren també la utilitat de publicar una part dels diplomes antics (conjuntament amb una col·lecció de poesies i altres papers) arxivats a l'Acadèmia; per aquest motiu, Joaquim Esteve redactà un «plan de la antigüedad y naturaleza de diplomas han de pedirse y a qué archivos» (jpart. 12/VII/1793).

341. També fou Juglà l'encarregat d'ordenar els diversos papers acadèmics; l'índex que elaborà es conserva a I-III-2 i l'extracte de les resolucions preses entorn de la història de Catalunya a I-III-3.

342. De fet, la *Histoire générale du Languedoc* ja havia estat emprada com a font en diverses dissertacions i treballs, com el «Apéndice al lenguaje romano vulgar» del marquès de Llo.

343. Amb tot, l'opinió de Masdeu (admès com a acadèmic des del 1795) no era aprovada unànimement; el catedràtic de Teologia Moral de la Universitat de València Nicolás Pérez remeté a la RALB, el març 1796, una sèrie de cartes impreses, amb el títol de *Colección primera de cartas críticas que, sobre diferentes puntos de la Historia crítica de España, de don Juan Francisco Masdeu, barcelonés, le escribe un ingenio apasionado, Carta segunda en la que se prueba por razón y autoridad lo propuesto en la antecedente i Carta tercera del sevillano Montesinos al autor de las cartas críticas contra la Historia de España del padre Masdeu*; totes tres impreses a València per Josep Esteve i Cervera, els anys 1794 (la 1a) i 1796 (les 2a i 3a).

Precisament, aquesta tasca de recopilació de materials era, per l'esmentat Benet Ribes, un eximent de no haver publicat encara la història de Catalunya, promesa "oficialment" des de 1752:

V. E. [*Manuel de Godoy*] quiso manifestarlo quando en 1752 tomó por instituto, objeto y obra principal la historia de Cataluña, «con el apuro de la verdad, madura crítica, pureza de estilo y demás circunstancias que deben acompañarla».³⁴⁴ Infelizmente, motivos que no debo yo penetrar no le han permitido por ahora verificarlo. Si, por fortuna, se han empleado estos 43 años del transcurso en amontonar y recoger materiales para su formación, yo hallo que Diodoro empleó 30 años en la suya,³⁴⁵ Dió Coccio 10 en recoger materiales y doze en ordenarlos, Gebelino quarenta y dos, Pablo Emilio treinta y Jovio treinta y siete, y que la mayor delicadeza de nuestro siglo haze indispensable tan larga época.³⁴⁶

1.3.2.3. La història del dia

La voluntat d'ampliar la història de Catalunya a tots els temps la féu arribar fins a l'època coetània als acadèmics. El 19 de juliol de 1758, «atendiendo la junta quàn conveniente es para la exactitud y verdad de la historia ir notando lo que vaya sucediendo de memorable en los presentes tiempos para instrucción y seguridad de los successores académicos»,³⁴⁷ s'encarregà al baró de Rocafort que anés anotant (amb l'ajuda de Lluís Verde) els fets memorables ocorreguts a partir de 1700. Aquesta qüestió, però, no es reprendria fins al 1787; entre les *Especies que se han tocado y propuesto en diferentes juntas particulares para reflexionar y resolver si era conveniente el ponerlas en práctica para bien de la Academia*, apareix la següent indicació:

Que se recogiesen, por medio de algunos señores académicos particularmente comisionados a este efecto, las noticias pertenecientes al Principado desde la entrada de este siglo, y que se continúe notando lo que vaya ocurriendo (I-II-28: *Quaderno de juntas particulares desde 3 febrero de 1779 hasta 1787*, fol. [247]).

Amb tot, no sembla que arribés a fer-se res en aquest sentit, com a mínim, de manera institucional. En junta particular de 25 de gener de 1792, es plantejaren, de nou, si s'havia d'escriure la història del dia, és a dir, des

344. Remet literalment a l'estatut XXIV.

345. En efecte, Diodor de Sicília passà trenta anys viatjant i recopilant materials per a elaborar la seva *Biblioteca històrica*.

346. Benet RIBES, *De los frutos y efectos de la historia* (1795); ARABLB, 9è lligall, núm. 12, fol. [232]; n'hi ha una altra còpia a la Biblioteca del Monestir de Montserrat, ms. 15. Ed. parcial a CAMPABADAL ed. 2004: 55-58.

347. ARABLB, I-II-2, pàg. 144.

dels inicis de la centúria fins al dia present. Finalment, aquest projecte s'abandonaria, fins que, al 1816, el baró de Sarraí, vicepresident des de 1815, proposà escriure la història del temps de l'ocupació dels francesos a Catalunya.³⁴⁸

1.3.2.4. El pla definitiu: la divisió de la història de Catalunya en quatre parts

A finals de 1802, diversos acadèmics foren sondejats, a través de carta, per saber si es podria comptar amb ells per a l'elaboració de la història de Catalunya (com a mitjà fonamental per reactivar els treballs literaris de la corporació).³⁴⁹ En el mateix sentit, els papers que havien quedat en mans de Juglà eren indexats a fi de poder assenyalar els assumptes d'història de Catalunya necessaris per continuar i completar aquesta obra. Però el pla definitiu de formació de la història de Catalunya no arribaria fins al 1804. De fet, aquest pla respongué a la proposta, feta pel baró de Sarraí, de publicar un «periódico semanal sobre la historia de Cataluña, produciéndola en orden cronológico con los papeles trabajados o en otra manera» (jpart. 10/XII/1803),³⁵⁰ en conseqüència, s'encarregà a Joan de Sans, Joaquim Esteve, Cir Valls i Ignasi Torres i Amat que formessin un «plan con la extensión que les parezca así del modo cómo deberá escribirse la historia de Cataluña como del modo puede amenizarse con otras obras eterogéneas i de poesía» (jpart. 4/1/1804), que llegiren en junta particular de 28 de gener.³⁵¹

Mesos després, i redactat per la junta d'assumptes, constituïda finalment per Esteve, Valls, Torres i Josep Antoni Forts (en lloc de Sans), el nou pla proposava la redacció d'una «historia crítica del Principado de Cataluña» dividida en les quatre parts en què s'ha classificat la història universal, ço és: natural, política, eclesiàstica i literària. Un dels comissionats, Torres, en

348. Atès que queda fora de l'arc cronològic que abraça aquest estudi, només remarcaré que la comissió encarregada d'aquesta tasca fou integrada per Ramon de Sans, Miquel de Castells, Pere Pont, Antoni Esteper, Josep Pujol, Albert Pujol, Domènec Comerma, Pere de Vieta, Fèlix Torres i Amat i fra Manel dels Dolors; comissió que acabà passant un ofici a la junta en què exposava alguns inconvenients per tirar endavant aquesta obra. De fet, a partir de 1818, es donà un cert impuls a la història de Catalunya en general.

349. Petició a la qual respongueren, la majoria de manera afirmativa, bé que amb matisos, segons les respectives ocupacions i estat de salut, els acadèmics següents: Manuel de Aliaga, Climent Llozer, Antoni Elies i Robert, Fèlix Amat, Josep Ignasi de Mercader, Jaume Oliva, Francesc Xavier d'Esteve, Benet Maria Moixó, Narcís Coll, Jordi Rei, Melcior de Rocabruna i Josep Maria d'Alòs (veg. les seves cartes conservades al lligall 39è [signatura antiga]).

350. ARABLB, 1-II-20: [Actes de 1801 a 1807].

351. ARABLB, 1-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 74.

parlar el març de 1803 de la necessitat d'una biblioteca catalana, ja havia avançat la seva posició al respecte:

La división más exacta de la historia de una nación es la quadripartita en natural, política, eclesiástica y literaria. Antes que el célebre inglés Bacon de Verulamio publicase esta idea, y antes que la sancionasen con su voto los autores de la enciclopedia francesa, la había ya puesto en ejecución nuestro célebre catalán padre Gil en los tomos que dexó manuscritos de la historia de Cataluña. Para formar la parte literaria de la historia es evidente la necesidad de una Biblioteca catalana. Tal vez no lo es menos para formar las otras partes de la historia natural, política y eclesiástica (ARABLB, 17è lligall, núm. 40, fol. [3v]).

Segons aquesta idea, la història de Catalunya (o, si més no, un «ensayo de la historia de Cataluña»), fundada en les més sòlides i segures fonts, és a dir, en diplomes, làpides i documents antics, i allunyada dels falsaris, havia de dividir-se en quatre volums: pel que fa al tom dedicat a la història natural, després d'una introducció que plantegés la descripció geogràfica de Catalunya, tres llibres havien de girar entorn del regne animal, vegetal i mineral; quant als volums d'història política, eclesiàstica i literària, s'optà per exposar, com a mostra, un pla parcial aplicat a l'època dels comtes, «porque la última distribución y lectura de asuntos que se hizo en la Academia (insiguiendo la formación de la historia) ya llega hasta Carlomagno», per bé que, en el pla general, es parlà de sis èpoques.³⁵²

- 1a) des de la primitiva població de Catalunya;
- 2a) període de govern dels romans (7 segles);
- 3a) des del domini dels reis gots fins a l'any 797 (3 segles de regnat got i de dominació àrab);
- 4a) període comtal;
- 5a) dels reis d'Aragó fins a 1747, i
- 6a) dels Reis Catòlics fins a 1800.

A la fi, i previ consentiment de la particular (II/VII/1804), el pla definitiu fou presentat en junta general de 18 de juliol de 1804, en la qual va ser votat i aprovat unànimement. Aleshores, el baró de Sarraí, com a secretari, redactà la següent lletra (amb data de 15 de desembre de 1804) «para enviar a los socios capítulos de la historia»:

352. No m'estendré més; veg. el pla (amb una proposta de possible índex) com a DOCUMENT 12. Sembla ser que aquesta subdivisió encara era vàlida l'any 1841.

Muy señor mío:

La Academia ha resuelto promover la formación de la historia de Cataluña, dividiéndola en quatro partes, a saber: natural, política, eclesiástica y literaria, *cuya primera época debe contener todos los tiempos anteriores a la venida de los romanos*. Y ha acordado, al mismo tiempo, hacer ya desde ahora como un ensayo de cada uno de sus libros y capítulos. Baxo este supuesto, remito a usted el presente asunto en el que se servirá usted evitar todos los preámbulos y cumplidos a la Academia, escribiendo en estilo histórico, imitando el de Mariana, añadiendo con notas al margen los documentos o autores en que se apoye y dexando como dudosas, sin omitirlas, las noticias que lo fueren. Prevengo a usted que, en caso de no poder encargarse del asunto para el día señalado, se sirva devolverle luego, para que se pueda cometer a otro socio y no falte su lectura en aquel día. Dios guarde a usted muchos años.³⁵³

Així doncs, calia, d'una banda, que l'«estil històric» imités el de l'historiador Juan de Mariana i, de l'altra, que hi haguessin unes anotacions marginals en què quedessin reflectits els documents o autors que els havien servit per fonamentar les seves afirmacions i la constatació explícita d'aquelles notícies que eren dubtoses, sense ometre-les en cap cas.

De manera quasi immediata, arribà la resposta afirmativa d'acadèmics com Anastasi de Pinós, que s'encarregaria de redactar el capítol primer, és a dir, la introducció, de la *Història civil i política de Catalunya*.³⁵⁴ Però també reberen tota una sèrie de respostes en sentit contrari: en un primer moment, era Benet Ribes qui havia de «formar la introducció de la *Historia natural de Catalunya*, que debe contener la descripció geogràfica, situació, altura, clima y límites de este país, nombres que ha tenido antes de llamarse Cataluña, montes, lagos y ríos principales», com consta al paper de la distribució de l'assumepte, però, en carta de 3 de gener de 1805, el retornà especificant que no se'n podia fer càrrec ateses les seves ocupacions i la seva avançada edat. De forma similar, s'havia disculpat Segimon Pou, en lletra de 18 de desembre de 1804, per no poder redactar el «1r capítol del libro 1 de la *Historia eclesiástica de Catalunya*, que debe contener qual fue la religión de los primeros habitantes de Catalunya; deben añadirse todas las noticias que se puedan recoger concernientes a la religión o culto de aquellos tiempos

353. Aquesta carta, conservada manuscrita al lligall 1-III-3 (veg. també les *Advertencias* que s'hi relacionen), conjuntament amb la seva resposta impresa, transcrita més endavant, fou enviada a Benet Ribes, Anastasi de Pinós, Gonçal Saura, Eugeni Estévez, Segimon Pou, Antoni de Vallparda, Pere Avellà, Vicenç Domènec i Ramon de Sans. Hi ha diverses còpies d'aquestes lletres, que apareixen disperses per l'ARABLB.

354. Capítol que Pinós es comprometé a tenir redactat i enllestit el maig de 1805 (com diu en carta adreçada al baró de Sarraí, datada a Lleida, 26 d'octubre de 1804, conservada al lligall 1-III-3), per bé que no ens ha pervingut, atès que segurament no l'acabà fent.

en estos países». Tampoc Antoni de Vallparda, prior de Meià, acomplí l'encàrrec d'elaborar el «capítulo 2º del libro I de la *Historia política de Cataluña*, que debe contener qué naciones extranjeras vinieron a Cataluña antes de los romanos, épocas de sus entradas y acontecimientos o sucesos memorables de los tiempos en que estuvieron en este país» (lletra de 29 de desembre de 1804) ni Vicenç Domènec pogué ocupar-se del «capítulo 4º del libro I de la *Historia política de Cataluña*, que debe contener qué vestidos, armas, monedas, pesos y medidas se usaron en este país antes de la venida de los romanos» (carta també de desembre de 1804).³⁵⁵

Foren aquestes darreres lletres les que motivaren la següent resposta impresa del baró de Sarraí, datada d'1 d'agost de 1806:

Al paso que la junta particular de esta Real Academia de Buenas Letras no cesa de activar repetidos medios para que se verifique su primer objeto de escribir la historia de Cataluña, la desanima el ver que muchos socios se escusan de desempeñar, y aun de admitir, los asuntos que se les encargan. Sin materiales y papeles que acrisolen la verdad de lo ocurrido en tiempos tan antiguos, y que refieren los autores con mucha variedad, no puede desempeñar la Academia su instituto ni manifestar al público sus tareas literarias que ofreció en el primer tomo que dio a luz [= *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*].

La junta particular, deseosa de cumplir con el capítulo veinte [*sic*] y tres de los estatutos de este real cuerpo,³⁵⁶ ha señalado nuevamente los asuntos que se necesitan con brevedad, y los ha repartido entre los socios con anticipación correspondiente al tiempo en que deben leerse; y no duda de su zelo que todos concurrirán gustosos al lustre y decoro de este real cuerpo, no siendo disimulable que se olviden o devuelvan sin justo motivo.

Lo comunico a usted,³⁵⁷ de acuerdo de dicha Real Academia, para su inteligencia y gobierno, esperando de su buen zelo que contribuirá por su parte al lustre y decoro de este real cuerpo literario.

És per aquest motiu que, de totes les parts que havien de conformar la història general de Catalunya, només ens n'han arribat un parell: el capítol

355. Veg. totes aquestes cartes, al lligall 39è [signatura antiga].

356. Capítol que es refereix a les tasques de la particular: «En esta junta, que se ha de tener a lo menos de quince en quince días, se tratará de la dirección de la obra histórica, de la distribución de los assumptos y de todo lo perteneciente al gobierno, estabilidad y progressos de la Academia; y de todo aquello que se considere preciso para la instrucción o deliberación de la junta general se dará cuenta en la que estuviere próxima».

357. Segons l'anotació manuscrita al marge esquerre, aquest paper s'envià a: Domènec, Saura, Elies, Abadal, Vilarasau, Oliva, Casals, Castillo de Torrente, Mirambell, Santa Magdalena, Castells, Vedruna, Garma, Pujol, Pou, Olmera, Maiet, Vila, Santa Eulàlia, Giral, Moner i, el 24 d'octubre del mateix any, a [Josep Maria de] Sans, Aldò, Mercader, Pujades, Estévez i Vada.

primer del llibre I de la història literària del Principat, redactat per Eugeni Estévez (maig de 1805) i també el primer capítol del llibre I de la història natural, intitulat *De las aves* (juny de 1805), de Gonçal Saura i de Febrer.³⁵⁸ Pere Pont, com a censor, sintetitza el que contenia aquest darrer capítol esmentat de la següent manera:

la enumeración de las aves domésticas que se crían en él [*al Principat*] y la utilidad de sus crías, la explicación de las silvestres, estables y pasageras, la emigración y buelta de éstas, y la correspondencia de los nombres de unas y otras en lengua catalana.³⁵⁹

Malgrat aquest fet, s'ha de reconèixer que, a partir d'aleshores, les contribucions acadèmiques van, més que mai, encaminades a l'elaboració de la història de Catalunya. Per exemple, Cir Valls, censor de la dissertació d'Antoni Alegret sobre *Cómo y con qué auxilios recobró Cataluña su libertad después de la invasión de los moros, individuando las épocas de las más señaladas victorias que se consiguieron de aquellos enemigos* (1805), afirmà que aquest treball era una molt bona guia crítica per a la formació de la part corresponent de la història política de Catalunya.³⁶⁰ Fins i tot, intentaren recuperar els més destacats autors catalans, perquè s'havien «hecho muy raros los libros impresos de nuestro idioma patrio, rarísimos los inéditos, y desaparecido algunas obras que sabemos existieron»:³⁶¹ així, s'encarregà a Antoni Alegret i a Ignasi Torres i Amat

que procuren saber si existen en la librería de Santa Catalina de esta ciudad los libros antiguos en idioma catalán que había podido adquirir el difunto padre maestro Prats [*Sebastià Agustí Prats*], de padres dominicos (jpart. 18/V/1804; I-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 81).

En la mateixa línia, constava als acadèmics que Joan Baptista de Ferran, d'Ulldecona, disposava d'«una colecció apreciable de autores catalanes y

358. ARABLB, 2n lligall, núm. 40 (veg. la carta d'acceptació de l'encàrrec a I-III-3; València, 7 de gener de 1805) i 6è lligall, núm. 6, respectivament.

359. ARABLB, 6è lligall, núm. 6; censura, fol. [17]. En efecte, aquest treball té un mèrit (i interès) afegit, atès que, en l'epígraf III, intitulat «División de las aves», el canonge premonstratenc indica entre parèntesis els noms en català de les diverses aus, que classifica en rapinyaires, semirapinyaires, aquàtiques, semiaquàtiques, boscanes i domèstiques («del género de pollas»). Al final, llista una sèrie d'aus que no ha classificat «por falta de noticia o del nombre de muchas aves en español» (pàg. 16).

360. El mateix Valls, en un altra censura, indicava que, de fet, es volia publicar una història de Catalunya «con sus ilustraciones» (1804; 2n lligall, núm. 6).

361. Com constatà Antoni Elies i Robert el 1795 (8a separata, núm. 39, fol. [17]).

buenos manuscritos» (jpart. 12/XII/1804) i, atès que Ignasi Torres n'era amic, encomanaren a aquest darrer que li demanés un llistat de tots els papers i llibres que tingués en el seu poder i que poguessin ser d'utilitat per a la corporació barcelonina, petició a què Ferran respongué:

Sin perder un instante de tiempo, dispondré la lista de mis libros catalanes, y aun añadiré la de otros forasteros, que tengo también en mi librería, que son utilísimos para el conocimiento de las antigüedades de Cataluña.³⁶²

Al *Catálogo de los libros que tiene don Juan de Ferran en su librería concernientes a la historia de Cataluña e ilustración de sus antigüedades, asst e strangers como naturales*³⁶³ hi apareixen pràcticament tots els autors que recomanava Pere Serra i Postius en el llistat, esmentat més amunt, que havia redactat l'any 1737. Entre la col·lecció d'impresos, destaquen la crònica de Muntaner (en la impressió barcelonina de 1562), tan preuada pels acadèmics, la de Desclot (Barcelona: Sebastià Comelles, impr., 1616) i les obres de Jeroni Pujades, de Pere Miquel Carbonell i d'Esteve de Corbera; entre els manuscrits, una còpia de les trobes d'Andreu Febrer i les *Històries e conquestes dels reis de Aragó e comptes de Barcelona*, de Pere Tomic.

Del mateix Ignasi Torres és, precisament, una mena de bibliografia dels incunables catalans intitolada *Se formará un catálogo de las impresiones catalanas del siglo XV para evidenciar si son las más antiguas de España, señalando los lugares y pueblos en que se hicieron* (1805), en la qual ressegueix les impressions fetes a diverses ciutats de Catalunya en els primers anys d'incursió d'aquesta art a la Península.³⁶⁴

Però, malgrat el pla de treball utòpic descrit, com molt bé havia presagiat, ja el 1731, Pere Serra i Postius, l'ambiciós projecte de la confecció de la història de Catalunya no arribà a reeixir mai, «perquè aquest se à tractat fer dos o tres vegadas en nostre Acadèmia y, al cap de dos días, se és desvanescut per causa de la antiquíssima tatxa de nostra nació, vull dir, per desunió».³⁶⁵ L'única via que trobaren per treure a llum els diversos papers relatius a la història de

362. La carta de Torres i Amat, datada l'1 de gener de 1805, conjuntament amb la resposta de Ferran, de quatre dies després, es troba al lligall 38è [signatura antiga].

363. Conservat al lligall 39è [signatura antiga].

364. ARABLB, 3r lligall, núm. 12. La dissertació apareix directament vinculada al projecte de redacció de la història de Catalunya, atès que s'indica que es tracta de «noticias muy interesantes para formar la historia de Cataluña, con la crítica correspondiente» (fol. [1v]).

365. PÈRE SERRA I POSTIUS, carta a Antoni de Bastero (Barcelona, 30 de juny de 1731), conservada a la Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona, ms. 140. Amb tot, els acadèmics no desistiren de realitzar el projecte col·lectiu de la història de Catalunya fins ben entrat el segle XIX.

Catalunya fou la publicar-los en un *Semanario de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, que, malauradament i una vegada més, quedà com un mer projecte sense realització efectiva (veg., en aquesta mateixa part, §3.2.2.).

1.3.3. *L'obra prèvia o els preliminars de la història: les Observaciones sobre los principios elementales de la historia, de Josep de Móra i Catà*

Sens dubte, el més gran impuls historiogràfic donat a la corporació provin-gué del marquès de Llo.³⁶⁶ Fruit de la seva intensa activitat intel·lectual,³⁶⁷ nasqueren les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, un conjunt de principis (com ja indica el títol) i regles que havien d'assegurar la coherència dels discursos acadèmics de caràcter històric, obra que ha estat qualificada per Pere Molas (2000: [7]) de «gran projecte metodològic sobre les bases crítiques de la historiografia».³⁶⁸ El 1751, demanaren a Móra que exposés el mètode de treball que calia seguir per a la redacció de la història de Catalunya que havien projectat. Però, a més de la unificació de les dissertacions acadèmiques, les *Observaciones* constituïren, en la línia de la crítica bibliogràfica, un treball de metodologia i de crítica històrica i d'aplicació de les ciències auxiliars.

En general, han estat dues les grans influències de Móra (remarcades ja per Molas): d'una banda, els principals corrents de la historiografia crítica europea, especialment de la primera meitat del Setcents,³⁶⁹ dels quals en

---

Una altra causa del fracàs (tot i que paral·lela) és la que apunta Alexandre Galí a la seva *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*: «Catalunya anava aleshores per uns altres camins. Res li interessava tan poc com la seva història; semblava, i no pas sense un gran fons de raó, que volgués oblidar-la i, girant-se de cara a nous paisatges i nous horitzons, semblava posar tot l'esforç a refer la pròpia vida material i moral com si comencés una història completament nova. És a dir, no tenia cap interès a contemplar un passat del qual no havia de treure res quan podia viure un present ubèrrim de possibilitats i de noves grandeses» (GALÍ 1986: 65).

366. Com és ben sabut, Móra era un erudit que havia viatjat a grans capitals europees, com París, Londres, Viena o Roma. Coneixedor de diversos idiomes (francès, alemany i italià), fet poc habitual a l'època, i bon llatínia, a Madrid havia assistit a les sessions de la Real Academia de la Historia.

367. Ens consta, per exemple, que ja al 1730 havia presentat un extracte dels manuscrits conservats al monestir de Sant Jeroni de la Murtra.

368. I continua Molas: «Es realitzava una acurada anàlisi dels historiadors i de la naturalesa de les seves obres, així com un veritable tractat de paleografia i diplomàtica, amb la descripció dels diferents "suports" de l'escriptura».

Reservo, per al darrer apartat d'aquest capítol, la qüestió del criticisme històric.

369. En aquest sentit, destaca la *Cyclopedia* de l'anglès Efraim Chambers o els estudis del venecià Scipione Maffei.

tenia un vast coneixement, i de l'altra, el criticisme hispànic de la segona meitat del segle XVII, representat per Nicolás Antonio i, sobretot, per Jacint Segura i el seu *Norte crítico*, treball en què s'havien inspirat directament les *Observaciones*.³⁷⁰ Altres autors rellevants que el condicionaren fortament foren Mabillon, Montfaucon o Feijoo; fet i fet, a cada pàgina emergeixen les seves lectures i recerques més recents. Es tractava, doncs, d'un treball que responia al nou esperit del criticisme històric.

El resultat (especialment el primer volum publicat) fou considerat —seguint l'expressió d'un parell d'acadèmics setcentistes— unes «observaciones para formar el plan de una historia general de Cathaluña tan estrechamente unida con la de Aragón» que oferien «reglas para saber lo que se debe abrazar y lo que se ha de huir en la historia y, demostrando con la experiencia de los siglos, qué correspondencia deven guardar entre sí los dos polos del gobierno de la república, el valor y la sabiduría».³⁷¹

Segons el pla inicial, l'obra prèvia a la història de Catalunya —iniciada pel marquès de Llo i que acabà convertint-se una tasca col·lectiva dels acadèmics— havia d'estar integrada per tres volums que havien de recollir diversos tractats:

- a) volum primer: fonts manuscrites i impreses
- b) volum segon: tradició i instruments (amb l'explicació dels segells)
- c) volum tercer: monedes i inscripcions

Una altra notícia del que representà aquest estudi i de l'objectiu que perseguia ens l'ofereix la carta que adreçà la institució a Ferran VI quan li presentà el primer volum publicat:

Señor: Eleva a los reales pies de vuestra magestad la Academia de Buenas Letras de Barcelona el primer tributo visible de su rendida gratitud, que, para el apuro de la verdad histórica en los principios que la fundan, emprende conducir los conceptos a la uniformidad de los corazones. El *discernimiento de autores impresos, manuscritos, tradición, instrumentos, monedas e inscripciones*, constituye esta obra previa, sin que su examen distraiga la aplicación de las disertaciones que deven cimentar la

370. Móra es declara, només començar la seva obra, seguidor també de Juan de Ferreras i del marquès de Mondéjar. Altres acadèmics que el precediren en aquesta tasca foren Pau Ignasi de Dalmaes o Manuel Marià Ribera.

371. Mots de Pedro María de RIC Y DE MONTSERRAT, [*Gratulatoria a la RABLB*] (1788), 14è lligall, núm. 87, fol. [2r], i de Josep de SAGARRA I BALDRIC, [*Oración gratulatoria*] (1755), 32è lligall, núm. 29, fol. [2r], respectivament.

historia de Cataluña, en cuya incessante tarea no da la soberanía del impulso lugar a que sean estímulo los patricios agrados del objeto.³⁷²

1.3.3.1. El volum primer: dels autors impresos i dels manuscrits. La publicació de les *Memorias* de 1756

De tot el pla de l'obra, l'únic que acabà veient la llum durant el Setcents, i en vida del seu autor, fou el primer volum de l'anomenada «obra prèvia» o preliminars de la història, és a dir, els tractats sobre fonts impreses i manuscrites, que constituïen els capítols primer i segon de les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*,³⁷³ publicades com a volum I (1756) d'una sèrie de *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Com ja ha estat dit, l'objectiu general d'aquest manual de preceptiva històrica era l'establiment, per a la redacció de la història de Catalunya, de «la práctica de un método uniforme en los trabajos académicos, de suerte que la variedad de los assumptos no alterasse la unidad de las reglas fundamentales».³⁷⁴ En concret, el primer tom havia de contenir, a més dels tractats d'autors impresos i manuscrits, els papers previs a ambdós treballs (jpart. 5/IV/1756).³⁷⁵

Des del moment en què s'obtingué la protecció reial, el primer de maig de 1752, s'encarregà al marquès de Llo, com a vicepresident, que tracés «la relación histórica de la obra» (I-II-3, pàg. 11). Móra llegí diverses parts del seu treball en sessions posteriors, del 6 de desembre de 1752 a l'1 de setembre de 1756: alguns fragments sobre el discerniment de medalles i monedes (6/XII/1752), sobre el discerniment dels manuscrits per a la seguretat de la història (tractà de la matèria escriptòria per al coneixement dels manuscrits legítims i dels instruments amb què s'escrivia antigament; 7/III-4/IV/1753), sobre les precaucions amb què han de ser llegits els autors i sobre la seva

372. Lligall I-III-9: *Certificaciones de la Academia*, fol. 9r-v.

373. «El primer tomo de su obra previa a la historia de Catalunya» (lligall I-III-9, fol. 10v). La primera vegada que trobem aquesta denominació és l'1 de setembre de 1756.

374. Josep de MÓRA I CATÀ, MARQUÈS DE LLO, «Prólogo» de les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*. A: *Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona [=Memorias]*, vol. 1. Barcelona: Francesc Surià, impr., 1756, s. pàg. (ed. facs. de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona, 2000). A les actes es parla de «las reglas y método que podrá seguirse para la formación de los papeles académicos» o de la «primera parte de la instrucción y reglas para la formación de los trabajos histórico-académicos» (I-II-2, pàgs. 20 i 24).

375. És a dir, el «Resumen histórico del origen y progreso de la Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona» (acompanyat dels documents corresponents). En aquell moment, ja es tenia clar que a aquest volum l'havia de seguir un segon amb els tractats de tradició i medalles.

integritat (4/IV-3/X/1753), part del tractat de les inscripcions antigues (3/IV/1754), passatges sobre els autors impresos (dividits en apòcrifs, èpics o mitològics), un apèndix sobre el sistema de Maffei entorn del caràcter gòtic, l'apèndix al llenguatge romà vulgar (4/VIII/1756) o consideracions entorn de la formació de la llengua italiana.³⁷⁶

Quant a la formació dels diversos alfabet, acadèmics com el marquès de Sentmenat (que preparava una dissertació sobre els alfabet de les primeres llengües,³⁷⁷ els gòtics major i menor, antic i modern, i el del longobard, treball que aniria llegint fragmentàriament en diverses juntes generals de 1753 i 1754) o Francesc Xavier de Garma (encarregat de formar l'alfabet aràbic), col·laboraren amb el marquès de Llo.³⁷⁸ Atesa la varietat dels seus caràcters, es decidí disposar-los en epígrafs «en que, con noticia del siglo a que corresponda, se demuestre la variedad, decifrándola en la disertación o tratado de los mismos caracteres» i que «se escusen los alfabetos, a excepción del gótico monacal y otro alguno que sea preciso para la instrucción y gobierno de los académicos» (jpart. 17/XII/1753; 1-II-2, pàgs. 52-53).

Sembla que el primer volum ja estava acabat de redactar del tot cap a començaments de 1753³⁷⁹ i que foren causes externes les que en feren endarrerir la publicació, que no arribaria fins al 3 d'abril de 1756.³⁸⁰ Les vicissituds d'aquesta obra, com a principal preocupació exposada en les juntes acadèmiques, ocupen una bona part del contingut de les actes. Després d'encarregar-se dels papers previs (com he dit, els que resumeixen la història de la institució i reporten una selecció d'alguns dels primers discursos), des del 20 de novembre de 1752 i fins al dia que l'obra sortí a la llum pública, els acadèmics s'ocuparen de totes les gestions necessàries per a la seva publicació: d'una banda, de la petició de les llicències d'impressió

376. Diversos materials i molts d'aquests fragments llegits pel marquès de Llo es conserven encara avui a l'arxiu de la corporació. Els quaderns originals de l'obra passaren per les mans dels revisors de la història.

377. Possiblement són d'ell un parell de taules dels alfabet hebreu i grec conservades al 13è lligall, núm. 60. Josep Maria Miquel i Vergés ([1938] 1989: 117) ho confongué amb un «catàleg de les paraules catalanes procedents d'altres llengües» presentat «a començaments del segle XVIII».

378. Móra agraeix les indicacions que li havien fet companys acadèmics com l'arxiver reial Garma o el canonge premonstratenc Jaume Caresmar, ànima de l'escola històrica de Bellpuig de les Avellanes.

379. L'acta de la jpart. 22/II/1753 comença: «Aviendo propuesto el señor vicepresidente que ya avia llegado la ocasión de imprimir la obra proyectada por la Academia [...]» (ARABLB, 1-II-2: *Acuerdos de la junta particular...*, pàg. 29).

380. En realitat, l'inici de la impressió estava previst per a començaments del mes de febrer de 1754; de fet, pretenien editar-la abans del dia 23 de setembre, a fi de poder-la presentar com a obsequi al rei en el dia del seu sant, el 4 de novembre.

corresponents, la reial (llicència del Consejo Real, demanada a Juan Moreno, aleshores jutge subdelegat d'Impremtes i oïdor de l'Audiència, però expedida finalment per Juan de Peñuelas) i la censura eclesiàstica (a càrrec del jesuïta Agustí Berart), i, de l'altra, de qüestions materials com la selecció del paper («de marquilla», del qual se n'havien de comprar 103 raimes) i del tipus de caràcter o lletra,³⁸¹ les matèries necessàries per a l'enquadrernació dels volums (pergamins i pells importats de Saragossa i de Marsella —en aquest darrer cas, per Ramon Picó, comerciant de Barcelona—)³⁸² i també l'assumpció íntegra dels costos de la impressió per part dels acadèmics. Pel que fa a aquesta darrera qüestió econòmica, el 3 de gener de 1753³⁸³ es fa la petició, en junta general, que «los académicos que tuvieran posibilidad concurren a este gasto». El cost de la impressió oscil·lava entre 800 i 900 lliures, i cada acadèmic podia contribuir amb el que desitgés.³⁸⁴ Quant a l'impressor, tot i que inicialment havia de ser Pau Nadal (el qual, per l'endarreriment de presentació del primer volum de l'obra prèvia, hagué d'acceptar altres encàrrecs que li impediren dur a terme el de la RABLB), a la fi, s'acordà que fos Francesc Surià.³⁸⁵

La preferència atorgada a aquest primer volum fou constatada pel baró de Rocafort, en un romanç (llegit el 6 de novembre de 1754) intitulat *Per què, n-obstant que sent lo obgecte principal de la Real Acadèmia de Bonas Lletres de Barcelona la història de Catalunya, se deu donar antes al públich altra obra prèvia a la mateixa història?*

381. En un primer moment, havia de ser la mateixa de l'impressor Joan Piferrer. La de les làmines dels segells reials, per explicar a quin sobirà corresponien, havia de ser cursiva. Pel que fa a la mida del volum, s'optà per la de quart (jpart. 18/XII/1752).

382. El paper, però, venia de Capellades i l'enviava Francesc Bas (per bé que també altres mestres fabricants d'aquesta contrada, com Gaspar Rovira i Josep Romani, subministraren paper a la institució); els enquadrernadors foren Josep Altés, Esteve Cassanyes (que ho feia a l'holandesa), Josep Avinyó i Joan Sobirana, llibreters.

383. En aquesta mateixa data, apareix per primera vegada el títol: *Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona*, al qual s'hi afegiria: *Origen, progressos y su primera junta general, baxo la protecció de su magestad, con los papeles que en ella se acordaron, sense indicar encara explícitament que es tractés del primer volum d'una sèrie de Memorias institucionals.*

384. En efecte, el tom fou costejat pels fons personals dels acadèmics. El baró de Rocafort, com a tresorer, constata el 1754 que els diners de què disposava la institució no eren suficients per a sufragar la impressió del volum, per la qual cosa es demanà la col·laboració pecuniària dels acadèmics, exceptuant-ne els religiosos.

385. La comissió per a la impressió de l'obra estava integrada per Ramon de Ponsic, Francesc Xavier de Garma i Bener Vinyals de la Torre. Sabem que Surià imprimia a raó de 53 rals el plec.

N-obstant que, de la Acadèmia,
fi principal és la història
catalana, antes deuria
donar al públich altra obra. [...]

També per desempeñar-se
lo règio encàrrech de història,
dar a llum devia reglar
que fossen a tots notòrias.

(vv. 1-4 i 13-16; BC, ms. 1.874, fol. 140r)

Com a resultat final, el primer tom dels preliminars de la història conté un parell de tractats, intitulats «De los autores impressos» i «De los manuscritos». Breument: després de parlar dels impresos, Móra s'ocupa, en un llarg capítol (pàgs. 263-552), d'analitzar la importància dels manuscrits (atès que donen informacions que no es troben als impresos, justifiquen les que aquests reporten i permeten acarar els impresos amb els seus originals) i tracta, amb prolixitat, dels diversos elements que cal tenir en compte a l'hora de valorar un manuscrit: la seva procedència, l'autor, la naturalesa (original o còpia), les regles materials³⁸⁶ i formals, etc. Clouen el volum uns apèndixs sobre els caràcters de l'escriptura, l'ortografia, les abreviatures i l'origen i formació de les llengües romàniques. Quant a la forma de l'obra, el marquès de Llo en sintetitza, al pròleg, els principals trets:

El estilo, atendida la naturaleza de la materia árida y abstrahída, se ha procurado que fuesse medio entre el humilde y sublime, inclinándose más a éste quando el assumpto lo permite, pero siempre cifrado en la naturalidad, sin desaliño y con algún adorno.

Pel que fa a la recepció, el llibre (dividit en dos toms, en alguns dels casos) fou enviat a personatges influents de la vida política del moment (al rei, de mans del president, el duc d'Alba —uns exemplars enquadernats en vellut, embolicats amb ras llis, un de color carmesí i l'altre blanc—,³⁸⁷ al

386. Que inclouen: «I. la materia escriptoria, esto es, en qué y con qué se ha escrito, acompañando la última los instrumentos de escribir; II. la orthographía, que comprehende caracteres, su arreglo, abreviaturas, puntuación, dirección de líneas y páginas, opistographía y notas iniciativas y finales de los libros; III. la estructura o composición material de ellos, según los países, tiempos y especies de los manuscritos», segons Josep de MÓRA I CATÀ, ob. cit., pàgs. 287-288.

387. L'Acadèmia demanà al duc d'Alba, en una carta amb data de 24 de juliol de 1756, que fes arribar uns exemplars d'aquest llibre als monarques: «Queda concluida la impresión del primer tomo de la obra previa, muy adelantada la de algunos breves apéndices que la acompañan y, dispuesta para ella, la serie de los académicos, que, autorizada con el nombre de vuestra

governador del Consell, al primer secretari d'Estat, el conde de Valdeparaíso —a qui li corresponia la protecció de les diverses Acadèmies—, al marquès de la Mina, a Jaume de Massones o al marquès de Sarrià), a eclesiàstics destacats (al papa Benet XIV,³⁸⁸ de mans del pare general de l'orde de Predicadors Joan Tomàs de Boixadors, a l'arquebisbe confessor de sa majestat i al rector de Sellent, Pere Verdaguer, entre altres), a diverses institucions culturals de l'època (a les Acadèmies de la Lengua Española, de la Historia i de las tres Nobles Artes, a la de Sevilla i a la de Valladolid —enquadernats en pasta i amb perfils daurats—) i a tots els acadèmics, numeraris i honoraris (en un tom).³⁸⁹ Amb tot, la seva difusió a la resta de l'Estat espanyol no fou tan bona com s'esperava perquè, com es queixava José Cevallos, membre de la Real Academia de Buenas Letras de Sevilla, «nuestros libreros son flojos y no hacen circular por la nación nuestros libros».³⁹⁰

La importància de la publicació d'aquesta obra entre els erudits de l'època quedà reflectida en diverses de les cartes d'agraïment. Per esmentar-ne un exemple destacat, la d'Agustí Eura, bisbe d'Orense, deia:

Hasta estos últimos días no me remitieron de Madrid el primer tomo que ha dado al público la Real Academia de Barcelona, a quien repito las debidas gracias. El gozo que he tenido en su lectura no sabré explicar-lo, pero el gran talento de vuestra señoría sabe comprenderle.³⁹¹

---

excelencia a la testa, como su presidente [...], hará comparecer en el orbe literario este cuerpo respetable, desde este primer passo en que se produce al público. Concluido todo, no ordenando vuestra excelencia cosa en contrario, se dirigirán a vuestra excelencia los libros, a fin de que logre la Academia la honra de que, por mano de vuestra excelencia, lleguen a las de sus magestades» (lligall 1-III-9, fol. 8v).

388. La carta d'agraïment del qual, com he dit en tractar la història institucional (veg. §2.6. de la primera part), és una de les publicacions de la RABLB.

389. Veg. la descripció detallada de l'enquadernació pròpia de cadascun dels exemplars a jpart. 15/DX/1756. Els volums sobrats d'aquest primer tom de l'obra prèvia tingueren emplaçaments diversos: inicialment, passaren a l'arxiu de la convalescència de l'hospital general de Barcelona (els hi havia col·locat, interinament, Francesc de Sans, com a administrador); a partir de 1802, els preveres de Sant Sever oferien una peça del seu arxiu per custodiar-los.

390. José CEVALLOS, carta al marquès de Llo (Sevilla, 20 de febrer de 1759), en la qual li demana que li envii un exemplar del primer tom de les *Memorias* de la corporació barcelonina (lligall 1-III-3). Un parell d'anys abans (Sevilla, 13 de setembre de 1757), li havia expressat una queixa semblant: «Bien sabe vuestra señoría la decidia e ignorancia de nuestros libreros i, para que la confirme más, hasta dos meses ha, por más diligencias que se hicieron, no llegaron de venta los libros de la Academia» (38è lligall [signatura antiga]).

391. Agustí EURA, carta adreçada a Móra (Orense, 17 de juliol de 1759), conservada al lligall 1-III-2.

O la valoració més explícita de Jaume Quintana, a la seva gratulatoria a l'Acadèmia (1777), en què remarcava la utilitat del volum:

Las reglas de la crítica, que con placer lei impressas, me cercioran de qué autor me puedo confiar y de quién devo desconfiar (obstáculos son éstos en que tropieza a cada passo la inmadura juventud) (14è lligall, núm. 52, fol. [1v]).

Tampoc a les memòries de Trevoux no trigà a aparèixer-ne una ressenya molt elogiosa.³⁹²

Però també a la segona meitat del Setcents fou objecte d'una certa revisió crítica. N'és una bona mostra, a més de la valoració feta per Josep Finestres —esmentada a l'inici del present estudi—, l'anònima i aferrissada crítica intitolada *Equivocaciones que, de paso, se han observado en la obra de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*; després de constatar algunes errades concretes per pàgines i d'assenyalar els barbarismes més flagrants, trobem judicis tan negatius com aquests:

Lo poco que hay en latín ni está con frase latina ni carece de un buen número de voces bárbaras. El español está lleno de voces nunca oídas y modos de hablar nada propios del idioma. Las palabras de origen griego, casi todas, con mala ortografía, prueba de la ninguna inteligencia de esta lengua. Muchísimos nombres de los autores que citan están errados, prueba de que sólo los han visto citados en algún diccionario u otro libro mal correcto y no *in fonte*. [...] Muchas autoridades mal entendidas, muchas ineptias, y son bastantes las páginas que se han llenado de reparos ocurridos contra la dicha obra (29è lligall, núm. 8, fols. [7v]-[8v]).

La crítica de començaments del segle xx tampoc no ha pronunciat, de manera unànime, una valoració altament positiva de l'obra de Móra, per bé que n'hagi estat destacada la seva importància com a tractat metodològic.³⁹³ Marcelino Menéndez Pelayo ([1888] 1974) la considerarà un esplèndid «tratado de crítica historial» i «uno de los más brillantes testimonios del positivo adelanto de la cultura española a mediados de la centuria pasada» (citat a ELIAS I DE MOLINS 1903: 23, que creia que, encara a inicis de segle, resultava útil per als estudis històrics); Antoni Rubió i Lluch (1913: 117) en remarcà les concomitàncies amb els models francesos i s'hi referí com «el único tratado de metodología histórica de nuestra región»; Ramon d'Abadal (1955: 328) la

392. I, per aquest motiu, el marquès de Llo li envià una carta d'agraïment al seu president: R. P. Berthier.

393. Algunes d'aquestes valoracions han estat ja recollides per Pere Molas (2000: [7]-[12]), el qual esmenta també estudiosos de la historiografia espanyola com Sánchez Alonso.

qualificà de «tratado completo de metodología histórica con la aportación de sus ciencias auxiliares»; Ferran Soldevila (1938: 90-91), tot i concedir-li el lloc que es mereix en la seva època, la considerà, en canvi, pueril en alguns moments. Fet i fet, les *Observaciones* no oferien cap novetat en l'àmbit de la metodologia o teoria de la història.

També ha estat valorat el volum en un altre sentit, més artístic; Feliu Elias, en l'inèdit estudi mecanografiat *Les arts del llibre a Barcelona. Història del llibre català il·lustrat (1775-1939)*, li dedica les següents elogioses paraules:

Bell llibre és també la memòria que edita l'Acadèmia de Belles Lletres, sense data, però probablement de vers 1753,³⁹⁴ i que s'intitula *Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona: origen, progresos y su primera junta general*; vertadera edició de bibliòfil, amb vinyetes de Francesc Tremulles, gravades per Ignasi Valls, sobre metall, amb colofons gravats al boix. Aquest llibre, relativament voluminós, que ix de les premses de «Francisco Surià, impressor de esta Real Academia», es repeteix, a manera d'anuari, en acabar els cursos següents, sempre impecablement però ja mai més amb el luxe d'aquest volum primer.³⁹⁵

1.3.3.2. El volum segon: els tractats de tradició i d'instruments

En el decurs dels anys en què s'acabava de perfilar el primer tom de l'obra prèvia, el marquès de Llo ja anava treballant en la resta de tractats, que havien de publicar-se en dos volums consecutius: el segon havia de contenir els tractats de tradició i d'instruments (amb l'explicació dels segells); el tercer, els de medalles i inscripcions. Si més no, aquest era el pla previst (de manera excessivament optimista), un cop enllestit el primer, segons l'acord del 5 d'abril de 1756:

Aunque la primera idea era que, al primero, seguiría otro tomo que contendría los tratados de tradición y medallas, para éste será muy difícil juntar en pocos meses lo conveniente a sacar a luz una cosa sobresaliente, y, de otra parte, espera [*la junta particular*] que, juntando a la tradición el tratado de instrumentos, con el de la explicación de los sellos y sus exquisitas láminas, que están casi enteramente promptas, se lograría poder publicar este segundo tomo por todo tarde el próximo setiembre o, a más tardar, el diciembre de este año (jpart. 5/IV/1756; I-II-2, pàgs. 105-106).

394. Error de datació, per 1756.

395. Aquesta citació prové del capítol 2: «Les acaballes del segle XVIII a Barcelona» (pàgs. 60-61; una referència molt semblant la torna a fer a la pàg. 96) d'aquest treball de 1.903 folis, datat el 15 de gener de 1979 (BC – Sala de reserva).

D'aquesta manera, caldria deixar per al tercer tot allò que fes referència a medalles (i també inscripcions). Però, d'aquest projecte inicial, l'únic que va veure la llum fou el tractat de tradició³⁹⁶ (de fet, l'únic que el marquès de Llo ja havia deixat acabat íntegrament) i, amb tot, més de cent anys després! De nou, la decadència corporativa de les dècades dels seixanta i setanta acabaria invalidant tots els esforços anteriors i el tractat de tradició no apareixeria imprès fins ben entrat el segle XIX, l'any 1868, en un context històric i cultural ben diferent a l'anterior, com a capítol tercer (intitulat «De la tradición») de les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, al tom II de les *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona: Impremta de Celestí Verdaguier, pàgs. 1-50).³⁹⁷

Quant al tractat d'instruments, la introducció també fou redactada pel marquès de Llo; i els definia amb les següents paraules:

En lo general de esta voz se incluyen todas las disposiciones de la voluntad, así públicas, esto es, dimanadas del supremo príncipe o intervenidas por persona pública, como privadas, que reciben toda su fuerza de las firmas de los particulares (13è lligall [*Papers diversos*], fol. [27]).

Tot seguit, Móra hi exposa dades generals —per tal de poder distingir, en el cas dels públics, els veritables dels falsos— entorn de l'antiguitat, matèria (pedra, elements vegetals, taules de cera, fustes, làmines de plom, llenços, pells, pergamió o paper, entre altres) i caràcters (romans, carolíngis, etc.) i, especialment, la localització d'aquests instruments:

Es digno de la mayor atención el cuidado de si el in[s]trumento que se examina se ha sacado de archivo público o privado. En la clase de los primeros, se incluyen escrituras de notarios, archivos de parroquias y demás regentados. Entre los archivos públicos, se preffieren los reales, pues a la fe común anyaden la veneración. Entre los privados, logran antelación legal los de comunidades y de personas ilustres y los que están regentados por persona pública, como en Barcelona el de la religión de San Juan y el del ducado de Cardona (Ibídem, fol. [77-v]).

396. Així la defineix Móra i Catà: «La tradición, elemento el más antiguo de la historia es, según su sentido común, y en quanto precinde de sagrada y prophana, una doctrina o noticia que, comunicada por medio de la voz, passa successivamente de uno a otro, cuya propagación continuada por el espacio de algunos siglos, manifestando evidentemente el consenso universal de los hombres, la constituye en sumo grado respetable» (ARABLB, 10è lligall, núm. 3, fol. [17]).

397. Hi aparegué la següent anotació: «Éste es uno de los trabajos que la Academia, al dar a luz en el siglo próximo pasado el primer tomo, dejó dispuesto para el segundo, según está indicado en aquel prólogo» (pàg. I, n. 1). En aquest sentit, és parcialment errònia l'afirmació de Miret i Sans (1921: 32): «Estos dos tomos 2º y 3º no se han publicado jamás».

I acaba indicant la manera de citar-los:

Si el académico le ha visto original en el archivo, puede citar directamente a éste y su registro; si ha fiado el examen a otro, añadir su nombre y circunstancias; si le saca de libro, alegar el autor, transcribiendo su misma cita (fol. [8r]).

Certament, amb el traspàs del marquès de Llo, «se desvaneció el [seu] sueño algo utópico», com escrigué Ramon d'Abadal (1955: 330), però no ho féu del tot, atès que els tractats que havia iniciat anaren avançant per viarans ben diversos gràcies a la participació d'una bona colla d'acadèmics que decidiren publicar la part que restava de la seva obra, per a la qual cosa contribuïren amb els seus treballs. Així, en junta particular de 25 de maig de 1762, es plantejaren què s'havia de fer amb els dos tractats que eren la continuació del primer volum dels preliminars de la història: d'una banda, els papers del tractat de tradició, ja acabat de redactar, passaren a Antoni Andreu, que havia d'examinar-los;³⁹⁸ de l'altra, calia recollir els materials dispersos del tractat d'instruments, que estaven en mans de Benet Vinyals de la Torre³⁹⁹ i del segon marquès de Llo. Foren Josep de Portell i Francesc de Novell els que s'ocuparen de revisar (a partir de la junta de 15/VI/1763) aquests papers i notes del marquès de Llo i de Josep Vinyals de la Torre, referits exclusivament al tractat d'instruments.

Dos anys i mig més tard (jpart. 26/XII/1765), la junta particular exposà la necessitat de formar una comissió que decidís quins eren els assumptes que faltaven per, d'aquesta manera, poder-los distribuir convenientment. En un primer moment, la comissió estigué integrada per només un parell d'acadèmics, Bernardí de Padellàs i el segon marquès de Llo; als quals s'afegiren, més endavant, Antoni de Ravissa i Marià Joaquim de Huerta.

A partir d'aleshores, la segona meitat de la dècada dels 60 acollí diverses dissertacions puntuals que versaven sobre els intruments:⁴⁰⁰ Francesc Escofet

398. No fou fins al 1772 que Francesc Novell en féu treure una còpia en net, a punt per a la publicació, feta per Rafael Albià (jpart. 16/XII/1772). Abans de ser imprès, però, encara hagué de sotmetre's a la revisió (definitiva) del canonge Jaume Mates i de Salvador Puig (veg. jpart. 5/VII/1774, junta en què s'acordà reactivar l'elaboració de la història de Catalunya).

399. Quant al tractat d'instruments i d'inscripcions, Josep Vinyals de la Torre en tenia diversos papers, els quals, un cop mort el juriconsult, passaren a mans del seu germà Benet i foren recollits, al seu torn, per Francesc Balric, canonge de Tarragona (veg. la nota conservada al lligall 1-III-3). De fet, Vinyals de la Torre havia ofert (el 15 d'octubre de 1755) el seu treball particular sobre instruments a Móra, amb la condició de «no fer memòria alguna de mi en la recol·lecció que se fa» (lletra conservada al 29è lligall, núm. 1; veg. DOCUMENT 16 a).

400. El mètode que decidiren seguir fou repartir el capítol dels instruments per paràgrafs, els quals s'havien de passar a tres individus perquè els revisessin (jpart. 4/VI/1767).

(10/XII/1766) i Joan Baptista Roca (7/I/1767) llegiren discursos sobre la manera de datar-los; l'esmentat Ravissa, abat de Breda, sobre la seva legitimitat (1/VII/1767-10/V/1769).⁴⁰¹

Amb tots aquests treballs disponibles, el 1770 es reprengué, de manera institucional, la redacció d'aquest tractat i nasqué una voluntat de perfeccionar-lo: primer, s'escollí Francesc d'Escofet com a «sola ploma» per coordinar les notícies recollides per a redactar-lo (jpart. 22/V/1770); un parell de mesos després, en junta «a la qual fueron llamados los señores comisionados para el tratado de instrumentos», és a dir, Caresmar, Bastero, Sagarra, Portell, Novell i Mates,⁴⁰² s'acordà que també el premonstratenc de l'escola històrica de Bellpuig de les Avellanes Jaume Caresmar revisés i coordinés les dissertacions dels acadèmics i la resta de papers conservats a l'arxiu per a aquest fi (jpart. 11/VII/1770).⁴⁰³ Però les ocupacions d'ambdós membres, i molt especialment l'absència d'Escofet, feren que, cinc anys després, no s'hagués avançat gaire en aquest sentit, cosa que impulsà que s'hi afegissin Lluís Verde, Antoni de Ravissa, Marià Joaquim de Huerta, Sebastià Prats (jpart. 30/I/1776) i Francesc Novell (jpart. 9/IV/1777), als quals se'ls concedí la potestat de repartir els assumptes que els semblés convenient.⁴⁰⁴

Tot i les diverses vegades (veg., per exemple, jpart. 15/VI i 7/XI/1777) que es reuniren Francesc Novell i Marià Joaquim de Huerta amb Caresmar per examinar el que hi havia treballat a fi d'informar la junta de l'estat de la qüestió, l'impuls definitiu per concloure el tractat d'instruments (que no havia de ser «muy difuso, no sólo por lo mucho que hay escrito sobre este particular, sino también para que no se difiera por eso el dar a la pública luz el segundo tomo, [...] a cuyo fin parece será suficiente el tratarlo lijeramente, bien que con pulso y reflexión» (jpart. 11/VII/1777),⁴⁰⁵ no arribaria fins a les dècades dels 80 i 90.

401. Vegeu-los entre els *Papeles que se hallaron relativos a la Real Academia al señor Ravizza, abad de Breda, al tiempo de su fallecimiento* (ARABLB, 13è lligall, núm. 59). En aquesta línia, anaven també els treballs de Sebastià Prats sobre el coneixement de les butlles pontificies veritables (1769-1771).

402. Tots aquests acadèmics havien estat comissionats per decidir com es podria avançar el tractat d'instruments.

403. No serà fins al 1774 (jpart. 4/I/1774) que se'ls demanarà els resultats. Diria que, per error, convocaren Josep de Sagarra, el qual només guardava algun paper referit al tractat de medalles (veg. jpart. 31/I/1775).

404. Els marceixos comissionats revisaren els papers treballats pel baró de Sarraí entorn dels segells, que guardava el seu fill, el qual —com exposo més endavant— fou proposat per acabar aquesta feina.

405. ARABLB, I-II-28: *Quaderno de juntas particulares desde 29 julio de 1767 hasta el mes de enero de 1779*, fol. [20v].

L'any 1779, s'acordà que continués la seva empresa la comissió encarregada del tractat d'instruments, integrada ara per Jaume Caresmar, com a *antiquior* (fins que, per motius de salut, el 1781 fou substituït per Antoni Juglà), i Josep de Cruïlles (en lloc d'Escofet, que era a Madrid), però també per Marià de Huerta, Francesc de Novell, Fèlix Estanislau de Prats i Santos, segon baró de Sarraí, i Josep de Vega, ambdós encarregats de l'explicació dels segells (jpart. 12/I/1780).⁴⁰⁶ Malgrat les previsions d'acabar-lo i malgrat les pressions exercides per la junta particular fins al 1785, resultava molt difícil reunir els diversos comissionats, i això que el comte d'El Asalto els havia ofert el palau reial per a aquesta tasca.

A més, s'hi afegia la decadència de la corporació, que també deixà petja en aquest assumpte, del qual no tornem a tenir notícia fins al juliol de 1795, en què es proposaren emprendre, una vegada més, l'elaboració del segon volum dels preliminars de la història: en concret, Benet Ribes s'oferí a investigar sobre els instruments (jgen. 25/XI/1795).⁴⁰⁷

Mort Caresmar, el també canonge premonstratenc Gonçal Saura indicava en una nota, de 1805,⁴⁰⁸ adreçada a la institució l'existència d'alguns dels seus papers, tot i que «los escritos del difunto Caresmar están tan mal ordenados que es un chaos de confusión y, en muchos de ellos, preferiría el leer pergaminos que sus escritos». Alguns dels que esmenta, relacionats amb els instruments, són:

El Papel sobre las abreviaturas de que usavan los antiguos en sus escritos y en los instrumentos no se halla, y creo que será aquel que va incerto a la fin del 1 tomo de la Academia. [...]

Sobre lo contenido en los instrumentos antiguos de la Iglesia Colegial de Áger. Digo que este papel no se encuentra. [...]

Sobre la utilidad y autoridad que tienen las escrituras y documentos que se encuentran en los archivos y en los cartorales de las iglesias mayores, monasterios, ciudades, etc. Se halla una obrita que la cabezera dize: De la autenticidad de las escrituras en los archivos, sean públicos o privados. A ella va incerta otra obrita de reglas para discernimiento de los genuinos instrumentos y los fingidos, de otra letra y tal vez de

406. En la mateixa junta particular, Domènec Ignasi de Bòria presentà els materials del tractat d'inscripcions que havia treballat Josep de Sagarra.

407. En aquesta mateixa línia, dies abans (l'11 de novembre de 1795), havia acabat d'escriure a Montserrat el discurs intitulat *De los frutos y efectos de la historia*, que llegiria a les juntes de 23 de desembre de 1795-20 de gener i 24 de febrer de 1796. Veg. la n. 346.

408. La data la sabem gràcies a un paper conservat al 18è lligall en què apareix que la petició de revisar i llistar els treballs que havia deixat Caresmar fou feta a Saura el 15 de desembre de 1804, atès que «consta en las actas haberse leído en ella y no se han hallado en la revisión y ordenación de sus papeles, que acaba de hacerse».

otro autor.⁴⁰⁹ Mas, se halla otro quaderno que empieza *Juicio sobre la autenticidad de los cartorales*. [...]

Ni tampoco se halla el papel de *Colección y explicación de ciertas medallas*. [...] (roè lligall, núm. 31 [*Papers diversos*])⁴¹⁰

I encara al 1806, s'encarregava a Francesc de Mirambell *Explicar las abreviaturas de que usaban los antiguos en sus escritos y en los instrumentos*.

Paral·lelament, des de 1753, havien anat treballant en l'explicació dels segells (que havia de formar també part del tractat d'instruments), en general, il·lustrada per les làmines dels segells emprats pels monarques de la Corona d'Aragó (des del rei Pere I, passant per l'emperador Carles V, fins a Ferran VI, monarca coetani), en particular. De la revisió de les làmines dels segells reials (com també d'altres elements de l'obra històrica), se n'ocuparen, especialment, Francesc Xavier de Garma, Francesc de Prats i Mates, Joan de Sagarriga, comte de Creixell, i Josep Vinyals de la Torre (jpart. 5/II/1753).

La recerca arxivística dels comissionats per a la formació d'aquestes làmines fou àrdua i força exhaustiva quant als fons documentals de la ciutat de Barcelona: des del més important de tots, l'Arxiu Reial de Barcelona (del qual s'encarregà Francesc Xavier de Garma),⁴¹¹ passant pel de la Diputació (a càrrec de Francesc de Prats i Mates), pel de la catedral de Barcelona (a càrrec de Pau de Dalmasas i Josep de Bastero, ambdós canonges) i pels de les Cases de la Ciutat (escorcollats pel marquès de Sentmenat i Ramon de Ponsic), fins als arxius de diverses comunitats religioses o el de la confraria de Nostra Senyora de la Concepció de la ciutat de Barcelona. A més, per als segells d'alguns comtes de Barcelona, dels quals no es trobaren els instruments originals a l'Arxiu Reial de Barcelona, mentre que sí que existien als

409. Del marquès de Llo? O de Josep Vinyals de la Torre? Sembla plausible, com a mínim, que sigui de mà d'algun dels acadèmics de la de Bones Lletres i en relació al tractat d'instruments.

410. Una tasca similar a la que féu Saura de recopilació de papers d'un company difunt, la féu Francesc Gaspar de Salla, abat de Breda, respecte d'un lligall de papers de l'anterior abat, Antoni de Ravissa, referits a diversos assumptes acadèmics: esborranys sobre segells, butlles papals, entre altres materials, per preparar els seus discursos (1792; lligall 1-III-4).

411. Els acadèmics examinaren minuciosament els registres de l'Arxiu Reial (facilitats per Garma), «por si, en las cloendas de los instrumentos que contienen, se hallara si usaron de los sellos que parece faltan» (jpart. 9/I/1754; 1-II-2, pàg. 56). Mig segle després, demanaren permís al rei «para sacar del Archivo Real de la Corona de Aragón copia de los documentos y diplomas que se hallasen útiles para la historia tan solamente, pero no los que tengan relación con los derechos particulares», petició que se suspengué temporalment, mentre esperaven una resolució positiva sobre la publicació del setmanari (jpart. 11/VII/1804; 1-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 86). Més endavant, farien la mateixa operació amb els de l'arxiu de l'antiga Diputació (jpart. 18/IV/1806).

monestirs de Ripoll, Sant Miquel de Cuixà, Sant Pere de Roda o Montserrat i a la catedral de Girona, es posaren en contacte amb individus de cadascun d'aquests llocs, perquè els enviessin còpia de les escriptures en què hi apareixien (jpart. 26/II/1753).

Realitzades pel gravador Ignasi Valls⁴¹² —encara que no van ser del tot enllestides fins al 1766—, algunes d'aquestes làmines (i els motlles dels segells) foren custodiades, des de 1763, pel vicepresident, Joan de Sagarriga, comte de Creixell (que, de fet, les havia pagat). Deu anys més tard, a inicis de 1775, les dinou làmines de l'Acadèmia que havien de servir per al segon volum de l'obra prèvia eren en mans d'un altre vicepresident, el segon marquès de Llo, els hereus del qual no les dipositaren a l'arxiu de la institució fins al 1805.⁴¹³ Unes làmines dedicades, com s'especifica a l'estat de comptes presentat a la corporació per l'impressor, als monarques Alfons I, Alfons II, Carles V, Felip III, Felip IV, Felip V, Ferran VI, Jaume I, Jaume II, Joan I, Lluís I, Martí I, Pere I, Pere II i Pere III, entre altres.⁴¹⁴

Tot i la seva importància, molt poques han estat les referències que n'ha fet la historiografia moderna.⁴¹⁵ La més inquietant és, sens dubte, l'al·lusió que s'hi fa a l'*Anuari* de la corporació de l'any 1947; al catàleg de *Publicaciones de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (epígraf «Otras publicaciones», pàg. 108) es parla de:

GARMA Y DURÁN, Francisco Xavier de. *Serie de diez y ocho láminas, con reproducciones en cobre, de sellos de monarcas catalanes y de reyes de España, desde Pedro el Católico a Fernando VI, y de algunas condesas-reinas*. Estaban destinadas a publicarse en las *Memorias* de la Academia. Barcelona, Ignacio Valls, grabador, antes de 1754 (agotado)

412. A qui consta que devien diners per aquesta feina encara a finals de segle, diners que els foren reclamats pel seu fill, Pere Valls.

413. Marià de Sans fou l'encarregat d'esbrinar la localització d'aquestes làmines (jpart. 20/XI/1795). El 1805, Ramon Ignasi de Sans i de Rius comunicava al baró de Sarraí que ja tenia en el seu poder les 19 planxes de cobre amb diverses làmines que es trobaven en mans de la marquesa vídua de Llo (lligall 39è [signatura antiga]).

414. L'Albert Corbeto, secretari tècnic de la RABLB, em fa saber que aquestes làmines es troben, en l'actualitat, a l'ACA, Miscel·lània, ms. 254.

415. Per exemple, aquestes làmines han estat citades, de manera implícita, per Ferran de Sagarra al seu tractat de sigil·lografia catalana: «Garma, a més de sa *Adarga Catalana*, sembla indicar Torres i Amat [1836: 274] que publicà un tractat de segells; amb tot, no diu quan ni on, ni fa menció de cap exemplar ni tenim notícia de que existeixi. Creiem, per consegüent, que ço que féu en Garma fou treballar en l'estudi dels segells, per la qual cosa reproduí i ne féu gravar diversos dels reis d'Aragó, per a il·lustrar, amb ells, l'obra que preparava i es proposava publicar» (SAGARRA 1915: XVIII).

D'entrada, podem constatar un error en la data d'acabament de la impressió de les làmines. Però la qüestió és: foren realment publicades soltes cap als anys 40 del segle xx? La indicació «agotado» ens faria creure que sí, tot i que Martí de Riquer, president de la RABLB durant més de trenta anys (1963-1996) i membre des de 1944, no recorda cap publicació d'aquest tipus.

Precisament, fou un dels comissionats per a la formació de les làmines qui s'encarregà del tractat de sigil·lografia i, en concret, de l'explicació dels segells: Francesc de Prats i Mates, baró de Sarraí, secretari de govern de la Reial Audiència, que custodiava la documentació oficial de la cancelleria catalana. En successives juntes generals de 1753 a 1765,⁴¹⁶ dissertà sobre les làmines i els segells reials (una de les parts versava sobre la «demarcación de los sellos y blasones de que usaron los señores condes de Barcelona y reyes de Aragón, siendo preciso dar una razón historial que manifieste el origen y causa de los referidos sellos»),⁴¹⁷ i, de manera reiterada, és esmentat a les actes com l'acadèmic que més treballa en l'explicació dels segells. Una tasca que, a la seva mort, deixà suficientment avançada perquè la pogués concloure el seu fill, Fèlix de Prats i Santos, amb l'ajuda de Josep de Vega (jpart. 10/II/1780); malgrat tot, el 1796 aquesta part encara no havia estat acabada de redactar. «Si bien no está del todo concluida»,⁴¹⁸ anota a les actes (jpart. 19/II/1796) el baró de Sarraí fill, com a secretari.

Quant a l'estructura d'aquest capítol, trobem una síntesi acurada dels elements que havia de contenir en la següent nota anònima —bé que fàcilment atribuïble al primer baró de Sarraí—:

Para proceder con el posible orden y claridad en punto tan importante [*l'explicació dels segells*], establecido lo que es el sello, trataremos con separación de su antigüedad, de la materia en que se labraban, de su figura y magnitud, de su variedad y diferencias, de las imágenes o figuras que en ellos se esculpían, de su autoridad, de las personas destinadas a tenerle en su custodia, de la materia en que se imprimían, del modo o forma con que se pegaban o ponían pendientes en los despachos.

Y, finalmente, para ilustración de las láminas que ha mandado abrir vuestra excelencia, en que, con tanto trabajo y aplicación de nuestro don Francisco de Garma, se ve una

416. Ens consta, per exemple, que el 2 de març de 1763, llegí una dissertació sobre els segells «que ha de servir para el tratado de los instrumentos, materia que se escogió por ser parte del segundo tomo de la obra previa» (ARABLB, 1-II-3: *Acuerdos de la junta general desde mayo 1752 hasta 5 de febrero de 1777*, pàg. 145).

417. La citació prové de jpart. 5/XI/1753 (1-II-2, pàg. 49); veg. també jgen. 2/III/1763 (1-II-3, pàg. 145): «Ha leído el señor don Francisco Prats una parte de su disertación sobre los sellos, que ha de servir para el tratado de los instrumentos, materia que se escogió por ser parte del segundo tomo de la obra previa». Veg., a més de les actes, 1-III-3 [Treballs llegits (1755-63)].

418. ARABLB, 1-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 36.

coleccion poco menos que completa de las especies de sellos que usaron nuestros soberanos, desde el señor don Pedro el 2º de Aragón y primero de Cataluña hasta oy, procuraré hacer una explicación individual de cada uno de ellos, indicando la significación de la figura que contienen, circunstancia no menos importante para la historia de nuestros reyes, de lo que juzga el padre Mabillon serlo para la de los antiguos reyes de Aragón el conocimiento de sus ámulos, pudiendo igualmente lamentarnos unos y otros de la poca subsistencia con que se imprimen oy los sellos (ir lligall, núm. 35).⁴¹⁹

Així, doncs, l'explicació del tractat constava de dues parts: la primera, més general, entorn del concepte de segell i de les seves característiques principals; la segona, a títol d'il·lustració i exemples, consistia, pròpiament, en la descripció de les làmines.⁴²⁰ En aquest darrer cas, però, Francesc de Prats s'ocupà només de 10 làmines, que contien la col·lecció quasi completa dels segells emprats pels reis, des de Pere II d'Aragó i I de Catalunya a Ferran VI, corresponents a tots els regnats, però prevenint que, «de algunos de dichos monarcas, no se han podido encontrar todas las clases de sellos de que usaron» (fol. 17); làmines dedicades, com ha estat dit més amunt, a Pere el Gran, Alfons el Liberal, Jaume el Justicier, Alfons el Pietós, Pere el Cerimoniós, Joan I, Martí l'Humà, Ferran l'Honest, per destacar-ne alguns.

Però malgrat tots aquests treballs, només el tractat de tradició fou publicat i encara més d'un segle després de la seva realització. Els problemes econòmics es feren palesos després de la publicació del primer volum, que havien hagut de costejar els mateixos acadèmics, així com les diverses làmines dels segells reials. Ni la primera representació adreçada a Ferran VI el 1758 amb la finalitat d'aconseguir mitjans econòmics específicament per publicar el segon volum de l'obra prèvia (veg. DOCUMENT 5) ni les diverses peticions de subvenció estatal fetes per tal d'acabar amb la decadència corporativa, assoliren el seu objectiu de fer arribar al públic l'esforç de tants anys.

1.3.3.3. Els tractats d'inscripcions i de medalles

És ben conegut l'interès per les inscripcions antigues i per la numismàtica propi de l'època.⁴²¹ Per aquest motiu, abans de donar unes breus pinze-

419. El mateix acadèmic s'ocuparia també de la revisió dels treballs dels tractats d'inscripcions (sobretot) i medalles; veg. §1.3.3.3.

420. Els materials del tractat de sigil·lografia es conserven al ir lligall, núm. 35 (primera part) i núm. 36 (segona part).

421. Veg., per exemple, els comentaris diversos que apareixen a les cartes que s'enviaren Lluís Galiana i Gregori Maians (a CASTAÑEDA ed. 1923).

llades entorn d'aquest parell de tractats, voldria destacar l'estreta relació d'alguns dels acadèmics amb aquestes disciplines, les quals els permetien fixar, amb seguretat infal·lible, algunes dates de la cronologia. A l'*Oración inaugural que sirve de introducción a la disertación en la que se interpreta una medalla de Alexandro Severo encontrada en Lérida* (1791), Anastasi de Pinós en féu el següent elogi:⁴²²

Quando veo los fragmentos [*grecs i romans*] que se descubren continuamente me parece que las edades se renuevan. [...] En Cathaluña, en esta misma Cathaluña que habitamos, tenemos muchos y recientes exemplares que confirman dicha verdad. ¡Quántas se han descubierto y se descubren en Tarragona de poco a esta parte! Allí está el erudito señor Foguet, que podrá testificarlo. ¿Quántas, en Barcelona, a presencia de esta misma Academia? ¿Y en Olesa, por las quales el hábil señor abad Pasqual, del monasterio de las Avellanas, demuestra que allí estuvo situada la antigua rubricata? ¿En Lérida, donde mi insuficiencia acaba de descubrir los cimientos de un baño, una inscripción y algunas medallas inéditas? Y, por fin, ¿quántas en Caldes, Tortosa y otros parages? (10è lligall, núm. 29, fols. [5v-6r]).

Unes disciplines conreades per diversos erudits il·lustrats, els més destacats dels quals esmenta Pinós en la nota 8 d'aquest discurs:

En España, son muchos y recientes los exemplares de estos descubrimientos, los quales se pueden ver en las cartas del deán Martí sobre las ruinas de Sagunto, en el *Siloge inscriptionum* de Finestres,⁴²³ en donde se demuestra, por medio de las ruinas e inscripciones, la verdadera situación de Egara (Terrasa) y de Aesona (Isona) en Cathaluña, cuya situación ha sido nuevamente confirmada por las investigaciones de mis corresponsales y conocidos, los eruditos doctor Jayme Pasqual, abad del monasterio de Santa María de las Avellanas, y doctor Antonio Elías, abogado en Villanueva de Meyá (Ibídem, fol. [13r-v]).

D'una banda, la tramesa de còpia d'inscripcions⁴²⁴ a la corporació fou gairebé constant i des de diversos punts de la geografia espanyola. Per citar-

422. Josep Marià de Cabanes, fora del marc temporal d'aquest estudi (l'1 d'abril de 1816), llegí un discurs sobre la numismàtica o ciència de les medalles (9è lligall, núm. 1).

423. Es refereix a una de les obres més importants de l'època del jurista i epigrafista Josep Finestres, el *Sylloge inscriptionum romanarum, quae in principatu Catalauniae vel exstant, vel aliquando extiterunt, notis et observationibus illustratarum a D. D. Josepho Finestres et de Monsalvo* (Cervera, 1762), una col·lecció de 346 inscripcions acompanyades d'unes observacions crítiques. Antoni Elias i de Molins (1903: 18) diu que aquesta obra fou considerada, sense fonament, un plagi de la de l'acadèmic Vinyals de la Torre, la qual estava integrada per només 44 pàgines manuscrites.

424. Així, per exemple, el 10è lligall, núm. 32 conté el dibuix d'una inscripció amb l'anotació en català: «Esta inscripción se trova en lo claustro de la Pietat de la cathedral de Urgell».

ne només alguns casos: el 1757, el cambrer de Tortosa Antoni Cortés⁴²⁵ remeté al marquès de Llo una inscripció antiga trobada al claustre de la catedral d'aquesta ciutat; l'any següent, un altre tortosí, Narcís Forgues, ardiaca de Bossiol, envià la que havia estat trobada en el moment d'excavar un terreny per aixecar un edifici. L'encarregat de desxifrar-les i de treure'n una còpia fou, en ambdós casos, el marquès de Sentmenat.

De l'altra, foren diversos els acadèmics que aprofitaren l'explicació d'alguna inscripció com a discurs per presentar en junta general: així, per exemple, Antonio Fernández exposà, el 6 de novembre de 1765, la seva interpretació d'una inscripció sepulcral trobada a la parròquia de Sant Esteve de la Garriga, al bisbat de Barcelona. Malauradament, però, no ens ha pervingut el dibuix de la làpida, d'una certa importància per dos motius: perquè «podría ser útil para la historia de Cataluña, que es el punto céntrico a donde van a parar las rectas líneas de las laboriosas ocupaciones de vuestra excelencia» i perquè reproduïa l'explicació de la còpia que li havia facilitat un capellà «intel·ligent» de Vic, la qual «va en *lengua nuestra catalana*, porque así me la entregó».⁴²⁶ Sobre les colònies dels grecs a Catalunya (Empúries i Roses), dissertava Josep de Vega el 1779, tot i «no siendo las cosas de los griegos en Cathaluña tan fixas como las de los catalanes en Grecia».⁴²⁷ També Joaquim Albert Moner de Bardaixí optà per aportar, a tall d'oració gratulatòria, una *Colección de inscripciones romanas de la villa de Isona, del Principado de Cataluña, con una succinta noticia del puesto donde se hallan colocadas y de los historiadores que hacen mención de ellas* (1806), que consta, en concret, de 19 inscripcions romanes (conjun-

425. Cortés deixà, com a llegat a l'Acadèmia, el manuscrit de la seva història de Tortosa (*Historia de la ciudad de Tortosa y de la región Illergavonia, que comprehendía lo que oy contiene su obispado*), que arribà a la corporació a finals de 1757. L'exemplar (actualment, a 35è lligall, núm. 32) s'havia de guardar a l'arxiu per tenir-lo en compte en el moment de redactar la part de la història de Catalunya dedicada a aquesta contrada.

426. ANTONIO FERNÁNDEZ DE CALDERÓN Y DE TOLEDO, *Una succinta explicación de cierta lápide sepulcral que se halla en la parrochia de San Estevan de la Garriga, obispado de Barcelona, cuya copia va adjuncta* (1765); ARALB, 1r lligall, núm. 45, fol. [17]. Després de transcriure'n l'epítafi, n'exposa breument el seu parer.

427. JOSEP DE VEGA I SENTMENAT, *Disertación sobre las colonias de los griegos en Cathaluña*; ARALB, 2n lligall, núm. 7, fol. [17v].

Joan Francesc Molines, al seu torn, estava preparant una col·lecció d'inscripcions, medalles i monuments de l'antiga ciutat d'Empúries, amb una notícia de la seva fundació, progressos i ruïna. En carta adreçada al segon marquès de Llo (datada a Madrid, 7 de novembre de 1781), a més de demanar materials per a la seva recerca, preguntà si Jeroni Pujades havia publicat la segona part de la crònica del Principat, atès que «yo no la he podido encontrar en ninguna de las bibliotecas de esta corte, ni menos en la del sitio de San Lorenzo» (al lligall 1-III-2).

tament amb els historiadors que les esmenten: Muratori, Flórez, Finestres, Pujades, Masdeu i Feliu de la Penya). L'acompanya una dissertació sobre l'antiguitat d'Isona fonamentada en les inscripcions, amb la voluntat que pugui «quizá servir de algún provecho para la historia de Cataluña, que es el principal objeto de este sabio y respetable congreso».⁴²⁸

A més, conscients de la importància dels diversos descobriments arqueològics (atesa l'íntima relació de les inscripcions i les medalles amb els vestigis arquitectònics), els membres de la corporació barcelonina reclamen la necessitat que se'ls informi puntualment d'aquest tipus de troballes (jpart. 30/VI/1762):

Considerando la Academia que muy frecuentemente en los edificios que se dirruyen y otros que se levantan con el trabaxo de las excavaciones se encuentran lápidas, monedas y otras memorias antiguas que infelizmente las sepultan la ignorancia o desidia de los artifices con perjuicio del público y de la verdad histórica, y especialmente del alto fin que tuvo su magestad en la formación y establecimiento de este cuerpo que tiene por principal objeto la historia de Cathaluña, [...] se podría conseguir que los nuestros artifices y trabaxadores diessen cuenta de sus descubrimientos de la classe de los referidos (1-II-2, pàgs. 194-195)⁴²⁹

A la junta immediatament següent, expressarien el mateix interès, ara però, per la ciutat de Badalona, «en consideración a que el lugar [...] es uno de los en que los romanos esmeraron su grandeza y buen gusto, y es conseqüente que en sus ruinas y edificios antiguos ayga alguna preciosidad histórica» (jpart. 14/VII/1762; 1-II-2, pàg. 195). En aquesta línia, un altre bon exemple n'és el descobriment de l'aqüeducte romà de Tarragona; l'aleshores arquebisbe, i també acadèmic, Francesc Armanyà es comprometé, en carta de 4 de gener de 1787 (conservada al lligall 1-III-2), a facilitar-los tots els documents sobre la seva restauració que els poguessin fer servei.

Perquè els acadèmics de la de Bones Lletres basaven els seus treballs en la recerca arxivística però també en vestigis materials. Cir Valls hi aplicà la metàfora tan setcentista de les llums entre les tenebres:

Los antiguos que han hablado [*dels ilergetes, suesetans i cosetans*] han sido abreviadores secos, poco exactos o mal instruidos, llegando al término de contradecirse varias veces unos a otros, i aun de oponerse a sí mismos; los modernos que se han esforzado en

428. ARALBL, 13è lligall, núm. 1. Els materials epigràfics també li serviren a Móra i Catà per demostrar l'existència d'un llatí vulgar.

429. Anys abans, s'havia llegit un anònim *Resumen hystórico del nuevo descubrimiento de antiguos monumentos hecho en la real excavación de la alcazaba de Granada la tarde del día 13 y mañana del día 14 de mayo del año 1757* (ARALBL, 7è lligall, núm. 7).

conciliarlos han indicado las dificultades sin allanarlas i sus congeturas no han servido sino para aumentar las dudas. En medio de esas tinieblas, las solas inscripciones, medallas, diplomas i otros monumentos auténticos i verídicos pueden administrar las luces que se necesitan para aclarar la verdad o ignorada o desfigurada.⁴³⁰

Tornant a l'obra prèvia, fou Josep de Sagarra qui s'ocupà de recollir i revisar els materials per al tercer volum, és a dir, tots els papers que es referien a les inscripcions i medalles (com consta a jgen. 13/II/1779).

«Las inscripciones forman, en mármoles y metales, un permanente testimonio de los hechos, que lidia con el tiempo sobre la conservación de su memoria», afirmà el marquès de Llo d'aquests instruments gravats a la pedra. El tractat d'inscripcions, treballat per Sagarra (que en llegí una part a la jgen. 4/II/1784) i revisat per Domènec Ignasi de Bòria el 1780, ens ha pervingut íntegrament al 25è lligall. Com el mateix Sagarra explica, aquest tractat havia d'articular-se en dues parts i havia de contenir: d'una banda, la recopilació de totes les inscripcions romanes trobades a Catalunya que havien estat esmentades per diversos historiadors; de l'altra, una dissertació en què fossin explicades atenent a qüestions ètiques, religioses o militars (veg. DOCUMENT II).

La primera part, que fou conclosa en el Setcents, és una col·lecció de gairebé 450 inscripcions romanes numerades, majoritàriament tarragonines (per bé que també n'hi ha alguna de barcelonina, gironina i lleidatana, amb aquest ordre de freqüència), amb una referència en llatí que indica on es troba la inscripció i l'autor que l'esmenta,⁴³¹ i que estan classificades sota les categories següents: cèsars i emperadors (123 + 30), ministres sacres (32), seguicis fúnebres i sepulcres dels pobles (93), cònsols (10), magistrats majors, menors i honorats (60), militars (36), colònies, convents i ordes, municipis, col·legis i relíquies universitàries (14), temples, santuaris i altars (8), déus (8) i jocs (26).

Quant a la segona part, no sembla que Sagarra acabés, de manera definitiva, la dissertació que havia projectat. Per bé que podria ser que no ens hagués arribat, m'inclino més a creure que el que hauria revisat Bòria foren únicament les inscripcions. Amb tot, els esborranys (en llatí, castellà i català)

430. Cfr VALLS, *A cuál distrito de lo que es oy Cataluña se extendía cada una de las comarcas de los suesetanos, cosetanos e ilergetas* (1804) (4r lligall, núm. 28, fol. [6r-v]). Ramon Ignasi de Sans i Rius, en canvi, afirmà a la censura que, «en efecto, en el asunto de que tratamos si no hay un documento irrefragable en contra de lo que han escrito aquellos sabios, es menester atenerse a su autoridad, que está recibida por los críticos como ley irrevocable de la historia».

431. Per exemple: «In coemeterio parrochialis ecclesia D. Petri villa de Figueres. Hieronymus Pujades» o «Cathalonia. Ex Michaelis Carbonell manuscriptis».

conservats ens permeten reconstruir una part de l'estructura o, si més no, esmentar alguns dels temes que s'hi haurien d'haver tractat:

- a) «De las inscripciones romanas»; observacions específiques entorn de les inscripcions hebrees, antigues espanyoles i gregues, aràbigues i gòtiques.⁴³²
- b) L'ortografia, el caràcter romà i errors gramaticals.
- c) Les lletres inicials i les diferents notes i abreviatures de les làpides (hi ha unes notes en català que en parlen).

Respecte del tractat de medalles i monedes, són diversos els materials que ens han pervingut al lligall 26è, bona part de mà del marquès de Llo. Sovint es tracta d'extractes de diverses obres fonamentals per a la numismàtica, que els havien de servir de font i model, com, per exemple, *La science des medailles antiques et modernes* (París, 1715)⁴³³ o el *De praestantia et usu nummismatum antiquorum* (1664), d'Spanheim, obra dividida en nou dissertacions, revisada per Móra a partir de l'edició de Londres de 1706, en la qual «il·lustró las disertaciones de la primera impresión con bellissimas noticias en todas sus especies». En síntesi, els nou capítols d'aquest llibre versaven sobre diferents qualitats de les monedes:⁴³⁴

- 1) Les monedes, considerades sacres i divines en l'Antiguitat, manifesten molts vestigis de l'Antiguitat i imatges dels homes il·lustres.
- 2) a) Mostren les formes genuïnes i la cronològica diversitat de les lletres antigues, el seu significat, la manera d'escriure-les i la seva propietat; b) Ciència dels costums i símbols de virtuts.
- 3) Les propietats dels animals, les figures dels menys coneguts i dels que fingiren els poetes.
- 4) Diferents plantes estranyes de què ens donen coneixement les monedes.
- 5) Les efígies dels prínceps grecs i bàrbars, ornaments de diverses nacions i notícia de diferents reis desconeguts.
- 6) Noms i cognoms de les famílies romanes, origen i insígnies, notícia dels magistrats i dignitats, lleis, obres públiques i legions romanes.
- 7) La línia menys interrompuda dels Cèsars Augustos i Augustes, dels honors que es concedien a les dones romanes i sacerdotesses.

432. Aquest apartat prové d'un esborrany fet pel marquès de Llo.

433. Veg. un extracte del primer tom a 26è lligall, núm. 29.

434. L'estructura del llibre que sinteritizo a continuació es troba al 26è lligall, núm. 25. Segurament, aquest índex fou presentat en junta el 5 de maig de 1756.

8) Honors d'Augustos i Cèsars, dels títols del candidat a l'Imperi, del sacerdoci dels cèsars, dels apel·latius comuns (i cognoms) de quasi tots els emperadors i dels títols presos dels pobles vençuts (germànics, francs, etc.).

9) a) La memòria de les colònies sota cada príncep (els drets de les ciutats, si conservaren les seves lleis, impostos, jocs i obres públiques); b) La cronologia dels fastos, dels cèsars, sèrie dels reis bàrbars, càlcul dels seus anys i altres eres cronològiques; c) Utilitats per a l'ortografia, insígnies de les ciutats que indiquen els seus orígens, noms de llocs desconeguts, diversitat dels noms geogràfics, etc.

En unes *Anotaciones al capítulo de las monedas o medallas*⁴³⁵ el marquès de Llo esbossà un primer pla per al tractat de medalles i monedes (amb elements paral·lels als de les obres extractades), pla que es pot completar amb la resta de papers conservats.⁴³⁶ Així, aquest capítol o tractat podria haver acabat estructurant-se en els següents epígrafs:

De les monedes i medalles

1. «Motivo y tiempo del origen de la moneda». «Si en lo antiguo eran lo mismo monedas y medallas» (Ir lligall, núm. 33; veg. també, 26è lligall, núm. 27)

2. De l'estudi monedal:

2.1. «De la antigüedad y renovación del estudio monedal y su aprecio»

2.2. «Utilidad del estudio monedal» (26è lligall, núm. 26)

2.3. «Observaciones o avisos concernientes al estudio y uso histórico monedal»⁴³⁷

2.4. «Observaciones para el estudio práctico monedal». «Principios que le facilitan»

2.4.1. Regles generals («Medios prácticos conducentes al mismo examen»):

2.4.1.1. per a distingir les veritables de les fingides i falses

2.4.1.2. referents al material de les medalles (13è lligall, núm. 42)⁴³⁸

2.4.1.3. referents a les qüestions formals

435. Aquestes anotacions es troben al núm. 28 del 26è lligall; el número 30 conté l'esborrany d'una redacció més avançada d'alguns epígrafs com, per exemple, el primer, entorn de la distinció conceptual entre medalles i monedes o el dedicar a les monedes romanes (n'hi ha còpia al núm. 32).

436. Veg. el *Capítulo de las medallas o monedas*, del mateix Móra. Es tracta d'una redacció, potser considerada definitiva, dels primers epígrafs de les *Anotaciones*. Els títols en castellà del següent índex reconstruït parcialment provenen d'aquest capítol, conservat al Ir lligall, núm. 33.

437. En concret: a) Predomini de la història antiga i dels idiomes, principalment el grec i el llatí; i b) Consultar la història i els altres monuments de l'Antiguitat.

438. Es tracta d'una nota en català.

- 2.4.2. De les monedes antigues (26è lligall, núm. 10):
  - 2.4.2.1. De les gregues (5è lligall, núm. 1)
  - 2.4.2.2. De les romanes (26è lligall, núm. 30 i 5è lligall, núm. 1):
    - a) en temps dels reis i de la República
    - b) regles per a les imperials
    - c) per a les consulars
    - d) per a les de les colònies
  - 2.4.2.3. [De les hebrees (5è lligall, núm. 1)]
  - 2.4.2.4. De les medalles españoles (26è lligall, núm. 32):
    - a) abans dels romans
    - b) en temps dels romans
    - c) en temps dels gots
  - 2.4.2.5. De les dels gals i francs
  - 2.4.2.6. De les africanes i altres
- 2.4.3. De les monedes i medalles modernes:
  - 2.4.3.1. De les dels sobirans [monedes i medalles de Corts]
  - 2.4.3.2. De les dels magnats o barons
  - 2.4.3.3. De les dels prelats i comunitats eclesiàstiques
  - 2.4.3.4. De les de les ciutats i viles
  - 2.4.3.5. De les medalles i els medallons

De fet, però, els que se n'acabaren ocupant foren Josep de Vega i Josep Salat i Móra, acadèmic de la corporació barcelonina des de 1822, considerat el mestre de la numismàtica a Catalunya, gràcies al treball (extraacadèmic) del qual seria conclòs aquest tractat ben entrat el segle XIX.⁴³⁹

1.3.4. Els projectes finiseculars: les traduccions al castellà d'obres fonamentals de la historiografia catalana

A finals del Setcents, els acadèmics de la de Bones Lletres projectaren també traduir al castellà obres destacades de la historiografia catalana, amb la voluntat de difondre-les tant com fos possible: volien treure a la llum, d'una banda, l'edició anotada de les versions castelleses de les cròniques de Muntaner i Pujades, començant per la del primer (1792);

439. Salat publicà el 1818 un *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Catalunya*, del qual restà inèdit el tercer volum, que es conserva a l'ARABLB amb la signatura 3-III-8. Una nota, al 26è lligall, núm. 32, ens indica l'existència d'un «Suplemento, o sea, continuación al *Tratado de medallas labradas en el Principado de Cataluña*, con instrumentos justificativos. Por el doctor don Josef Salat, de la Real Academia de la Historia»; veg. diversos papers de Vega i de Salat referents a les monedes a I-IV-10.

de l'altra, la traducció de textos jurídics rellevants, com les constitucions de Catalunya (1800) i les ordinacions d'En Santacília (publicades en 1816).

1.3.4.1. La traducció de les cròniques: Muntaner i Pujades

La primera notícia que en tenim la recullen les actes de 1792: mentre es decideix definitivament la manera d'escriure la història de Catalunya i la del dia, la junta particular troba convenient «que la Academia se ocupe en verter del idioma catalán al castellano los célebres autores Pujades y Montaner, empezando este trabajo por el último».⁴⁴⁰ La traducció de la crònica de Muntaner (que, tal com s'especificà, havia de ser literal) l'havien de fer Marià de Sans, Marià Joaquim de Huerta, Josep de Vega, Antoni Juglà, Joaquim Esteve, Antoni Abadal (jpart. 11/IV/1792), Rafael de Llinars (jpart. 27/III/1793) i Antoni Alegret (jpart. 20/III/1793). Cal remarcar que no es tractava només d'una traducció al castellà, sinó que s'havia plantejat la possibilitat de fer-ne una edició anotada i bilingüe, en dues columnes separades a la mateixa pàgina, una per a l'original català i l'altra per a la versió en castellà. Però malgrat totes les gestions realitzades, el projecte s'anà diluint: l'última al·lusió a les actes és del febrer del 96, moment en què s'estimula els *antiquiores* de la traducció del Muntaner i del diccionari perquè avancin les seves respectives obres.⁴⁴¹

Encara que ja existia la versió castellana de la primera part de la crònica de Pujades, feta per Pedro Ángel de Tarazona i publicada entre el 1775 i el 1777,⁴⁴² la incorporació es plantejà emprendre'n la seva pròpia traducció. Però més enllà de la referència esmentada, ja no se'n parlà més. Potser l'aparició, l'any 1795, al *Correo de Gerona* d'unes «Memorias de Cataluña», fetes per Felip Oliver, a tall de resum amb comentaris crítics de la *Corónica* de Pujades (veg. BERTRAN 1931: 54-55 i MIRALLES 2003: 43), els féu desdir de la idea. Entre 1829 i 1832, aparegué l'edició de la *Corónica universal del principado de Cataluña*, a cura de tres il·lustres acadèmics: Fèlix Torres i Amat, Albert Pujol i Pròsper de Bofarull. Amb tot, no se la pot pas considerar com un

440. Jpart. 29/III/1792; I-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàg. 6. Veg. tots els acords que es refereixen a aquest projecte al paper intítulat *Sobre versión de Montaner y Pujades* (conservat al lligall I-III-2).

441. Encara l'any 1799, Marià Joaquim de Huerta, en el càrrec de zelador, s'hi referia: «La traducción del Montaner en la vida del rey don Jayme está detenida, después de haverse hecho comisión para ello, así como para el diccionario» (ARBLB, 19è lligall, núm. 49, fol. [2v]).

442. *Semanario histórico-erudito. La Corónica universal del principado de Cataluña*. Barcelona: Raimon Martí, Carles Saperà i Mateu Barceló, impr., 1775-1777, 7 vols.

projecte institucional. Una nota de mà del segle XIX, en què figuren les donacions de llibres fetes a la corporació, ens informa que:

Los editores de la *Crónica universal de Cataluña*, escrita por el doctor Gerónimo Pujades, tienen el honor de presentar a la Academia de Buenas Letras un ejemplar de esta obra, en testimonio de sus deseos por el aumento de su reciente biblioteca (lligall 1-IV-11).

1.3.4.2. Els textos jurídics: de la versió de les constitucions de Catalunya a la de les ordinacions d'En Santacília

Com el de la versió castellana de la crònica de Pujades, un altre projecte efímer, atès que només s'arribà a plantejar com una possibilitat, fou el de la traducció també al castellà de les constitucions de Catalunya, text jurídic fonamental que la Nova Planta havia pretès eliminar. A finals de 1790 (jpart. 22/XII/1790), estimulats pel discurs del zelador, el baró de Sarraí, contra la decadència, els membres de la particular plantejaren la traducció de les constitucions de Catalunya i nomenaren una comissió integrada per Marià de Sans, Antoni de Sicardo, Miquel de Sarralde, Antoni Juglà, Climent Llozer, Antoni Elies i Antoni Abadal, la qual, després d'avaluar les dificultats que podria comportar la realització d'una empresa d'aquesta magnitud, acordà la suspensió temporal d'aquesta iniciativa (jgen. 16/III/1791).

No serà fins al 1800 que el regent de la Reial Audiència de Catalunya⁴⁴³ exposà el seu desig de veure traduïdes per la corporació les constitucions de Catalunya, per a la qual cosa oferí tots els mitjans que els pogués proporcionar: fins i tot, en cas que fos convenient, elevaria una representació a instàncies superiors (jpart. 7/V/1800); malauradament, aquesta nova i ambiciosa iniciativa acadèmica tampoc no acabà prosperant.

Malgrat que sembla que realment foren dues iniciatives diferents i independents,⁴⁴⁴ no hem d'oblidar que el text de les ordinacions d'En Santacília, nom amb què es designaven les *Consuetuds de la ciutat de Barcelona sobre les servituds de les cases e honors*, recopilades per aquest jurista de mitjan segle XIV, formava part del corpus de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*. Es tracta d'una setantena de capítols dedicats a diversos temes de dret urbà barceloní, per bé que la pràctica estengué aquestes ordinacions

443. El podem identificar, a partir del llistat de regents elaborat per María de los Ángeles Pérez Samper, amb Francisco de Arjona, que ocupà la regència del Principat des de 1798 fins a 1802, any en què fou promogut a la fiscalia del Consell de Castella (veg. PÉREZ 1981: 248).

444. Si més no, així és com apareixen tractades en els extractes dels acords *Sobre traducció de constituciones* i *Sobre constituciones de Santacília*, elaborats per Pere Pont (conservats al lligall 1-III-2).

a la resta del Principat (excepte Tortosa), cosa que féu que fossin reeditades i glossades repetidament. Potser fou per aquesta raó que el projecte de la traducció de les constitucions de Santacília sí que acabà reeixint. O també perquè era una de les obres més valorades pels acadèmics: en 1769, ja havia estat esmentada com una de les fonts lexicogràfiques antigues del diccionari d'autoritats que projectà la institució.

Pel que consta a les actes, la primera vegada que els acadèmics de la de Bones Lletres es plantejaren si seria oportú traduir-les (conjuntament amb la idea de reimprimir alguns llibres catalans) fou en junta particular de 30 de març de 1803. Anys abans, però, i de la mateixa manera que ho havien fet molts altres autors abans de publicar les seves obres, Andreu Bosc i Riba, arquitecte i membre de la Real Academia de San Fernando, buscà l'aprovació de la corporació barcelonina per a la seva versió de les constitucions d'En Santacília, com s'indica a la següent nota:

Don Andrés Bosch i Riba, arquitecto socio de la Real Academia de San Fernando, vecino de la ciudad de Barcelona, ha hecho la traducción de las Constituciones de Sanctacília con la reducción del palmo destre al palmo catalán, acompañándola de algunas notas para la mayor ilustración de dicha obra que intenta dar a luz a utilidad del público. Y, a fin de que salga correcta en quanto sea posible y merezca la general aceptación, deca que la Real Academia de Buenas Letras de esta ciudad tenga a bien examinarla y aprobarla si la halla digna de su atención, sugetándose el traductor a la enmienda y corrección en quanto lo reconosca necesario dicha Real Academia.⁴⁴⁵

Seguint la preceptiva marcada, un parell d'acadèmics, Marià de Sans i Joaquim Esteve, s'encarregaren de revisar i censurar aquest text (jpart. 17/VI/1796). Per dissort, la documentació conservada a l'arxiu corporatiu no ens aporta dades suficients per escatir si és la traducció de Bosc, o una altra, la que la RABLB acabà publicant sota el seu nom. Tot i que no és gaire habitual que l'Acadèmia prengüés com a pròpia la tasca d'alguna persona que no en fos membre, també és cert que no coneixem els lligams que aquest «vecino de la ciudad de Barcelona» podia tenir amb alguns acadèmics⁴⁴⁶ i sembla, d'altra banda, plausible que n'acabessin aprofitant els materials i que un projecte personal, una traducció feta fora de les fileres de la de Bones Lletres, acabés esdevenint la base del projecte institucional.

445. Nota conservada al lligall 38è [signatura antiga]. La petició de Bosc es féu present a la jpart. 17/VI/1796.

446. Uns lligams prou estrets i importants ja que, recordem-ho, havia quedat especificat en junta que només es censurarien les obres dels acadèmics i que, si l'autor no era individu de la RABLB, se li negaria la petició (veg. jpart. 13/IX/1756).

Fora del terreny de l'especulació, ens consta que el 1804 ja hi havia un grup d'acadèmics comissionats per a aquesta versió: Alegret, Forts, Domènec i Torres (als quals s'afegiren Esteve, Valls, Sisó i Elies; jpart. 7/XI/1804), que manifestaren la necessitat de redactar un pròleg en què s'exposessin algunes observacions imprescindibles (jgen. 19/XII/1804). Aquest pròleg el llegiria Ignasi Torres i Amat un any i mig després (jgen. 30/VII/1806).⁴⁴⁷ Abans d'enllestir definitivament l'obra, però, hagueren de vèncer algunes dificultats (de concepte). Per exemple, Sisó plantejà el problema

sobre fixar el verdadero sentido y medida de la cana dextra; y que se había entendido si se gobernaban en Gerona por una traducción hecha e impresa en esta ciudad de las constituciones de Santacilia; quedó el secretario en pedir la a Gerona y se acordó, al mismo tiempo, que se solicitase saber de algunos arquitectos la práctica que observan en punto de la cana dextra (jpart. 30/I/1805; I-III-1: *Registro de las juntas particulares...*, pàgs. 95-96).

A fi de resoldre aquesta qüestió, el text fou entregat a un parell d'arquitectes (Josep Soler i Pere Serra), als quals se'ls reclamà a inicis de 1806.

Encara que la traducció de l'obra de Santacília ja feia anys que havia estat conclosa, no fou fins al 1815 (jpart. 24/VII/1815), després de la interrupció de 1807, que la junta la demanà a Alegret, que la custodiava, amb l'objectiu d'intentar activar la seva publicació buscant fons per sufragar-la.

La versió castellana de les ordinacions d'En Santacília aparegué, finalment, en un volum sense data d'impressió, sota el títol de *Costumbres de la ciudad de Barcelona sobre las servidumbres de los predios urbanos y rústicos, llamadas vulgarmente d'En Sanctacilia, a las que se han añadido por apéndice algunos capítulos de los privilegios conocidos bajo el nombre del Reconoverunt proceres relativos a las mismas servidumbres*.⁴⁴⁸ *Traducidas por la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*⁴⁴⁹ (Barcelona: Joan Francesc Piferrer, impr.).⁴⁵⁰ La data d'impressió (fins i tot, de manera

447. Segurament, el va redactar ell (si més no en gran part), atès que, en carta de 21 de novembre de 1806, remet a l'Acadèmia la traducció castellana de les constitucions d'En Santacília «para hacer de ellas el consabido uso» (lligall 39è [signatura antiga]).

448. Josep M. Font i Rius ha constatat que «bon nombre de tals capítols [de les Ordinacions] presenten una similitud amb d'altres de la primera part del *Reconoverunt proceres*, però amb una redacció més desenvolupada» (*GEC*, s. v. *Ordinacions d'En Sanctacilia*). Tot ens fa suposar que, de la mateixa manera que el pròleg, aquest apèndix fou afegit per la comissió i, en cap cas, per Bosc.

449. No ens ha d'estranyar que, en lloc del nom del/s traductor/s aparegui el de la institució, fet habitual atès que es considerava una obra institucional i de caràcter col·lectiu.

450. L'impressor Joan Sellent, administrador de la casa Piferrer, es comprometé a entregar-ne a la corporació cent exemplars enquadernats amb coberta de paper i seixanta lliures catalanes a canvi de la cessió de la propietat de l'obra (veg. el contracte d'edició, signat el 14 de febrer 1816, al lligall I-III-2).

precisa: maig de 1816) ens la proporciona, entre altres documents,⁴⁵¹ la primera de les *Reflexiones sobre la nueva edición de las Costumbres de la ciudad de Barcelona, llamadas vulgarmente d'En Sanctacília, etc., o sean, unas notas sencillas de lo que allí puede añadirse para su mejor inteligencia e ilustración y de las equivocaciones más notables que en ella se reparan* (22 de desembre de 1816), de l'acadèmic Francesc de Mirambell i Giol.⁴⁵² Curiosament, Mirambell (autor d'un *Petit alfabet català*) ja preveu l'inconvenient que aquesta supressió suposarà per a futurs investigadors:

No hay duda que, por esta causa, en los siglos venideros habrá casi tanta dificultad en saberse el año de esta edición como ahora en averiguar el año en que antiguamente se compilaron tales ordinaciones (ARABLB, 2n lligall, núm. 45, fol. [17]).

A continuació, analitza qüestions diverses d'ortografia catalana (per exemple, amb motiu d'escatir el significat exacte del passatge «d'En Sanctacília»).

El pròleg de la corporació esdevé alhora una justificació de l'obra i una breu descripció: atès que «el idioma catalán no ha podido eximirse de la suerte común a todos los de las demás naciones», és a dir, el pas del temps i les modificacions exercides sobre el primitiu idioma per la força de l'ús, i atès que el principal objecte de la RABLB és la història de Catalunya (i aquestes ordinacions formen part de la branca civil), els semblà convenient «proporcionar el conocimiento de diferentes voces poco conocidas y de otras quasi ininteligibles». Així, doncs, l'Acadèmia barcelonina presentava una edició de les ordinacions (a la primera columna), una versió catalana actualitzada (a la segona columna) i la seva traducció literal al castellà (a la tercera), prenent com base les edicions barcelonines de les constitucions de Catalunya de 1481, 1589 i 1704, sense interpretació de cap de les ordinacions (ni indicació de les contradiccions existents), amb l'única excepció d'alguns mots, l'explicació dels quals, apareguda en breus notes, havia estat feta per arquitectes prestigiosos de la ciutat (segurament pels esmentats Soler i Serra) —fet i fet, la traducció que empraren potser també havia anat a càrrec d'un d'aquests professionals. La intenció que s'hi

451. Per exemple, una carta adreçada a Pedro Cevallos, amb motiu d'enviar-li dos volums d'aquesta obra, datada el 22 de juny de 1816, en què s'indica que l'Acadèmia «acaba de dar a la prensa la traducción que tenía ya hecha de las Constituciones llamadas vulgarmente de Sancracília. Y ha preferido esta producción a fin de corresponder a los deseos de los magistrados y, especialmente, a los facultativos, arquitectos y propietarios, para conocer el verdadero sentido que puede darse a lo que quisieron ordenar aquellas respetables constituciones».

452. Aquestes observacions crítiques foren passades a Antoni Alegrer i Cir Valls, perquè les examinés (jpart. 20/II/1817). La censura de Valls fou llegida en junta general el 13 de maig de 1818.

explicita és la d'oferir al públic en general aquesta part del codi municipal català en un text que resulti entenedor a inicis del Vuitcents, literalment, «proporcionar la mejor inteligencia de estas leyes a toda clase de personas».

A més d'un exemplar per a cadascun dels acadèmics, se'n distribuïren diversos volums a autoritats civils i institucions, de la següent manera: dos al capità general, un al governador, un a l'intendent, dos a l'ajuntament, un per a tres de les Acadèmies de la ciutat (l'Acadèmia de Ciències i Arts, la de Jurisprudència i la d'Arquitectura), dos a Pedro Cevallos, ministre de l'Estat, i uns altres a Josep Soler, Pere Serra, Josep Ignasi Claramunt, Jaume Pons i Francesc Garrido.

1.4. ELS DISCURSOS INDIVIDUALS DELS ACADÈMICS SOBRE LA HISTÒRIA DEL PRINCIPAT⁴⁵³

Quan el projecte de realitzar una història de Catalunya fracassà, com a tasca institucional, en els diversos intents que es dugueren a terme al segle XVIII, el paper de l'Acadèmia passà a ser no el d'un focus de creació conjunta sinó el d'un lloc de relació i d'incentiu d'erudits dedicats a l'elaboració de textos històrics. La història ja no era tant l'obra de l'Acadèmia, considerada com a corporació, sinó dels acadèmics, en particular. La tendència històrica s'havia convertit en predominant a partir de la represa de l'any 1729 i els acadèmics dissertaven sobre història política, institucional, militar, eclesiàstica, social, cultural, moral (és a dir, aquella que pretén extreure dels seus personatges un model a imitar), història de la lingüística i de la literatura, teoria de la història, etc.,⁴⁵⁴ en molt bona part amb una certa perspectiva localista.

Quantitativament, la història eclesiàstica de Catalunya ocupà bona part del temps de les sessions acadèmiques;⁴⁵⁵ de fet, no podia ser d'altra manera atès que molts dels integrants de la corporació formaven part del clergat. Corresponents a aquest àmbit, es llegiren discursos sobre la fundació de

453. Bona part d'aquests discursos es troben recollits al 1r lligall de l'ARABLB.

454. De manera aïllada, s'havien plantejat, fins i tot, la possibilitat de dedicar acadèmies monogràfiques a un tema de la història de Catalunya; és el cas, per exemple, de la *Idea para la academia de junio 1742: La prudencia, valor, justicia y piedad practicada por los condes de Barcelona durante el tiempo de su gobierno*, conservada anònima, però atribuïble, per la lletra, a Pere Serra i Postius (I-III-17).

455. Ja se n'adonà el 1955 Josep Vives quan es referí al «renacimiento de los estudios de historia eclesiástica» (VIVES 1955: 342), i enumerà també diversos discursos sobre aquesta important parcel·la de la història de Catalunya.

diversos monestirs, com el de Sant Miquel de Cuixà (Domènec Fèlix de Móra i Areny, 7/IX/1757-6/XII/1758), el de Sant Martí de Canigó (Jaume Caresmar, 5/VIII/1761), el de Banyoles (Francesc Escofet, 3/VII/1765), el de Gerri (Escofet, 8/I/1766, i Caresmar, 13/III/1776) o sobre les fundacions dels monestirs de la congregació benedictina claustral tarraconense (Antoni de Ravissa, abat de Breda, 4/II/1761); al seu torn, Jaume Caresmar llegí, en diverses juntes (a partir de jgen. 1/XII/1773), parts de la història que compongué en llatí sobre el monestir de Bellpuig de les Avellanès; Josep Ignasi de Mercader exposà un treball sobre l'estat de les esglésies d'Espanya, i especialment de Catalunya, en el segle VIII (7/V/1766), i Benet de Moixó presentà unes memòries sobre el monestir de Sant Cugat del Vallès (13/I-3/II/1790).

També són força abundants els treballs dedicats a la fundació de diversos ordes religiosos, com el de Nostra Senyora de la Mercè (Domènec Ignasi de Bòria, 2/VI/1767-5/VIII/1767) o sobre l'època de l'establiment de l'orde de Sant Agustí a Catalunya (Jordi Rei; 4/II/1778), i les dissertacions entorn de diversos sants i patrons catalans, com santa Eulàlia, patrona de Barcelona (Ramon de Ponsic, 5/I/1763-1765),⁴⁵⁶ sant Ramon de Penyafort i el seu paper en la fundació dels mercedaris (Bòria, 11/VI/1766) o sant Jordi, patró de la Corona d'Aragó i, especialment, de Catalunya (Caresmar, 9/II/1774). A més de discursos dedicats als fets de sant Ignasi a Catalunya (Gregori de Prats i Mates, IX/1729) o a decidir si la veritable pàtria de Joan Eixarc fou Lleida o València (Agustí Riera) o si la de sant Joan de Mata fou Catalunya o França (Salvador Santjoan, 1729), i els convents que van fundar, respectivament.

En aquest mateix camp, hi hagué acadèmics que reclamaren l'atenció sobre els concilis celebrats en diverses èpoques: Francesc Armanyà llegí un treball en què fixà el còmput que, en la història de Catalunya, s'havia de dur a terme dels concilis toledans i es plantejà si al concili 12, 13 o 14 de Toledo hi assistí el bisbe de la Jonquera, segons el que es dedueix de Pujades (5/I/1757), i Francesc de Sans i de Sala descrigué els canons establerts als dos concilis provincials celebrats a Barcelona en temps de l'imperi dels reis gots, un l'any 540 i l'altre el 599 (23/VII/1777), per esmentar-ne un parell de casos.⁴⁵⁷

456. Cinc anys després, el 1770, Ponsic rebia la llicència de la RALB per a la impressió d'aquest treball, que fou efectivament tret a llum, ja que ha quedat consignat que el 6 de febrer de 1771 regalà un exemplar de la seva obra intitulada *Vida, martiris y grandezas de santa Eulàlia*.

457. De tota manera, no tots els discursos entorn de la història eclesiàstica del Principat es poden sistematitzar, atès que n'hi de naturalesa ben heterogènia: el comte de Creixell, per exemple, llegí un «elogio sagrado en honor de Barcelona y Cataluña de haber sido su capital la primera población de España que recibió la fe de Jesucristo desde su Oriente» (jgen. 8/III/1775; 1-II-3, pàg. 209).

Però tots aquests treballs presenten una restricció que ja ha estat exposada per Ramon Grau:

La historiografia crítica eclesiàstica dels segles XVII i XVIII tenia marcat un límit metodològic important. Un cop establerta l'autenticitat del document, els fets consignats per aquest eren considerats igualment autèntics, amb independència de la seva credibilitat a la llum de la raó natural (GRAU 1995: 339).

Per tant, els miracles podien ser admesos amb el mer aval d'un suport documental fiable.

Una altra qüestió recurrent fou la de l'etimologia del nom de Catalunya i, per consegüent, la dels catalans. En parlaren Joan de Sagarriga i de Reard (2/I/1730), Josep de Bastero i Vilana (1/II/1758),⁴⁵⁸ Antonio Fernández de Calderón (2/II/1763), Domènec Fèlix de Móra i Areny (8/II/1786), Josep Antoni Forts i Camps (15/II/1797), o Antoni Alegret (24/V/1797), entre altres. En la seva recerca del veritable origen del terme, esmenten les teories d'historiadors com Pujades, Zurita, Corbera, Pellicer, Roig i Gelpí, Calça o Carbonell, entre els més emprats.

Així, durant tot el segle, trobem discursos de personalitats molt importants en la historiografia catalana: acadèmics Desconfiats com Francesc de Josa i d'Agulló, Josep de Taverner i d'Ardena, el geògraf Josep Aparici i Mercader o Pau Ignasi de Dalmases i Ros, nomenat cronista oficial del Principat l'any 1702, destaquen com a figures rellevants entre els historiadors del seu temps; Manuel Marià Ribera, Pere Serra i Postius, Francesc Xavier de Garma i Duran, Jaume Caresmar i Alemany, Josep de Vega i de Sentmenat, Antoni de Capmany i de Montpalau, Fèlix Amat i de Palou, Benet Ribes i Ribes, Joan Francesc de Masdeu i de Montero o Ignasi Torres i Amat, entre altres, incansables recol·lectors, tots ells, de notícies i documents sobre la història de Catalunya, desenvoluparen una tasca molt fructífera a la RABLB. Precisament, molts d'aquests intel·lectuals havien entrat a formar part del cos de l'Acadèmia pels seus treballs històrics entorn del Principat; per exemple, Masdeu, el qual es disculpà per no poder tenir l'oració gratulatòria en el temps en què li fou demanada de la següent manera:

458. Segons Francesc Feliu (1998c: 220), la dissertació de Josep de Bastero es tractava d'un «plagi absolut del quart capítol del llibre primer de la *Història de la llengua*» del seu oncle Antoni. En el seu discurs, hi presenta una hipòtesi (la paternitat de la qual degué ser, en realitat, del canonge gironí) que féu fortuna entre els historiadors posteriors: la derivació de *Catalunya* de *Gotholandia*, compost de *got* i de *land*, germanisme que vol dir 'terra'.

La historia de España, que forma mi principal ocupación, me presenta por sí misma varios objetos relativos a Cataluña, y por este título muy oportunos; pero como a éstos he dado lugar, según sus respectivas épocas, en la historia general y ahora me ocupo en algunos suplementos, que, por la materia y por la calidad de las personas que me los han encargado no sufren dilación, suplico a vuestra señoría y a todos los demás señores académicos que me permitan retardar algún tiempo el pequeño obsequio literario de que me reconozco deudor a tan respetable cuerpo.⁴⁵⁹

La fórmula d'inici (i, de vegades, conclusió) d'aquests discursos sol ser la mateixa: la constatació de l'obscuritat que cobreix l'esdeveniment o època històrica de què cal parlar. Només a tall de mostra, i per la seva poèticitat, vegeu el paràgraf inicial d'una dissertació de Josep de Sagarra (1757):

Nos representan los mythológicos a la verdad a manera de una dama que haze igualmente alarde de su desnudez que de su pureza, y por lo mismo parece que se va recatando de la vista de los hombres. De un cabo de la calle a otro se encubre la verdad, de tal suerte que apenas deja hallarse y de una provincia a otra es muchas vezes infructuosa en busca de ella la más perspicás vigilancia. Y si esto passa en los sucesos actuales, que pueden abonarse con muchos testigos de vista, ¿qué será en aquellos que, estando encubiertos con el opaco velo de muchos siglos, nos refieren los historiadores con vasiedad? Paréceme que, en este caso, puede aplicarse a los historiadores lo que de los gramáticos dixo Oracio: «Gramatici certant et adhuc sub iudice lis est» (ARABLB, 7è lligall, núm. 40, fol. [17]).

I l'estructura acostuma a ser la clàssica del raonament crític dividit en dues parts: a la primera, es proposava una nova teoria i s'argumentava; a la segona, es rebatien les opinions dels autors que hi estaven en contra. Moltes d'aquestes comunicacions sobre temes històrics són, doncs, treballs bibliogràfics que examinen (o, més aviat, reporten) les opinions dels autors més destacats entorn d'un tema concret; de fet, n'hi ha que esdevenen únicament una rècula d'afirmacions, contraposades les unes a les altres, per acabar decantant-se per la que els sembla més provada de totes. Alguns autors (i obres) són reiteradament esmentats, com a base —sovint, justificació— dels discursos. Els mateixos acadèmics els classifiquen segons autors antics (els clàssics) i moderns (la resta); i aquests darrers, al seu torn, en propis (catalans, valencians i aragonesos) i estrangers. A continuació, en llistaré els més al·ludits, en funció d'aquestes categories:

459. Joan Francesc de MASDEU, carta a Fèlix de Prats i Santos, baró de Sarraí (Roma, 2 de setembre de 1795), conservada al lligall 1-III-2.

1. ANTICS (O CLÀSSICS): Historiadors grecs, com Diodor de Sicília (autor de la gran enciclopèdia històrica *Biblioteca històrica* o *Biblioteca d'històries*, en 40 vols.), Polibi (*Històries*), Plutarc (*Vides paral·leles*), Tucídides (*Història de la guerra del Peloponès*, c. 450 aC); i els llatins Tit Livi (*Ad urbe condita*, 142 llibres de la història de Roma), Pau Orosi (*De Ormestu mundi*), Gai Plini Segon [Plini el Vell] (*Naturalis historia*, en 37 llibres, 37 dC), Gai Sal·lusti (*Catilina*) i Corneli Tàcit (*Històries*). I geògrafs grecs, com Estrabó o Ptolemeu, i llatins, com Pomponi Mela (autor d'una geografia en tres llibres, el *De situ orbis* o *De chorographia*).

Entren també en aquesta categoria, l'historiador jueu Josep Flavi (autor d'*Antiguitats judaiques*), el sacerdot babiloni Berosus (que escriví en grec un resum d'història del seu país, intitulat *Chaldaica*) i els pares de l'Església sant Jeroni (amb la *Vulgata* i el *De viris illustribus*) i sant Agustí (autor del *De civitate Dei* i les *Confessions*).

Però no seran només reputats historiadors clàssics els que serviran de fonts per a les dissertacions acadèmiques, sinó també poetes (Virgili i Homer, en especial), filòsofs (com Aristòtil o Ciceró), autors bíblics, teòlegs, etc. (per exemple, per desmentir creences com que els primers habitants de Catalunya fossin gegants). Tot i l'autoritat concedida a aquests autors, cal prendre certes precaucions a l'hora d'acostar-s'hi, algunes de les quals foren constatades pel trinitari calçat Bernat Salvat, al seu discurs *Si hubo algún rey en España llamado Ibero que le diere su nombre de Iberia, y el suyo al Ebro* (1796):

Se debe suponer que, en la serie de los reyes antiguos de España, la vanidad antigua de los griegos impostores y las fábulas modernas de Juan Nanni, vulgarmente llamado Annio, dominicano de Viterbo, son dos lagunas que han ofuscado con sus vapores las antiguas historias españolas; y, de España, se debe expurgar toda fábula, ficción y falcedad para que, dicipadas las opacas sombras, nieblas y vapores, aparesca la luz de la verdad y se pueda más francamente buscar y hallar. Los griegos, con su mitología, han contaminado las historias de España y otras provincias. [...] Algunos autores modernos, con excesivo respeto a la antigüedad, se han fatigado en querer hallar a lo menos un sentido real de verdad histórica en cada una de sus fábulas griegas. Y no tiene duda que los antiguos griegos eran capaces de inventar, fingir, y concidero que su historia es como una novela forjada de la superstición y capricho (ARABLB, 8è lligall, núm. 9, fol. [1r-v]).

En aquest sentit, en la sèrie dels primitius reis d'Espanya, els grecs inclogueren els titans, Hèrcules i altres reis fabulosos i inventats, entre els quals hi ha, precisament, Iber.

2. MODERNS

2.1. *Propis*:

a) CATALANS: Josep Blanc (*Archiepiscopologio de Tarragona*, ms. escrit fins al 1654 —que «está en mi poder», diu Ramon de Dalmases; 2n lligall, núm. 47, n. 6—), Bernat Boades (*Libre dels feits d'armes de Catalunya*, suposadament escrit el 1420, i realment compost pel frare mínim blanenc Roig i Gelpí c. 1673), Jaume Bosc (*Titulos en honor de Cataluña*, 1628), Esteve Gilabert Bruniquer (*Rubrica regionum privilegiorum*, 1610, i *Relació sumària de l'antiga fundació i cristianisme de la ciutat de Barcelona i de l'antic magistrat i govern dels magnífics consellers i altres coses d'honor i bellesa de la ciutat*, 1630), Francesc Calça (*De Cathalonie*, 1588), Pere Miquel Carbonell (*Cròniques d'Espanya*, e. 1495-1513, p. 1547), Esteve de Corbera (*Cataluña ilustrada*, 1678), Bernat Desclot (citad, però, en la traducció castellana de Rafael Cervera, de 1616, *Historia de Cataluña, de las empresas hechas en sus tiempos por los reyes de Aragón, hasta la muerte de don Pedro el Grande, tercero de este nombre, rey de Aragón y de Sicilia, conde Barcelona*), Antoni Vicenç Domènec (*Flos sanctorum* o *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Catalunya*, 1602), Narcís Feliu de la Penya (*Fénix de Cataluña*, 1683, i *Anales de Cataluña*, 1709), el *Gesta comitum Barcinonensium et regnum Aragonum* (1314, conservat al monestir benedictí de Ripoll), el *Llibre de les solemnitats de Barcelona* (1424-1719), Onofre Manescal (*Sermó vulgarment anomenat del sereníssimo senyor don Jaume segon*, 1602), Manuel Marcillo (*Crisis de Cataluña hecha por las naciones estrangeras*, 1685), Joan Margarit (*Paralipomenon Hispaniae libri decem*, 1545), Jaume Marquilles (*Comentaria super usaticis Barchinone*, 1505), Francesc Martorell i de Luna (*Historia de la santa Cinta*, de Tortosa, 1626), Josep Massot (*Compendio historial de los ermitaños de nuestro padre san Agustín, del Principado de Cataluña, desde los años 394 [...] hasta los años de 1699, 1699*), Joan Lluís de Montcada (*Annales Cathaloniae*)⁴⁶⁰, Jeroni Pau (*Barcino*, 1491), Lluís Pons i d'Icard (*Libro de las grandezas y cosas memorables de [...] Tarragona*, 1572), Jeroni Pujades (*Crònica universal del Principat de Catalunya*), Joan Gaspar Roig i Gelpí (*Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, 1678, publicat amb una *Carta apologética por la entrada de Carlos el Grande en Cataluña*, escrita el 1676), Francesc Tarafa (*De Hispaniae situ, provinciis, populis*,

460. El segon marquès de Llo es refereix a aquests anys, «que ms. están en Poblet, de los que tengo fiel copia en mi poder». Sovint els acadèmics expliciten els arxius que han anat a consultar. També anà a Poblet Antoni d'Armengol i d'Aimeric «por el motivo de hazer en su archivo y librería las más exactas averiguaciones» sobre la vida i fets de Bernat d'Alzira, monjo de Poblet (3r lligall, núm. 36).

regionibus, oppidis, fluminibus [...] dictionarium, 1552, i *De origine ac rebus gestis rerum Hispaniae in corpore Hispania Illustrata ab...*, 1553, esmentat al 1r lligall, núm. 38 i al 2n lligall, núm. 14), Pere Tomic (*Històries e conquestes dels reys de Aragó e comptes de Barcelona*, 1495), Jaume Ramon Vila (*Armorial*, 1602, i *La fi del comte d'Urgell*, 1624, 1631), Antoni Viladamor (*Primera part de la història general de Catalunya*, 1585) i Joan Pau Xetmar i de Sala (*Civilis doctrina de antiquitate et religione, regimine, privilegiis et preheminentis inclitae civitatis Barcinonae*, 1644).

I entre els coetanis (amb la presència d'alguns acadèmics il·lustres): Domènec Aguirre (*Tratado histórico-legal del Real Palacio Antiguo y su cuarto nuevo de Barcelona y de los oficios de sus alcaldes o conserges, en que, a más de sus derechos y prerrogativas, se trata de la ciudad de Barcelona y de sus príncipes*, 1725), Fèlix Amat de Palou (*Historia eclesiástica o Tratado de la Iglesia de Jesucristo*, c. 1785, p. 1834), Pau Ignasi de Dalmases (*Disertación por la patria de Pablo Orosio* i el primer volum de la seva crònica de Catalunya⁴⁶¹), Josep Finestres i de Monsalvo (*Sylloge inscriptionum romanarum de Catalunya*, 1762) i Manuel Marià Ribera⁴⁶² (*Milicia mercenaria*, 1726).

b) VALENCIANS:⁴⁶³ Pere Antoni Beuter (*Primera part de la Història de València, que tracta de les antiquitats d'Espanya i fundació de València, ab tot lo discurs fins al temps que l'inclit rei don Jaume la conquistà*, 1538, i *Crònica universal de España*, 1550), Jaume Bleda (*Crònica de los moros de España*, 1618), Francesc Diago (*Historia de la provincia de Aragón de la orden de los predicadores*, 1599, i *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, 1603), Gaspar Escolano (*Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia*, 1610-11), Gregori Maians i Siscar (*Orígenes de la lengua española*, 1737), Joan Francesc de Masdeu i de Montero (*Historia crítica de España y de la cultura española*, 1783-1805), Francesc Vicent Pérez i Baier (*Damasus et Laurentius hispani, asserti et vindicati*, 1756) i Rafael Martí de Viciàna (*Crònica manuscrita de la inclita ciudad de Valencia y su reino*, 1564).

461. Veg., a continuació, l'*excursus* que dedico a aquest manuscrit.

462. A qui no només citen com a font sinó que li consulten sobre alguns assumptes (com indica, per exemple, Ignasi de Santa Clara al títol d'una de les seves dissertacions: *Resuélvese si en las conquistas contra los moros, los nobles de Cashaluña dieron los apellidos a los castillos o, si de éstos, los tomaron aquellos, para lo qual se me mandó consultar con el reverendísimo padre maestro fray Manuel Mariano Ribera*, 1730) o els facilita l'accés a exemplars de la seva biblioteca particular, com la *Historia de los condes de Urgel*, de Montfar, esmentada més amunt.

463. En algun discurs, però, els historiadors valencians són considerats autors estrangers.

c) ARAGONESOS: Pedro Abarca (*Los reyes de Aragón en anales históricos*, 1682), Antoni Agustí i Albanell (*Diálogos de medallas, inscripciones y otras antigüedades de Tarragona*, 1587), Jerónimo de Blancas y Tomás (*Aragonensium rerum comentarii ab anno 704 ad annum 1588*, 1588), Juan Briz Martínez (*Historia de la fundación y antigüedades de san Juan de la Peña y de los reyes de Sobrarbe, Aragón y Navarra*, 1620), José Pellicer de Ossau y de Salas-Tovar (*Idea del Principado de Cataluña*, 1642) i Jerónimo Zurita y de Castro (*Anales de la Corona de Aragón*, 1562).

Molts d'aquests, conservats manuscrits i sobre els quals reclamava l'atenció Benet Ribes en el seu discurs intítulat *De los frutos y efectos de la historia* (1795):

De donde he venido yo a considerar muchas veces si del descuydo de nuestra historia procede en gran parte también el de nuestro idioma, que tuvo también su Siglo de Oro. Y quando observo el olvido en que se consumen tantos y tantos monumentos de nuestra historia, tengo por más reprehensible nuestra descidia, que la que imputamos injustamente a nuestros mayores (ARABLB, 9è lligall, núm. 12, fol. [23v]).

Concretament, fa referència a les obres inèdites de diversos historiadors catalans dels segles XVI i XVII: la segona part de la *Corònica universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni Pujades; la *Historia de los condes de Urgel*, de Dídac de Montfar (acabada el 1650 i publicada el 1853 per Pròsper de Bofarull); la *Primera part de la història general de Catalunya* (1585), d'Antoni Viladamor; les *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent* (1586), de Francesc Comte; els *Annales Cathaloniae* i l'*Episcopologio de Vic* (1691, 1694), de Joan Lluís de Montcada; i els treballs de Josep de Taverner i d'Ardena entorn dels monestirs, esglésies i cases comtals del Rosselló, Empúries i Peralada.

2.2. Estrangers:

a) CASTELLANS, GALLECS I BASCOS: Nicolás Antonio (*Bibliotheca Hispana Nova*, 1672, i *Bibliotheca Hispana Vetus*, 1696), Luis Carrillo y Sotomayor (*Libro de la erudición poética*, 1611), Esteban Garibay (*El compendio historial de las crónicas y universal historia de todos los reinos de España*, 1571), Pero Mexía (*Historia imperial y cesárea*, 1545), Ambrosio de Morales (*Crónica general de España*, 1574-86), Florián de Ocampo (*Crónica general de España*, 1543-1553), Diego de Saavedra Fajardo (*Corona gótica, castellana y austriaca*, 1648), Juan Sedeño (*Summa de varones ilustres*, 1551). I entre els coetanis:

Benito Jerónimo Feijoo y Montenegro (*Teatro crítico universal*, 1726-1739, i *Cartas eruditas y curiosas*, 1742-1760), Enrique Flórez de Setién y Huidobro (*España sagrada*, 1747-1773) i Juan de Mariana (*Historiae de rebus Hispaniae libri xxx*, 1601)

b) DE LA RESTA D'EUROPA (especialment francesos, italians i portuguesos): FRANCESOS: Jean Mabillon (*De re diplomatica*, 1681), Pèire de Marca (*Marca Hispanica, sive limes Hispanicus*, 1688), Antoine Pagi⁴⁶⁴ (*Chritica historico-theologica in universos annales eccledasticos em. et rev. Caesaris card. Baroni*, 1689, 1771); ITALIANS: Iovani Annio de Viterbo (*Commentaria super opera diversorum auctorum de antiquitatibus loquentium*, 1498), Ambrogio Calepino (diccionari llatí-italià, 1502), Luca Marineo Sícul (*De rebus Hispaniae memorabilis opus*, 1530); PORTUGUÈS: Rodrigo Méndez Silva (*General población de España*).

Excursus: *El cas particular de la recepció del primer volum de la crònica de Catalunya de Pau Ignasi de Dalmases a l'Acadèmia Literària de Barcelona*⁴⁶⁵

L'arxiu de la corporació custodia, amb la signatura 3-I-25, un manuscrit intitulat *Annales del Prinzipado de Cataluña*. Tot i que ha estat catalogat, de manera errònia, com si fos una obra de l'historiador Jeroni Pujades (veg. el catàleg manual de fitxes),⁴⁶⁶ queda ben clar que es tracta de la còpia autògrafa (i rubricada a la darrera de les pàgines) del primer volum de la crònica de Catalunya de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. Són diversos els indicis que ho corroboren.

464. «Es Pagi», diu Benet Vinyals de la Torre (1747), «uno de los más clásicos antig[u]os historiadores que, por único, venera toda la Francia y es respetado por todas las naciones extranjeras. Es un singular calculador de los años, quien, para fundar bien los que escribía y determinar en los años los sucessos con las más sólidas verdades, no se fiava de sí mismo sino que, antes de sanjar su opinar, consultava con hombres los más entendidos y penetrantes, gustando disputarlo antes para apurar más las verdades» (4t lligall, núm. 12, fol. [27]).

465. Aquest epígraf, amb alguna petita variant, ha aparegut com a pròleg de l'*Anuari* 2005-2006 (aparegut al gener de 2005) de la RABLB; veg. CAMPABADAL 2005a.

466. Aquesta identificació és anterior a la darrera catalogació de l'arxiu. De fet, apareix ja als inventaris mecanografiats conservats a I-III-12 (*Museo, biblioteca y archivo*) (c. 1928): a la relació de manuscrits, hi figura «Pujades, *Anales de Cataluña* (s. xvii)». Deu haver estat aquesta atribució errònia la que ha desviat l'atenció dels historiadors. Precisament, la signatura que li donaren el col·loca entre els quatre volums autògrafs de Pujades que encara ara es troben a l'ARABLB.

Com és ben sabut, Dalmases havia estat nomenat cronista del Principat de Catalunya per Felip V a les Corts de 1701-02 (ofici ratificat el 14 de gener de 1703) i havia escrit la coneguda *Dissertación histórica por la patria de Paulo Orosio* (Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1702), dedicada al monarca i encarada a demostrar que Pau Orosi era tarragoní. La historiografia actual ha dedicat diverses ratlles a la seva figura, com a polític, com a acadèmic i com a erudit,⁴⁶⁷ però, paradoxalment, no gaires a la crònica de Catalunya. Una de les poques referències al respecte la donava Pere Voltres, extreta del dietari municipal: «Conocido es», afirmava en la seva monografia entorn de l'acadèmic Desconfiat, «el trabajo de Dalmases en la preparación de una historia de Cataluña, que la Generalidad estudió publicar, sin que sepamos otra cosa de la ejecución del proyecto. El dietario municipal consigna que el 25 de septiembre de 1709, la ciudad regaló dos mil doblas al docto hidalgo en recompensa a sus trabajos [*en concret, pel primer volum de la crònica de Catalunya*]» (VOLTRES 1956: 117). També Josep Rafael Carreras i Bulbena (1922: 246), entre les seves notes biogràfiques dels Desconfiats, constatà que Dalmases enllestí el volum de la *Crònica de Catalunya* entre 1709 i 1710 i que, a partir de 1715, un cop tornat a Barcelona, reprengué les seves investigacions històriques. Posteriorment, Encarnación García dedicà unes poques pàgines —de la seva extensa monografia sobre el qui ha estat considerat primer president de la RABLB— a resseguir les recerques del cronista en diversos arxius del Principat a través de la correspondència (cartes a ciutats, als capítols de les catedrals, a l'abat de Poblet, entre molts altres, en especial datades de 1704) conservada al ms. 618 de la Biblioteca de Catalunya. Ens dóna, però, una dada important: que «su crónica iniciaba desde la entrada de los moros» (GARCÍA 1970: 244).⁴⁶⁸

467. Per a la seva actuació política i activitat acadèmica, veg. ALCOBERRO 2002, CASTAN I GARCIA 2006 [en premsa], GARCÍA 1970, MUNTADA 2002, SOLDEVILA 1936, TORRAS I RIBÉ 2001² i VOLTRES 1956. No em puc estar, tot i que no ofereixi cap informació rellevant, de reproduir, en paraules de Fèlix TORRES I AMAT (1836: 193), la curiosa temença del seu pare: «Temía mucho que lo que él había adquirido con un solo libro lo perdería su hijo con tanta multitud de libros».

468. Veg., entre altres, la «copia de la carta escrita a los cabildos de las cathedrales de Cataluña» (BC, ms. 618, fol. 106r-v), datada a Barcelona el 25 de juliol de 1703, en la qual Dalmases mateix indica que havia «tomado la pluma por la obligación de mi empleo y empeçado la historia deste Principado desde la entrada de los moros, como en aquellos tiempos tan desechos fue la religión la que más experimentó la saña de los bárbaros infieles».

En aquestes lletres, ja hi apareix la designació d'annals: «[...] hallándome necesitado para la continuación de mis *Anales* de probar la venida de Carlomagno a Cataluña [...]» (fol. 104v). A més, consta que llegí, a l'acadèmia de 25 de març de 1703, una dissertació sobre les pèrdues i la restauració de Barcelona, amb una breu notícia sobre els comtes de Barcelona, treball que segurament partia d'algunes de les informacions que li serviren, més endavant, per acabar de redactar aquest primer volum de la crònica.

La data de finals de 1709 resulta significativa a l'hora d'identificar el volum conservat a l'ARABLB i també el fet de confirmar la intenció de publicar-lo, atès que, a la primera de les pàgines del ms., hi ha un parell d'anotacions que indiquen el vistiplau atorgat a l'obra: «Die 4 may 1710. Commitatur don Plácido de Copons R. A. B. Tomàs y Costa Càncer [?】 i «10 may 1710. Comitatur ilt.º d. Baltazari Bastero, canonico et decano sedis bar.º. J. Romaguera».

Un altre detall que cal remarcar és que, quan el volum arribà a les meves mans, apareixia com a inacabat. El cas és que els darrers plec del manuscrit se n'havien després i havien anat a parar a una altra banda de l'arxiu. L'arxiver/a, sense identificar què estava catalogant, col·locà, com a 8a separata, núm. 7, de la pàgina 858 fins al final de l'obra, és a dir, els darrers plec del volum (com ens confirma, entre altres elements, la marca d'aigua del paper). És a l'últim d'aquests plec (que conté, a més, una nota sobre fets entorn dels àrabs en unes memòries de Catalunya «que recogía algún curioso»), on figura la signatura de Pau Ignasi de Dalmases i l'anotació següent: «Paper del senyor Thomàs Fatjó en aprobació del meu tomo de *Annals de Catalunya*», paper (intitulat *Al señor don Pablo Ignacio de Delmasses y Ros, coronista del Principado de Cataluña, c. 1710*) que també es descol·locà i anà a parar al 29è lligall, núm. 2. En aquesta carta, el juriconsult barceloní Fatjó (austriacista com Dalmases),⁴⁶⁹ després d'agrair el privilegi d'haver vist el volum abans de ser publicat, l'elogia abundantment i en remarca tota una sèrie de qualitats: l'ordre impecable de les diverses lectures, la justificació constant dels arguments, fonamentats en autors destacats o instruments, una estructura clara tant en el cos de la història com en les disceptacions que forma, l'explicació veritable dels fets i del moment exacte en què ocorregueren i un estil eloqüent («aunque no ignoro escribe Vives que a la historia le basta que contenga y exprima la verdad, con todo, lo plácido y dulce del estilo detiene al lector para que se entretenga en querer saber lo que se trata en ella», escriu Fatjó —fol. [2r]).⁴⁷⁰

Aquest desmembrament del manuscrit, conjuntament amb l'atribució equivocada a Pujades, han pogut constituir els motius principals pels quals la crònica no s'ha arribat a identificar fins ara. A l'inventari antic, l'*Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de*

469. Tan implicat en la vida política del moment com Dalmases, Fatjó participà de manera activa en la Guerra de Successió a favor de l'arxiduc Carles, cosa que comportà el seu exili el 1714. No tornà a Barcelona fins al 1725, arran de la pau de Viena.

470. Veg. DOCUMENT 14, en què edito els que esmento a partir d'ara.

Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad literaria (posterior, com a mínim, a 1863),⁴⁷¹ ja apareixen uns *Anales de Cataluña*, amb la indicació «es parte de un borrador o manuscrito» i amb la marca M T, equivalent a 'manuscrit truncar', dades que ens fan pensar que ja aleshores no havien trobat els darrers fulls que permeten restituir el final, situació que es perpetuaria fins als nostres dies.

A més de la importància intrínseca d'aquesta crònica, com una de les obres cabdals de la historiografia catalana, hi ha un altre element que la dota d'una especial rellevància: el fet d'haver estat consultada per diversos acadèmics. Sens dubte, el volum fou emprat per Josep de Móra i Catà, primer marquès de Llo (que en degué ser un dels possessors), atès que està ple de cartes, algunes fragmentàries, que li adreçaven diversos erudits i que aprofitava com a punts per indicar els passatges que més li interessaven.⁴⁷²

És gràcies a l'existència de diversos documents intercalats entre les pàgines del manuscrit que es pot reconstruir la trajectòria de la crònica i veure per les mans de quins acadèmics va arribar a passar. Un parell de cartes ens indiquen que, un cop mort el primer marquès de Llo, el manuscrit continuà en possessió del seu fill, Domènec Fèlix de Móra i Areny, acadèmic des del 6 de setembre de 1752. La primera és una lletra anònima en què es plantegen les dificultats d'emprendre la redacció del que ocorregué a Catalunya des de l'any 714 fins al 768. Són moltes les dades que ens permeten assegurar que l'autor d'aquesta carta fou el segon marquès de Llo: en primer lloc, s'hi exposa la possibilitat d'examinar amb total llibertat els diversos discursos treballats pels acadèmics sobre la dominació musulmana (molts dels quals es trobaven en mans de diferents individus que els examinaven), atès que té al seu càrrec la secretaria (i Móra i Areny, secretari des del 1776 fins al 1791, custodiava a casa seva l'arxiu de l'Acadèmia); en segon lloc, la referència a «distintos fragmentos y noticias que he encontrado en los papeles de mi difunto padre [*és a dir, el primer marquès de Llo*] y en los que guardaba de su amigo, compañero y coacadémico, el señor don Pablo Ignacio de Dalmases [*ço és, la crònica de Catalunya*]»; i, finalment, el traç de la lletra resulta inconfusible quan es compara, per exemple, amb els discursos d'exaltació a la corporació que pronuncià en diversos moments de la seva dilatada vida acadèmica.

471. ARABLB, 3-III-16. Curiosament, l'autor d'aquest inventari no identifica l'autor d'aquests *Anales de Cataluña*, però sí el del *Calamicleon o història de les calamitats y glòries de Cataluña y senyors de aquella*, per Pujades, un altre dels manuscrits conservats a l'arxiu de la institució.

472. De vegades, es tracta de paper de carta que Móra recicla per anotar diverses qüestions històriques: en un dels casos, per exemple, pren notes sobre un text de Pere Miquel Carbonell i les conseqüències que n'extragué José Pellicer y de Tovar sobre la família dels Montcada.

La segona de les cartes a què m'he referit és de Salvador Puig.⁴⁷³ Hi recomana a un «marqués mío» (que podem identificar amb el segon marquès de Llo) que comenci des de l'inici dels annals, és a dir, des de l'any II del segle VIII, fins al 768, amb la mort de Pipí, ja que «en todo este trascurso de tiempo va descrita la entrada y progresos de los saracenos enlazados con los sucesos y noticias que forman la historia de nuestro país, ya ocupado de aquellos, ya en parte recuperado en varias acciones de los nuestros con ellos».⁴⁷⁴ Segons Puig, l'encarregat de redactar els fets ocorreguts durant la resta del segle VIII haurà de llegir la darrera part de la crònica, pel que fa a Carlemany.

Però abans que Móra i Areny i Puig, també Feliu d'Amat, de Llentisclar i de Grevalosa pogué consultar aquesta crònica,⁴⁷⁵ atès que l'esmenta al seu *Discurso histórico en que se prueba que no pudo Pelayo tener dominio en Cataluña*, en una nota marginal:

Como tenía bien averiguado el infatigable desvelo de nuestro predecesor y choronista de Cataluña don Pablo Ignasio de Dalmases, a cuya singular erudición confieso dever quantas notisias resumo en este papel. *Vide* dicho don Pablo, en la diseptación que sobre nuestro asunto haze en el libro de su corónica, manuscrito, en pág. 191.⁴⁷⁶

I encara em consta que l'emprà un altre acadèmic: Pere Serra i Postius. En una nota anònima (però clarament atribuïble a Serra pel particular traç de la seva escriptura), intercalada entre les pàgs. 791 i 792, aquest afirma, entre altres coses, que «éste (dice *Dalmases*) es texto de Pedro Tomich». Fet i fet, ja havia informat del seu accés a la crònica de Dalmases en l'«Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se hace mención en este libro», catàleg situat a la fi dels seus *Prodigios y finezas de los santos ángeles, hechas en el principado de Cataluña* (Barcelona:

473. De fet, la carta apareix signada només per «su Puig»; la signatura i la lletra es corresponen amb la d'altres papers del ja diverses vegades esmentat Salvador Puig.

474. Un altre dels papers intercalats és un discurs anònim (amb tota probabilitat, d'algun dels acadèmics encarregats, cap a mitjan Segle de les Llums, de la redacció dels fets ocorreguts al VIII) sobre la caiguda de Catalunya en mans dels àrabs, encapçalat per la següent anotació: «Empieza sobre lo que ocurre desde la página o folio 79 del manuscrito en adelante y ha de ir a continuación de la introducción, del mismo modo que estaba ya hecha, que va muy bien».

475. M'inclino a creure que fou aquesta còpia (i no una altra) la que consultà perquè la referència a la pàgina és exacta. Segurament, existí un únic exemplar de l'obra, tot i que una afirmació com aquesta es fa difícil d'assegurar al cent per cent.

476. ARABLB, 3r lligall, núm. 32, fol. [27]. Aquesta és l'única al·lusió que en fa en el decurs del seu discurs.

Jaume Surià, impr., 1726).⁴⁷⁷ En l'epígraf dedicat al senyor —més tard, marquès— de Vilallonga (pàgs. 399-403), a qui qualifica de «cavallero de imponderables prendas, lustre y blazón de nuestra patria, primer chronista del principado de Cataluña, cuya dignidad se mereció en las cortes celebradas en Barcelona el año 1701 y 1702» (pàg. 399), després de traçar la trajectòria dels primers cronistes d'Espanya, i dels d'altres províncies, fins a arribar a l'origen de l'ofici de cronista del principat de Catalunya, constata que:

A no aver sucedido lo que luego se dirá, ya tendríamos lo menos un tomo impresso de nuestro chronista Dalmases. Porque él me comunicó el primero ya acabado (aun me acordaría algo de lo que contenía) en el año 1709 u 1710.⁴⁷⁸ Mas, quando empezava a saber lo que con ver, leer y tratar se alcanza (pues avía estado varias vezes en las cortes de España y Francia e Inglaterra y, en una y otra parte, tratado con los primeros hombres de sabiduría y grandeza) y, aviendo formado una grande y selecta librería, se nos le llevó la parca de nuestros ojos viernes a 10 de junio de 1718 (pàg. 402).⁴⁷⁹

M'interessa, però, una darrera dada d'entre les que ofereix Serra: «cuyos manuscritos [*els de Pau Ignasi*] tiene, con la custodia que merecen, don Ramon Dalmases Ros y de Vilana, hijo y heredero en todo, y por todo, de tal padre». Aleshores, com passà el manuscrit de mans de la família Dalmases als marquesos de Llo? Podem especular diversos camins: entre els «papeles varios sobre diferentes puntos, escritos por mí, Pablo Ignasio de Dalmassez y Ros», conservats al ja esmentat ms. 618 de la BC hi ha una nota inacabada adreçada a un «amigo Joseph de Móra» (fol. 25r) que corrobora la relació entre ambdós acadèmics, que ja havia estat exposada pel segon marquès de Llo; tanmateix, també sembla probable que la vinculació estreta d'ambdues famílies vingués a través de Ramon de Dalmases, segon marquès de Vilallonga, a casa del qual se celebraren les sessions prèvies a la represa de 1729. Aquest i Josep de Móra i Carà foren acadèmics fundadors i dos dels impulsors més destacats de l'activitat historiogràfica a l'Acadèmia, tant a través de treballs metodològics com de discursos concrets

477. No l'esmenta, però, a la *Lista de historias de Cataluña*, redactada a instàncies de Leopold Jeroni Puig, tot i que ja l'havia pogut consultar: el discurs intítulat *Sobre las historias que se han escrito en Cataluña* (veg., en aquest mateix capítol, la nota 288) el llegí l'any 1737 i els *Prodigios* veieren la llum el 1726. Tampoc no hi he trobat cap referència en l'inventari de la seva biblioteca (editar per MADURELL 1957: 380-398).

478. Veg. com Serra dóna nous indicis que permeten refermar l'autoria de Dalmases i perfila la datació del volum.

479. Alguns dels versos de l'epitafi en forma de sonet que li dedicà Serra fan referència a la seva tasca de cronista: «En piélago de llanto sumergido / se halla en este día el Principado, / pues su cronista pierde esclarecido» (vv. 9-11).

(especialment en referència a la dominació aràbiga).⁴⁸⁰ Pot ser que, abans de morir, el 1740, Ramon de Dalmases donés el volum del seu pare al seu company acadèmic el marquès de Llo.

Només aquest ús documentat de, com a mínim, cinc acadèmics, ja justifica una succinta descripció del contingut de la còpia,⁴⁸¹ ni que sigui mitjançant els títols dels capítols:

«Libro 1º. Contiene el fin del reyno de los godos, establezimiento del dominio de los mahomethanos, causa de aquella ruina y progresos de las armas de los sarragenos» (pàgs. 1-77)

«Libro 2º. Contiene: la entrada de los moros en ella, pérdida de Lérida, Tortosa, ruina de Tarragona y su Campo, rendición de Barzelona; equivocaciones de muchos escritores corregidos; captividad de Manresa, Cardona, Solsona, Bagà, Ripoll y demás poblaciones de sus contornos; rendición de Gerona y de todos los lugares del Gironés, el Ampurdán, Vique y su plana, Rosellón, Cerdaña y casi toda Cataluña» (pàgs. 79-189)

[punt a la pàg. 129: carta de Balaguer —personatge que no he pogut identificar amb certesa— a Josep de Móra; assenyala una referència a Pujades]

«Disceptación histórica 1. Si Pelayo fue elegido rey de toda España, concurriendo a su elección todos los españoles o si lo fue solamente de Asturias y por sólo los asturianos» (pàgs. 191-324) [punt a la pàg. 303]

«Libro 3º. Contiene [hi ha un espai en blanc per anotar els continguts del capítol. Sobre els territoris catalans que no quedaren subjugats pels sarraïns]» (pàgs. 325-548)

«Disceptación histórico-chronológica por la antigüedad de la orden de San Benito en España y Cataluña y por la de la fundación del monasterio de San Andrés de Exalada en el valle de Conflent y después de San Miguel de Cuxà» (pàgs. 549-673)⁴⁸²

«Libro 4º. Contiene [de nou, hi ha un espai en blanc per anotar els continguts del capítol, en aquest cas, sobre Pipí i la monarquia francesa, etc.]» (pàgs. 674-785)

480. Veg., entre altres, els discursos (llegits el 1729) de Ramon de Dalmases: *Pondérase cuán necesaria es la crítica por la historia* (12è lligall, núm. 2 (2)) o la *Disertación histórica de la entrada de los moros en Cataluña* (2n lligall, núm. 47). Curiosament, en aquest darrer no esmenta com a font la crònica del seu pare.

481. Es tracta d'un exemplar de treball, en què intercala diversos papers amb noves anotacions.

482. El segon marquès de Llo dissertà també l'any 1758 sobre *El tiempo en que fue la fundación del monasterio de San Miguel de Coxá* (2n lligall, núm. 14).

«Disceptación histórica por la entrada de Otger y los Barones en Cataluña». *Finis*. (pàgs. 788-1019)⁴⁸³ [nota intercalada de Serra i Postius (veg. *supra*); punt a la pàg. 812: anotacions en català (assumptes heterogenis) i versos]

Així, doncs, pel seu contingut, la crònica de Dalmaes es pot relacionar directament amb els diversos projectes acadèmics de la dècada dels cinquanta de formar la història de Catalunya començant pel segle VIII.

1.5. APUNTS SOBRE EL CRITICISME HISTORIOGRÀFIC A LA CORPORACIÓ BARCELONINA

No todo lo que se halla en los libros es cierto, ni todo lo que refiere sacado de los archivos es infaliblemente seguro; en uno y en otro puede aver equivocación y puede haver engaño. Por esso, respeto lo que tiene certidumbre y aborrezco lo que sin ella se introduce.

PAU IGNASI DE DALMASES (1702)⁴⁸⁴

No es pot pas cloure el capítol dedicat a la història de Catalunya sense, com a mínim, uns breus apunts entorn del corrent historiogràfic que imperà en el Setcents i que influí en la producció de bona part dels acadèmics de la de Bones Lletres. L'objectiu principal de la RALBL, l'elaboració d'una nova història de Catalunya (partint de la revisió dels diversos materials existents), l'emmarcava plenament en el fons d'historicisme que caracteritzà la Il·lustració catalana, amb una certa obertura a alguns corrents de la cultura europea moderna. A mesura que avança el temps, els membres de la corporació barcelonina van adequant-se als progressos de les ciències històriques de l'època: al nou corrent crític de la història i als nous mètodes d'investigació. La història de Catalunya havia de ser concebuda, doncs, segons els canons del criticisme imperant.

El mot *criticisme* ha estat definit com a l'«actitud cultural de desconfiança sistemàtica envers les opinions acceptades tradicionalment i d'esforç per basar tots els coneixements humans en l'observació directa i el raonament. [...] [*En historiografia*] Allò que més s'aproxima a la nova metodologia és el recurs als documents originals i a les narracions confeïdes arran dels fets a historiar».⁴⁸⁵

483. Últim plec sense numerar i amb la signatura.

484. *Dissertación histórica por la patria de Paulo Orosio*. Barcelona: Rafael Figueró, impr., 1702.

485. Ramon GRAU, *Diccionari d'història de Catalunya* (= MESTRE I CAMPÍ, dir. 1993), s. v. «criticisme». Per a aquest concepte, veg. també ABELLÁN 1981: 764-785, ANTÓN 2000, GRAU 1995 i 1996 i MESTRE 1970 i 1996 (i, en particular, sobre l'escola històrica de Bellpuig de les Avellanes, CORREDERA 1961 i 1962).

Ja he avançat, en parlar de les *Observaciones* del marquès de Llo, que aquestes s'insereien plenament en la línia del criticisme historiogràfic, nascuda vers mitjan segle XVII, de la mà de figures com Mabillon i a partir d'obres com el *De re diplomatica* (1681). Una línia seguida per tota una sèrie d'autors que s'interessaven per la història en si mateixa i per les diverses ciències auxiliars i es basaven en els documents i testimonis, passats pel sedàs del mètode crític i amb el nord del descobriment de la veritat. En síntesi: només quedaven validades aquelles opinions dels historiadors anteriors que podien demostrar-se a través de documents fiables; al seu torn, la manera de verificar els documents passava per aplicar, amb tot rigor, les tècniques que oferien les ciències auxiliars (l'epigrafia, la paleografia, la numismàtica o la cronologia, entre altres). És en aquest corrent, combinat amb la voluntat de publicar la documentació original, que s'insereixen els diversos tractats de l'obra prèvia, de què he parlat a bastament.

Per això, Javier Antón (2000), en la seva panoràmica de la historiografia catalana durant el Setcents, ha situat el tractat metodològic de Móra a mig camí entre el criticisme bibliogràfic i el documental:

La primera parte del trabajo sigue la línea de la crítica bibliográfica desarrollada por la escuela valenciana y la segunda es un tratado de paleografía y diplomática (ANTÓN 2000: 300).⁴⁸⁶

Els treballs acadèmics, que prenen com a model l'obra del marquès de Llo, no podien, per tant, allunyar-se d'aquest camí. L'exactitud filològica a l'hora de citar passatges dels autors⁴⁸⁷ guanyava terreny a la narrativitat, que tanta importància havia assolit en el cas dels historiadors humanistes

486. En un altre treball, esmentat anteriorment, Antón s'ha ocupat d'editar (i d'inserir breument dins l'ideari de Capmany) «el discurs de presentació d'Antoni de Capmany a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1782)», en el qual «manifestava una extraordinària confiança en l'aplicació del nou esperit filosòfic en el camp de la història i en la resta de ciències» (ANTÓN 2001: 164). Malgrat que la presència de Capmany a la RABLB tendí a ser pràcticament nul·la, les claus del seu pensament degueren influir en els acadèmics de finals de segle (veg. també, per a l'ideari il·lustrat, polític i historiogràfic de Capmany, GIRALT 1991, GRAU i LÓPEZ 1984 i 1988, GRAU 1994 i VILAR 1973).

487. Quant a les citacions que havien d'aparèixer a la història de Catalunya, el marquès de Llo (a través de la veu de Feliu d'Amat) proposava el 1749 que «no se citen directamente en la obra otros libros ni escritores que los papeles académicos, con data y autor, y que todos los demás que se mencionen o transcriban, se expongan como alegados o transcritos por el mismo académico en el papel que se cite» (es tracta de la introducció d'una acadèmia feta en nom del director, en la qual es recorden els principals consells que exposà el marquès de Llo a la introducció immediatament anterior; ARABLB, 13è lligall, núm. 51, fol. [27]).

(ANTÓN 2000: 298). Però, «ante aquellos trabajos manuscritos, lo que resultaba atrayente era el conjunto, ya que, individualmente considerados, los trabajos carecían de relevancia» (PÉREZ i ASENSIO 1988: 227) o, si més no, aquesta és la impressió que en tragueren Miguel Pérez i David Asensio després d'aproximar-se als discursos històrics conservats a l'arxiu de la RABLB. Probablement és cert; amb tot, la nota comuna d'aquests treballs acadèmics és la voluntat de rigor metodològic (en un intent d'equilibrar la crítica històrica i el fet nacional):⁴⁸⁸ tant la recerca de fonts i de documentació en diversos arxius com la interpretació de la bibliografia (sovint amb la confrontació d'idees contràries com a mètode adoptat en les seves dissertacions) tenia com a finalitat, seguint una actitud pròpia del criticisme, aclarir tot allò que havia estat confós per error o per malícia i, per tant, presentar una nova història de Catalunya depurada dels errors tradicionals. És el que remarcà (parafraçant els estatuts) Benet Ribes a la seva oració gratulatòria *Sobre el plan que se ha propuesto la Academia de formar la historia de Cataluña* (1786):

Me atrevo, señor, a decir que no será jamás Cataluña de las provincias más felices e ilustradas de la monarquía mientras vuestra excelencia no verifique ese basto proyecto de formar su historia y reformar los puntos que, en las escritas, han querido controvertir o suponer ya el error, ya la malicia (14è lligall, núm. 2, fol. [37]).⁴⁸⁹

L'error, involuntari; la malícia, fruit de la malvolença d'alguns autors. Molt en la línia de les acusacions que ja feia Cristòfor Despuig als *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557), Joan Francesc Molines (1788) acusava els historiadors castellans de manipular la història en contra (o en detriment) dels catalans:

Nada de esto [*les argumentacions de prestigiosos historiadors catalans*] ha sido suficiente para contener la mordacidad de algunas plumas que, abroqueladas con los escritos del citado Carbonell y con la autoridad del silencio, a pesar de toda razón y conocimiento, han dado por el pie a quanto podía servir de luzimiento y honor al Principado de Cataluña. [...] Vea vuestra excelencia, para cerciorarse de esta verdad, la historia del padre Juan de Mariana, que se ha impreso últimamente en Valencia por Benito Monfort, y en sus notas observará que, lejos de reconocer la menor

488. Fins i tot, ha estat reivindicada la figura de Pere Serra i Postius, considerat en diversos estudis com a paradigma precisament de tot el contrari, en relació amb el corrent criticista (veg. BETRÁN *et al.* 1992).

489. Veg. ed. parcial a CAMPABADAL ed. 2004: 53-55.

excelencia del Principado de Cathaluña, sus escritores han procurado con el maior conato desfigurar sus glorias. [...] Este modo de pensar ha sido mui común y casi general en los escritores de la corte, pues se observa en muchos de ellos que miran siempre con el maior desdén y desprecio los trabajos literarios que se hazen en las provincias y, a vezes, aunque sean las obras más sólidas y provechosas, no quieren tomarse la pena de leerlas, a menos que sea con el obgeto de impugnarlas.⁴⁹⁰

Per aquest motiu, calia fonamentar les seves afirmacions, d'una banda, en l'estudi de les fonts primàries, és a dir, en les bases del criticisme documental, hereves de l'escola arxivística francesa (amb Pèire de Marca i Étienne Baluze al capdavant), i, de l'altra, en la revisió sistemàtica dels historiadors anteriors, és a dir, en el criticisme bibliogràfic, les directrius del qual arribaren al Principat a través de l'escola valenciana (integrada per Manuel Martí, Jacint Segura i Gregori Maians). Aquestes foren les dues branques principals que integraren la genealogia del criticisme català, com explica Ramon Grau (1996: 169-172).

El nou sentir de la crítica bibliogràfica penetrà a l'Acadèmia ja des dels inicis (cal recordar els llistats d'autors apòcrifs que foren repartits entre els acadèmics; veg. §1.1.). El tret més rellevant que havia de caracteritzar els treballs que integrarien la història de Catalunya signada per la corporació barcelonina era la prèvia revisió crítica de les diverses dades emprades per elaborar-los. Per bé que no tots els acadèmics hi sotmetien les seves fonts. «No son necesarios los argumentos quando se hallan expressas las autoridades» (4t lligall, núm. 8, fol. [2r]), sentencià lapidàriament Francesc Santjoan el 1744. I amb autoritats es referia a documents, com els usatges de Barcelona i les constitucions de Catalunya, i a les informacions d'historiadors catalans i estrangers que, en aquest cas concret, li havien permès de demostrar que, en temps dels primers comtes, sempre es va practicar el dret visigòtic i no fou aplicada la legislació francesa.

Però cal reconèixer que la voluntat de passar els arguments dels historiadors anteriors pel sedàs de la crítica esdevingué prioritària en la majoria de les dissertacions històriques. I es tractava d'una voluntat conscient com ho indica el fet que els mateixos acadèmics l'explicitessin en els seus treballs. Així, per exemple, quan Jaume Quintana hagué de decidir quina credibilitat tenia la història del naixement de Jaume I, afirmà:

490. Joan Francesc MOLINES I SICARD, *Sobre la conquista de Gerona y antigüedad de su catedral* (1788); ARABLB, 6è lligall, núm. 8, fols. [5r-11]. La dissertació està farcida d'acusacions d'aquest tipus; aquesta n'és només una selecció representativa.

Conoce, pues, la alta penetración y templada crítica que no devemos dar fe a lo que nos dexaron escrito los autores en orden al nacimiento y procreación de Jaime primero sin que preceda un maduro examen y una crítica prudente; no aquella crítica que toca a la raia de la incredulidad, sino aquella que, gobernada por las verdaderas reglas, admite probable lo que es verisímil, y ni se puede demostrar ni la una ni la otra parte (11 lligall, núm. 1, fol. [17]).

Combinant criticisme bibliogràfic i documental, diversos discursos inclouen en el seu títol apreciacions com «comprovándolo con documentos auténticos y examinando la verdad en los puntos controvertidos». D'aquesta manera, iniciava Josep de Vega la seva *Disertación sobre las colonias de los griegos en Cataluña* (1779), amb una declaració de principis que partia, al meu entendre, d'una encertada imatge mitològica (la d'un dels dotze treballs d'Hèrcules), manllevada de Josep Finestres:

Los nuestros, decía el immortal Finestres, amancillaron tan torpemente la historia de esta provincia que necessita, no menos que las cavallerisas de Augías, de un nuevo Hércules para lograr su devida limpieza. Con efecto (permitaseme usar de las palabras de Thucídides), nosotros hemos recibido ciegamente todas las tradiciones de nuestros mayores sin examinarlas, aun en las cosas de nuestro proprio país, en que nos sería muy fácil conocer la verdad. Por esta razón, corren tan desestimadas, y con poca firmeza, las más de las noticias que nos dan los escritores de nuestras cosas.⁴⁹¹

La metodologia general emprada és similar a totes les dissertacions històriques (veg. §1.4. en aquest mateix capítol): es plantegen opinions diverses i es contrasten les unes amb les altres per arribar a una certesa històrica. Els acadèmics prenen el testimoni de diversos historiadors, sovint citant-los a la lletra (i amb la corresponent referència bibliogràfica marginal). Una de les regles més seguides com a criteri de veracitat de les afirmacions que prenen com a base és la que considera més certs aquells autors que narren coetàniament, o poc després que hagi esdevingut, el fet en qüestió. Antoni Elies i Robert, en un discurs de 1804 en què critica el llistat dels vint-i-quatre primers reis que, segons Narcís Feliu de la Penya, al primer volum dels *Anales del Principado de Cataluña*, va tenir Espanya, remet a aquesta regla de la crítica esmentada per l'historiador castellà Enrique Flórez (als preliminars de la *Clave historial*, regla 2):

El que escribe un suceso sin testimonio de algún autor de aquel tiempo por espacio de uno o dos siglos debe ser despreciado por los críticos, si no se junta con algún otro documento (8è lligall, núm. 15, fol. [27]).

491. Més endavant, afirma: «cuya crítica miró siempre con cautela las cosas de este pahís» (2n lligall, núm. 7, fol. [4v]). La citació del cos del text és del fol. [17].

En síntesi: o bé es té un escrit o memòria d'aquell moment o bé cal acollir-se a la tradició. Consideraven, per tant, que la comprovació d'un fet als arxius era criteri suficient de la seva veracitat. Així, per exemple, a l'hora de provar quina és la pàtria de sant Ramon, fundador de l'orde militar de Calatrava, n'hi ha prou d'afirmar que

un autor [*Francisco de Rades y Andrada, membre i cronista d'aquell orde*] que, de propósito, escribe la historia de su orden no parece deve tener contrariedad, pues para escribir dicha historia vería los archivos de la orden, donde consta indubitablemente lo cierto del hecho.⁴⁹²

En aquesta mateixa línia, i atesa la riquesa dels fons documentals catalans, no és estrany que —més encara que la crítica bibliogràfica— prenguéss una especial rellevància la recerca arxivística; basada en l'escorcoll sistemàtic de nombrosos arxius i fons diversos i en el posterior aplec de documents i publicació de diplomes (amb la depuració corresponent dels textos), fou plantejada com el més important dels fonaments de la crítica i de la investigació històrica.⁴⁹³ Arxius que, malauradament i com remarcaren els acadèmics Joan d'Alòs i l'esmentat Molines, havien estat assolats per les guerres; el primer, davant la impossibilitat de presentar un episcopologi de Barcelona en el segle VIII que es fonamentés en la documentació conservada, constatà (el 1755) que

la inundación de los moros con que, a principios del octavo siglo, quedó embuelta Cataluña con todo el resto de España se llevó, a manera de impetuoso torrente, no sólo las historias, que podemos llamar plantas de las noticias y antigüedades, si que arrancó enteramente sus más escondidas raíces, que concisten en los instrumentos, archivos y otros depósitos de la verdad (13è lligall, núm. 25, fol. [17]).

Molines, al seu torn, encapçalà la dissertació *Sobre la conquista de Gerona y antigüedad de su catedral* (1788) amb els següents mots:

Para desempeñar dignamente el encargo que vuestra excelencia se ha servido confiar-me era preciso estar en un país que abundase de copiosas bibliothecas o que huviese en él algunos archivos de antiquísimos manuscritos, si no posteriores al siglo IX, a lo menos mui inmediatos a aquella época.

492. FRANCESC DE SAVILA I SAVILA, *Disertación histórica. De cuál fue la patria de san Raymundo, abad del monasterio de Nuestra Señora de Fitero, del orden del Cistel, y fundador de la militar orden de Calatrava* (1748); ARABLB, 2n lligall, núm. 5, fol. [27].

493. La passió per la recerca arxivística queda ben palesa observant les diverses gestions per localitzar els segells reials que havien de conformar les làmines, de què he parlat a bastament a §1.3.2.

Las irrupciones, los incendios, las guerras y otros estragos que ha padecido en varios tiempos el Principado de Cataluña, y con mucha preferencia la ciudad de Gerona, han arrebatado, destruido y quitado de la vista de nuestros pasados los preciosos monumentos que aclararían en el día las infinitas dudas que se ven esparcidas en las historias generales y particulares. Las de Cataluña han sido siempre el blanco de la contradicción, empenándose varios escritores o, por mejor dezir, antagonistas a negar u obscurezer sus más calificadas glorias (6è lligall, núm. 8, fol. [1r-v]).⁴⁹⁴

Són nombrosos els discursos que fan referència a aquesta recerca: el marquès de Llo, en uns esborranys, remet a un fragment molt antic d'una història de Catalunya que havia vist Pau Ignasi de Dalmasas a Ripoll l'any 1702, a l'existència d'una crònica a Vic i a la d'un llibre d'armes en quart molt antic que es troba «en nuestra librería» (3r lligall, núm. 11). Ramon Ignasi de Sans, a la censura d'un discurs de Josep de Santa Eulàlia, indicava el següent (1804):

Fuera así, a la verdad, si no se ofrecían ciertas reflexiones que, si no destruyen enteramente, por cierto que debilitan en mucho la fuerza de este argumento. Primeramente, en quanto al manuscrito de Ripoll,⁴⁹⁵ el mismo padre [*Santa Eulàlia*] sólo nos habla de él por relación y nos asegura que se ha perdido; en este supuesto, estamos privados de cotejar su data, su estilo, el carácter de su letra y otras muchas cosas que, en nuestro caso, parecen del todo necesarias para poder asegurar un hecho que solamente lo concederá una razón ajustada quando la convicción obligue a confesarlo. Siendo esto así, de poco nos servirá el testimonio de este manuscrito. En quanto al de Poblet,⁴⁹⁶ mucho peligra que no haya corrido la misma suerte que el otro. El padre no dice si lo ha visto allí en algún tiempo, pero, por lo que toca al presente, casi puede asegurarse que no está. A fin de averiguarlo, me resolví valerme del favor del muy ilustre señor abad de aquel insigne monasterio. A causa de hallarse enfermo aquel señor, el que estaba haciendo las veces de superior, me respondió, con fecha de 31 de julio próximo pasado, con la franqueza y atención que es propria a

494. En aquest sentit, el criteri d'autoritat es fonamenta en «dar mucha fee y crédito a lo que escribió el padre fray Vicente Doménech, porque lo prueba con autoridades y se puede ver en los archivos y libros manuscritos del obispado de Gerona» (fol. [4r]).

495. Es refereix al *Gesta comitum Barcinonensium*, document que Santa Eulàlia considera perdut a causa de les guerres: «Es lástima que aquellos sabios monges hayan perdido, en tiempo de las guerras, una alhaja tan preciosa, por cuiá pérdida no han podido subministrarme las noticias auténticas que yo solicitava para más abundante confirmación de mi dictamen» (fol. [3v]).

496. Es tracta del manuscrit intitulat *Laus Petronillae reginae Aragoniae et comitissae Barcinonae*. Aquest manuscrit no havia estat trobat, tot i que un parell de religiosos s'havien encarregat de buscar-lo; però, encara que l'haguessin trobat, «en un siglo de tanta ilustración, habría parecido débil la autoridad de una laudatoria compuesta acaso por algún orador asalariado que cuidaría poco de buscar escrupulosamente la verdad de los hechos históricos, mientras se le presentasen medios de causar maravilla a sus oientes» (censura, fol. [3r-v]).

aqueellos sabios religiosos: me dice que esta pronto el monasterio a franquear su biblioteca a qualesquier sugeto que pase allá en nombre de la Real Academia.⁴⁹⁷

Així, doncs, no es poden pas menystenir els privilegis de què gaudien els acadèmics en força fons documentals. Fet i fet, diversos membres de la corporació barcelonina eren arxivers importants; ja he destacat la tasca de Manuel Marià Ribera, especulador de l'Arxiu Reial de Barcelona, Francesc Xavier de Garma, arxiver del de la Corona d'Aragó, Jaume Caresmar, fundador de l'escola de Bellpuig de les Avellanes, o Benet Ribes, arxiver de Montserrat (veg. MARTÍNEZ 1955: 354-361). Ja hem vist que el baró de Rocafort mantenia contactes amb diversos erudits del moment, que li procuraven materials per a les seves dissertacions acadèmiques tot obrint-li camí entre els papers dels arxius que custodiaven; així ho féu, per esmentar-ne un exemple, l'arxiver tarragoní Benet Vinyals de la Torre, qui, en carta de 8 de juliol de 1758 adreçada al marquès de Llo, deia:

Anuncio com esta iglesia me anomenà arxiver [*de la catedral de Tarragona*] y, encara que per ara entro com a substitut, en lo venider será com a propietari, y actualment exercesch lo empleo; de forma que, en lo arxiu, me ha vingut a veurer lo amich baró de Rocafort, y demà lo tindrè en casa y pendrem los dos nostre xocolate. Ja poden pensar los señors de la junta lo molt que parlarem de Acadèmia y de pecúnia *numerua*. Com a arxiver, oferesch a la junta y Acadèmia las notícias que convíngan y, ab lo poch que tinch regirat[s] los papers, penso donar-ne algunas de particular lustre per la província (l·ligall 38è [signatura antiga]).

La major part dels membres de la RABLB recorrien als instruments conservats a l'arxiu reial de la ciutat, «que es general a toda la Corona de Aragón»,⁴⁹⁸ per bé que també s'ocuparen de cercar les fonts en els arxius dels propis convents: l'agustí Lluís Verde havia de tractar *De lo que dicen los autores que tenga en la biblioteca de su convento sobre el cómo y cuándo entraron los moros en Cathaluña*,

497. Ramon Ignasi de SANS, censura (fols. [21v-31r]) del discurs de Josep de SANTA EULÀLIA, *El conde don Ramón Berenguer, tercero de este nombre, emprendió la defensa de la emperatriz Mathilde [...] acusada falsamente de haber cometido adulterio*, ARABLB, 3r l·ligall, núm. 15. D'aquí provenen també les citacions de les dues notes anteriors.

498. Les referències fetes en diverses dissertacions als documents que custodiava són exactes: diu Pere Serra i Postius, parlant de la comtessa Almodis, que, «en dicho Real Archivo de Barcelona, en el armario general de Cataluña, en el saco C, en el núm. 395, se halla en pergamino el juramento y homenaje del cavallero Olegario» (3r l·ligall, núm. 31, fol. 2r). Francesc Xavier de Garma parla també de «las escrituras que he visto en varios archivos de España y, especialmente, en el que está a mi cargo» (15è l·ligall, núm. 30, fol. [4r]).

concretament, «expressar y examinar (en quanto sea possible) los autores que citan, exponer los motivos en que cada uno funda su opinión y, haziendo una censura crítica sobre el todo, establecer su dictamen».⁴⁹⁹

La culminació del criticisme històric aplicat al projecte principal de la RABLB arribà l'any 1804; el pla per a la formació de la història de Catalunya (redactat pels esmentats comissionats Esteve, Valls, Torres i Forts) estava precedit d'una justificació en què apareixia la següent asseveració:

Quedamos bien persuadidos de la máxima que adoptaron nuestros mayores de que la historia publicada por la Academia debe fundarse sobre hechos y *documentos los más sólidos y seguros*, despreciando altamente no sólo todas las fábulas de los falsos cronicones de Flavio Dextro de Barcelona y del Liberato de Gerona, sino aún más las preocupaciones vulgares y consejas de viejas, que la misma credulidad de algunos de nuestros autores, como Barellas, Pujades, Roig y otros han esparcido entre la multitud del vulgo, y *debe procurar la Academia desarraigarlas*. El mejor medio nos ha parecido que sería solidar nuestra historia con los diplomas, lápidas y documentos antiguos, de que abundan nuestros archivos e iglesias (veg. DOCUMENT 12).

499. Informació extreta de la distribució dels assumptes conservada a 1-III-17. Entorn d'aquests arxius, Jaume Caresmar llegí una «disertación evidenciando la utilidad y autoridad que tienen las escrituras y documentos que se encuentran en los archivos y en los cartorales de las iglesias maiores, monasterios y otros respetables» (jgen. 8/III/1775; 1-II-3, pàg. 209), discurs a què féu referència Gonçal Saura en la nota dels documents conservats de Caresmar.